Dumitru Almaș

UN OM ÎN FURTUNĂ

Un om în furtună ● Dumitru Almaş

Ilustraţiile şi coperta de BOGOI THEODOR

DUMITRU ALMAŞ

UN OM
ÎN FURTUNĂ

— EDIȚIE REVĂZUTĂ —

EDITURA ION CREANGĂ ● BUCUREŞTI
1973

„ÎNCHISOAREA OBLIGĂ"

Flacăra ajunsă la capătul feştilei se zbate, licăreşte ca un sîmbure de lumină, stîrneşte umbre pe zidurile chiliei vechi, afumate şi umede, se îneacă în rămăşiţa seului topit din gura sfeşnicului de lut şi se stinge.

În chilie şi-n beznă, un tînăr stă pe marginea patului, cu un ceaslov greu pe genunchi. Nu pare impresionat c-a rămas pe întuneric. Îşi reazemă fruntea largă de peretele rece. Îşi greblează cu degetele lungi părul negru, bogat, moale, mătăsos ; îşi dilată nările, zburlindu-şi parcă mustaţa abia mijită.

Copleşit de tristeţe, lăsă capul pe mantaua soldăţească de la căpătîi. Asprimea postavului îi înţepa obrazul. Scîndurile patului, insuportabil de tari, îi torturau ciolanele stoarse de vlagă. Dar parcă şi mai chinuitoare i se depănau gîndurile : ...Şi dacă m-am plîns şi lui Vodă Bibescu, ce-am folosit ? Ministru al Treburilor dinlăuntru e tot Villara, iar mai mare la agie tot căpitanul Costache, zis Chioru. Zbirii care m-au arestat acum trei ani...

Gîndul tînărului se poticni, ca un pui de prepeliţă încurcat în spini.

De opt săptămîni, îndată după stinsul luminării, răsărea de lîngă peretele dinspre cerdacul chiliilor un glas răguşit, sumbru, cavernos, ieşit parcă din mormînt :

...„Amintește-ți c-ai să mori !... Cutezat-ai să înfrunți stăpînirea ? În temniță putrezi-ți-or oasele, în vecii vecilor, amin..."

Dar în noaptea asta glasul sumbru întîrzia :... Poate mă iartă, se bucura în sine tînărul întemnițat.

Cîtăva vreme nu mai gîndi nimic ; aşteptă. Parcă se prăbușea încet într-un hău negru, vîscos și pustiu.

Şi, deodată, glasul cavernos, ca un clopot izvoditor de coşmaruri :

— Aminteşte-ţi c-ai să mori ! Te roade oftica, te macină mucegaiul, te dumică șobolanii și șerpii temniței. Și, la urma urmelor, dacă toate sînt deșertăciuni, iar viaţa-i deşertăciunea deşertăciunilor, de ce să mai trăiești ? Zădarnică zurbavă, zădarnică răzvrătire, visuri zadarnice... Amintește-ţi c-ai să mori...

Pînă acum tînărul lăsase glasul cavernos să spună tot ce poftea. Drept scut de apărare își zămislea, în el însuși, un glas cristalin, mîngîietor, bun, blînd, plin de încredere : ...Minţi ! Viaţa-i frumoasă, izvoditoare de bucurii, de nădejdi, de gînduri înalte și fapte măreţe. Viaţa merită și trebuie trăită.

Dar în noaptea asta glasul îl umilea, îl batjocorea parcă mai aspru ca oricînd. De aceea, tînărul se apropie de fereastră și grăi îndîrjit, stîrnind o discuţie în contradictoriu :

— Am să public documente, cronici, legende populare. Am să scriu istoria poporului român, ca să-l însufleţesc în luptă !

— Fleacuri !... Zădărnicii !...

— Luminarea poporului, zădărnicie ? Ai auzit de Eliade Rădulescu ?

— Nu vreau s-aud !

— Păcat ! Ca să nu rămîi doar un glas cavernos, ucigaș și prost, îți spun că Eliad e cel mai de seamă om de cultură și cel mai talentat poet al vremii noastre. El a scris „Zburătorul“.

— Ei și?

— Ascultă o strofă, și vezi dacă mai poți strîmba din nas: *„Încep a luci stele rînd una cîte una/ Și focuri în tot satul încep a se vedea ;/ Tîrzie astă seară răsare-acum și luna/ Și, cobe, cîteodată, tot cade cîte-o stea...“*

Tînărul întemnițat șoptea versurile, cutremurat de emoție, parcă-ar fi stat la un examen în fața lui Eliade Rădulescu însuși. Se opri după prima strofă.

În chilie și în tot cuprinsul dintre ziduri, tăcerea cobora apăsătoare și suspectă. Tînărul șopti versuri în continuare, mai degrabă ca să înlăture spaima, decît ca să impresioneze: *...„Nici frunza nu se mișcă, nici vîntul nu suspină/ Și apele dorm duse, și morile au stat...“*

— Ei, glas al infernului, te-a amuțit vraja poeziei, ori ai pierit ca dracul de tămîie?

— Ești îndrăzneț, cult, însuflețit, sincer, pasionat, a răspuns glasul cavernos, între ironie și admirație. Dar ișlicarii or să te țină în temniță pînă ți-or putrezi oasele.

— Se înșală! Închisoarea îmi sporește mînia, îmi adîncește gîndirea, îmi călește simțămintele.

— Te mistuie urîtul...

— Singurătatea mă ajută să pătrund mai adînc în mine însumi, să mă cunosc. Mă face să iubesc oamenii și mai pătimaș. Mă înverșunează și mai tare împotriva nedreptăților, a tiraniei.

— Tot cam așa trăncăneai și în 1840, cînd, sub povața Cîmpineanului, ați înfiripat o partidă revoluționară și v-ați ispitit la răzmeriță...

— Pentru dreptate și libertate!

— Baliverne! Unde sînt acum și Murgu, și Bolliac, și Dimitrie Filipescu? Unde ești tu? Toți — în pușcărie!

— Am căzut jertfă mîniei tiranilor!

— Naivi ca voi nu s-or mai găsi în veci.

— Benjamin Constant zice : „Totdeauna se vor afla oameni pentru care dreptatea este o necesitate, apărarea slabului o trebuință".

Se lăsă iar liniște între ziduri, în miez de noapte adîncă. O cucuvaie țipă și se mută de pe acoperișul clopotniței pe crucea paraclisului. Fîlfîirea aripilor izvodea spor de spaime. Glasul vrăjmaș reluă vorba, parcă nici n-ar fi auzit replica :

— Filipescu, în ocnă la Telega, Serghiescu poprit la Snagov, Gr. Alexandrescu în conovăț la Gorgani, Bolliac...

— Unde-i Bolliac ? întrebă tînărul săgetat de poticnirea glasului cavernos.

— Oamenii sînt mai mișei, nesfîrșit mai mișei de cum îi crezi tu, ocoli glasul să dea răspuns. În comisia care v-a anchetat s-a aflat și „prietenul" vostru Nicolae Golescu, aghiotant domnesc. Spune : rostit-a dumnealui vreun cuvințel de apărare ?

— Nu.

— Atunci cum mai crezi în oameni ? Prieteni ? Îmi vine să rîd ! Patrioți ? Mi-i greață ! Uite, domnul Eliad, chiar domnul Eliad s-a speriat de voi, cei din complotul lui Dimitrie Filipescu, și v-a categorisit „draci împielițați". Iar pe tine te învinuiește c-ai plănuit uciderea boierilor și te firitisește cu denumirea de „un filiu d-al piericiunii"...

— Minciună sfruntată ! Eliad e magistrul progresului ! strigă tînărul cu înverșunată împotrivire.

— Și ce era „acția" voastră ? întrebă glasul cavernos cu nespusă batjocură. O stîngace urzeală împotriva domniei lui Alexandru Ghica, plătită cu închisoare de cîte...

— Mai am numai o jumătate de an, și-s slobod !

— Slobod? S-ar putea. Dar sănătatea? Tușești de-ți scuipi plămînii. Nu mai apuci nici două primăveri.

Tînărul înțelesese demult că glasul cavernos întruchipa cel mai crunt călău al închisorii, specializat în tortură morală. De opt luni îl trezea din somn, îl chinuia, îl speria, îl istovea prin neodihnă, îi zdruncina încrederea în sine și în oameni, îi zdrobea idealurile ce-i hrăneau și-ncălzeau inima.

— Amintește-ți c-ai să mori! se aspri, fioros, glasul cel cavernos și se depărtă cu foșnet de pași abia auzit.

Tînărul simți fierul zăbrelei de care își răzimase fruntea, ca pe-un șuvoi de gheață și de foc ce-i străbătea trupul, din creștet în tălpi. Se pregătea să dezlănțuie harța cea mare cu vrăjmașul nevăzut. Dar, brusc, îl prinse un ropot de tuse lung, zguduit:

— Străjer... o ulcică de apă!...

Străjerul coborî repede la șipotul din mijlocul ogrăzii și se întoarse cu o cană de apă rece. I-o întinse printre zăbrele. Tînărul sorbi cu sete. Tusea i se potoli. Privi lung prin beznă, să deslușească mai bine chipul străjerului, un țăran voinic și plin de duh. Intrase în slujbă, la închisoare, în halea cum se zice, ca să nu piară de foame. Într-o zi de plimbare, văzînd cu ce ușurință citește pisania mînăstirii, și-a admirat pușcăriașul: „Iscusit cărturar ești, dacă așa de lesne deslușești scrisul, și din cărți, și de pe pereți... Ajungeai logofăt la stăpînire, baș-beșliaga, baș-ciohodar, ori poate chiar baș-boier, adicătelea ceva mare, dacă nu te puneai de-a curmezișul..."

— Ai inimă bună, Radu Grigoraș, mulțumi întemnițatul, după ce-și potoli setea; inimă de om, nu de temnicer. Cum de-ai ajuns aici?

— Io, ce să zic? Am fost să fiu ficior în casă la baș-boierul Emanoil Băleanu. L-am și văzut: moțăia pe-o sofa, uite-așa, tablibașa. Pe cap, un ișlic din catifea și mătasă moale ca puful, dar cît banița, și mai mare, că de-abia-l ținea în sus. Purta caftan lung pînă-n călcîie, cu blană de cacom pe la poale, pe la mîneci și pe la guler. Încingea brîu lat, ce se zice taclit, de mătase verde. Imineii cu mărgele strălucitoare, roșii, galbene și verzi, așteptau jos, lîngă sofa, pe covor persan. Un slujitor îl păzea de muște, uite așa, cu un măturoi mare-mare, din pene de păun. Un cafegibașa, băiat chiar de la noi din sat, îi fierbea cafele, iar un narghilegiu îi ținea sub nas narghileaua din chihlimbar și aur, ca dumnealui să soarbă din ea miroase îmbătătoare.

— Ce altă treabă are, decît să soarbă miresme și să dumice averile ieșite din truda norodului ? !

— Ba mai făcea ceva ! Număra adesea galbeni zimțați : îi cerca, îi cîntărea și-i așeza în pungi, fișic cu fișic.

— Lacom și avar boier...

— Ei, dar dacă mă lua și pe mine în halea, slujitor, se schimba calimera vieții mele. Dar așa, înnebunit de zapcilîc și de foame, am ajuns străjer la ocnă, temnicer, să oropsesc pe cei ce vor binele oropsiților... Vorbesc și eu, de, ca omul... Numai să nu-ți iei cumva nasul la purtare, pușcăriașule, c-apoi îndată îmi guști potrocul ! se zborșî repede străjerul, dîndu-și seama c-a trăncănit cam mult.

— Dar tu, Radu Grigoraș, știi de unde-și trage baș-boierul Băleanu, și alții ca dînsul, bogăția și puterea ?

— Știu... Dar dacă suflu măcar o vorbuliță, trec după zăbrele în locul domniei tale, jupîn pușcăriaș.

— Mda... Asta cam așa-i.

Cisla s-ar fi cuvenit a se curma aici. Tînărul însă nu putea să tacă. Cuvîntă la întîmplare :

— Știi tu, Radu Grigoraș, ce oameni trăiau la 1554, cînd meșterii înălțau zidurile astea ?

— De unde să știu, păcatele mele !

— Tocmai în acel an sultanul îl mazilea pe Mircea Vodă zis Ciobanul, și trimitea domn în locu-i pe Pătrașcu cel Bun, tatăl lui Mihai Viteazul. Pe atunci boierii începeau să răpească pămîntul moșnenilor, să-i lege de glie, să-i facă rumîni și, împreună cu turcii, să sugă tot mai fără milă vlaga poporului.

— Și de-atunci mîntuire n-a mai fost? vru să afle străjerul.

— Ba da! S-a ridicat Mihai Viteazul. L-a zdrobit pe Sinan pașa la Călugăreni și la Giurgiu. Și cîtăva vreme sabia lui a făcut dreptate și țară slobodă.

— Spune: acu de ce nu se mai ivește nici un viteaz ca acela?... Mda... întrebare dobitoacă, se răzgîndi străjerul, parc-ar fi descifrat zîmbetul tînărului întemnițat. Păi cum să se ivească, dacă eu îi zăvorăsc în temniță?

— Radule, tu știi vreun cîntec haiducesc?

— Știu, dar... dacă m-aude glasul întunericului?

— N-a plecat?

— Mi-i că se-ntoarce.

— Atunci să-ți zic eu, în șoaptă, unul: *„Cînd eram copil mic/ Țineam drumul la colnic,/ Fără băț, fără nimic,/ Numai cu palmele goale.../ Iar cînd mă făcui mare/ Luai pușca la cătare/ Și ieșii la drumul mare,/ Să prinz hoțul de ciocoi/ Și să-l judec cum eu voi:/ Ian ascultă, măi ciocoi,/ Pînă cînd o să jupoi/ Și pe țară și pe noi?...“*

— Ptiu, bată-te norocul! Acu-nțeleg de ce te-a cetluit stăpînirea aici: vrăjești lumea.

— Nu, străjerule! Nemulțumirea, și mînia, și jalea, și vraja, toate răbufnesc din tine.

— Poate... Dar spune, dacă ești așa de pornit împotriva ciocoimii, de ce cetești cu atîta osîrdie ceaslovul? Vrei să te popești?

— Nu, învăț mai adînc graiul poporului, ca să scriu o „Cîntare a României“.

— De ce ?

— Să ajut fraţii să stîrnească furtuna mîntuirii...

Străjerul s-a uitat lung la tînăr, cătînd să-i deslușească chipul la lumina stelelor. A clătinat din cap și a suspinat trist, parcă n-ar fi fost străjer de temniță, ci pușcăriaș :

— Furtuna mîntuirii !... Cînd o să se stîrnească ?

— Mult mai curînd decît își închipuie maimarii lumii.

— De unde știi ? a întrebat glasul cel cavernos, apărut iară din sorbul cel fără fund al beznei.

O clipă, tînărul pușcăriaș s-a înfiorat de spaimă. Dar s-a stăpînit și l-a înfruntat :

— Plutește nemulţumirea în văzduh. Fierbe toată țara-n lung și-n lat...

— Dar cu cine vrei să stîrnești tu astă smintită furtună, necugetatule ? hohoti glasul cavernos. Cu tinerii preocupaţi doar de suarele dănţuitoare, de balmascheuri, de cancanuri, de joc de cărţi și de modă ?

— Cunosc bine pe-aceşti feciorași de ciocoi. Îi înţeapă Grigore Alexandrescu cu ascuţite stihuri de dojană : ...„*Vezi domnișoru-acela care toate le știe,/ Căruia vorba, duhul îi stă în pălărie,/ În chipul d-a* o *scoate cu graţii prefăcute ?...*“

— Ce-i doare pe-ăștia ? scăpă iar vorba străjerul. Suferinţa norodului ? Niște ghiftuiţi și niște mișei. Toţi : întîi drujbă, și-apoi slujbă.

— Întocmai așa-i socoate și prietenul meu Ion Ghica. Și are dreptate. Dar sîntem destui patrioţi care am îmbrăcat mundir ostășesc din ardoarea pentru libertatea patriei. Am povestit ostașilor noștri faptele vitejești ale strămoșilor, să ia pildă de curaj și eroism. I-am învăţat carte, ca să orînduim cu ei oaste vitează...

— Carte ? se subţie indignat glasul cavernos, cercînd să imite pe fiii ciocoilor : *Fui, mon cher !...* Vrei să aneantăm disţiplina ? Soldatul *n-a pas besoin d'intelligence*[1], ci de supunere oarbă. Doar voi, cîţiva : Magheru, Bolliac, Alexandrescu, Tell, voi, oamenii Cîmpineanului ori ai lui Eliad, credeţi că boierii de neam și de rang organizează armata ca să ne batem cu turcii, pentru independenţă. Eroare ! Jalnică eroare.

— Glas al beznei, ai inimă de trădător !

— Soldaţii li-s mai trebuitori împotriva răzvrătiţilor români, decît împotriva ienicerilor turci. Și amicul tău Ion Ghica, cîtu-i dumnealui de patriot, tot întreține prietenie cu generalul Mavros, omul lui Kisseleff, și are mulţi prieteni buni printre turcii cei mai mari. Deci se poartă asemeni tuturor boierilor ciocoi : cu supunere faţă de cei de sus, cu trufie faţă de cei de jos.

— Nu-ţi îngădui să-mi batjocorești prietenii ! Eu știu prea bine ce gîndește și Ion Ghica, și Costache Rosetti.

— Da, se muie glasul cavernos, luîndu-l în rîs : Rosetti își bate joc, în felul lui, de vechile obiceiuri. Îl știu de cînd purta plete ca poeţii francezi, scandalizînd soțietatea, pînă l-a chemat vodă și l-a tuns. De-atunci își zice „tunsul lui vodă". Dar năzbîtiile lui...

— Năzbîtii ? se miră tînărul.

— Foc de paie, caraghioslîcuri ! E-n stare doar să strige stihuri din poeţi franţuji și să depene, cu hohote de rîs, cele mai proaspete măscări bucureștene. Poate nu știi că într-o zi a apărut pe podul Mogoșoaiei, călărind de-a-ndăratelea pe-o saca.

— Cum ? !

---

[1] Taci, dragul meu... soldatul n-are nevoie de inteligenţă.

— Da, călare pe-o saca. Îl însoțea o liotă de ștrengari, tocmiți să-i facă alai și să strige fără noimă : Vivat musiu Berlicoco ! [1] Vivat ! Ura !

— Ehei, nu te dezminți, Costache !

— Da, dar nu știi urmarea. Ca să-l cumințească, vodă l-a numit... polițai la Pitești. Iar lumea l-a poreclit „musiu Berlicoco"... Și cu de-alde ăștia, cu Eliad și cu Berlicoco, vrei tu să răstorni lumea, s-o schimbi ? Măscărici !

Bălcescu a dat să rîdă, dar l-a înhățat din nou un ropot de tusă înăbușitoare, dureroasă. Pasărea de noapte, fîlfîind prin cuprinsul dintre murii mînăstirii, a țipat iar, parcă mai sinistru.

Tînărul a urmărit foșnetul sutanei curgînd pe lespezi, spre clopotniță, și a înțeles că glasul cavernos a plecat mulțumit, biruitor, uitînd să mai rostească nelipsitu-i îndemn la smerenie : „Amintește-ți c-ai să mori !"

Tînărul și-a sprijinit fruntea de peretele aspru, rece, umed, și a suspinat din adîncuri : „...Mă istovesc în mucegaiul temniței, cînd s-ar cuveni să mă bată vîntul primăverii pe dealurile de la Bălcești !..."

Se întinse pe pat și gîndi acasă la mama Zinca, la frații Costache și Radu, la surorile Maria și Sevastița : ...Muncesc, se zbat cu necazurile... A, dar cînd o să scap din temniță o să-i ajut ; fac legămînt.

Straja a pus pușca la umăr, ca la muștru, și s-a așezat la marginea balustradei, veghind.

Clopotele au sunat adînc, grav, trist, vestind miezul nopții.

Tînărul întemnițat n-a mai adormit : ...Se cuvine totuși să organizăm mai întîi noi, prietenii tineri, o

---

[1] Trăiască domn' Berlicoco !

societate frăţească, revoluţionară, secretă. Să-i dăm ca lozincă : Dreptate-frăţie... Dreptate-frăţie...

În zori, s-a ridicat la fereastra zăbrelită, să soarbă un dram de aer proaspăt : ...Da, trebuie să fiu viclean. Să le dau impresia că mă supun şi...

Dar l-a prins un nou acces de tusă : „Nu, nu mai rezist. M-au ucis cu zile. Sînt un om sfîrşit... Iar tirania, mai tare ca oricînd...

N-a auzit zăvorul uşii. S-a trezit strîns în braţe şi sărutat fierbinte :

— Nicule !... Nicule !...

— Sevastiţa !... De cînd te aştept... De ce plîngi, Tiţo ?

Din braţele fetei l-a smuls un bărbat tînăr, mărunţel, îndesat, cu zîmbet de om bun, niţel şugubăţ :

— Plînge de bucurie, ca mireasa !

— Bucurie ? s-au arcuit a mirare sprîncenele lui Nicu.

— Da. Eşti slobod, Bălcescule ! Uite zapisul iscălit şi pecetluit, trecut pe la vătăfia închisorii şi pe la toate vămile văzduhului.

— Mulţumesc, frate Ghica ! Mulţumesc că nu m-ai uitat.

— Să te uit ? Frate... pe tine ? au scăpărat ochii lui Ghica. Ne doare că nu te-am putut slobozi mai demult.

Sevastiţa Bălcescu deschise geamantanul adus de gardian. Scoase un rînd de haine europeneşti, o pălărie cu boruri mari, răsucite, cămaşă albă, cravată mare, neagră, guler tare, înalt, ghete noi. Toate miroseau a levănţică, aşa cum mirosea casa de la Bălceşti.

— A, şi pelerină de cavaler rătăcitor ! zîmbi Nicu Bălcescu ; să mă strecor printre umbrele dragi ale trecutului ?

— Şi printre duşmanii prezentului, clipi din ochi Ion Ghica.

— O să fiu ca Victor Hugo... Ba ca Jules Michelet.

Că şi eu sînt, într-un fel, istoric.

În trăsură, lîngă Ion Ghica și Sevastița, în acea zi senină din mai 1843, Nicolae Bălcescu sorbea cu ochi pătimași priveliștea împodobită cu livezi de pruni în floare. Nu-i venea să creadă : liber ! Îl îmbătau mireasma livezilor, albastrul cerului, tinereţea şi nădejdile descătușate iar.

A întors capul spre mînăstire și a suspinat, ca un adio :

— Mi-am început viața aruncat în închisoare pentru revoluţie ; iar închisoarea, ca şi nobleţea, obligă.

Ion Ghica a surîs, a ridicat pălăria și-a arătat spre poarta Mărginenilor, şuguind :

— Cum ar zice Alexandrescu : *Adio, lung adio și fără revedere...*

Cîtăva vreme, în duruitul roţilor şi-n perindarea priveliştilor, fiecare și-a tors gîndurile, mîhnirile și bucuriile lui.

Ca să rupă tăcerea, Ion Ghica povesti întîmplări din vremea cînd studia ingineria de mine la Paris : plimbările în Grădina Plantelor, pe cheiurile Senei şi mai cu samă impresii de la conferințele lui Charles Fourier :

— ...Omul acela ciudat, cu ideile lui socialiste, mă uimea, mă exalta, mă convingea chiar. Vorbind, parcă mă lua cu el în cetatea falansteriană zămislită de închipuirea lui, cetate întemeiată pe atracţia, pe armonismul universal.

Așa au ajuns cu amintirile la Teodor Diamant și la Manolache Bălăceanu, ucenicii români ai lui Fourier. Ghica povesti despre încercările lor de a întemeia un falanster la Scăieni, în Prahova.

— Au adunat mulţi oameni şi i-au rînduit în grupe şi serii, aidoma cum povăţuieşte Fourier. Diamant, ajuns „marele mapa", domnea ca un suveran peste Scăieni. Mulţi tineri ne-am răpezit acolo să vedem minunea de a schimba, prin armonism, rînduiala lumii. Dar guvernul l-a alungat, cu toţi falansterienii lui. Ba l-a închis și la mînăstire, să se tămăduiască de socialism, prin post și rugăciune, să-i treacă pofta să afle cuvînt magic de a transforma tiranii în antitirani, mișeii în antimișei, iar pe vodă Bibescu în reformator înţelept...

— Şi acum e tot închis ?

— Nu ! Cutreieră dealurile şi munţii, prin ploi și zăpezi, ca inginer hotarnic. S-a îmbolnăvit de... Dîndu-şi seama că denumirea bolii l-ar putea răni pe Bălcescu, Ghica se opri stingherit, apoi cîrmi repede gîndul : E un om modest Teodor Diamant : blînd, bun.

— Da, din neamul celor care au dat apostoli, surîse Bălcescu, privind albastrul cerului.

— Dar, vorba ceea : multe trăiești, multe pătimești. A visat un lucru irealizabil, fantastic.

Deşi numai cu trei ani mai mare decît Bălcescu, Ion Ghica cunoștea bine viaţa din societatea românească, din cea franceză şi din cea otomană. Marea boierime îl socotea un răzvrătit, un tînăr bonjurist, otrăvit de *„franţuschi duh“* — de spiritul revoluţiei franceze — și-l persecuta. Nu mai departe astă-toamnă, ca să scape de bănuielile lui vodă Bibescu și de șicanele vornicului Mihalache Ghica, „nenea mare“, a trebuit să fugă la Iași. A dus, din partea unor boieri munteni, o epistolă tainică lui Mihai vodă Sturza.

— Mare parascovenie, rîse Ghica, reamintind întîmplarea și mişcînd nervos sprîncenele-i negre. Mihail Kogălniceanu mă prezintă la curte. Mă înfăţișez cît mai ţanţoș şi mai dichisit. Ştii, să nu fac Muntenia de rîs. Citește vodă epistola, şi o clipă leapădă de pe chip acreala, posomoreala lui obișnuită. Se luminează. Își răsucește șfichiul bărbii. Zîmbeşte chiar. Adică : „Ehei, tronul Moldovei şi al Ţării Românești, într-o singură mînă ?“ Zic în sinea mea : „Taci că-i bine !“ Dar vodă Sturza : „Frumos ! Tare frumos mă îndeamnă boierii din București. Dar asta nu se poate deocamdată : boierii cei de rang nalt nu îngăduie, țarul nu permite... sultanul nu dă voie...“ Șoptea tot mai speriat, parcă zidurile ar fi avut urechi.

— Şi tu ?

— I-am amintit că principiul unirii este înscris chiar în regulamentul organic.

— Şi mai ales în inima poporului !

— Dar nu într-a lui vodă Sturza, Nicule.

— E-un tiran fricos, ca orice tiran aflat sub porunca sultanului şi a ţarului. Că pe noi ne stăpînesc trei tiranii puse una peste alta. Iar boierii ciocoi din ambele ţări române nu vor nici libertate, nici unire, nici progres.

— Așa-i, Bălcescule !

— Şirul despotismului coboară de la tronul împăratului la harapnicul vătafilor de ocnă.

— Acum Mihai vodă Sturza umblă să gîtuie școala românească în Moldova, se întristă Ghica. O înlocuieşte cu învăţămîntul în limba franceză, și numai pentru odraslele protipendadei.

— Ştie, tiranul, că oamenii inculţi îndură mai fără cîrtire nedreptatea și abuzul.

— Dar am găsit și în Iași prieteni buni cu idei noi, îndrăzneţe : Kogălniceanu, Alecsandri, Negri... Oameni admirabili. Fraţi ! Să vii şi tu să-i cunoşti. De asemenea, demoazelele cele mai de vază din Iași : Elena Negri, Catinca şi Zoe Sturza, frumoasa și graţioasa Emilia Reymon, toate susţin reforma și progresul.

Trăsura mergea lin, pe drum bătătorit. Copacii înfloriţi se rînduiau prin faţa călătorilor, odată cu dealurile, casele, satele.

Sevastiţa îşi răzimă tîmpla de umărul lui Nicu Bălcescu. Se bucura că în închisoare frate-su nu şi-a pierdut nici veselia, nici marea lui dragoste de voroavă înţeleaptă cu prieteni buni.

— Spune, Ioane, cum s-a ales domn un... nebun ca Bibescu ?

— Păi tu nu ştii zicala ? Cine se aseamănă, se... alege ! Au candidat doi fraţi : Gheorghe Bibescu şi Barbu Ştirbei. Pe Bibescu l-au votat 131 boieri ruginiţi, cei mai ruginiţi şi mai retrograzi. Frate-su, fiind niţel mai teafăr, a dobîndit doar 91 de voturi de la cei cu cocleala un picuşor mai subţire. Altminteri, să fim drepţi, prin capul cel răvăşit al Bibescului umblă şi ceva gînduri mari. De pildă, la învestire a îmbrăcat mantie albă şi căciulă ca a lui Mihai Viteazul. Asta are un tîlc.

— Dar sub mantia asta voievodală nu cumva se vedea uniforma de general ţarist ?

— Ba se vedea, Nicule ! Se vedea foarte bine, şi strălucitoare. Îşi zice totuşi „om de progres".

— E cel mai bogat om din ţară, completă Sevastiţa.

— Iar prin Joiţica moşteneşte averile Brîncovenilor, Basarabilor şi Cantacuzinilor, enumeră Ghica.

— Şi ce reforme bune a făcut pînă acum ?

— A dezrobit ţiganii domneşti şi a... întărit cenzura. Reforme mai substanţiale face în propria-i familie : şi-a trimis soţia la Viena, s-o caute doctorii, iar în palat a vîrît-o pe Mariţica Ghica.

— Oho, frumoasă muiere ! Dar de ce boală sufere Joiţica ?

— Inofensivă : din cînd în cînd se îmbracă în alb, îşi despleteşte părul, îşi pune pe cap cununiţe de flori, ia un coş cu roze şi le presară pe coridoarele palatului ori pe alei. Rîde inocent, cîntă serafic şi plînge jalnic, numai ea ştie de ce.

— Şi lumea ce zice ?

— Bîrfeşte. „Nebunul“ e nebun în toate ; s-a smintit de dragoste pentru Mariţica Ghica, însă ea, chiar dacă nu-l iubeşte, chiar dacă i-i văr, chiar dacă scandalizează opinia publică prin purtările-i deşucheate, tot vrea să fie doamnă. Şi cînd vrea femeia, nici dracul nu mai zice nu. A şi cerut divanului s-o despartă de Ghica, în scop de a se cununa cu vodă. Mă rog, de-ale protipendadei moravuri şi năravuri !

— Acum, că ştiu bîrfelile de la curte, trebuie să întreb : ce-a mai scris Eliad ? Alexandrescu ? Bolintineanu ?

Ghica îi relată pe larg, ca unui prieten venit din depărtări străine, tot ce ştia despre fiecare.

— Află că moldovenii scot o revistă : „Propăşirea“.

Ochii lui Bălcescu se aburesc ; buza de sus i se înfioară uşor, într-un surîs cald, colorat de fericire, „surîsul de fecioară“, cum spunea Ion Ghica, vrînd să cuprindă în vorba asta sufletul curat, sincer, deschis şi bun al lui Nicolae Bălcescu.

— Mare nevoie avem de cuvîntul scris, Ioane. Tiranii pot îndoi cruzimile, pot încerca stăvilirea progresului cu forţa. Dar nu vor izbuti nicicînd să gîtuie ideile.

Dealurile se micşorau. Livezile se răreau. Drumul intra în cîmpie. Pe lanuri, grîul înverzea des, puternic. Cîntau ciocîrliile în aburul uşor al dimineţii.

Bălcescu scanda în gînd : ...Minunată ţară : pămînt roditor, rîuri bogate în apă, munţi grandioşi ascund comori, climă blîndă, cer albastru şi limpede ca boaba de rouă. Uite : grîne şi turme, livezi şi podgorii... Da, bogată şi necuprins de frumoasă ţară. Turcii o numesc „grădina Istambulului“. Dar ei, hainii, mai mult decît poporul, se bucură de roadele grădinii româneşti...

Din loc în loc, pîlcuri de ţărani ară ori sapă cuiburi pentru fasole şi bob. Vătafi călări, cu harapnicele în mînă, ca nişte sceptruri ale tiraniei, supraveghează munca. Un timp stau smirnă, asemeni unor statui ecvestre. Şi, dintr-o dată, la o năzăreală a stăpînului, calul ţîşneşte în salt ca din coarda arcului, iar gîrbaciul şuieră, pocneşte şi dă iama prin pîlcul de ţărani, arzînd în dreapta şi-n stînga, fără alegere.

Iureşul furiei dezlănţuite, ca un vînt rău, durează cîteva clipe.

În urmă ţăranii se ridică oftînd, blăstămînd ; dreg cu sapele ogorul răvăşit de copitele calului şi, lăcrămînd, robesc mai departe.

Gîndurile lui Bălcescu se întunecau în licoarea amărăciunii : Frumoasă eşti şi tristă, bogată eşti şi oropsită, ţara mea, grădina mea, inima mea...

— A cui o fi moşia asta ? întrebă el cu glas tare.

— A lui Constantin Cantacuzino, tatăl guleraţilor, scutură Ghica din cap, iar ochii negri îi scăpărară cîteva scîntei de mînie. Descinde din Şaintanoglu şi din Şerban Cantacuzino. Îl urăşte de moarte pe Bibescu vodă. Vrea să fie domn, un domn în spirit nou, european. Totuşi, pe noi cei tineri, din zărghiţi şi zănateci nu ne mai scoate. Şi priveşte-i moşiile, ţăranii...

— Robi !

Speriate de urletele vătafului şi de pocnetul harapnicului, ciocîrliile nu mai îndrăznesc, cîtăva vreme, să trilurească spre soare.

Nicolae Bălcescu îşi cuprinde obrajii în palme :... Ce izbitor contrast... Natura, cu dărnicii de poveste ; traiul oamenilor — mizerie... Colo, floare de prun albă şi suavă hrăneşte cu suc dulce albine şi fluturi ; ici, harapnicul cu şapte varvarichiuri scrie cu sînge zvîrci groase pe spinarea ţăranilor... Colo, conacul cu capiteluri aurite, ici, colibe trogloditice... Ce amăgitoare bucurie...

— Mi-i ruşine, Ioane... suspină din adîncuri, îndurerat.

— Şi mie. Dar cum să-ntoarcem roata sorţii, Nicule ? Ce să facem ?

— Revoluţie. Revoluţie generală !

Sevastiţa scoate batista şi şterge năduşeala brobonită pe fruntea fratelui :

— Potoleşte-te, Nicule. Sănătatea ta...

— Da, trebuie să fiu cuminte. În închisoare n-am sporovăit decît cu mine însumi şi cu glasul cel cavernos.

— Glasul cavernos ? răsuci Ghica privire nedumerită spre chipui lui Bălcescu. Cine-i ?

— Nu ştiu ! Socotind că nu mi-s de-ajuns umezeala şi urîtul temniţei, osînditorii mi-au tocmit şi un cumplit călău moral. Un călugăr ori un apostat, timp de opt luni, noapte de noapte, îmi amintea c-am să mor, că n-am să izbîndesc nimic în viaţă.

— Ce ucigaşi !

— Tocmai asemenea metode inchizitoriale mi-au întărit convingerea că boierii ciocoi nu-s români, ci pur şi simplu boieri. Noroc că mai există cîte un Murgu, cîte un Eliade Rădulescu, cîte un Ion Cîmpineanu, cîte unul ca tine, Ioane.

— Aşa zic şi eu. Ştii, Cîmpineanu a desfiinţat claca de pe unele moşii ale sale şi a împroprietărit pe unii ţărani.

— Cîmpineanu vede departe. Sub influenţa lui, mulţi tineri au părăsit viaţa uşoară şi stearpă.

— Mulţi s-au apucat serios de studiu, de comerţ, de industrie, glăsui Ghica, deosebit de serios, urmărind o albină, aşezată pe mîneca dreaptă, să se odihnească.

— Da, glasul lui ca de clopot ne-a deşteptat din letargie. În închisoare mereu am răsucit în gînd articolele din constituţia proiectată sub povaţa lui : egalitatea cetăţenilor, împroprietărirea ţăranilor, emanciparea ţiganilor, unirea tuturor românilor... Şi mai ales adăugam idei noi pe care-o să ţi le mărturisesc numai ţie, acasă.

— Şi cît ne-am zbătut să-l eliberăm de la închisoare... „Haideţi, fraţi, la Mărgineanu, să-l scăpăm pe Cîmpineanu..."

— Exact ! Împreună cu Dimitrie Bolintineanu şi cu Dimitrie Brătianu învăţam lăutarii să cînte stihurile astea prin cîrciumi.

— Spoream popularitatea lui Cîmpineanu.

— Şi învăţam poporul să-şi apere proteguitorii.

— Vezi, prietene, că sînt şi boieri care...

— Oameni ca Ion Cîmpineanu şi ca tine, frate Ioane, sînt excepţii în rîndul boierilor de întîiul rang. Restul, spoliatorii ţării !

— Ce apă-i asta ? a întrebat Sevastiţa, temîndu-se parcă să nu se aprindă harţa politică dintre Ghica şi Bălcescu.

— Prahova, duducuţă, răspunse vizitiul. Să mergem mai încet, că podu-i cam şubred şi puhoiul mare.

A strunit caii. Bucşele şi orcicurile au sunat mai înfundat.

O ceată de ţărani, rufoşi, slabi s-au oprit la capătul podului, aşteptînd să treacă trăsura.

— Căscaţi gura, vitelor ? se răsti un vătaf, împingînd calul, aproape de trăsura celor trei drumeţi.

Se observa că se grozăveşte anume, ca să-l ia în seamă tinerii din trăsură.

— De pe moşia cui eşti ? întrebă Ion Ghica, făcînd semn vizitiului să oprească.

— A boierului Cîmpineanu.

— Ah, dacă tăceam, filozof rămîneam...

Bălcescu îşi strînse pelerina mai aproape, parc-ar fi trecut printr-un val de aer rece. În faţă avea nu oameni, ci fantome slăbănoage, palide, schilave, acoperite cu zdrenţe, sălbăticite.

— De ce-i baţi ? întrebă, ridicîndu-se în picioare. Şi glasul îi vibra cald, îndurerat. Sînt şi ei oameni. Oameni !

— Trîntori, domnilor, trîntori, nu... După ce-a împroprietărit boierul pe cîţiva, aşa, de hatîr şi de politică, acu nimeni nu mai face clacă, dacă nu-i împins cu biciul. Bivoli, ce mai...

Bălcescu se răpede, îi smulge gîrbaciul şi plesneşte pe vătaf, cu sete.

Ghica şi Sevastiţa încremenesc.

— Un vătaf biciuit, ha ! ha ! rîde tare surugiul... În faţa clăcaşilor !

— Mă jălui stăpînului ! urlă vătaful, aşezîndu-şi cuşma.

— Nicule ! interveni Ghica, cu dojană. Ce faci ?

— Uite, plumb în trei plesne, arătă Bălcescu, tremurînd de mînie. Harapnic de ocnaş !

— Daţi-mi biciul, bonjuriştilor ! se dezmeticeşte vătaful.

Văzînd că Bălcescu se pregătea să sară la el, să-l înhaţe şi să-l doboare de pe cal, Ghica îmboldeşte vizitiul şi trăsura porneşte zvîcnind.

— Lasă-l !... îi pune Sevastiţa mîna pe umăr, că tot pe bieţii ţărani se răzbună.

— Întoarce cu dobîndă tot ce primeşte.

— Aveţi dreptate... Nu aşa se stîrpeşte mişelia încuibată de sute, de mii de ani... Şi Bălcescu se răsuceşte spre stînga şi aruncă harapnicul în mijlocul valurilor Prahovei : Pe apa sîmbetei !...

O tuse adîncă îi curmă vorba, îi învineţeşte chipul şi-i însîngerează albul ochilor. Ghica îl cuprinde de umeri şi-l strînge aproape, cu dragoste şi îngrijorare. Sevastiţa îi ia mîinile umezi şi reci şi i le mîngîie :

— Mama ne aşteaptă acasă. Să te-ngrijim, pînă te-i face iar zdravăn.

Trăsura şi-a reluat duruirea, în tropot cadenţat de copite.

— Ca să-şi înveselească prietenul, Ghica i-a amintit de şcoala de la Sfîntul Sava :

— Cît l-am iubit noi pe Eftimiu Murgu... Parcă-l aud cum vorbea rar cu plăcut accent bănăţean.

— Admiram cultura, pasiunea lui pentru ştiinţă, dragostea pentru popor, încrederea în viitor, completă Bălcescu. E-nzestrat cu un calm filozofic rar întîlnit. Ştie să ascundă perfect durerea şi bucuria. Poate să-şi astîmpere clocotirea inimii. E omul răbdării.

— Mă impresiona barba-i mare şi neagră, pletele-i lungi şi cîrlionţate ; un bărbat frumos, cu chip de apostol.

— Şi cu suflet de apostol, punctă Nicu Bălcescu. Dar nu ne lipsesc nici acum dascălii luminaţi : Eliade...

— Mult îl admiri...

— E cel mai de valoare om al nostru.

— Nu ştiu cum, dar de-o vreme încoace, gîndirea lui Eliade mi se pare nebuloasă, haotică, întortocheată, se întristă Ghica. Iar caracterul, ce să mai vorbim ! Capătă caracter de parvenit, dornic să-şi împlinească o misiune providenţială...

— Îl simpatizează şi-l aclamă boierimea liberală, Ioane ; e popular printre negustorime. Şi, mai ales, tinerii învăţăcei de la Sfîntul Sava cred în el ca-ntr-un zeu al libertăţii şi al luminii. Dacă vom şti să-l atragem, Eliade ne va fi de mare folos.

Ghica a ridicat din sprîncene :

— În cultură, Eliade merită toate laudele, e un profesor eminent, e autorul celei mai bune gramatici, a creat societăţi artistice, a redactat ziare româneşti, a tradus şi a jucat teatru în limba română, a scris poezie bună. Dar în politică nu l-aş da pe-un ciocănar de la Telega.

— Ba eu cred în el, Ioane!

— Ți-l amintești pe Sotea? a schimbat Ghica vorbirea spre întîmplările din școală, semn că nu împărtășea părerea lui Bălcescu. Apoi s-a răsucit spre Sevastița, ca să-l descrie pe Sotea: Închipuiește-ți, un găligan cît un bivol de mare a tăbărît asupra lui Nicu să-i smulgă o bucată de halviță. L-a doborît. I-a împrăștiat cărțile pe jos. I-a trențuit caietele. I-a sfîşiat cămașa. Dar Bălcescu nu s-a lăsat înfrînt. S-a apărat cu mîinile, cu picioarele, cu dinții.

— Iar tu ai sărit, cu Rosetti, cu Alexandrescu, și m-ai scos din ghearele goliatului.

— Şi cea dintîi grijă: ai adunat foile caietelor zdrențuite în luptă.

— Păcat ar fi fost să mi se piardă o grămadă de muncă.

— Mai ales rezumate din cronicari...

— Iubesc cu patimă istoria și pe cei care-o fac.

★

Trei zile Bălcescu s-a odihnit în căsuța lui frate-su Costache, șef de secție la departamentul finanțelor din București. Apoi a ieșit în oraș și s-a întîlnit cu prieteni şi cunoscuți.

L-a vizitat pe Eliad la redacția „Curierului".

De la August Treboniu Laurian a aflat despre descoperirea multor documente și cronici: au plănuit să le publice într-un „Magazin istoric pentru Dacia". S-a plimbat cu Bolintineanu, au citit versuri și au scris lui Alecsandri:...„*noi cei trei născuți în același leat 1819 și tot una de răzvrătiți împotriva tiraniei...*"

— Ghica pleacă peste două zile la Iași, să-și continue cursurile ; duce el scrisoarea.

La întoarcere, în poarta casei, l-a întîmpinat un polițai :

— Căpitan Costache poruncește să te cam tragi spre Bălcești.

— Ce să fac acolo ?

— Ce fac toți boiernașii : să-ți tîrguiești grîul și porumbul din gropi sau din coșere. Să măsori stogurile de fîn. Să numeri cirezile de vite. Să ridici o velniță cu mașină de aburi, pentru scos rachiu, cum au ridicat atîția.

— Bune sfaturi ! Păcat că nu ți le pot urma, s-a încruntat Bălcescu.

— Oricît de rău la Bălcești, șfichiui polițaiul, tot mai bine ca la Ocna Telega. Că nu mai pupi dumneata, sanchilotistule și iacobinule, pansionul de la Mărgineni.

— Știi, domnule polițai, care-i minunea țării noastre ? nu se lăsă Bălcescu dator. Răspunse tot el : Că-i țară de trențăroși și desculți, dar are niște polițiști foarte culți...

Ca să mai astîmpere zelul copoilor stăpînirii, Ion Ghica l-a luat, cu trăsura lui cea mare, în vizită la generalul Nicolae Mavros.

— Ai prilej să-i mulțumești pentru cuvîntul bun spus despre tine în fața lui vodă.

Înalt, negricios, cu ochi mari, pătrunzători, generalul Mavros, grec de obîrșie, trăit în Rusia, ajuns șef de cancelarie în timpul administrației lui Kisseleff, împlinea acum funcția de inspector general al carantinelor.

În casă, Bălcescu își roti privirea în jur, admiră draperiile grele, de mătase în culoarea untului, împodobite cu flori argintii, soba venețiană, stucaturile aurite și tavanul zugrăvit cu scene mitologice de un pictor renascent. Pe mese, pe piedestaluri, pe etajere speciale se rînduiau obiecte de artă, statuiete grecești, ori romane, vase corintice ori antice, alese și așezate cu grijă și cu gust. Generalul Mavros a ascultat mulțumirile, adîncind cuta dintre sprîncene, parcă n-ar fi fost bucuros. În fapt, încerca o mare satisfacție : „Românii recunosc că-i apăr mai bine decît domnul, deci or să mă îndrăgească". Vorbea românește, anume, ca să măgulească. Discutară despre obiectele de artă găsite în Corint și despre tezaurul de la Pietroasa, despre „Cloșca cu puii de aur", cum începea să se numească acea comoară, descoperită cu șase ani în urmă. Mavros se arăta supărat că Mihalache Ghica urmărește să-și însușească o parte din acest tezaur. Bălcescu îl susținu :

— O comoară inestimabilă, un bun obștesc, descoperit de niște bieți oameni care, după cîte aud, sărmanii, s-aleg doar cu ponos, cu bătăi și închisoare.

— Mărturisesc că-i destul de civilizat și blînd... furiosul dumitale, s-a adresat Mavros lui Ghica, surîzînd. Ia spune, tinere : cum apreciezi regulamentul organic ?

— Asta-i o piatră de încercare ?

— Poate !

— Răspund : asemenea legiuire n-a mai avut țara noastră. Un instrument de progres : a dat libertate comercială, a despărțit puterea judecătorească de cea administrativă și legiuitoare, a dat domnia unor pămînteni, a domolit despotismul, creînd obșteasca adunare, și a introdus măcar un început de regim parlamentar la noi. A deschis calea unirii țărilor române.

— Totdeauna ai gîndit așa ?

— Totdeauna !

— Atunci de ce te-au osîndit la temniță ?

— Pentru că, domnule general, o legiuire-i ca o haină : croiala și trăinicia ei depind de modă, de calitatea postavului, de interesul și priceperea croitorului, de natura celui ce-o poartă. Ori, la noi, cine a croit regulamentul? Marea boierime. Din ce postav? Vechi și aspru, tare aspru pentru pielea și sufletul urgisitului norod. Şi nici moda n-a fost chiar acătării. S-a voit nouă, și-a ieșit o cîrpăceală ciocoiască, numai în folosul marii boierimi. Vorba ceea: cine împarte, parte-şi face. Poporul a aflat de regulament numai cînd i s-a pus în spinare. De aceea a strigat: „Aşteptam libertate. Şi-a venit înăsprirea clăcii!“ Ştiți mai bine decît mine cum s-a umplut ţara de jalbe și proteste, a doua zi după punerea în aplicare a regulamentului. S-a speriat și domnul Kisseleff de mulţimea jăluitorilor. Şi-apoi, poporul nostru-i tînăr, domnule general. Crește repede. Croit strîmt chiar dintru început, straiul regulamentului organic îi opreşte creşterea, îl chircește, îl sugrumă. Trebuie să-l lepede, neapărat, și să-și alcătuiască o constituţie democrată. Regulamentul organic şi-a trăit traiul, şi-a mîncat mălaiul.

— Bravo! s-auzi un glas cristalin din colţul celălalt al salonului. Ai grăit drept, adevărat, curajos și inspirat.

O clipă, Bălcescu a avut impresia că-și ascultă propriul cuget. I se întîmpla, de multe ori, să-l frămînte o idee, iar cineva dinlăuntru, conștiinţa lui, să i-o încuviinţeze ori să i-o dezaprobe: „Ai dreptate“ sau: „Eroare“... De data asta conştiinţa avea glas cristalin ca struna de teorb. Poate de aceea n-a întors îndată capul, ci numai după ce-a zărit transfigurarea de pe chipul lui Ghica.

Şi atunci a descoperit o fată bălaie, cu surîs oleacă sentimental și suav, oleacă jucăuş şi ironic. O clipă, şi fata a fost surprinsă de privirea și chipul lui Bălcescu. Frumusețea și tinereţea, ochii mari, calzi, trăsăturile bărbătești, hotărîte, fruntea ca un izvor de lumină, părul cu luciri de abanos, ţinuta mîndră, demnă, privirea adîncă și zîmbetul lui bun, omenesc, îi stîrneau o ciudată și dulce amețeală. Şi-l închipuia, după descrierea lui Ghica, mult mai matur, mai trist, mai istovit de suferințele îndurate în temniță, mai fără vlagă, demn de compasiune.

Prefăcîndu-se că nu pricepe sentimentele colorate pe chipurile celor trei tineri, generalul Mavros își adînci cuta dintre sprîncene :

— Alexandrina, îți prezint pe domnul Bălcescu. E unul din cei pătrunși de... franțuschi duh. Vine din...

— Da, vin din pușcărie, să mulțumesc binefăcătorilor.

— Şi cu... franțuschi duh ce faci ?

Întrebarea demoazelei Alexandrina Mavros amesteca gingășia cu viclenia.

— Răspund și la această piatră de încercare : vai de acele nații unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor. Pentru popoare, revoluția este furtuna mîntuirii.

Peste fruntea Alexandrinei Mavros a trecut o umbră :

— Undeva este totuși o nepotrivire, o contradicție.

— Este, dar o s-avem grijă să nu mai fie.

În drum spre casă, Bălcescu a întrebat, fără ocoliș :

— Ți-i dragă Alexandrina, Ioane ?

— Vreau s-o iau în căsătorie. A crescut între țăranii de la Adîncata și gîndește ca noi, revoluționar.

— Răspîndește în juru-i o vrajă ciudată, necuprins de ispititoare.

— Îți place ?

— Închina-mi-aș bucuros viața frumuseții și inteligenții, așa cum le bănuiesc întruchipate în Alexandrina.

— Totdeauna am spus că ești poet.

— Nu, frate Ioane. Sînt doar ceva mai serios și mai pătimaș ca alții. Şi cred că n-ai să te superi dacă am transformat această vizită într-un fel de continuare a colocviului din trăsură, de la Mărgineni la București.

★

În trei luni, îngrijit de mama Zinca la Bălcești, Nicu s-a lecuit de tuse și s-a îngrășat.

Se plimba prin crîng, pe malul Topologului, pe dealuri, prin poiene. Se oprea din cînd în cînd și-și însemna gîndurile ce-i fulgerau prin minte : ...„*istoria nu trebuie să ne facă cunoscute numai anumite personaje privilegiate, ci trebuie să înfăţişeze poporul român cu instituţiile sociale, ideile, sentimentele şi obiceiurile sale în decursul secolelor.*“ Lucra în gospodărie. Cisluia cu ţăranii. Asculta „la deal“ basme și doine, balade și strigături ; le nota și le trimitea lui Alecsandri, la Iași. Scria epistole lungi tuturor prietenilor din Moldova și Transilvania. Îl felicita pe George Bariţ pentru articolul „O plînsoare veche“ din Gazeta de Transilvania : ...„*Arăţi cu cifre netăgăduite cît de aspră-i asuprirea ce-i apasă pe românii din Transilvania. Păstrez, domnule Bariţ, acest articol pentru o scriere ce aş vrea să încropesc, despre exploatarea socială şi naţională asupra românilor de pretutindeni și de-a lungul veacurilor*“...

Plănuia, de asemeni, o lucrare despre starea socială a ţărănimii din principatele române, în diferite epoci. Începea să strîngă material pentru o istorie a lui Mihai Viteazul.

★

Noaptea plouase bogat și liniştit. Tunetele au detunat departe, în Cozia sau în Făgăraş. În zori, pămîntul aburea răcoare. Fîneţele de pe coastă otăveau iarba măruntă, de-un verde strălucitor și proaspăt, sub un cer spălat, limpede și uriaș de înalt.

Nicu Bălcescu a rînduit oamenii în livezi, la cules prune ; a intrat în căsoaie, să vadă cum s-au curățat și grijit căzile pentru fiert. Apoi s-a așezat pe-o cioată de nuc, aici, în vîrful dealului. A rotit privirea spre toate zările. Pe povîrniș, livezile cu prune liliachii-albastre parc-ar fi furat ceva din pulberea cerului. În stînga, teii îngălbeniți din cimitir, strînși ca un buchet îmbietor la odihnă și vis... Aici, cînd voi fi bătrîn și ostenit... gîndi, o clipă. Nu-mi văd alt loc pentru popasul de veci, decît aici, lîngă tata, în cimitirul din Bălcești, sub teii cu frunza de aur... Dinspre munți — abia ghiciți în zarea de la miazănoapte — adia o undă de vînt tomnatic. În vale, spre Prodănești, plutea o pînză de ceață, albă ca lîna țigaie vara, cînd femeile o întind la uscat pe malul Topologului. Aproape, lîngă cioata de nuc, o brîndușă violetă cerca timid să înflorească.

Bălcescu își amintea că mama Zinca i-a povestit despre nucul mare din vîrful dealului, cum l-a despicat trăsnetul în anul, în luna și în ziua cînd vrăjmașii l-au ucis pe Tudor Vladimirescu. Acum nu-i decît o cioată groasă, cu ramurile de mult mîncate de putregai.

Deschise cartea să citească. Dar n-apucă să parcurgă nici o pagină. Din stînga auzi suflare de om ostenit. Ridică ochii de pe carte : un drumeț rufos, abătut, urgisit, se apropia încet. Călca oleacă tîrîș, cum calcă desculții prin cosire, ca să aplece cotorii, să nu înțepe. Bălcescu îl ținti cu privirea. Omul se opri la cîțiva pași, își scoase căciula și îngînă un bună dimineața.

— De unde vii, bade ? întrebă Nicu Bălcescu.

— Din... din colo.

Și arătă cu mîna spre răsărit. Picioarele colbăite și însîngerate dovedeaua c-au mers toată noaptea.

— N-ăi vrea să mă primești la lucru? îndrăzni să întrebe. Îmi zice Maftei al Saftei.

— De unde vii? insistă Bălcescu.

— Spun drept: am fugit de pe moșia banului Băleanu.

De cîte ori auzea numele lui Băleanu, Nicu Bălcescu fierbea. Ghica i-l caracteriza ca pe boierul cel mai retrograd, mărginit, orgolios, încăpățînat, rău, nedrept, avar, lacom de bani și de putere, nespus de dornic să păstreze și să întărească privilegiile boierești.

— Sînt rupt de foame, se căină clăcașul fugar.

Bălcescu schiță un semn, și unul din flăcăii care culegeau prune întinse drumețului o bucată de mămăligă:

— Mănînc-o cu prune, îl îndemnă, surîzînd și clipind des, parc-ar fi vrut să ascundă luminile ochilor, umezite.

— Ehei, altă lume aici, suspină Maftei al Saftei. La Drăgășani oamenii culeg cu botniță.

La amiază, Sevastița, împreună cu două femei, a adus coșurile cu mîncare. Culegătorii au turnat coșărcile cu prune în budane și s-au așezat sub un prun neculeș încă, să ospăteze. La sfîrșit au tras cîte o creangă de prun și-au întregit masa cu fructe.

Nicu Bălcescu a ospătat din bucatele argaților:

— Cu cine-ai muncit, cu aceia prînzești...

După ce rîndui iar lucrul, o rugă pe Sevastița să vină spre seară înaintea lui:

— Să mergem împreună la deal, s-ascultăm cîntecele tineretului. Fetele se rușinează cînd mă văd, și nu mai vor să cînte.

— Flăcău ca tine, Nicule, ar amuți și o zînă.

— Lasă-l pe Ghica și pe Costache, frate-miu, să fie ironici cu un flăcău trecut ca mine...

— Nu, frate: am nețărmurită încredere în tine. Și nu doresc decît să găsești o fată bună, drăgăstoasă, devotată, să te-nțeleagă și să te-ajute întru împlinirea gîndurilor tale înalte.

— Am douăzeci și patru de ani.. surîse Bălcescu. Și n-am vreme să gîndesc la însurătoare.

Chipul Sevastiței, prea aspru ca să fie frumos, în clipele cînd vorbea despre Nicu se învăpăia de atîta bunătate, blîndețe, înțelegere, că părea gingaș, inspirat.

Bălceștii alcătuiau o familie strîns unită în jurul Zincăi. Văduvia, mult prea timpurie, o silise să devină o femeie energică, răzbătătoare. De mulți ani o cunoștea și-o stima lumea pentru înțelepciunea cu care judeca lucrurile, pentru hărnicia și priceperea cu care se gospodărea, pentru bunul simț în raporturile cu oamenii, pentru grija cu care-și crescuse copii și pentru minunata doftorie cu care tămăduia albeața la ochi. Lui Costache și lui Barbu le-a găsit slujbe la București. Pe Maria a măritat-o cu un om vrednic și cumsecade. Rău îi părea că Sevastița refuza să se mărite : „Sînt prea urîtă, mamă“. Pe Nicu, Zinca voia să-l trimită la Paris, așa cum rîvnea el, să-și desăvîrșească studiile. Ghicea în el o minte și un suflet puțin obișnuite, un temperament învăpăiat.

La asfințitul soarelui, Sevastița l-a găsit pe Nicu la sfat cu Maftei al Saftei, clăcașul cel rufos, venit azi-dimineață. Îl descususe despre suferințele și gîndurile care l-au împins la fugă. În jur, lîngă buturuga de nuc, cu cioturi multe, se cinchiseră pe otavă și patru dintre oamenii angajați la cules prune. Povestea fugarului semăna cu povestea tuturor.

— Nu mai putem răbda, clătina Maftei din cap. Am pornit răzmerița, în cap cu Tudor Vladimirescu. Adicătelea, m-am înșirat și eu în rîndul răzvrătiților. Dar neprietenii l-au înjunghiat pe Tudor al nostru. Ce să fac ? Că mă spînzurau oamenii boierului Băleanu. Am fugit peste Dunăre, la turci. Și iaca, doisprezece ani am stat ascuns : trai de cîine hăituit. M-am întors în ţară. Începea vremea regulamentului. Credeam c-o fi mai bine. M-am aciuat la Străjeşti. Dar, iaca, e-al dracului de greu. Dijma, nu numai s-o dăm, dar s-o şi cărăm acolo unde pofteşte stăpînul. Claca o facem cu trudă grea, iar cînd boierul n-are să ne dea de muncă, ne pune să i-o plătim în bani.

— Ştiu, se indignă Bălcescu. Ai dreptate. Vă strivesc taxele noian : către stat, către judeţ, către sat. Nenumărate : o taxă pentru dorobanţi, una pentru plata pîrcălabului, alta pentru logofăt, şi una pentru vătăşeii satului. Dacă vă trebuie şcoală sau biserică, voi trebuie să le construiţi. Şi învăţătorul tot voi trebuie să-l plătiţi. Drumurile voi le reparaţi, podurile voi le faceţi. Pentru popă tot voi munciţi ; voi îl ajutaţi cu hrană : cum s-ar zice, îl îndopaţi, adicătelea, să fie dumnealui voinic, să strige tare, s-audă Dumnezeu păcatele voastre... Voi daţi ostaşi, şi tot voi îi înzestraţi. Şi nu cu te miri ce, ci cu cîte 300 de lei de fiecare ostaş. Voi plătiţi birul, timp de şapte ani, pentru cei morţi. Voi daţi cîte patru, şi chiar cîte zece slujbaşi voinici pentru slujbele boierilor, în casă ori în ogradă.

— Aşa-i, oftă Maftei al Saftei, mişcat de înţelegerea cu care vorbea Bălcescu pentru suferinţele lor. Iar acum, de cînd banul Băleanu a închiriat moşia, nu avem de hrănit numai nesaţiul boierului, ci ne-a mai căzut năpastă şi lăcomia arendaşului — urmă el mai cu îndrăzneală. De-ai avea o sută de braţe, şi tot n-ai putea împlini atîtea munci, îndatoriri şi poveri. După socoteala mea, trei sferturi din ţărani sînt datori vînduţi. Nu aşteaptă decît să-i culeagă dorobanţul de acasă ori de pe uliţă, şi să-i ducă la ocnă. Păi, cum să nu-ţi iei lumea în cap ? Cum să nu te haiduceşti ? Cum să nu dai cu şişul, cînd prinzi boierul gulerat la potecă ? Faci orice, numai să scapi de atîtea poveri, prigoniri şi cazne...

— Rău era și înainte, urmă cuvîntul Andrei Barabaș, privind semnele crestate cu cuțitul în buturugă, cîte un semn pentru fiecare povară. Dară după ce ne-or pus regulamentul ăsta, parcă-i și mai rău.

Bălcescu abia acum observa răbojul lui Barabaș.

— Cîte ? întrebă, zgîrcind o sprînceană.

— Douăzeci și două, numără flăcăul. Mai multe nu mai putem duce. Ne prăbușim.

Bălcescu cunoștea de mult toate astea. Dar, ascultîndu-l pe Maftei al Saftei și privind răbojul scris de Barabaș pe buturugă, se trezi în lăuntrul lui glasul cristalin ca struna de teorb : ...Patria este norodul, nu tagma jefuitorilor. Dacă nu ne batem, pe viață și pe moarte, să distrugem clăcășia, țara piere în netrebnica robie a cîtorva sute de indivizi... Se convingea că trebuie să pună în aplicare, numaidecît și cît mai repede, planul zămislit în închisoare :

— Răscoala lui Tudor n-a sfîrșit. Continuă ! Trebuie să continue !

„La deal“, împreună cu Sevastița, a cules cîteva cîntece și strigături vesele. Se mira cum mai încape și voie bună în sufletul acestor obidiți : *„Frunză verde de mohor, / Du-te, dor, pe cel izvor / Și despică molidul, / Nu-mi despica sufletul, / Și despică cetina, / Nu-mi despica inima...“*

„„Nu, un popor ca ăsta nu piere, se umplea Bălcescu de încredere. Noi sîntem cei care am biruit la Rovine, la Vaslui, la Călugăreni. Noi am construit și Cozia, și Mogoșoaia. Noi o să mai construim multe, multe...

★

Scriind prietenilor, la București, la Mircești ori la Brașov, le prevestea că revoluția generală *„se apropie și toată lumea o așteaptă. Să ne pregătim din vreme,* *s-o întîmpinăm cum se cuvine, ca pe salvatoarea cea mare“.*

Dar totdeauna gîndul despre revoluţie pornea în mintea lui Bălcescu de la viaţa oamenilor din jur, de la ţărani, de la asupririle boierilor.

Frate-su Costache a venit din Bucureşti, să ajute Zincăi să vîndă nişte vite. Îi aducea lui Nicu ştiri şi cărţi din Capitală.

— Văd că te pricepi şi la gospodărie, îl lăuda fratele mai mare, cercetînd clăile de fîn şi coşarele pline.

— Mama şi cu Sevastiţa... Eu, mai mult cu nasul în cărţi şi cu gîndul la necazurile oamenilor, ori la luptele eroice din trecut.

A treia zi au plecat împreună la Bucureşti. Nicu dorea să-l vadă pe Ghica înainte de a se duce la Iaşi.

— Bravo! Te-ai făcut ca un atlet! l-a admirat prietenul, îmbrăţişîndu-l.

Au discutat şi-au plănuit pînă la ziuă despre tot ce-a gîndit şi-a imaginat, o vară, la Bălceşti.

— Deci, eşti convins că furtuna cea mare se apropie?

— Da. O văd în viaţa locuitorilor din oraşe şi sate, o descopăr în ochii oamenilor, o citesc în inimile lor. Să-ţi destăinui planul. Avem însă nevoie şi de un ofiţer. Armata-i element esenţial în revoluţie.

— Aşa dovedeşte istoria revoluţiei franceze. Mă gîndesc la Gheorghe Magheru.

— Îl prefer pe Christian Tell, Ioane. Are mai multă experienţă militară şi ştie să păstreze un secret.

— Pare om fără pretenţii, dar dintr-o bucată.

Au pornit prin oraş, să se înviorexe, în aerul proaspăt al dimineţii.

Zorile inundau lumea cu lumină aurie.

Prin strada Brezoianu, ocolind bălţile de pe malul Dîmboviţei, pe sub dîmbul de la Gorgani, au trecut peste Dîmbovița, în zarva sacagiilor care umpleau sacalele, de dimineață, să le vîndă pe ulițele din centru, și au ieșit la biserica Mihai Vodă ; apoi au urcat dealul și au coborît pe Sfinții Apostoli.

Ca răsărit din pămînt, căpitanul Christian Tell :

— Tocmai te căutam, domnule Ghica, a vorbit scurt ofițerul, zăngănindu-și prelung pintenii.

— Și noi pe tine, căpitane !

— Să dejunăm împreună, i-a propus Bălcescu.

— Pe Dealul Filaretului ! Cu cîrnați trandafiri și cu cîte-o cană de must, a ridicat Ghica un deget în sus.

— Poate și-o demoazelă, două... și-a răsucit mustața căpitanul Christian Tell.

— Asta-i specialitatea ta !

— Mă onorez a zice : este !

Soarele urcase de-o suliță, cînd cei trei prieteni au ajuns în viile de la Filaret. Într-un chioșc de scînduri, cu pereți de trestie și frunzari de stejar, un crîșmar cu pestelcă de piele le-a adus cîrnați trandafiri calzi, usturoiați, pipărați, cu miros nespus de ademenitor. Le-a pus dinainte și must în fierbere, oleacă dulce, oleacă asprit.

S-au ospătat, pe-ndelete, au sfătuit și au prefirat întîmplări din țară și din lume, pînă a trecut soarele de amiază.

Bălcescu intră în vorbă cu unul din tîmplarii care dregeau, pe ici pe colo, pardoseala și pereții chioșcului. Părea un flăcău tomnatic, de aproape treizeci de ani. Înalt, bine legat, cu mîini mari, cu rîs șoltic, cu glas plăcut, mîngîietor, trăgea cu urechea la sfatul celor trei prieteni, se bucura în inima lui și slobozea cîte-o vorbă de duh, plină de tîlc :

— Eu știu că ochii înțeleptului văd mai departe, dar că pe vremuri ca astea-i mai bine să-ți pui frîu la inimă și lacăt la gură.

— De unde știi atîtea zicale, meștere?

— De la bătrîni. Sînt din Vrancea și mă cheamă Nastasă. Bucureștenii m-au poreclit Năstăsache, așa, ca să nu mai samăn cu mine însumi. Vreau să mă fac tapițer. Am îndemînare să-mbin culorile și să scot florile.

— Nu prea ești modest, rîse Ghica.

— Modest, adică smerit? Ei, nu sînt, pentru că în cuibul smerit dracul s-a pus la clocit, iar în inima smeritului nichipercea șade turcește. Și eu am inimă curată.

— Ești însurat? întrebă Ghica, amuzat că lucrătorul cioplea zicalele ca din bardă.

— Nu! Dar de-nsurătoare și de coate goale nimeni nu scapă. Deși încă nu s-a văzut ca două sărăcii să facă o chiaburie. Se zice, din vechi, că omul cu meșteșug trăiește din belșug și că o meserie plătește cît o moșie. Dar cum să capeți brățară de aur, cînd meșterii o-ncuie c-o mie de zăvoare? Totuși se zice că deșteptul nu piere; din pelin el face miere. Că pămîntu-i al tuturora, nu numai al unora.

Pe Tell îl amețea atîta vorbă, Ghica hohotea de rîs, iar Bălcescu admira:

— Vino, Năstăsache, și bea o cană de must cu noi.

— Iaca vin, cu toate că pe la noi se povățuiește: nu mînca dintr-un blid cu domnii, că rămîi și flămînd, și dator.

— Dar să bei dintr-o oală, nu-i rău! îl îndemnă și Ion Ghica.

— Păi, credeți că niște cîrnați trandafiri ar strica? Ferit-a sfîntul! Mă crămăluiesc: vai de noi și de voi, că ciocoii-s tot ciocoi, că nici salcia nu-i pom, nici boierul om...

— Întreci măsura! se zburli căpitanul Tell.

— Iertăciune. Dar sînt unii care abia așteaptă s-audă cum înțep spinarea bivolilor cu suvacul proverbelor.

— Ciocoii sînt niște mizerabili, căută Tell s-o dreagă, cînd înțelese dojana din privirea prietenilor. Dar nu oricine...

— Fără apă, moara nu macină ; fără ostași, nu se află oștire, și, fără popor, nimeni nu poate doborî pe ciocoi.

— Bravo, Năstăsache ! sări Bălcescu în picioare. Îi întinse cana cu vin, ciocni entuziasmat și bău pînă la fund : Ești isteț ca un proverb.

Dar tocmai atunci cîrciumarul răcni :

— La treabă, palavragiule !

Lucrătorul s-a depărtat, potrivindu-și barda ca pentru a izbi.

— Să vii să mă vezi, Năstăsache ! îi strigă Bălcescu. Să știți : oameni ca Maftei al Saftei, ca Năstăsache, cu tălpile bine înfipte în glia străbună, alcătuiesc poporul și patria. Ceilalți, pulbere-n vînt.

Cu iscusit meșteșug, Ion Ghica a mutat vorbirea de la șaga ușoară, tinerească, obligatorie în fața ulcelelor cu must în fierbere, spre cele mai grave și mai dureroase probleme ale vremii : un fel de nouă continuare a colocviului din trăsură, pornit în ziua cînd Bălcescu se elibera din temniță. Vorbeau cu glas scăzut, dar apăsat și, adesea, înverșunat. Își reproșau lipsa de activitate și curaj. După fiecare frază, Tell aproba, parc-ar fi comandat unei companii :

— Drept !... drept !... drept !...

Spre seară, în fața mustăriei s-a strîns multă lume : tîrgoveți, negustori, meșteri, calfe. Ca să fie singuri, cei trei prieteni au pornit prin vie.

Bălcescu și-a scos pălăria, ca pe dealurile Topologului. Vîntul îi răvășea părul. Soarele în chindie îi colora obrajii. Ochii îi scăpărau mînie și dragoste. Glasul : adînc, baritonal, frămîntat de sinceritate, avîntat și, totuși, negrăit de blînd. Chiar cînd ocăra :

— Ne-am încredințat că mișelia boierilor ciocoi și fanarioți înseamnă pacostea țării ?

— Da, aprobă Ghica, privind spre chipiul cu fireturi aurii al căpitanului Tell.

— Atunci ce mai așteptăm ? Oare nu-i o nelegiuire și o neghiobie că tot ce gîndim noi bine, măreț, frumos despre soarta poporului și a patriei să se risipească aidoma fumului ? Oare nu ni-i milă de românul care, în acest veac al progresului, se istovește în sărăcie, în robie și beznă ?

— Ne temem de javrele căpitanului Costache Chioru, se scutură Ion Ghica.

— Vodă Bibescu zice totuși de dreptate, de...

— Vorbe, dragă Tell ! îl întrerupse Bălcescu. Demagogia ciocoiască, minciună domnească. Ce fel de dreptate-i asta, cînd unii iau totul, înghit totul, în timp ce poporul rabdă de foame ? Ce fel de dreptate-i asta, cînd harapnicele boierești șuieră deasupra țării, ca șerpii și ca balaurii, mușcînd din spinarea urgisitului norod ?

— Nu-i nici dreptate, nici libertate, nici omenie.

— Nu-i, aprobă Tell, îndurerat.

— Și trebuie să fie ! De aceea se cere să începem cu dezrobirea și împroprietărirea țăranilor clăcași. Ăsta-i nodul gordian al zilelor noastre.

— Numai cu un popor liber putem dezvolta agricultura și industria, putem construi căi ferate, cum construiește acum toată Europa, argumentează Ion Ghica.

— Un popor liber, o oaste vitează.

— Drept ! Independența ! exclamă Tell.

— Numai la un popor liber înflorește cultura.

— Da, fraţilor ; sîntem răspunzători de umilinţa şi nenorocirea ţării, rezumă Ion Ghica.

— Cu atît mai răspunzători, cu cît vedem răul, îi ştim pricinile, întrezărim calea izbăvirii şi n-o urmăm, se indignă Bălcescu.

— Constantin Cantacuzino şi alţi cîţiva baş-boieri îl urăsc pe vodă, informează Tell. Ştiu asta de la palat.

— Îl urăsc şi vor să-l răstoarne din scaun, ca să-i ia locul, rîde Ghica. Schimbi un drac ciut cu unul încornorat. Prin saloane se şopteşte că şi Emanoil Băleanu are ambiţie să domnească. Adică să adune aur.

— E foarte bogat ! zdrăngăneşte Tell sabia, în semn de mînie.

— Aşa-i de avar, că nu lasă oamenii nici să adune spicele, nici să culeagă vreascuri de pe pămînturile lui, pînă nu-i plătesc „spicuirea“ şi „vrescuirea“, îl completează Ghica.

— Se cuvine deci, frate Ioane şi frate Cristache, să zdrobim tirania boierilor. Să-i alungăm de la putere, prin revoluţie.

— Să atragem armata ! propune Ghica.

— S-o schimbăm în armată populară, revoluţionară, ca în Franţa, în 1793 ; să doboare tiranii dinlăuntru şi dinafară.

— Tu, Cristache, eşti capul oştirii noastre prezumtive : s-o duci din victorie în victorie, de o parte şi de alta a Carpaţilor.

— O duc ! apasă Tell pe cuvînt şi îşi strînge sabia pe şold.

E cel mai în vîrstă : treizeci şi şase de ani. Figura-i prelungă, ochii scrutători, nasul mare, mustaţa neagră, deasă, sprîncenele stufoase, îmbinate, statura înaltă îi dau un aer impunător, viril, marţial. Vorbeşte scurt, „din topor“, cum observă Bălcescu. Îl cuceresc vorbele de duh ale lui Ghica, avîntul și patima pentru faptă și progres ale lui Bălcescu. Se scuză :

— Nu vorbesc înflăcărat ca voi. Dar simt și gîndesc aidoma.

— De hotărîre și curaj în luptă, de asta-i nevoie ! îl încredințează Bălcescu.

Au trecut la ceea ce-l preocupa de atîta vreme pe Bălcescu : organizarea unei asociații care să conducă lupta poporului pentru dreptate și libertate. Ion Ghica, frecventase în Franța unele asociații secrete carbonare și le cunoștea sistemul de orînduire. Întîlnirea în gînduri cu prietenii îl emoționa nespus pe Bălcescu. Izbucni fericit :

— „Frăția“, așa să se numească asociația noastră ! „Frăția“, semn neclintit al prieteniei și al legămîntului tuturor revoluționarilor din tustrele țările române, pentru salvarea poporului și a patriei unite.

— În adevăr : un nume izvorît din inimă, omenesc, cuprinzător și frumos, se entuziasmă Ion Ghica. Și mai explică : Nici nu bate la auz, nu deșteaptă bănuielile turcilor. Iar vodă, dacă aude de ea, o poate crede o societate de tineri veseli, petrecăreți.

— Bun ! Aprob ! încuviință Tell, călcînd pe toată talpa, ca la defilare.

— Iar lozinca să fie : „Dreptate-Frăție“, își destăinui Bălcescu gîndurile mai departe. Pentru că „dreptate“ a strigat Tudor Vladimirescu, rîvnind ca poporul să fie liber, oamenii egali între ei, iar statul să fie unit și să cuprindă toți frații români.

— „Frăția“ ! Iar noi, frați de cruce.

Dar, deodată, din dreapta, între butucii de viță, se stîrni foșnet de frunze.

Bălcescu schimbă brusc discuția :

— Știți, Alecsandri mi-a trimis, în august, o baladă culeasă în Vrancea ; vorbește de-o *„mioriță lae, lae* *bucălae...“* Şi cîntă vrăjit de frumos : *„Pe-un picior de plai,/ pe-o gură de rai,/ iată vin în cale,/ se cobor la vale...“*

— Minunat ! exclamă Tell.

De după butucii de viţă, copoiul stăpînirii pîndea cu ochi de hultan dezamăgit ; nu-i cădea nici o pradă mai acătării. Se lăsă păgubaş pe ziua de azi, chibzuind : „Mă duc totuși să-l prilosesc[1] pe căpitan Costache c-o observaţiune de intelighenţă : căpitanul Tell Christian din roata 7, reghimentul prima, se întîlnește cu bonjuriștii, cu rebeliștii Ghica și Bălcescu. Ăst prieteșug nu-i a bună, chit că fac doar mascara despre poezele...“

Cînd s-au încredinţat că nu-i mai pîndește nimeni, cei trei au revenit la „Frăţia“. Încet, dar solemn, Bălcescu a grăit :

— Jurăm să luptăm pînă la moarte pentru dreptate, pentru frăţie, adică pentru unitatea ţărilor române, pentru salvarea poporului și a patriei !

— Jurăm !

S-au cuprins tustrei cu braţele, ca un lanţ, umăr lîngă umăr. Mîinile li s-au încleștat puternic, pînă și-au simţit inimile bătînd vijelios, la unison :

— Totdeauna fraţi !

De pe cărarea din dreapta le-a ieșit în cale, pe neașteptate, un boier gras, mărunt, îndesat, cu giubea portocalie și cu işlic cît o baniță. Îl urmau trei slujitori, slugarnici în mișcări şi în glasuri.

— Banul Emanoil Băleanu. Inspectează culesul viei, șopti Ghica şi-l salută, scoţînd pălăria şi rotind-o larg prin aer.

Bălcescu îl imită. Tell își zornăi pintenii și sabia și duse mîna la chipiu, parc-ar fi întîlnit pe vodă însuși.

---

[1] Să-l păcălesc.

Holbînd ochi curioşi şi speriaţi, baş-boierul le răspunse, ridicîndu-şi işlicul cu amîndouă mîinile şi pufnind, cum strănută caii la păscut cînd dau peste un fir de pelin :

— Pff !... Pff !...

Aşeză iar işlicul peste capu-i pleşuv, parc-ar fi pus o balercă peste o căpăţînă de varză.

Ghica ar fi vrut să înnoade un curmei de vorbă ; dar boierul Băleanu, regretînd parcă osteneala de a fi răspuns la bună ziua unor bonjurişti, opri fata apărută de pe cărarea din dreapta, cu coşul de struguri în cîrcă. Se apropie mult de faţa ei. Îi trecu degetul mic pe buze şi se răsti către unul din slujitori, mugind a mînie :

— Lipicioase ! Mmm ! Adică se-ndoapă cu struguri. Dulci !

— Zău, boierule, n-am...

— Taci, nesătulo !... Pune-le botniţă, că mă sărăcesc.

Bălcescu se încruntă. Ghica rîse şi vorbi tare, batjocoritor :

— Buzele fetei sînt încă mai dulci, cinstite velbane, fără strugurii domniei tale. Uite ce tînără şi...

— Muieraticule ! Dezmăţatule ! Bonjuristule ! Cu averea mea s-a făcut... dulce ! Botniţă !

— Las-o, jupîne, că acasă pivniţa ţi-i plină cu aur, tot galbeni chezaro-crăieşti, ferecaţi, cu zimţi.

— Ptiu ! nelegiuitule ! Botniţă, la toate şi la toţi !

★

N-au mai reluat discuţia decît acasă, la generalul Mavros. S-au adunat anume aici, ca să înşele ochii stăpînirii : să nu afle că Tell, Alecu Golescu-Negru, Rosetti, Magheru îl vizitează pe Ghica. Şi cine ar cuteza să creadă că în casa unuia din cei mai credincioşi oameni ai ţarului se pun la cale planuri de răzvrătire ? În casa asta venea şi Constantin Cantacuzino, care voia să se încuscrească chiar cu generalul Mavros. Gazda, demoazela Alexandrina, le-a adus dulceţuri, cafele, și le-a cîntat la clavir, ca la orice vizită unde se cultivă fiorul lirismului și al dragostei. Ştia că prietenii puneau la cale ceva foarte important și se mîndrea cu încrederea ce-i arătau. Îi plăceau verva, gluma şî ironia lui Ghica. Dar, ciudat, inima-i luneca tot mai mult spre inima lui Bălcescu. Îl învinuia, în gînd : „Eşti așa de aprins după revoluţie, că nu mai vezi și nu mai simţi nimic alta ? Furiosule !...“

În asemenea întîlniri, tinerii au desăvîrșit organizarea „Frăţiei“. Au statornicit și clarificat principiile generale, în zece articole : libertate (individuală, tipar, cugetare), egalitate (desfiinţarea tuturor privilegiilor și a claselor), eliberarea și împroprietărirea clăcaşilor, autonomia ţării, desfiinţarea regulamentului organic, unirea țărilor române, scuturarea oricărui jug tiran și înfăptuirea acestor principii pe o singură și furtunoasă cale : revoluţia.

Societatea „Frăţia“ se întemeia pe cel mai desăvîrșit secret. Membrii, „fraţii“, se grupau cîte zece, după tipicul carbonarilor italieni. Așa putea cuprinde mii, zeci de mii de „fraţi“ din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Și ca dușmanii să nu poată descoperi niciodată nucleul conducător, fiecare „frate“ cunoștea doar şeful lui direct, cel de la care primea iniţierea, instrucţiunile și poruncile. Acestuia îi jura ascultare și supunere pînă la moarte. Între dînșii, frații comunicau verbal ; în scris, numai cu alfabet cifrat. Ghica a alcătuit trei cifruri ; în unul din ele a copiat statutele și regulamentele „Frăţiei“.

Originalele scrise în clar le-au ars și-au suflat scrumul în vînt.

Au tras la sorţi cine să păstreze documentele „Frăţiei“.

— Alexandrina, fii zeiţa destinelor noastre şi trage sorţul, a invitat-o Bălcescu, glumeţ, declamator, regretînd că de-acum încolo n-o s-o mai poată vedea în fiecare zi.

A ieșit la sorţ numele lui Ghica. Judecînd cu gînd rece fapta săvîrșită, Bălcescu putea fi mulţumit. Dar de ce în inimă i se cuibărea o neliniște ciudată, o tristeţe tainică și adîncă ?

La plecare, privirea lui s-a întîlnit, o clipă, cu privirea Alexandrinei. S-au ciocnit. Au scăpărat văpăi. Iar văpăile au împroşcat văzduhul și s-au topit repede în tainiţele inimilor.

„DREPTATE-FRĂȚIE“

Sfîrșitul lui februarie 1848.

Trist și bolnav, Parisul se zgribulea sub ceață și burniță. Semăna cu închisoarea de la Mărgineni : ...umed și rece, gîndea Bălcescu, privind în urma gazdei, femeia înaltă, uscățivă, cunoscătoare de cancanuri politice și punctuală la încasarea chiriei.

Și, ca de obicei pe vreme urîtă, Bălcescu se lăsa furat de melancolie și trăia retrospectiv : ...Mă hrănesc din amintiri...

Acum un an și jumătate, Ghica i se tînguia că nu mai putea îndura mișelia oamenilor din țară. Hotărîse chiar să se lepede de toate. De aici, din Paris, Bălcescu îl sfătuia : *„Aș dori să aflu că dai ușile de perete, că primești lume după lume, că-i duci pe toți cu vorba, cu snoava, cum știi tu, fără să-ți pese de ce vor zice răii, ticăloșii, pizmașii. Cînd n-avem decît cuvîntul ca să ne propagăm ideile, se cuvine să-l întrebuințăm cu dibăcie, cu stăruință. Și toți cei care au idei îndrăznețe, sănătoase și folositoare țării, au datoria sfîntă să le răspîndească...“*

Luă o fișă, citi însemnarea despre o traducere a cronicii lui Miron Costin în limba franceză, la Angora, în 1741 : ...Mi-a descoperit-o amicul A. Ubicini. Mă vede mereu agitat, curios să aflu, să știu, dornic să înfăptuiesc isprăvi mari, și-mi zice : *„le feu“* [1]... Asta nu-l împiedică pe Ghica să mă dojenească : ...„Stai cu mîinile în sîn“... Parcă la Paris s-ar putea sta cu mîinile în sîn...

Nu se simțea în stare a povesti tot ce-a văzut, a cunoscut, a învățat, a lucrat într-un an aici, în Paris. Muzeele. Bibliotecile. Teatrele. Opera. A asistat la cursurile lui Edgar Quinet și Jules Michelet. Mai ales ultimul îl atrage, ca un magnet. Face din istorie un mijloc de reînviere integrală a trecutului. ...Sînt de aceeași părere ; văd la fel, se bucura Bălcescu.

Trimisese lui Ghica extrase din jurnalele franceze în care se scria despre România : *„...să le citești și să nu-mi mai reproșezi lenea și nelucrarea. Că numai eu știu cît umblu pe la redacții, cît mă rog și cît îi cicălesc pe gazetari ca să publice articole despre România...“*

De cînd a plecat din București, „Societatea Literară“ s-a transformat în „Asociația literară a României“. Comitetul ei de cinci se compunea din trei munteni, un moldovean și un transilvănean. Lui Eliad însă i-a intrat în cap că-i înființată de consulul rus, anume ca să-l ponegrească pe el ; de aceea tuna și fulgera împotriva ei.

Pe Bălcescu îl preocupa îndeosebi „Frăția“. Se bucura nespus, aflînd că se întărea mereu. Și Alecu Golescu-Negru, și Rosetti, și Cezar Bolliac, și Ion Voinescu, și Bolintineanu, și Magheru, și Marin Serghiescu erau acum „frați“ cu o intensă, iscusită și devotată activitate. S-a oferit și Eliad : „Să ne sacrificăm pentru regenerațiunea țării...“ Bălcescu n-a avut bucurie mai mare : „Magistrul e cu noi !“ Dar, după cîteva săptămîni, Eliade a cerut dezlegare de jurămînt. „De ce ?“ l-a întrebat Tell. „Prințipurile voastre sînt crud și diabolic parodiate de către unii filii d-ai periciunii, de la sanchiloți și iacobini...“

---

[1] Văpaia.

...S-a lepădat de „Frăţia“ ca de-o cămaşă colorată prea revoluţionar. Dezvăluirea tainelor ei ar fi o crimă de neiertat. Şi nu-i vorba numai de noi, ci mai ales de soarta poporului întreg. Ce adînc şi ucigaş mă răneşte fapta lui Eliad... Mai ales că am crezut în el ca nimeni altul şi l-am iubit ca om de cultură, ca ziarist, ca poet, ca profesor. Socot, totuşi, că n-am procedat bine. Trebuia să ţinem seama că Eliad e tare vanitos şi susceptibil şi să-i fi dat un rol important. Dar acum, ce mai putem face? Îmi pare de asemeni rău că Tell vede în Magheru un concurent, un adversar. Ghica spune că s-au certat rău. Ce ţi-i cu oamenii... În schimb, Mariţica Ghica şi-a atins ţinta: a devenit Doamnă. Frumoasa Doamnă Mariţica Bibescu... Să nu mai spunem că Doamna Chiajna n-are... urmaşi.

Asemenea veşti venite din ţară sfîşiau inima lui Bălcescu. Dar încrederea în viitor era mai tare; nesocotea certurile trecătoare şi dădea mult mai mare importanţă ştirii că Teodor Răşcanu a înfiinţat în Moldova „Asociaţia patriotică“, o filială a „Frăţiei“, şi ajuta cu bani lupta revoluţionară.

Toţi studenţii români din Paris se întîlneau în cabinetul de lectură al „Bibliotecii române“, înjghebată cu ajutorul darurilor primite de la moldoveni ca Alecsandri, transilvăneni ca Bariţ şi munteni ca Rosetti. Adunaţi aici prin grija secretarului Scarlat Vîrnav, formau o adevărată Românie întregită. Puneau la cale cele mai îndrăzneţe planuri de unire şi de eliberare a patriei. Aici era şi sediul „Societăţii studenţilor români din Paris“, patronată de poetul Lamartine. Rosetti îl înfăţişa poetic: *„acea filomelă din dumbrăvile paradiselor ce lumea îi zice Lamartine...“*

De la studenţii români, gîndul lui Bălcescu sări la întîmplări de astă-primăvară, cînd a călătorit cu Vasile

Alecsandri și cu Elena Negri în Italia. Primăvara la Neapole. Cercetări prin biblioteci, arhive, muzee. Plimbări pe țărm, în lumina uriașei flăcări țîșnite din Vezuviu, ca o feștilă cosmică. Recitări din literatura franceză sau din cea română. ...Dimineața ne întîmpinam cu versul lui Bolintineanu : *„Ce e viața noastră în sclavie oare ?/ Noaptea fără stele, ziua fără soare ?“* ...Totul ni se părea tineresc, proaspăt, sincer, patetic, frumos. Priveam Italia ca vatra luminilor și a libertăților, azi înăbușită sub cenușă. dar gata oricînd să renască, eroică, dîndu-ne și nouă pildă și îndemn.

Bălcescu retrăi scena cînd, în hazul spontan și cuceritor al Elenei, Alecsandri citea „Piatra din casă“. Se aflau în Neapole ; dar parcă li se înfățișa aievea toată Moldova șuguitoare, optimistă. Rîsul Elenei, vorba ei aleasă, înțeleaptă, caldă i-o aminteau pe Alexandrina. Și-atunci Bălcescu amuțea îngîndurat. Îl invidia pe Ion Ghica : ...E acolo, lîngă dînsa...

Dar Elena nu-l lăsa întunecat : ...„Tu, Nicule, ești fapta, acția ; arzi de dorul muncii, te frămîntă frenezia marilor înfăptuiri. Basile e veselia, sentimentalitatea, visarea, melancolia. Vă întregiți unul pe altul, parc-ați forma o singură ființă. Și nu-i de mirare : sînteți fii aceluiași popor...“

Obrajii Elenei se îmbujorau ca focul ; ochii îi scăpărau dragoste și lumină.

Cutremurat de amintirea acestei scene, Bălcescu sublinie cu roșu numele autorului din fișa pe care o avea în față, o așeză în plic și surîse.

După o clipă de lumină, chipul i se umbri iar de gînduri triste, negre, așa cum s-a umbrit și călătoria lor italiană : Elena a răcit și a început să tușească. Au coborît la Palermo. Aici, într-o dimineață, a tușit adînc, zguduit, iar batista i s-a înroșit de sînge. A venit lîngă dînșii, cu văpaie de rugă în priviri : «Prieteni dragi, duceți-mă cît mai repede în țară. La Mînjina, acasă, ori undeva la Agapia, să-mi doinească la creștet ciobanii și cetina brazilor : ...*„Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai“...*»

Închipuirea lui Bălcescu urmărea scena cînd, cu primul vapor, Alecsandri și Elena au plecat spre Constantinopol :

...M-am înapoiat la Paris. Singur. Trist. Parcă-mi înjunghiase cineva sufletul și dragostea. Un istoric literar va scrie cîndva : *„...într-o zi de o frumusețe mediteraniană, Elena Negri s-a stins, în largul mării“*. Și-l va cita pe Alecsandri din scrisoarea către mine : ...*„Turcii nu mi-au îngăduit s-o duc în țară. Am pus-o în pămîntul bisericii grecești din Pera“*. Dar istoricul nu va mai ști că, pentru inima mea, vestea asta a fost ca un pumnal înfipt pe furiș... Să n-ai, Elena, nici măcar norocul să te topești în pămîntul patriei, deși ți-a fost necuprins, da, necuprins de dragă...

Ori de cîte ori își amintea de moartea Elenei Negri, blestema destinul orb și absurd.

Într-un asemenea moment depresiv a primit scrisoarea Sevastiței în care-l vestea că Ion Ghica s-a însurat cu Alexandrina Mavros. Știa că se vor căsători. Totuși vestea asta i s-a părut a doua lovitură piezișă de pumnal. Rătăcise pe străzi, stătuse în vreo cafenea cu o ceașcă goală în față, ceasuri întregi. Parcă iar auzea glasul cavernos de la Mărgineni : ...„Îți irosești zădarnic cei mai frumoși ani... N-ai să faci nimic în viață...“ Se mustra : ...Dacă are dreptate glasul cavernos ? De ce nu înfăptuiesc nimic ? Simt cum răzbate nemulțumirea, mînia, fierberea revoluționară din Franța acestor ani. Mă înfior. Și poate mă bucur. Dar pentru poporul român ce fac ? ...Toți aici trăiesc și scriu cu nespusă patimă romantică, vrăjiți de ideea libertății și de dragostea pentru patrie și pentru oameni... Și eu ? Ce fac eu ? Ce n-aș da s-aud glasul cristalin ca struna de teorb...

Ca să biruie lupta din el, să spulbere ceața nedumeririlor, scria lui Alecsandri, cum ar grăi cu sine însuși și ar căuta să-și insufle încredere în viață : *„Am suferit de durerea ta ca de-a mea proprie... Știam și știu că rana unei asemenea pierderi este adîncă, înverșunată, și nu se poate lesne vindeca... E mare și frumoasă ideea ta de-a căuta să-ți încălzești inima, trudită și înghețată de suferințele intime, la vatra națională. ...Sînt lîngă tine și cer : Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem zic către țara noastră. România va fi iubita noastră. Într-însa și printr-însa să reînnoim și să întărim frăția noastră. Cîntă-mi dar, iubite poet, cîntă-mi România, cum cînta Kollar boemul patria sa. Fie ea iubirea ta, credința ta, Dumnezeul tău. Iubește-o dar și fă pe toți a iubi iubita ta. Zi cum ai mai zis : Ea e mare și frumoasă ca seninul cer de mai,/ Fața sa e drăgălașă, sînul său un dulce rai...“*

A încercat să trimită o epistolă de felicitare și lui Ion Ghica. I s-a părut mincinoasă și-a rupt-o : ...N-am altă bucurie decît prietenia lor...

Și-a amintit bucuria trăită împreună cu Alecu Golescu-Negru, cînd a găsit în cabinetul de stampe din Biblioteca Regală portretul lui Mihai Viteazul : o gravură a lui Sadeler, sculptorul împăratului, desenat după natură, în 1601, în Praga. Îl privea : mantie albă, cu guler de blană, pe cap cu gugiuman ca o căciulă țurcănească, împodobit în dreapta cu surguci din pietre scumpe. Chipul slab, sever, aspru, frămîntat, expresiv, frumos. Întocmai așa și-l imagina pe Mihai, voievodul care a fulgerat cu sabia peste Carpați și-a făptuit întîia oară unitatea poporului.

Îşi curmă brusc amintirile.

Ia pana şi prinde fraza ce-i stăruia demult în minte : *„Deschid sfînta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinaintea ochilor fiilor ei cîteva pagine din viaţa eroică a părinţilor lor. Voi arăta acele lupte uriaşe pentru libertatea şi unitatea naţională...“*

Aşa a început capitolul întîi din „Istoria românilor sub Mihai-Vodă-Viteazul“.

...Nu o scriere seacă, fără suflet, ci o poemă înaripată, aşa cum fost-au, în adevăr, oamenii acelei vremi.

...Să împlinesc porunca Elenei Negri, la despărţire : „Scrie !“

Dar prea adesea, printre rînduri apăreau întîmplări din serile de vară petrecute la Mînjina, în casa familiei Negri. Acolo, el, munteanul, s-a împrietenit cu moldovenii : Kogălniceanu, Russo, Ion Ionescu de la Brad, Alecsandri. Făceau proiecte pentru renaşterea, unirea şi independenţa patriei : România. „Trebuie să pornim totul de la eliberarea poporului, de la împroprietărirea ţăranilor...“

De la politică treceau, pe nesimţite, la artă, la literatură. Alecsandri ori Russo citeau ultimele lor poezii, ori cele culese din popor. Duminica seara se prindeau în horă cu ţăranii : ...„Ce mîndră oaste din ăşti flăcăi...“ exclama Bălcescu.

Acum, aici, la Paris, devenise iar harnic, grijuliu cu sine, econom cu timpul, ireversibilul timp. Nu cum credea Ghica, că „stă cu mîinile în sîn“. A căutat legături cu revoluţionarii francezi : Lamartine, Ledru Rollin ; cu italienii lui Mazzini, cu polonezii lui Czartoryski, cu cehii lui Palacki, cu maghiarii lui Kossuth. Se întîlnea cu ei în grădina Luxemburg, în Champs Elisée ori în cafeneaua Procope. Toţi prevesteau că în curînd vor urca pe baricadele libertăţii, vor scăpa popoarele de perfidia lui

Guizot, de nebunia lui Frederic Wilhelm al IV-lea, de închisorile lui Metternich, de asuprirea ţarului, de sălbăticia sultanului : revoluţia pentru democraţie şi pentru naţionalitate. Că iată, din ianuarie al acestui an 1848, s-a răsculat poporul din Sicilia. Regele a tras cu tunul. Dar poporul nu s-a speriat : l-a silit pe *„il re bomba“* să-şi potolească artileriştii şi să dea o constituţie.

Se străduia, împreună cu Alecu Golescu-Negru, cu Iancu Alecsandri, cu Costache Negri să popularizeze România : istoria şi soarta poporului român să intre în conştiinţa opiniei publice europene. Furniza material pentru lecţiile lui Jules Michelet şi ale lui Edgar Quinet. Îl ajuta pe Hyppolyte Desprez să scrie, pentru *Revue des deux mondes*, un studiu despre unitatea poporului român în Dacia. S-a rînduit, cu doi prieteni francezi, printre cei peste 3 000 de studenţi care, la 3 ianuarie, au protestat împotriva închiderii cursului lui Jules Michelet şi a strigat şi el, din răsputeri : „Trăiască Michelet !... Trăiască Libertatea !“

Bălcescu se încredinţa tot mai mult că veneau vremuri deosebite, extraordinare, vremuri propice doar pentru două chipuri de a trăi : în smîrc şi mucegai, ori în senin şi flacără.

De acasă, din ţară, mama şi Sevastiţa, Ion Ghica şi Costache Rosetti îi scriau că nemulţumirile izbucneau pretutindeni, în fiecare săptămînă. Sate întregi intrau în răzmeriţă. Haiducii dădeau iama în conacele boierilor şi în turci. Toate arătau că poporul fierbe. Bălcescu trase o concluzie pentru sine : ...De fapt, ştirile astea mă cheamă în ţară.

★

Bălcescu lucra la masa lui. Şi, deodată, bătaie speriată, nervoasă, în uşă. Intră gazda, madam Léon :

— Revoluție, domnule! A izbucnit revoluția!

Bălcescu n-a avut cînd răspunde: în cameră s-a și năpustit Alecu Golescu-Negru:

— Nicule, hai pe baricade!

Bălcescu a sărit în picioare. Nu părea surprins: la revoluție gîndise și pînă acum. Se temea doar să nu întîrzie. Cu un singur gest și-a smuls pelerina și pălăria:

— Trăiască republica!

Intrînd în tumultul străzilor, în acea zi cețoasă de februarie, Nicolae Bălcescu a văzut limpede că pentru el acum, în revoluție, începea viața, adevărata viață. S-a amestecat printre oamenii din foburguri: ...Printre nepoții sanchiloților de acum o jumătate de veac... Cînta Marseillaisa, cît îl ținea glasul. Brîncea soldații regelui. Le smulgea armele și le împărțea cetățenilor din jur.

— Jos Guizot!... Reforme!... Libertate! Egalitate! Fraternitate!

Striga la rînd cu toți, să clocotească văzduhul, să tremure zidurile și tiranii.

Un muncitor i-a smuls cravata roșie de la gît, a legat-o de țeava puștii și-a fluturat-o ca pe un steag:

— Trăiască revoluția!

Seara se știa că soldații regelui au tras în demonstranți. Vestea asta a învolburat de mînie sufletul tuturor. Muncitorii din foburgul Saint-Antoine au așezat pe căruțe trupurile celor asasinați. Au format un cortegiu impresionant și, la lumina torțelor, au străbătut tot Parisul:

— Regele ne-a ucis frații! La arme! Răzbunare!... Trăiască republica!... Trăiască revoluția!...

Din Montmartre, din Saint-Antoine, din Saint-Victor s-a pornit baricadarea. Bălcescu și Alecu Golescu au lucrat la o baricadă de pe strada Universității. Nici n-au băgat de seamă c-a trecut o zi și o noapte, că burnița mărunt și rece. Le era inima fierbinte și le clocoteau gîndurile sub flacăra entuziasmului, asemeni tuturor parizienilor.

În fața unei baricade, un student, doi tineri muncitori și o fată, cu piepturile cămășilor desfăcute, înfruntă o companie de soldați :

— Trageți, dacă îndrăzniți !

Ofițerul urlă furios. Doi soldați aruncă armele la picioarele fetei.

— Ura !... Trăiască libertatea !... *„La arme, cetățeni !“...*

Așa începe fraternizarea : cu „Marseillaisa“.

Se zvonește că regele a fugit din Paris :

— Păcat ! Să-l fi cununat, pe veci, cu bătrîna ghilotină...

La rînd cu mulțimea, Bălcescu a pătruns în palatul Tuileries, cîntînd „Marseillaisa“.

— *...„Libertate, scumpă libertate...“*

Lîngă dînsul pășea un muncitor, Barthélemy ; i se părea că semăna cu tapițerul Năstăsache, cel mucalit, întîlnit la Filaret.

— Cetățeni ! strigă Barthélemy înălțînd arma sus, să atragă luarea-aminte. Să doborîm tronul, simbolul tiraniei !

— La foc !... La foc !... Trăiască republica !...

Bălcescu s-a repezit și a sfîșiat și el o fîșie de catifea din tronul regal :

— Trăiască republica !

Mulțimea a pornit cu tronul regal în procesiune pe străzi, în bătaie de joc. Opreau la fiecare baricadă. Cîte un orator improvizat urca în picioare pe tron și îndemna poporul la luptă :

— *„La arme, cetățeni !... Libertate, scumpă libertate...“*

Aşa, pînă au ajuns lîngă soclul Coloanei din Iulie. Aici au dat foc tronului, l-au străjuit pînă s-a făcut scrum și-au aruncat cenușa în cele patru vînturi.

— *„Libertate, scumpă libertate!..“*

În vînzoleala revoluţiei, Bălcescu se întîlni cu italieni, cu maghiari, cu polonezi, cu germani, cu ruşi, cu studenţi români. Fremăta ca un revoluţionar între revoluționari. Toţi, tineri entuziaști, se înfrăţeau în slujba aceluiași ideal : libertatea și patria.

Strîngea bucata de catifea în buzunar și ajuta un cetăţean să-și panseze rana. Punea umărul și răsturna trăsurile bancherilor ori împingea la roata tunurilor, să le urce pe baricade.

N-a intrat în casă pînă cînd n-a aflat că poporul a aclamat un guvern provizoriu și a proclamat republica.

Abia cînd s-a așezat pe scaun în faţa mesei și a luat pana să scrie, a simţit osteneala. A arătat gazdei fîșia de catifea.

— Bună relicvă ! Dar... Eram la prietena mea Agnès, subretă la domnul Fould, bancherul. „Vai, a ţipat prietena mea Agnès : gloata flămînzilor a distrus tronul regal...“ „Nu te speria, fetiţo, a liniștit-o bancherul, confecţionăm noi altul : un tron imperial !“

— Dacă poporul, „atletul“, urcă pe baricade, doboară și tronuri imperiale !

Apucă pana și, încălzit de propriile-i visuri, scrise :

„Paris, 22 februarie 1848

I-a zi a Republicii.

Iubite cetăţene și amic !

Îţi eram dator de mult un răspuns ; mă plătesc azi, dar în scurt, căci timpul îmi lipseşte și sînt ostenit tare, de vreme ce de trei zile trăit-am tot pe uliţe. Află că naţia cea mare s-a ridicat și că libertatea lumii s-a mîntuit. Minunata Revoluţie, ce te căiesc amarnic că n-ai *văzut-o cu ochii, va schimba faţa lumii. Regele a fugit. Republica e proclamată de toţi.*

Îţi alătur aici o ruptură din catifeaua ce acoperea tronul lui Louis Philippe, sfărîmat astăzi la 1,1/2 ore. Însumi am smuls-o în Tuileries şi m-am gîndit să-ţi fac şi ţie o părticică şi să-ţi dovedesc că chiar în minutele cele mai solemne ce am petrecut în viaţa mea, cugetarea mea s-a întors către tine.

Nu poci a-ţi scrie mai multe.

Adio!

Să trăiască Republica!!

Amicul tău N. Bălcescu

Complimentele mele la toţi bunii români. Peste puţin ne vom vedea în ţară...“

Gîndi s-o adreseze lui Ghica : ...Prea fericit şi împăcat cu soarta, prea ironic şi chiar sceptic uneori, teamă mi-i că n-o să înţeleagă ce uluitoare forţă şi cît elan am concentrat în aste puţine şi sărace cuvinte.

Ar fi putut-o trimite lui Bariţ, la Braşov : ...Transilvăneanul e potolit şi reflexiv. Iar rîndurile astea-s chiot, nu scrisoare.

L-a ales pe Alecsandri : ...În ăst moment mi-i cel mai aproape de suflet ; întruchipează, sintetizează poporul, ţara şi entuziasmul.

Şi, înainte de a scrie adresa, încă un rînd, ca un regret expres : *„Sărmane Basile, că n-ai fost aici !“*

Trăia vijelios tot ce se întîmpla în Paris, în acele zile de sfîrşit de februarie şi început de martie. Înregistra, cu entuziasm, toate reformele guvernului provizoriu : votul universal, legea dreptului la muncă, înfiinţarea atelierelor naţionale.

Iar zilele zburau în demonstraţii, cu plantări de arbori ai libertăţii, cu dansuri şi cîntece în cinstea victoriei. Zile încîntătoare, euforice.

Într-o dimineață, Bălcescu a alergat la Alecu Golescu acasă :

— Auzi, Negrule, Viena a intrat în revoluție din 13 martie ! Şi ungurii s-au răzvrătit. Kossuth e sufletul lor. Furtuna mîntuirii gonește spre răsărit, înaintea noastră.

Alecu Golescu aflase că și în Italia poporul s-a ridicat la luptă. Zîmbea și, ca de obicei, își rotea ochii cu luciri de smoală, își răsucea fire din barba-i deasă şi neagră, parc-ar fi vrut să le toarcă, și se bucura :

— Cică milanezii se bat așa de strașnic, c-au îngrozit trupele lui Radetzki și le-au alungat din oraș. În Veneţia s-a proclamat republica : o conduce Daniele Manin, prietenul lui Mazzini.

— Se declanșează revoluția generală, Alecule ! Se dezlănţuie vîltoarea de la mijlocul veacului, să măture tronurile şi tot gunoiul feudal, iar noi ce facem ? Vegetăm ? Să plecăm imediat în ţară !

Au convocat, pentru a doua zi, 20 martie, o adunare la gazda lui Bălcescu, rue de l'Université 94. Au venit cei mai mulţi dintre români și cei mai de nădejde.

— Unde-s Brătienii ? întrebă Bălcescu.

— În vorbe-s cu Louis Blanc, cu Fourier, cu Mazzini : în practică-s cu interesul care poartă fesul, îi caracteriză Golescu-Negru.

— Se cred cei mai revoluţionari dintre revoluţionari, îi ironiză Vasile Mălinescu.

— Să se creadă, numai să ne ajute, să pornim revoluţia toţi, împreună ! acceptă Bălcescu.

Unii se temeau :

— Avem dușmani de nebiruit : sultanul, ţarul, împăratul habsburg, Sturza, Bibescu.

— Să nu ne intimidăm ! s-a ridicat Bălcescu în picioare. Să întocmim un program comun al mişcării moldo-române. Şi, întîi de toate, să proclamăm eliberarea şi împroprietărirea ţăranilor. Numai aşa se vor lega indestructibil de soarta revoluţiei. Numai aşa vor participa, cu uriaşa lor forţă revoluţionară, la unirea ţărilor române şi la zdrobirea tiranilor din afară. Deci, fraţilor, revoluţie pentru democraţie şi libertate, pentru naţiune şi unire, pentru independenţă.

Au sfătuit pînă în zori. Cu pana în mînă, Bălcescu a prins pe hîrtie gîndurile, propunerile noi şi interesante. Le formula concis şi clar. Programul „Frăţiei" devenea programul de principii al revoluţiei românilor. Împreună cu Alecu Golescu, cu Teodor Răşcanu şi cu Costache Negri au căutat să vadă cine lucrează pentru revoluţie în ţară. Şi-au găsit : în Ţara Românească — Ghica, Rosetti, Tell, Voinescu, Magheru ; în Moldova — Vasile Alecsandri, Kogălniceanu, Russo, Cuza, Hurmuzachi ; în Transilvania şi Banat — Murgu, Bariţ, Bărnuţ, Avram Iancu, Butean, Axente.

— Ne aşteaptă şi verii mei, Goleştii ! a adăugat Alecu Golescu. Garantez eu pentru dînşii !

— Ne aşteaptă mai ales poporul ! exclamă Bălcescu, ridicîndu-se în picioare şi gesticulînd larg, însufleţit. Aici, pe baricade, am văzut cu toţii că revoluţia o face poporul. Noi, ca pescăruşii, sîntem doar vestitorii furtunii.

A intrat madam Léon, a adus cafele, a deschis ferestrele să mai iasă fumul de tutun.

— La noi în Moldova, armata, adicătelea ofiţerimea-i prea mult supusă lui vodă Sturza, observă Iancu Alecsandri.

— Şi-n Bucureşti, se temu Bolintineanu, pe colonelul Odobescu îl ştiu trup şi suflet cu ciocoii şi serv neclintit lui Bibescu.

— Avem de partea revoluţiei ofiţeri de nădejde, a sărit Bălcescu. Au lucrat serios în rîndul soldaţilor.

— De l-am putea împăca pe Magheru cu Tell...

— O să-i împace poporul, frate Alecule! Să fim însă cu mare luare-aminte; aici, în Franța, guvernul provizoriu a șters sclavia din colonii, a dat în judecată miniștrii lui Ludovic Filip, a întemeiat atelierele naționale, ca să dea de lucru muncitorilor.

— Măcar o samă de aieste reforme se cuvine a fi făcute și la noi, a conchis Rășcanu.

— Dar întîi și-ntîi să slobozim țăranii! stăruie iarăși Bălcescu, ridicînd brațul. Adică să înfăptuim ceea ce francezii au săvîrșit în 1789. Să eliberăm baza puterii noastre revoluționare, fraților.

— Plec spre țară să-mi împart moșia la țărani. Îi scutesc de datorii, a declarat Costache Negri, cu patos. Pilda asta va să însuflețească, să silească și alți boieri spre reforme.

— Te îmbrățișez, Costache! Propun să ne adunăm toți în Țara Românească, și de acolo să pornim revoluția.

Moldovenii însă nutreau altă părere.

— Fiecare acasă la el, a povățuit Costache Negri. Și să pornim mișcarea simultan.

— Vîlvătaia aprinsă din trei locuri odată: București, Iași, Cluj, statornicește izbînda, l-a susținut Rășcanu.

Deși vedea altfel, Bălcescu nu s-a împotrivit.

— Vă rog din inimă, procedați cu energie. Cu energie, uniți și toți odată. Odată și cu transilvănenii. Vedeți să-l luați cu voi și pe Zaharia Moldovanu. Știu că are bune legături cu negustorii, cu orășenii meseriași, cu țăranii din împrejurimi.

Au întocmit planul de călătorie spre țară. Alecu Golescu și Iancu Alecsandri primeau însărcinarea de a face rost de bani și de pașapoarte. Costache Negri a dat studenților români toți banii pe care-i avea la Paris:

— Să ajungem cu bine și cît mai repede în țară.

— Sîntem în revoluţie ! a precizat Bălcescu, nespus de emoţionat.

— Sîntem în război necruţător cu tirania : / *„Căci românul încă știe a se bate/ Şi urăște viaţa fără libertate...“* l-a susţinut Bolintineanu, scandînd versuri.

Zîmbind, Iancu Alecsandri a întărit elanul, increderea :

— *„Viitor de aur ţara noastră are/ Şi prevăz prin secoli a ei înălţare“...*

— Dreptate-frăţie ! a strigat Bălcescu, scuturîndu-și părul și înălţînd fruntea ; emoţia i se preschimba în entuziasm fără margini.

— Dreptate-frăţie ! s-au ridicat toţi, solemn, în picioare.

— Şi să nu uităm, a rotit Bălcescu privirea, să-i cuprindă în grup : ne aruncăm în vîltoarea de la mijlocul veacului. Fraţi, pînă la moarte !

— Pînă la moarte !

★

Moldovenii au plecat pe mare, de la Marsilia la Constantinopol, şi de aici, la Galaţi.

Muntenii, pe la Strasbourg, la Viena, şi apoi pe Dunăre, la Turnu Severin.

Roiau emigranţii spre ţările lor ; de aceea, cu mare greutate Bălcescu și Alecu Golescu au găsit locuri la tren și la diligenţă. În gări ori în hanuri aflau știri noi despre răscoalele din Bavaria, despre revoluţia din Berlin. În drum spre Viena, s-a urcat în diligenţă un italian. Povestea cu vervă și umor cum turbau poliţiștii austrieci, stăpînii părţii de nord a Italiei, cînd, dimineaţa, descopereau pe zidurile Milanului desenate niște mere mari, cu o legendă simplă : „Mărul s-a copt“. Stăpînii arestau, schingiuiau, dar merele se desenau fără întrerupere, parc-ar fi înflorit de la sine pe ziduri.

Roțile poștalionului duruiau monoton. Vizitiii îndemnau caii cu glasuri răgușite. Pulberea se înălța în urmă.

Italianul istorisea mereu despre isprăvile pe care le va săvîrși armata sardă, despre voluntarii din Neapole în luptă împotriva stăpînirii austriece, despre fluxul voluntarilor spre Lombardia și Veneția, despre unitatea Italiei.

— O să mă întîlnesc cu soldații revoluției italiene sus, în vîrful Alpilor ! Viva la libertá ! Viva l'Unitá !

Bălcescu îl admira. Alecu Golescu zîmbea :

— Oare poporul nostru-i tot așa de aprins pentru revoluție ?

— Este, Negrule ! Aceleași cauze stîrnesc aceleași efecte, zici și tu, ca filozof. Italienii trăiesc împărțiți în șapte țări, îndură jugul habsburgilor și al nobililor. Noi îndurăm stăpînirea sultanului, a habsburgului și a boierilor ciocoi. Trăim despărțiți în trei provincii. A, de-am izbuti să alcătuim o conducere comună a revoluției române... Prevăd : un comitet revoluționar român, cu Ghica, Bariț și Kogălniceanu. Să ne conducă din Brașov. Ce minunat ar fi, Negrule ! Ce minunat !...

— Cam greu. La noi adversitățile-s mult mai mari, iar poporul e tare înapoiat, incult. Suferința și robia l-au prostit.

— Nu-i adevărat, frate ! Propaganda ciocoiască îl ponegrește pe nedrept. E un popor isteț, destoinic, îndrăzneț. Ai să vezi.

— Francezii, italienii au experiență revoluționară. Noi...

— Alecule, și la noi a ridicat lancea Horia, a tras spada Tudor ! Să îndemnăm poporul să ducă mai departe lupta lor și să-l călăuzim.

La Viena au stat o zi și-o noapte. Alecu Golescu a întîlnit un student care i-a povestit cum a fugit Metternich deghizat în spălătoreasă, cum poporul de pe baricade a impus curţii imperiale un guvern liberal şi i-a smuls făgăduiala unei constituţii.

— Ştii, mă bucur nespus de triumful revoluţiei. Dar cred că revoluţionarii săvîrșesc mari greşeli. Metternich nu trebuia lăsat să plece. Iar împăratul habsburg de ce mai stă pe tron ? Zice că dă constituţie ? Minte, minte ca un tîlhar. Să grăbim spre ţară ! trăgea concluzia Bălcescu.

— Tu ești republican convins, Nicule !

— Sînt ! Monarhia, pretutindeni a ajuns un sistem învechit, otrăvit de tiranie. Regii și împăraţii sînt azi sperietorile noroadelor.

Pe vapor, spre Budapesta, alţi călători, dar aceeași discuţie însufleţitoare : revoluţia.

La Bratislava au ajuns la prînz. Sus, pe înălţime, cetatea — o ruină măreaţă. În port și pe străzi, forfotă nervoasă. Plimbîndu-se pe puntea vasului, Bălcescu întîlni un popă transilvănean.

— Spune, ce se petrece în Transilvania, în Ţara Românească ?

— Io mi-s popă, nu proroc.

— Ești român !

— Mi-s ! Român bun, dară, vai, nimica nu ştire-și.

Bălcescu a înţeles pricina rezervei și i-a zîmbit prietenește. L-a rugat să-i tălmăcească frînturi din discuţiile călătorilor.

— No ! Mă bucur că voroviţi românește, dară teamă mi-i că-ţi hi niscai șpioane împărătești.

— Jurăm că sîntem din București, români buni.

— Amu ungurii tare-l mai laudă și mult se ocoşesc cu Laios Kossuth, ăl mai prima între revoluţionari. Ei visează la republică.

Un marinar ungur, urcat pe scara catargului din mijloc, a început să vorbească tare, să-l audă toţi călătorii de pe vas. Avea glas gros, puternic. Ungurii îl ascultau cu luare-aminte. Îl aplaudau.

— Ce spune, părinte ? a întrebat Golescu.

— Stihuri de Petöfi Sandor : *„Trimiteţi regii la spînzurătoare !“*

— Bravo ! Bravo ! aplaudă Bălcescu, frenetic.

— Mai încet, Nicule ! îl domoli Alecu Golescu. Că ne-or lua austriecii la ochi, și-n loc de Orșova, ne-om trezi în temniţa de la Spilberg.

— Adevăr grăit-ai : *prudentia !* a încuviinţat popa transilvan, cu o vorbă latinească, semn c-a studiat la Blaj.

— Petöfi gîndește ca mine, se bucură Bălcescu.

Urmărind perindarea priveliștilor pînă la Budapesta, cei trei români au sfătuit îndelung. Cînd Bălcescu a amintit că a fost școlarul lui Eftimie Murgu, popa s-a ridicat în picioare :

— Păi, de-amu, no, drept fraţi sîntem. De Bălcescu am cetit în Gazeta de Transilvania. Că io mi-s Balint Simion, paroh în Roșia Montană. Şi de bucurie că vă cunosc, să vă ospătez cu bucate de-ale noastre, moţești : pită și slană. Că noi și cînd merem la școală, la Blaj ori chiar la *De propaganda fide*, tot cu bucatele noastre în straiță merem. Şi palincă sau vinars, de poftire-ţi. Că pe Eftimie Murgu de mult îl știm în luptă cu tirania politicească și bisericească, cu nemeșeștile abuzuri și cu împărăteştile tîlhării. Bărbat jenial Murgu al nost' ; dară fără moderaţiune și fără prudentia.

Vorbea Simion Balint, amestecînd tot mai mult graiul de acasă cu cel din cărţi şi despăturind șervete de in, ţesute de preoteasă, groase, dar curate. Puse pe ele pita și slana. Scoase brișca din tureatcă și tăie felii de pîine și de slănină. Lui Bălcescu îi lăsa gura apă. Balint ridică plosca sus, cu solemnitate, și închină :

— Întru plinirea gîndurilor! *Vivat, fratres*[1] *!*

— *In aeternum*[2] !... Tare răchia sfinției tale, părinte Simioane, a rîs Bălcescu.

— Ține, ca obicei, de la daci și de la romani.

— Adevărat. Mă unge la inimă. Ales că m-am săturat de leșinăturile franțuzești.

Primind plosca, Balint mai trase o dușcă, plescăi din limbă, își șterse barba cu stînga și grăbi să pună dopul, să nu fugă mirosul vinarsului.

— Părinte Simioane, s-a rugat Bălcescu, îngăduie-mi să cinstesc și pe matroz c-o țîră de vinars.

— Vrednic gînd, frate. Poftește-l și c-o bucată de pită cu slană.

Marinarul a băut zdravăn, a rîs și-a mulțumit.

— Toți regii la spînzurătoare!... a strigat Bălcescu, închinînd încă o dată.

Cei din jur nu înțelegeau cuvintele, dar ghiceau sensul închinării și se bucurau:

— Eljen a farradalom!

— Trăiască revoluția! a tălmăcit Simion Balint.

După asta a povestit că umblă prin aceste locuri să vadă cum se petrec lucrurile și să scoată învățătură pentru români.

— Că mai ales noi românii nu mai putem îndura nici asuprirea nobililor, nici umilința națională. *Quousque tandem*[3]... Trebuie să izbucnească și la noi mînia. Lucrează Bariț și Bărnuț, Timotei Țipar și Avram Iancu. De-aici, din Pesta, merg, *per pedes apostolorum*[4] la Cluj și-apoi la Tîrgu Mureș, să mă întîlnesc cu fîrtații, să le spun ce-am văzut. Iară domneavoastră, *o, ter quaterque beati*[1] vă duceți în Țară, să iscați răscoala, dacă nu s-o hi iscat și numa din puterea norodului... Că nu mai îndură norodul, nu!

---

[1] Trăiți, fraților

[2] În veci!

[3] Pînă cînd...

[4] Pe jos, apostolește.

Vorbirea a curs spre obîrșia românilor, spre strămoși, spre rostul istoriei și al poeziei. Se înțelegeau și prindeau dragoste unul de altul, par-car fi copilărit în aceeași casă și s-au reîntîlnit după ani de pribegie.

— Venetici sînt cei ce ne zic nouă așa! Pe noi Traian ne-a însămînțat aici. Io împărtășesc ideile lui Bariț: nu primesc o istorie uscată și flămîndă, compusă numai din numărul anilor, din cîteva schimbări la tron și din bătălii sîngeroase. Ci vreau o istorie purtătoare în sine de nutremînt bogat și scump pentru minte și inimă, cules din fapta norodului, din gîndul lui frumos și înalt.

Bălcescu l-a continuat, citînd vorbele lui Bariț:

— Pieptul istoricului trebuie să bată pentru fericirea oamenilor. El trebuie să fie înflăcărat de tot ce-i mare și bun. Să iubească, fierbinte și curat, adevărul. Să nu-și degradeze condeiul spre minciună și lingușire. Să ardă pentru patrie și libertate. Și să cuteze a spune adevărurile de care-i pătruns, chiar dacă atrage asupră-și mînia celor tari, prigoana și chiar pierderea vieții.

— No, tocmai! Bine le știre-ți.

— Părinte Balint, poporul nostru trebuie să se unească într-o singură țară, începu Golescu, emoționat, o mărturisire și o pledoarie pe care o simțea fierbînd și-n inima lui Bălcescu.

— Da, trebuie! reluă cu putere Nicu Bălcescu. Așa poruncește și istoria, și firea lucrurilor, și viața. Dacă nu ne unim acum, repede, strîns, frate lîngă frate, pierim înghiţiţi de neprieteni, striviţi de cele trei tiranii care ne înconjoară.

---

[1] O, de trei și patru ori fericiți...

— Împărtăşesc ideea asta, pentru că-i zămislită, de mult, şi-n inima noastră, a românilor transilvăneni, se aburiră ochii lui Simion Balint. Şi dacă n-ar fi împărăţia tiranică...

— Atunci, şopti cutremurat Bălcescu, ca să ajutăm unirea ţărilor noastre, te rugăm din suflet, spune lui Bariţ, lui Bărnuţ şi altora dintre fruntaşi, că plănuim să pornim revoluţiile noastre odată : în Bucureşti, în Iaşi şi la Sibiu, ori la Blaj. Din Bucureşti, noi o să vă trimitem ştiri prin Ion Maiorescu şi Laurian.

— Da, bun gînd, frate Bălcescu. Aşa să fie ! Şi taină !

Au mai sfătuit mult, în şoaptă, pînă la Budapesta.

— Rău îmi pare că musai să pogor aici. Aş fi mărs cu dumneavoastră pînă la capătul pămîntului. Dar va să ne mai întîlnim, drăguţii mei fraţi. Va să ne mai întîlnim la Sibiu, la Braşov.

— Ori la Bucureşti ! i-a strigat Golescu.

— *Remember !* [1] spuse cu mîna pe inimă şi continuă cu stihuri din Alecsandri : *„Tot ce-i verde s-a usca / Rîurile vor seca !... / Dar eu veşnic în picioare, / Printre valuri arzătoare, / Voi lupta, lupta-voi foarte / Făr-a fi atins de moarte.“*

— *„Căci român sînt în putere / Şi românu-n veci nu piere !...“* urmă Bălcescu recitarea cu sufletul scăldat în bucurie.

Simion Balint s-a depărtat cu desaga pe umăr, însăilînd cruci asupra unui jandarm împărătesc, aşa, ca să pară un călugăr tontălău, bolnav de mania binecuvîntării :

Retro, satana... Piei drace !... *Dominus vobiscum* [2]...

---

[1] Să-ţi aminteşti !

[2] Înapoi, satano... Domnul cu voi...

Cei doi prieteni l-au urmărit îndelung cu privirea.

— Mi-l închipui, Negrule, în fruntea unei oștiri revoluţionare, ca popa Farcaş, din vremea lui Mihai Viteazul...

— Ei, nici chiar așa... Un ţăran isteţ, un pic școlit, și atît.

— Nu mă lași să mă-nflăcărez, Negrule!

— Un revoluţionar trebuie să fie un realist, un reflexiv.

— Da, se cuvine a fi un entuziast fără limită, dublat de un realist şi un reflexiv pe aceeași măsură. Axinte Balint e un bun român.

Apa Dunării fugea, foșnind, pe lîngă pereţii navei ancorată la mal.

Fochiștii încălzeau mașinile. Aburul fîșîia în zeci de supape, ca niște nări ale unei dihănii hrănite cu foc. Mulţi călători au coborît; au urcat alţii pentru Belgrad. Unii priveau maşinile, aceste noi minuni ale secolului. Alţii căutau cîte un locușor pe punte, să fure un dram de odihnă.

Seara însă Balint a apărut iar cu o veste mare.

— Aici, în Peşta, fraţilor, răsculaţii au deschis temniţele și-au scos osîndiţii. Murgu al nost' e slobod. O şi plecat la Banat! Scriţi-i carte, urgentissim.

— Bravo, Murgu al nost'! Toţi revoluţionarii se strîng lîngă poporul lor.

— Luaţi pildă de la Murgu, fraţilor, și nu ne daţi uitării: unirea face puterea.

În zori pluteau iar spre ţară.

Se desprimăvăra repede. Soarele încălzea puntea vasului. Priveliștile deveneau tot mai cunoscute, mai familiare.

...Aici Mohecs: în 1526, Soliman Magnificul a zdrobit cavaleria maghiară; riga Ludovic a pierit înecat în mlaştini. Statul maghiar... Belgrad : 1456... Iancu de la Hunedoara l-a înfrînt pe Mahomed al II-lea Cuceritorul...

Încălzit de amintiri istorice şi de idealurile viitorului, Bălcescu parc-ar fi vrut să coboare în apă, să împingă vaporul mai repede.

Au intrat în Cazane. Valurile se vînzoleau sub vas, imprimîndu-i un tremur mărunt.

Furnicat de obişnuita-i frenezie, Bălcescu istorisi războaiele romanilor cu dacii, arătă călătorilor Tabula traiana, discută cu Alecu Golescu despre „Magazinul istoric pentru Dacia", despre colaborarea cu August Treboniu Laurian şi despre intenţia cu care a scris „Puterea armată şi arta militară de la întemeierea principatului Valahia pînă acum".

— L-am citit aşa, într-o doară, acum patru ani, în casă la Voinescu II. Mi l-au luat prietenii, cu de-a sila, şi l-au trimis la Iaşi, lui Kogălniceanu ; iar el l-a publicat în „Foaia literară şi ştiinţifică".

— Tu m-ai convins, Nicule, că în adevăr în istorie poporul îşi vede trecutul şi prezentul şi îşi citeşte viitorul. Că istoria e cea dintîi carte a unei naţii.

— Nu eu, ci adevărul te-a convins.

— Auzi ? tresări Golescu : Doină românească !

Pe mal cînta o bănăţeană : *„Verde de-o mălură, / Pe-ăl vîrf de măgură / De trei zile-mi cură / Ploaie şi cu bură / Şi nu se răzbună..."*

Bălcescu scoase repede carnetul şi însemnă stihurile :

— Istoria, Negrule, ne povăţuieşte să lucrăm cu mai multă inimă la reforma politică şi socială, fără de care poporul nostru piere.

★

Au grăbit spre Turnu Severin. De aici, călări pe cai cumpăraţi în pripă, au continuat drumul pe uscat, anume ca să stea de vorbă cu oamenii, să cunoască starea de spirit din ţară, înainte de a ajunge în Bucureşti. Pretutindeni, boarea primăverii, dogoarea nemulţumirilor şi scăpărările revoluţiei.

— Arăm la boier, dar o să culegem la noi! spuneau ţăranii. Că ştiţi vorba a proastă: nu mai e mult pînă departe.

Au înserat în hanul de lîngă Strehaia. Ca de obicei, Bălcescu a intrat în vorbă cu oamenii. Mai o glumă, mai o întrebare despre necazuri.

Toţi ştiau că, după seceta de astă-vară, majoritatea ţăranilor şi a orăşenilor nu mai aveau ce mînca. Priveau spre hambarele boiereşti ca spre singura izbăvire din foamete. Dar hambarele aveau zăvoare grele. Şi zăvoarele se ridicau doar atunci cînd slujitorii, păziţi de dorobanţi, încărcau grînele în harabale şi le transportau la schelele porturilor Calafat, Giurgiu ori Brăila, să hrănească străinătatea şi să aducă aur.

Toţi ştiau că tabacii din Bucureşti, ciocănaşii din ocne stau gata de răzmeriţă. Că nu mai vor să împlinească zilele de clacă statornicite prin regulamentul organic. Că mulţi, tot mai mulţi ţărani fug de pe moşii şi pribegesc pe drumuri, prin oraşe, se retrag în păduri, la haiducie. Că sate întregi se revoltă, bat vechilii şi arendaşii. Că ţara intră în furtună şi pîrjol, ca-n vremea lui Tudor Vladimirescu.

Şi aici, în han, de la toţi auzeau aceeaşi căinare:

— Adevărul adevărat: boierii şi turcii ne despoaie de tot şi de toate, ne lasă doar cu sufletul.

Deodată, printre drumeţi s-a stîrnit rumoare şi spaimă: haiducul Radu Grigoraş, cu ceata lui, se află aici.

— Să plecăm imediat! se sperie Alecu Golescu.

De la masa din fund, un bărbat voinic, îmbrăcat în contăş cu blană de miel brumăriu, l-a privit cîteva clipe pe Bălcescu. Îşi dădu cuşma pe ceafă, îşi scutură pletele şi săgetă încăperea cu priviri ce păreau mînioase. Ţîşni în picioare şi-şi aşeză contăşul, dezgolind o clipă pistoalele de la brîu şi încremenind întreg hanul. Uitînd să mai ducă îmbucătura la gură, drumeţii îl urmăreau, înfioraţi de spaimă.

— Vine spre noi.. şopti Golescu, îngrozit.

Bălcescu îngălbeni şi el. Nu gîndea nimic. Se întreba doar : De ce vine cu oala de vin în mînă, şi nu cu pistolul ? Vrea să ne spargă ţeasta ? De unde cunosc eu omul ăsta ?

Dar bărbatul voinic s-a oprit în faţa lui Bălcescu, şi-a bătut pintenii, s-a înclinat, a tuşit uşor, închinînd cu oala :

— Să trăieşti, naşule !

După o clipă de şovăire, spaima din ochii lui Bălcescu s-a schimbat în mirare şi, repede, într-un sclipăr de bucurie :

— Te cunosc, voinicule, dar... nu mai ştiu de unde.

— Domnia ta m-ai făcut haiduc.

— Radu Grigoraş... străjerul de la Mărgineni ! suspină Bălcescu, cutremurat şi fericit că şi-a amintit chipul omului care, de atîtea ori, i-a adus apă noaptea cînd tuşea, răpus de batjocura glasului cavernos. N-am ştiut că-mi eşti fin...

Se îmbrăţişară, ca fraţii.

— Poftim, stai cu noi, Radu Grigoraş.

Drumeţii au răsuflat uşuraţi. Au ciocnit. Au băut. Apoi s-au mirat : prieteşug între un haiduc şi un pantalonar ?

Radu Grigoraş a povestit cum a fugit din slujba de la închisoarea Mărgineni, cum şi-a tocmit ceata, cum a uşurat de parale mulţi boieri români şi negustori turci, cum a împărţit săracilor tot ce-a stors din punga bogaţilor.

— Dacă poporul porneşte răfuiala cea mare, vii cu noi, Radu Grigoraş?

— Cu toată ceata, armată cu săbii, pistoale şi puşti.

— Atunci fii gata. La semnul nostru, porneşti la luptă...

*

În zori, iar la drum, spre Craiova. Copacii înfloreau festiv, ca acum cinci ani. În oraş, Bălcescu îl căută pe profesorul Ion Maiorescu, iar Alecu Golescu pe unul dintre Brîncoveni.

— Eu mă-ntîlnesc cu progresul, şi tu cu reacţiunea.

S-au revăzut seara, la masă, la un văr după mamă al lui Golescu.

— Boierii ruginiţi îl acuză pe vodă Bibescu de abuzuri şi afacerisme, aduse Alecu Golescu ştirea. Dar dac-au auzit că-n lume s-a stîrnit furtuna, nu se mai ating de el. Îl cruţă: „Prostimea oricînd e gata de zurbalîc, şi n-are cine-o ţine în frîu..."

— Maiorescu m-a încredinţat că în ţară revoluţia-i coaptă, îşi informă Bălcescu prietenul. Craiova, leagănul revoluţiei, şi oltenii nu-l vor dezminţi pe Tudor Vladimirescu.

După trei zile de lucru, în taină, lăsau în Craiova un nucleu revoluţionar bine închegat şi plecau spre Caracal. Dar aici nu l-au găsit pe Magheru, cum se aşteptau.

S-ar fi cuvenit ca Bălcescu să treacă pe acasă, pe la Bălceşti, să-şi vadă familia. Dar îşi stăpîni dorul:

— Să nu întîrziem; să alergăm la Islaz, la căpitanul Pleşoianu.

*

Au descălecat în capul satului Islaz şi-au urmat drumul, cu caii de frîu.

De la o casă se năpusti în uliță o femeie desculță, rufoasă, cu părul despletit. Plîngea cu sughițuri adînci, schimonosindu-și fața gălbejită și încrețită.

— Ce ți s-a întîmplat, nevastă? întrebă Bălcescu.

Femeia se opri zăpăcită. Își adună zdrențele pe dînsa:

— A murit... Copilul!

— Ce boală a...

— Foame, domnule, foame!

A alergat mai departe, cînd lipăind pe cărarea zbicită, cînd înfundîndu-se în noroi.

Pîn-au aflat de gazda căpitanului Pleșoianu, femeia se întorcea în urma unui popă cu barbă mare, sură, cu rantie ponosită și potcap vechi, slinos.

— Părinte, în satu ista mor mulți copii? întrebă Golescu.

— Mor! Mor de toată mîna și de toate vîrstele. Doftorii și vrăcioaicele zic în multe feluri. Dară, pînă la urmă, tot acolo ajung: răposat din pricina mizeriei.

Golescu încerca să înțeleagă mai limpede:

— Cum se poate? Islazul e una din moșiile lui vodă.

— Păi, pe moșiile lui vodă oamenii crapă mai ușor de foame, se înverșună popa. Ales că astă-vară ne-o potopit seceta.

— Și nu ți-i teamă să vorbești așa?

— Acu fo patru ani, am mărs la București cu protestarea, de-am ajuns pînă la palat. Iar as'toamnă, am sărit cu ciomege asupra arendașului. L-am prins în crîșmă la „Purcelul", unde-și dosise curajul și vitejia cea multă. L-am căftănit c-o sfîntă de bătaie și l-am probozit, în legea sfîntă. Dar parcă s-or cumințit? Neam! S-or jăluit lui vodă, ponosluind: „În Islaz, gata zurbalîcul! În frunte, popa Șapcă". Adică eu. Vodă s-o stropșit la mitropolit: „Răspopește-l!" Ci eu i-am ciripit: „Răspopește-mă, boiată boierită, că eu, cu ăst sat de flămînzi, am răzmerit și-n vremea lui Tudor Vladimirescu. Și de-mi iei rantia, apuc sfînta flintă și haiducesc cu mine tot Teleormanul. Amin !“

Bălcescu îl urmărea cum frămînta glodul cu ciobotele-i groase și grele, cum își zburlea barba sură, cum își scutura capul, dînd potcapul cînd pe frunte, cînd pe ceafă.

— Dar crezi, părinte, că răzvrătirea unui sat îndreaptă lucrurile în țară ?

— Așa cum îmi înșurubezi întrebarea, pricep că nu ești slujbaș domnesc. Și răspund : c-o rîndunică nu iscă primăvara. Dară chiar de-i plăpîndă, rîndunica răzmeriții tot mai bagă cea groază în ciocoime. Apoi mai trezește alte rîndunele din somnul cel de moarte, le-adună și, cu zborul lor, pot stîrni furtună mare, cutremurătoare furtună.

— Bravo ! Revoluția-i furtuna mîntuirii.

— Dacă este, ce mai adăstăm ca nărozii ? S-aude că-n lume... Na, că m-am lăbărțat la vorbă, și nici nu știu măcar cine-mi sînteți.

— Vestitorii furtunii...

L-au găsit pe Pleșoianu în cazarmă, printre ostași. Au povestit despre cele văzute și auzite de la Turnu Severin pînă aici : pretutindeni duhuri aprinse, ca niște ruguri nevăzute încă.

— Toate dovedesc, așa cum spun italienii, că mărul s-a copt, remarcă Bălcescu. Trebuie să scuturăm doar pomul, cu energie, prin surprindere — și toate ramurile în același minut.

— Și dumneata, căpitane Pleșoiene, să fii unul din scuturători, îl pofti Golescu, prietenește.

— De mult mă gîndesc și eu la asta. Mă sfătuiesc cu ostașii. Îi țin lîngă mine. Am vorbit și cu rudele din

București ; m-am sfătuit și cu Ghica, cu Rosetti, cu Eliad. Merg, dar numai dacă... merg Tell și Magheru.

— Vor fi cu noi ! strigă Bălcescu. Sînt patrioți și frați.

★

De la Islaz, pe-un vas austriac, au trecut repede la Giurgiu.

Tell i-a îmbrățișat, a ascultat știrile din Franța și planul lui Bălcescu de a uni roatele cu ale lui Pleșoianu și Magheru, de a ocupa Craiova și a răscula toată Oltenia odată :

— Noi ceilalți răscolim capitala și Muntenia, continuă Bălcescu. Îl închidem pe vodă. Și, de va fi nevoie — și va fi ! — îi facem judecată populară.

— Plan bun. Dar... mai întîi, dați voi, la București, o bază politică revoluției, o cîrmi Tell, cu îngrijorare în glas.

— Asigurăm succesul numai dacă pornim odată, în același ceas, din mai multe puncte ale țării, îl îmbărbătă Bălcescu. Dacă ridicăm Oltenia, Prahova și Bucureștii, dacă oștirea-i cu noi, evităm vărsarea de sînge.

— Reușim dacă unim toate partidele, formulă Tell, aprinzînd o țigară ; dacă-l atragem și pe Eliad.

— Dar parcă erați sfădiți ? întrebă Golescu.

— Ne-am împăcat. E foarte popular.

— Ca om de cultură e mare ; ca poet îl admir. M-a supărat însă c-a părăsit „Frăția".

— Nicule, l-a întrerupt Tell, strivind țigara din care trăsese doar cîteva fumuri : lipsești de mult din țară. Nu prea știi cum s-au schimbat oamenii și lucrurile.

— Poate ai dreptate, Cristache, dar cînd e vorba de soarta poporului, de soarta patriei, trebuie să fim foarte precauți în alegerea oamenilor. E vanitos...

— Măgulit de încrederea ce-i acordăm, Eliad se aruncă în vîrtej, să joace o rolă ca a lui Lamartine, pledă Tell cu neobişnuită elocinţă şi căldură.

— Mai bine să fie cu noi, decît împotriva noastră, cedă Alecu Golescu.

— Eliad vine cu toţi ciracii lui !

— Bine, fraţilor, acceptă şi Bălcescu. Să vină !

*

În acel început de aprilie, în Bucureşti înflorea liliacul, înmiresmînd văzduhul cu prospeţimile primăverii. Alecu Golescu s-a dus să-şi vadă fraţii şi rudele. Bălcescu a tras direct la Ion Ghica. S-au îmbrăţişat.

— Pornim ?

— Da, Nicule.

— Poporul dezlănţuie furtuna. Noi s-o cîrmuim.

Pe Alexandrina a privit-o furiş, o clipă : mai împlinită şi parcă mai frumoasă. Nu şi-a pierdut nici gingăşia, nici suavitatea. I-a sărutat mîna, mut. Ea a clipit des şi i-a strîns, cu înfiorare, degetele lungi şi ciudat de reci. Îl găsea mai bărbat, cu chip mai aspru, mai dăltuit de gînduri adînci, de frămîntări sufleteşti. Şi timbrul glasului îi vibra mai profund, cu rezonanţe de orgă. Şi ochii îi străluceau mai expresivi. Îl vedea ca vestitor al unor clipe furtunoase. Şi-l iubea.

La masă, Ghica l-a pus în curent cu evenimentele din Bucureşti :

— Măcar că primeşte zilnic petiţii care cer desfiinţarea clăcii şi lărgirea obşteştii adunări, vodă Bibescu se laudă cu starea de linişte, de siguranţă şi de mulţumitoare petrecere, întru care se află ţara.

Bălcescu a povestit despre Paris, despre revoluţia din Franţa şi despre tot ce-a văzut şi auzit în drumul de acolo pînă aici. Apoi, cu abia stăpînită emoţie în glas, a rugat-o pe doamna Ghica :

— Alexandrina, te rog să primeşti o însemnată misie politică : să-l împaci pe Tell cu Magheru.

— Rugăminţile tale pentru mine-s porunci.

— O, cît aş fi vrut să fie rugăminţi...

Îndată după-masă, s-au întîlnit cu Rosetti şi cu Niculae Creţulescu. Au hotărît să ia legătura imediat cu toţi ofiţerii membri ai „Frăţiei".

— Să nu rămînă nici unul fără treabă, fără o misiune precisă, recomandă Bălcescu.

Ghica observa că ţările române se aflau într-o situaţie nespus de grea :

— Ne trebuie multă dibăcie, o organizare strategică şi o diplomaţie abilă, genială chiar, să ne strecurăm printre potrivnici. Întîi se cere să trimitem emisari la Constantinopol, să demonstreze acolo supunere. Apoi să nu rostim nici o vorbă rea împotriva ţarului. În al treilea rînd să cerem în mare taină sprijinul Franţei, al Angliei, al Prusiei. Că sîntem mici şi slabi, iar duşmanii colosali.

— Tocmai de aceea să luăm urgent legătura şi să pornim mişcarea odată cu fraţii din Transilvania şi Moldova. Între timp sar la luptă şi bulgarii. Şi cînd toate popoarele vor fi pe baricade, tiranii se prăbuşesc, toţi, cu tronuri cu tot.

Viziunea lui Bălcescu, îndrăzneaţă, înflăcăra pe toţi.

Dar tocmai atunci a intrat Alecu Golescu-Negru, posomorît.

— Veste rea ? a întrebat cineva.

— Fraţii Goleşti, scumpii mei veri, nu mai vor să meargă cu noi...

— De ce ? se tulbură Bălcescu.

— Au, după cum ştii, mare dragoste de progres.

Dar revoluția nu le place. Şi cum Vodă Bibescu le-a făgăduit că-i ia de sfetnici și, după pilda regelui Sardiniei, dă toate reformele cerute de ţară. Au și pregătit un program de reforme, să-l înfăţişeze domnitorului.

— Reforme cu Bibescu în cap ! se indignă Ghica. Nu pricep că vodă vrea să amăgească ţara cu un pospai de reforme, poruncite din alcovul Mariţicăi doamna ?

Sfătuit, impulsionat de Bălcescu, comitetul „Frăţiei" a hotărît să trimită emisari la Iași, la Brașov, la Sibiu, la Lugoj.

— Sîntem totuși prea puţini, regreta Rosetti. Nu-i bine să ne risipim.

— Mă duc la Eliad ! a sărit Alecu Golescu.

L-a găsit lucrînd în tipografie : corecta un articol. A ascultat istorisirea despre revoluţia pariziană. Dar, în loc să se bucure, a suspinat :

— Poporul suferă ; suferinţa iscă anarhie ; iar eu mă tem de anarhie.

— Noi socotim revoluţia drept singura cale a mîntuirii, s-a împotrivit, cu politeţe, prietenul lui Bălcescu. Şi-am venit să vă invit a participa la mișcare, alături de întregul popor român, să cucerim libertatea, egalitatea, frăţietatea.

— O, desigur, amantul meu filiu ! Desigur. Dar întreb : mie ce rolă va să mi se acordeze ?

— Rolul lui Lamartine în Franţa... a surîs Golescu, amintindu-și de formula lui Tell.

— Ei, aşa intru şi eu în ideea de a face revoluţiune.

Rosetti a socotit vizita lui Alecu Golescu la Eliad drept o greșeală :

— Ne-am pripit. Trebuia să-l lăsăm să revină el la noi.

Dar „fraţii" nu-i împărtășeau părerea.

— Eliad, fără îndoială, ne trebuie, se resemnă prea lesne Rosetti. Depandă de cum cădem la învoială.

— Negustorie pe spinarea și cu soarta poporului? a întrebat Bălcescu.

— Ei, dragul meu... Politica-i o afacere, ca și negoțul meu de librărie.

— Revoluţia-i luptă, nu tocmeală de tarabă! s-a înfuriat Bălcescu nu atît pe Eliad, cît pe Costache Rosetti.

— O, tu făptură ideală! Ştii ultima mascara bucureșteană? Mariţica doamna e-n mare amor cu prinţul Albert al Prusiei.

— Asta-i mascara... europeană, Costache, zîmbi Bălcescu, îmbunat.

★

Sosirea tinerilor studenţi din Paris îngrijorea stăpînirea. curtea și protipendada. Polițiștii lui Iancu Manu îi pîndeau pas cu pas.

De obicei, tinerii se întîlneau la librăria lui Rosetti, de pe podul Mogoșoaiei. Vorbeaua despre cărţi ori despre cancanurile din lumea artistică sau mondenă a Parisului și strecurau, în șoaptă, știri despre organizarea revoluţiei.

Măcar că era în postul paştelui, marii boieri invitau tinerii sosiţi din Paris la sindrofii şi suarele. Să-i ţină lîngă ei și să le afle gîndurile.

Ca să le mai adoarmă cele bănuieli, ca să le priceapă vicleniile, Ghica şi Rosetti, Alecu Golescu și chiar Bălcescu nu refuzau asemenea invitaţii.

Banul Emanoil Băleanu se lăuda că-l controlează pe Ion Ghica prin „nenea mare“ — Mihalache Ghica. Teodor Văcărescu îl batjocorea pe Costache Rosetti:

— Tunsul lui vodă, Berlicoco trăsnitul, călăreţ de-a-ndoaselea pe saca, în hazul golanilor de pe uliţi şi al Crailor de la Curtea veche, nu-mi insuflă nici o grijă.

Constantin Cantacuzino se preocupa de fraţii Brătianu :

— Foc de paie. Mitocani ! Primejdioşi doar pînă le-arunci un os.

— Pe urmă nici latră, nici mîrîie. Se gudură ! îi zugrăvea, în continuare, boierul Alecu Filipescu, sorbind din narghilea. Şi enumera mai departe, plin de trufie : Pentru Alecu Golescu avem bun ac de cojoc : ceilalţi Goleşti.

— Cui pe cui se scoate, şi Golesc pe Golesc se zădărniceşte, chicotea banul Emanoil Băleanu. Să se bălăbănească smintiţii între ei : cu reforme, cu şcoli, cu... dracu să-i mai ia.

— Vodă a şi zis : pe Goleşti i-am cumpărat...

— Dar de... de feciorul Zincăi Bălcescu, al doftoroaiei care tămăduieşte albeaţa la ochi, ce ziceţi ? întrebă Filipescu, netezindu-şi blana caftanului.

— E ucenicul lui Murgu. În 1840...

— I-a priit temniţa. L-a prins oftica şi-l roade pe dinlăuntru, îi încredinţă Văcărescu. E boştiură. Nu mai duce la tăvăleală.

— Mai sînt oficerii. Cei molipsiţi de duh franţuzesc.

— Coloneii Odobescu şi Solomon sînt ai noştri.

La sindrofia din seara aceea şi Bălcescu studia înfăţişarea şi sufletul veliţilor boieri ruginiţi. Bărbaţii şi femeile din salon reprezentau, sintetic, cele două lumi : de-o parte boierii bătrîni, ţesători de intrigi, cocoţaţi încă în vîrful canapelelor, cu işlicuri cît baniţele pe cap, cu bărbi ca măturoaiele, cu narghilele lungi, în argint, aur şi chihlimbar, cu giubele roşii, verzi ori portocalii, cu libadele de pambriu verde, roz ori vişiniu, cu şalvari de mătase, cu iminei cusuţi cu mărgele multicolore, cu mentalitate retrogradă, dar, mai ales, cu multe moșii, muncite de mii de clăcași, și slujiţi de zeci de robi ţigani; de cealaltă parte, tinerii „bonjuriști", cu pălării înalte, cu cravate mari, verzi ori roșii, cu redingote lungi, cafenii, verzi ori galbene, cu revere late și nasturi mari, cu pelerine negre, cu pantaloni striaţi ori îndungaţi, din mătasă gri, cu ghete negre, fine, de căprioară, sau cizme cu carîmb scurt, întors, cu obrazul ras, cu favorite lungi şi cu musteţi subţiri, răsucite, dar cei mai mulţi cu idei noi, îndrăzneţe, cu dorinţa de a face din ţările române o singură țară, cu ţărani liberi, cu industrie, cu căi ferate, cu bănci.

Singur Constantin Cantacuzino dintre boierii de rangul întîi, urmărind să dea impresia de om al vremii, să capteze tineretul ca să-l sprijine în luarea domniei, a lepădat giubeaua, și-a tușînat barba și s-a îmbrăcat după moda vieneză. «Of, of, Costache ! a oftat a batjocură baș-boierul Alecu Filipescu, privindu-l cu greaţă cum arăta în „strai nemțesc". Șaitanoglu s-ar răsuci în mormînt dac-ar afla că ţi se vede fundul ceacșirilor...»

Mult mai la curent cu moda, femeile îmbrăcau rochii lungi, cu turnură și trenă, cu volănașe, cu umeri goi, se coafau cu zulufi mărunţi, răsuciți cu drotul, se împodobeau cu salbe scumpe, fin lucrate de giuvaergii iscusiţi de la Viena ori Paris.

Ca de obicei, Eliad se învîrtea degajat prin boierime, cisluind despre treburile obștești și politice, despre activităţile culturale, despre teatru și presă, ori despre cancanuri familiare. Improviza versuri satirice, desfătînd pe unii, mușcînd pe alţii. Vorbea anume cam încîlcit, cam ceţos, cam incoherent, să placă tinerilor, dar să nu-i supere prea tare nici pe ciocoi.

— ...Ne-am schimbat veșmintele, ne-am lăsat părul să crească, ne-am ras barbele, ne-am lepădat papucii și ceacșirii, ne-am pus pantaloni şi cizme lustruite, am început a ne aconcia și încîrlionţa părul, a ne încravata gîtul, și credem c-am schimbat și ideile cele vechi ale fanariotismului și ale ienicerismului... O, nu! Progresul este porunca providenţei. Este mariajul fertil și estival dintre om şi ideal... Îmi recunosc culpa : sînt progresist, și chiar revoluţionar. Dar nu voi decît acele schimbări ce-s cu folos pentru toţi, în paguba nimănui.

Pe Bălcescu îl încîntau aluziile lui Eliad, dar regreta că nu-l putea urmări. Îl atrăgea glasul lui Constantin Cantacuzino :

— ...Am citit în acea chemare anonimă a moldovenilor scîrnave cuvinte și de ocară la adresul unui domnitor, cap al ţării și uns al Domnului. Ca de pildă : ...*„Mihai Sturza este o mașină a iadului ca să vă chinuiască acum, iar copiilor voștri să le lase suspinuri și amare lacrămi...“* Şi mai departe : *„Luaţi pildă de la neamurile luminate care își rostesc cugetarea în slobozenie...“* Ei, ce are a zice despre asemenea obrăznicie tineretul învăţat de la Paris ?

Rostea cuvintele rar, sentenţios, săgetînd cu privirea pe Ghica, pe Rosetti, pe Bălcescu, parc-ar fi vrut să le străpungă ţeasta și să le citească toate gîndurile.

Ca să se ferească de iscodire, Nicu Bălcescu își găsi de vorbă cu o demoazelă foarte dornică să afle ce fel de evantai poartă pariziencele şi cum îl mînuiesc. După ce a epuizat explicaţiile despre modă, de altfel extrem de sumare și de incerte, a făcut ce-a făcut și a trecut la versuri de dragoste din Victor Hugo, poetul care cutremura Parisul și lumea cu poemele şi dramele lui : ...*„Je suis tom maître et la proie ; / Partons, c'est la fin de* *jour ; / Mon cheval sera la joie, / Ton cheval sera l'amour...*" [1]

Recita cu căldură, emoţionat, deşi nici versurile de dragoste nu erau specialitatea lui.

Ghica răspundea cu glume, cu zicători şi vorbe de duh, culese din popor, și-ndeosebi de la Năstăsache tapiţerul :

— Unde cîntă cocoși mulţi, acolo zorile întîrzie. Şi dacă toate muștele ar face miere, ar fi și la cozile cailor.

Scuturîndu-și pletele și rotindu-și ochii bulbucaţi, Rosetti înșira cele mai proaspete măscări bucureștene, spre satisfacţia unor cocoane și ofuscarea ipocrită a unor demoazele ; apoi, ca să le împace pe toate, declama cu gesturi și cu afectată însufleţire versuri din „Dedicaţiune la sexul frumos", poezie scrisă nu demult, în cinstea femeilor de orice vîrstă :

...„*În mîna voastră este a lumii cîrmuire ! / La voi dar plec genunchii, iubirea voastră cer, / Căci voi aveţi putere, c-o vorbă, c-o clipire, / Să m-afundaţi în iaduri, să mă-nălţaţi la cer...*"

Alecu Golescu-Negru cînta la clavir şi, ori de cîte ori venea vorba despre revoluţia din Franţa, o întorcea spre filozofia pozitivistă a lui August Comte ori spre cea a lui Schopenhauer.

— „*Lumea nu este decît o muzică realizată...*"

Veliţii boieri nu înţelegeau și nu aflau nimic despre gîndurile tinerilor întorşi de la Paris. Dar fiind dumnealor vicleni foarte și mult hîrșiţi într-ale vieţii, socoteau că tăcerea tinerilor bonjuriști putea fi mai primejdioasă decît limbuţia lor.

---

[1] Îţi sînt stăpîn şi pradă-ţi sînt ; / Plecăm, se lasă noaptea ; / Să-mi fie bucuria cal și-avînt, / Calul tău să fie dragostea...

— Dacă zădărnicim acţia ăstor zurbagii, asigura Constantin Cantacuzino, scăpăm de revoluţie. Norodul e blajin, cuminte, supus, fricos şi prost. Şi dacă nu-l întărîtă nimeni, supus şi prost rămîne în veac.

★

Membrii „Frăţiei" lucrau de zor şi tainic, în acele zile de aprilie 1848. Organizau. Trimiteau oameni în ţară să cerceteze starea de spirit și să orînduiască răscoala poporului. Tipăreau manifeste, şi oameni curajoși și devotaţi progresului le lipeau noaptea pe ziduri. Trimiteau lui vodă petiţii anonime : *„Desfiinţează claca..." „Eliberează şi împroprietăreşte ţăranii..." „Aruncă la gunoi rangurile boiereşti, cu boieri cu tot..." „Dă constituţie și alege parlament prin vot universal..."* Împrumutau și colectau bani de la prieteni. Procurau arme din București, Ploiești, Buzău, Craiova, folosind limbaj cifrat : cîrnat = pistol, ghiudem = pușcă.

Totul mergea bine.

Dar în seara de 7 aprilie Ghica a trimis repede după Bălcescu, Golescu și Rosetti.

— Un curier din Iaşi şi „Gazeta de Transilvania" au adus o știre dureroasă : în Moldova a izbucnit revoluţia ! Citiţi !

— Asta-i știre înveselitoare, nu...

— Da, dar a şi fost înăbușită.

Aflară din gazetă cum a izbucnit revoluţia la Iași. La 27 martie, boierii liberali, negustorii de toate treptele și de toate naţiile, boierii mai mici, profesorii, avocaţii și doftorii, peste 1 000, au iscălit o petiţie-proclamaţie. Cereau *„sfîntă păzire a regulamentului, în tot cuprinsul său, fără nici o tălmăcire..."*

— Ce prostie! exclamă Bălcescu, furios. „Sfînta păzire“? Ardere!

— ...«*Mulţimea adunată în casa şi ograda lui Alexandru Mavrocordat, striga: „Reformă“*», citi mai departe Golescu.

— Aşa da! se bucură Bălcescu. Citeşte!

Golescu rugă să nu-l mai întrerupă, şi urmă citirea:

— ...„*Să ne înarmăm, mari şi mici! striga Mavrocordat. Şi mîine, la 8 ceasuri, cu mitropolitul în frunte, să mergem împotriva baionetelor tronului.*“

— Idiotule! De ce-ţi trebuie mitropolit? Mergi la revoluţie, ori la înmormîntare?

— Lasă-mă, Nicule, odată, să citesc!... „*Să ne scăldăm în sîngele nostru şi al său şi să mîntuim ţara de despotism...*“

— Aşa da! aprobă Bălcescu.

— ...«*Mulţi au strigat: „Bravo!“ „Mai bine să murim într-un ceas trăind, decît să trăim paisprezece ani murind...“ Iar Alexandru Cuza a zis: „Da, fraţilor, să murim, dar cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor naţiei noastre, vrednic de trecutul strămoşilor noştri romani! Astăzi toate naţiile învie; trebuie să învie şi a noastră!“ „Bravo! Bravo!...*»

— Îl aplauzi, Negrule? întrebă Rosetti.

— Nu eu, ieşenii... „*Domnul şi doamna s-au închis în cazarmă, ducînd cu ei şi multe bagaje...*“

— Asta-i rostul fraţilor ofiţeri: să revoluţioneze cazarmele! observă Rosetti. Să desprindă armata de tiranie.

— ...«*S-a bătut toba de alarmă. Dughenele s-au închis. S-au auzit strigăte: „La arme! Soldaţii omoară pe boieri“...*»

— Pe boieri?! Tocmai pe ei?!

— Stăpîneşte-te, Nicule! ...„*S-au auzit împuşcături.*

Miliţia a călcat casa logofătului C. Sturdza şi a tînărului A. Mavrocordat...“

— Se încăierau... rubedeniile, rîse Rosetti.

— ...*„În uliţă s-a făcut o baricadă...“*

— Baricadă ?! izbucni Bălcescu, sărind de pe scaun.

— Linişteşte-te odată, omule ! ...*«Bătrînul Mavrocordat striga : „Ce-aţi venit, mişeilor ? Să-mi omorîţi fiul care a voit binele ţării ? Daţi în mine întîi !...»*

— Răţoieli stupide ! îşi aţîţa Bălcescu mînia. Nu noi facem revoluţia. Îi putem da cel mult program şi o putem conduce bine sau rău... Iartă că te-ntrerupt mereu. Dar fierb !...

Alecu Golescu răsuci gazeta spre lumină şi citi mai departe :

— ...*„Mulţi fug din ţară. Pe Alecu Moruz l-au dus legat într-o căruţă de poştă. Pe alţii i-au bătut, pînă la 150 de lovituri. Închisorile cazărmilor sînt tixite de nenorociţii care au voit binele patriei...“*

Au rămas tuspatru pe gînduri. Cel dintîi şi-a exprimat îngrijorarea Ghica :

— Înfrîngerea moldovenilor încurajează reacţiunea.

— Să le-o luăm înainte ! sări Bălcescu în picioare.

Dar în acel moment s-auziră glasuri străine în curte.

Dînd buzna peste slujitori, în salon au intrat doi mocani. Şi-au lepădat cuşmele şi zeghile jos, în mijlocul încăperii.

— Fraţilor ! a strigat Bălcescu şi i-a îmbrăţişat. Iancule !... Alecule !... Ce minune ! Tocmai citeam în „Gazetă“ despre nenorocirea voastră.

— Am pornit cu stîngul, a oftat Iancu Alecsandri, cătînd cu privirea un fotoliu, să se aşeze, că-l dobora osteneala.

— Boierii liberali au stîrnit mişcarea, înainte ca noi să ne organizăm, l-a completat Alecu Russo.

— Voiau să se răfuiască repede cu vodă, să obţină cîteva reforme mărunte, să se cheme c-au făcut revoluţie, şi să scape înainte de a se stîrni poporul, a lămurit Iancu Alecsandri, după ce a băut un pahar cu apă.

Au povestit cum au cercat să pătrundă în Moldova, şi n-au izbutit. Ştiau că Vasile Alecsandri, cu Leon Cantacuzino şi cu alţii au fugit în munţi, să scape de răul lui Sturza.

— În valea Bistriţei, la Hangu, au cercat să ridice satele împotriva domniei, informă Iancu Alecsandri. N-au izbutit : că dacă la Iaşi Sturza are o gardă pretoriană, alcătuită din mercenari arnăuţi, satele sînt împînzite de dorobanţi.

— Şi doar tronul se clatină ca frunza bătută de furtună ! a surîs amar Russo, scoţînd din chimir o foaie de hîrtie. Deşi mi-i ruşine, vă aduc totuşi, aici, glasul poetului : *„Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare...“* Lăcrăma. Îi tremurau buzele, dar nu se oprea : ...*„Sculaţi, fraţi de-acelaşi nume, iată timpul de frăţie !...“*

— Bravo, Vasile Alecsandri ! s-a luminat Ion Ghica la faţă. Marş revoluţionar : „Deşteptarea României“ ; să-l tipărim în foaie volantă.

— Fiţi măcar voi mai vrednici, imploră Iancu Alecsandri. Că noi ne-am făcut de rîs. Dacă porneam revoluţia odată, cum am plănuit...

Bălcescu îl prinse de mijloc şi-l strînse cald, aproape, la inimă.

— Bine că sînteţi sănătoşi şi slobozi. Şi voi, şi Basile. Lupta noastră pentru dreptate şi frăţie n-a început încă. Deocamdată ospătaţi şi odihniţi-vă. Ioane, unde-i putem adăposti ?

— În casă la mama !

Cînd să pornească spre gazdă, apăru, ca din senin, şi

Costache Negri. Venise călare şi-l prăfuiseră drumurile cu colb fin, ca făina pe morar.

— N-am putut intra în Moldova, fraţilor !

— Şi pe noi ne-au fugărit jandarmii lui Mihalache Sturza.

★

Aproape de miezul nopţii s-au trezit și cu Alexandru Cuza și Alecu Moruz. Vodă Sturza i-a arestat la 29 martie şi i-a trimis, sub pază, la Galaţi, să-i dea pe mîna turcilor.

— Ne-a salvat consulul englez.

— Facem revoluţia toţi împreună, la București, ca un bairam turcesc la Mecca, glumi Ion Ghica, îmbrăţișîndu-i.

Au povestit, cu amănunt, cum s-au petrecut faptele.

— Le-am trăit, și n-o să le uităm niciodată, își încredința Alexandru Cuza prietenii și gazdele. Înfrîngerea ne-a pricinuit o amarnică durere. Vina-i a boierilor liberali. Ei au greșit : au ţinut să meargă doar împreună cu marii boieri, adversari nu ai regimului asupritor, ci numai ai guvernării lui Sturza.

— De ce ? De ce, domnule Cuza ?

— Lesne de înţeles : se tem mai mult de revoluţie şi de popor, decît de tiraniile boierilor ciocoi.

— Şi poporul ?

— Au venit mulţi intelectuali, negustori, meseriași și popor de rînd. S-au adunat fără arme și neorganizaţi.

— Îl cunoști pe Zaharia Moldovanu ?

— Da. Om îndrăzneţ și radical, popular și bun agitator. De oameni ca el se teme boierimea ciocoită mai mult ca de diavolul. Dar nici Moldovanu, nici alţi tribuni n-au avut vreme s-adune şi să orînduiască mulţimea.

Dacă vreți să izbîndiți, fraților, organizați-vă serios ! îndemnă Cuza.

— Și mai ales să ne legăm cu poporul, preciză Bălcescu.

Deși cădeau zdrobiți de oboseală, nu s-au despărțit pînă n-au pus la cale un nou plan de bătaie.

Bălcescu susținea să rămînă toți în București, pînă organizează o pătrundere în Moldova :

— Ne unim cu transilvănenii și reînsuflețim mișcarea din Moldova.

A doua zi, la prînz, Rosetti s-a înfățișat la librărie, cu ochii bulbucați de spaimă, fără să-și piardă însă ironia :

— Știi care-i cea mai proaspătă mascara ? A sosit azi-dimineață un curier de Iași : Vodă Sturza cere lui Bibescu să predea imediat toți răzvrătiții fugari, aciuați în Țara Românească.

Ghica a avut dreptate : înfrîngerea moldovenilor a speriat pe mulți.

Dar din țară veneau știri bune : cete de săteni atacă hambarele boierești și iau grînele. Pornesc pe drumuri să afle vești. Se așază la răscruci și întreabă mereu : „În Transilvania a izbucnit revoluția ?“ „Noi cînd pornim ?“ Și cată spre toate zările, parc-ar vrea să pornească în întîmpinarea revoluției.

După ce asculta știrile din țară, Bălcescu îl încuraja pe Rosetti :

— În revoluție, victoriile ușor cîștigate sînt tot așa de primejdioase ca și înfrîngerile repetate. Numai cine cade se ridică. Numai cine-i înfrînt se îndîrjește întru victorie.

★

Evenimentele polarizau organizarea revoluției în jurul lui Ghica, Rosetti și Bălcescu. Dar toate arătau că nu era așa de ușor cum își închipuiseră tinerii, în entuziasmul lor de neofiți.

Dintre toți, Bălcescu se frămînta cel mai mult : organiza, sfătuia, lua legături, scria scrisori, trimitea ștafete. L-a ajuns însă oboseala, a răcit și în ziua de 5 aprilie s-a îmbolnăvit.

Sevastița a lăsat treburile de la Bălcești și a venit în București, să-l îngrijească. Alexandrina Ghica i-a trimis un doctor neamț și un buchet mare de liliac. Mirosul florilor i se părea un balsam suav, mai binefăcător decît doctoriile medicului.

Îndată ce i-a scăzut febra, s-a așezat la masă și-a alcătuit proiectul proclamației către țară.

L-a citit lui Ghica și lui Alecu Golescu, apoi lui Rosetti, Voinescu și Magheru. Toți i-au admirat claritatea și precizia formulărilor.

— Conținutul mai trebuie discutat, s-a împotrivit Costache Rosetti. Nu-i vorba de mine, dar, așa cum e, Goleștii nu-l acceptă. Și nici Brătienii.

După-amiază pe Bălcescu l-a vizitat Eliad. A pîndit, respectînd toate regulile conspirației, să nu-l vadă nimeni intrînd. Vorbea cu simpatie și naturalețe, apropiat, prietenește. Dar Bălcescu surprindea ceva fals, exagerat. Și asta îl irita.

— Amatul meu june, l-a povățuit grijuliu Eliade : cruță-ți sanitatea fizică și morală. Nu fă agitațiune pernicioasă ție însuți. Nu te lăsa atirat, sedus de fanarioți ori de oamenii țarului. Fii revoluționar, dar nu cădea la extremitate.

— Noi luptăm, domnule Eliad, împotriva oricărei tiranii. Și pornim de la tirania ciocoilor. Vrem libertatea și unitatea tuturor românilor : munteni, moldoveni, transilvăneni — un singur popor, un singur stat. Și pornim de la unirea imediată a Moldovei cu Țara Românească.

Pornim de la nucleul existent, pe care-l vom revoluţiona. Vrem să ne înfrăţim cu revoluţia tuturor popoarelor din Europa şi să doborîm toţi tiranii. Şi-ntîi ne vom uni cu revoluţionarii transilvăneni.

— Mă sperii !

— Numai duşmanii progresului se sperie.

— Mda... Am vrut să spun că mă uimeşti cu îndrăzneala, cu măreţia idealurilor... Dar ai auzit ce se întîmplă la Paris... Au ars tronul ? !

— Trebuia să-l ghilotineze şi pe rege.

— Vorbeşti ca acei iacobini care au dezlănţuit...

— Asta s-o spună Bălenii şi Filipeştii, s-o spună Alexandru Villara, ori Iancu Manu, călăii patrioţilor. Ei să se teamă de revoluţie, iar nu domnia ta, poetul, cărturarul şi gînditorul care aşa de mult lucrezi la trezirea conştiinţei naţionale.

— Tocmai aceasta nu-mi lasă permisiunea să mă aventur în anarhie, ca unii ce n-au nimic de pierdut.

— Te rog, nu ucide idealurile pe care dumneata însuţi le-ai semănat în inimile noastre.

— O, tu june inocinte şi credul, cum te amăgesc şi-ţi spurcă generozitatea coteria lui Ghica, omul lui Mavros şi al ţarului !

— Nu înţeleg ! se răsuci Bălcescu să-l privească drept în ochi.

— Românii fanarioţi şi agenţii ţarului înfăţişează ochilor voştri fapte ideale, orbitoare : o Românie unită şi tare, o republică independentă. Dar de ce făptuiesc asta ? Anume ca să ne strice cu sultanul, cu stăpînul nostru legiuit.

Bălcescu n-a mai găsit o replică dură. A cercat o glumă :

— Am auzit o vorbă la Bariţ : „Nu te mai plimba cu doi bani în trei pungi, ci meri acasă...“

Eliad a plecat brusc, fără să-și dezvăluie adevăratul scop al vizitei.

Bălcescu s-a destăinuit lui Ghica :

— M-am lămurit, Goleștii sînt șovăielnici. Mai mult mă îngrijorează enigmatismul lui Eliad.

— Știu de mult, Nicule, că vederile politice nu se potrivesc întrutotul cu ale noastre, dar frații cer să-i folosim renumele și popularitatea, dragostea lui de țară, de reforme.

— Să fim atenți : s-ar putea să ne folosească el pe noi.

★

Comitetul „Frăției" a ajuns la convingerea că evenimentele nu mai așteaptă. Se precipită.

Fierberea populară e așa de mare, în toată țara, că-i gata să explodeze, pe neașteptate, arăta Bolliac.

— Să fim în pas cu poporul ! a povățuit Bălcescu. Să pornim !

Au hotărît 11 aprilie, zi de pornire a revoluției.

Au ales un comitet executiv din trei : Ion Ghica, Nicu Bălcescu și Alecu Golescu-Negru, cei mai energici, cu depline puteri în organizarea, dezlănțuirea și conducerea acțiunii.

Se strecurau ziua, seara, noaptea, de la casă la casă, din stradă în stradă, și dădeau instrucțiuni.

Pregăteau curieri spre Islaz, Craiova, Prahova, Giurgiu, Rîmnicul Vîlcea, Buzău, Brăila.

Pe căi diferite, refugiații moldoveni au pornit să treacă Milcovul, să se strecoare spre Iași și, în mare taină, să dezlănțuie o revoluție viguroasă. Mai ales că, din oameni, se auzea că țara clocotește încă, iar vodă Sturza cu greu își ține tronul.

Dar la prînz Rosetti a adus ştirea că Iancu Manu a aflat ziua răzvrătirii și-a pus copoii pe urmele lui Ghica, Eliad, Bolliac, şi Alecu Golescu-Negru.

— Cu asta, Iancu Manu ne face un serviciu : îl aruncă pe Eliad în braţele noastre, profetiză Ion Ghica. Deci, într-un fel, reacţiunea colaborează cu noi !...

Cînd în librărie s-au adunat majoritatea prietenilor, Rosetti a curmat brusc glumele și-a vorbit grav :

— Sîntem prea puţini, fraţilor ! Reacţiunea-i puternică, foarte puternică. Să mai aşteptăm. Să aşteptăm ajutorul nobilei Franţe. Şi-apoi, dac-au venit și fraţii Brătieni, să-i înhămăm şi pe ei la treabă.

— Bine ; dar să nu amînăm ! vorbi categoric Bălcescu. Ajutorul dinafară ne vine, și-i bun venit, numai dacă sîntem angajaţi în luptă.

Dar în acea zi s-a mai întîmplat ca prefectul de Gorj să prindă o scrisoare dintre soția lui Magheru și a lui Tell și s-o înfățișeze lui vodă. Un aghiotant domnesc, în galop fulger, l-a și adus pe Tell de la Giurgiu, la palat, sub escortă.

— O depeșă din Petersburg, înștiința Laurian, îl povăţuieşte pe domnitor să procedeze fără cruţare împotriva oricărei mişcări și-i făgăduieşte ajutor la caz de nevoie.

În adevăr, după-amiază s-a zvonit că poliţia îi caută pe Rosetti, Ion Ghica și Grădișteanu.

Toate acestea au paralizat activitatea comitetului executiv. Dar vrînd să petreacă paştele în tihnă, Villara a amînat arestările. Iar domnitorul anunţa, cu semeţie, că în ţară domnește liniște desăvîrşită. E-adevărat că vreo cîţiva tineri bonjuriști pălăvrăgesc despre sublima regenerare a patriei ; dar măria sa nu aşteaptă poftirea ăstor zurbagii, ca să grijească de scumpa-i ţară. Va regenera-o după cele mai liberale principii, îndată după sărbători.

Tell a știut să se dezvinovăţească în faţa lui Bibescu.

Măria sa i-a lăsat comanda, dar i-a poruncit să nu se mişte din Giurgiu. Totodată l-a trimis pe Magheru comandant al unităţilor de dorobanţi şi panduri din Oltenia.

— Tocmai asta doream şi noi : să fie în casa Vladimirescului ! fremăta Bălcescu de bucurie.

S-a strecurat, prin bucătărie, în casele lui Tell şi Magheru ; a rugat soţiile să le mijlocească o întîlnire. Şi nu s-a lăsat pînă nu i-a văzut faţă în faţă şi i-a împăcat.

— Acum, cînd v-aţi dat mîna, puteţi spune din ce v-aţi certat ?

— Din... rivalitate. Se zice că două săbii nu-ncap într-o teacă, a rîs Magheru. Să astîmpărăm ambiţia personală.

— Ambiţie, frate, fără rost, l-a aprobat Tell. oferindu-i o ţigară.

*

Bălcescu nu voia să renunţe la hotărîrea comitetului „Frăţiei", de a porni la 11 aprilie.

La adunarea din seara de 9 aprilie au participat şi fraţii Brătianu. Păreau aşa de plini de sine, că s-ar fi zis că-s născuţi din capul unui zeu al revoluţiei. S-au amestecat în discuţiile privitoare la conţinutul proclamaţiei :

— Împroprietărirea ţăranilor ? Nu sîntem de acord ! Eliberaţi, da ; împroprietăriţi, nu !

— Numai dînd pămînt ţăranilor asigurăm viitorul politic al ţării, a argumentat Alecu Golescu.

— Ţăranul e ignorant.

— Nu ştie să gospodărească : sărăcim ţara !

— Fără pămînt, domnilor Brătianu, ţăranul rămîne rob, i-a combătut şi Bălcescu. Şi dacă ţinem poporul în robie...

— Deocamdată ajunge libertatea și egalitatea, fraţilor, interveni Rosetti. Principii mari și sfinte, pentru care...

— Știţi prea bine că, în societatea noastră, fără proprietate, egalitatea și libertatea sînt simple ficţiuni. Numai dîndu-i o stare materială bună facem din ţăran cetăţean adevărat și vrednic ostaș al patriei !

— Articolul privitor la împroprietărire, al treisprezecelea, să-l mai discutăm, a propus Rosetti o soluţie de împăcare.

— Cînd ? s-a răstit Bălcescu. După ce va trece vîltoarea ? Să hotărîm acum ! Trebuie să trimitem olăcari...

— Ne pripim ? Păţim ca moldovenii ! s-a îndărătnicit Ion Brătianu. Am convorbit la Paris, între patru ochi, cu Lamartine. Ne-a promis, solemn, ajutor. Să-l așteptăm. Pînă atunci ne organizăm bine, cît mai bine ; aducem oameni din Transilvania, să ne ajute...

— Ne ajutăm reciproc, numai prin revoluţie ! nu s-a lăsat Bălcescu.

— Noi venim de la Paris cu misia măreață, dată de nobila Franţă, de a aduce revoluţia și aici, pe malurile bătrînului Danubiu, deschise larg braţele Ion Brătianu, își scutură mînecile redingotei de postav englezesc și împinse cu arătătorul dreptei spre fereastra dinspre miazăzi, ca și cum ar fi arătat bătrînul Danubiu.

— Ei, comedie, rîse Ion Ghica. Poate crezi că revoluţia se poate asemăna cu floarea-soarelui ? !

Lui Bălcescu îi plăcu ironia lui Ghica, dar n-o socoti de ajuns :

— Doar niște capete goale, niște inimi deșarte își închipuie că revoluţia încape într-un geamantan, la rînd cu cămășile de mătase, și că noi, cîţiva „băieţoi“, cum ne poreclește reacţiunea, cîţiva „bonjuriști“, trăiţi trei-patru ani la Paris, îndopaţi cu ceva idei șterpelite prin cafenelele de pe malul Senei, putem revoluţiona un popor trăit în subjugare şi amară suferinţă...

— Noi, capete deşarte ?...

— Îţi baţi joc de marea Franţă ?

— Admir Franţa ; dar nu mă prostern în faţa nimănui. Că şi eu sînt om, şi eu am un popor şi o ţară. Poporul nostru trebuie să-şi facă revoluţia lui. Şi noi avem datoria s-o conducem cu bărbăţie. Că de-asta îi sîntem fii.

Bălcescu vorbea răspicat, aspru, dar cu atîta înflăcărare şi patos, că toţi, afară de Brătieni, îi dădeau dreptate.

Îndată însă au sosit ştiri noi. Mai întîi, nici unul dintre moldovenii surghiuniţi n-a putut trece hotarul. Se zbăteau între copoii lui vodă Sturza şi ai lui vodă Bibescu. Nu mai puteau risca. Au hotărît să treacă munţii, în Transilvania, la Braşov, unde se adunau şi ceilalţi exilaţi din Moldova.

— De acolo putem repede interveni, la nevoie, în oricare parte a ţării : în Moldova, pe la Oituz, în Ţara Românească, pe la Bran, sfătui Costache Negri.

Peste un ceas, Rosetti s-a înfiinţat cu o ştire uluitoare :

— Am fost la consulul francez. Mi-a comunicat textual că vine un trimis special al lui Lamartine, cu instrucţii exprese. Ne povăţuieşte să nu întreprindem nimic, înainte de sosirea solului.

— Ah, Berlicoco, iar ai răsturnat ciubărul !... a rîs Ghica.

— Nu-i bine, fraţilor, vă rog ! şi-a împreunat mîinile Bălcescu. Filomela dumbrăvilor paradiselor cîntă frumos pe malurile Senei. Dar cine garantează că pînă aici glasu-i nu se schimbă în croncănit de coţofană ?

— Cutezi să-ţi baţi joc de-un mare prieten ? Ingratule !

— Nu cunoaște realitățile de la noi și nici n-o să se topească el, Lamartine, de dragul nostru, al țăranilor de la Dunăre, cum credeți voi.

Ion Ghica a pus la vot contramandarea datei. Majoritatea a votat pentru amînare.

— Deci lăsăm pe „nebun“ să ciocnească în tihnă ouăle roșii de paște ! a rîs amar Ion Ghica.

Bălcescu a tăcut, înfrînt.

★

Pășea îngîndurat pe ulița strîmtă din mahalaua Boteanului. Se apropia de casă. Gîndea la despărțirea de moldovenii surghiuniți și-l chinuia durerea și amarul : ...Oamenii au tot nădăjduit că noi vom porni lupta. La Iași revoluția a pierit pentru că a izbucnit prea devreme ; la București prea tîrziu. Singuri transilvănenii...

Deodată i se înfățișă în cale un om înalt, bine legat, cu mîini mari, cu zîmbet nițel șoltic :

— Nu mă cunoști, de bună seamă. Nu ne-am văzut de cînd ai plecat la Paris.

— Năstăsache ! se entuziasmă Bălcescu. De multe ori m-am gîndit la proverbele tale. Iar ieri, umblînd pe podul Beilicului, mă întrebam unde-i mai fi, că mult ne-ai fi fost de folos.

— Gînd la gînd cu bucurie ! Află că acum sînt meșter tapițer. Știi, mai bine mai tîrziu decît niciodată. Meseria am furat-o de la un meșter bun. M-am însurat ; am și doi copilași gemeni. Mai bine să-ntreacă decît să n-ajungă !

— Bravo, Năstăsache.

A stat mult la sfat cu dînsul. L-a convins să intre în „Frăția“.

— Acuma știu ce dospește în lume. Jur să fiu un frate bun. Dacă pornim — că trebuie să pornim odată — mă scriu alături de dumneavoastră.

— „Frăția“ a rînduit pe Cezar Bolliac, pe Ion Catina, pe frații Brătianu să stea de vorbă cu voi. Te rugăm și pe tine să-i ajuți.

— Cu toți meșterii și lucrătorii plăpumari și cu cei din mahalaua dogarilor și din Beilic ! Îmi zic oamenii, în șagă, Moș Zicală, și mă ascultă, mă urmează ca niște umbre. Eu le spun așa : lacrimile săracilor nu le usucă nici soarele, nici vîntul, ci numai revoluția.

★

O săptămînă s-au hrănit cu știri sosite din țară și dinafară, cu convorbiri și sfaturi, cu oamenii din mahalale, cu țăranii veniți la moși, cu lucrătorii tabaci, măcelari, tîmplari, fierari. Pretutindeni și la toți, dorința de a schimba cît mai repede rînduielile din țară.

— Las-că-i bine, se bucura Năstăsache. Toate, angarale și umilinți, ne brîncesc în răzmeriță.

Dar nimeni, nimeni dintre conducători n-avea curaj să cheme poporul la luptă și să pornească revoluția.

— Vreau să plec în Transilvania, i-a spus Bălcescu lui Ghica. Să fiu la Blaj la 3 mai. Bariț îmi scrie că s-a hotărît acolo o mare adunare populară.

— Să ne părăsești ?

— Pîn-o veni omul lui Lamartine, mai curge apă pe Dîmbovița. Revoluția românilor și a maghiarilor trebuie să se înfrățească împotriva tiraniei habsburgice. Vreau să-i ajut întru înfăptuirea ăstui gînd.

S-a zbătut să obțină pașaport ; n-a izbutit.

— Fug, Ioane !

— Nu risca, s-a împotrivit Ghica, îngrijorat. Dacă te prind, ești pierdut definitiv pentru revoluție.

Au ţinut sfat tainic cu transilvăneanul August Treboniu Laurian, prietenul şi colaboratorul lui Bălcescu la „Magazinul istoric pentru Dacia", și au hotărît să plece el.

— La Blaj, Lauriene, ne reprezinţi și pe noi, i-a strîns mîna Ion Ghica la despărţire.

— Și mai ales să-i faci pe conducătorii maghiari a înţelege că numai unirea revoluțiilor doboară tiraniile și salvează libertatea în lume.

*

De paşte, Zinca l-a chemat la Bălcești. Nu s-a îndurat să se ducă. Aștepta cu înfrigurare trimisul lui Lamartine. Urmărea desfășurarea revoluţiilor din Europa. Îl bucura succesul italienilor și al berlinezilor. Îl însufleţeau mai ales știrile primite despre succesul adunării de la Blaj :

— 40 000 de ţărani au strigat că vor a se bate pentru dreptate și libertate naţională. Toţi intelectualii : Bariţ, Bărnuţ, Ţipar, Roman Axente Sever și un tînăr, Avram Iancu, avocat și tribun, om foarte energic și popular între moţii din Munţii Apuseni, Russo, Negri, Cuza, Sion și alţi moldoveni, toţi s-au întîlnit la Blaj.

— În ceasul ăsta greu, acolo bate inima românilor iubitori de libertate, se bucură Ghica.

— Iar noi aşteptăm glasul filomelei de pe malurile Senei... Tărăgănăm, ca reacţiunea mai ușor să ne zdrobească, pe rînd.

— Poate-i bine, Nicule, să te călătorești la Bălcești, să-ţi vezi familia, că dacă se stîrnește vîltoarea...

*

Zinca Bălcescu aşternea covor oltenesc pe laiţă și pînză înflorată pe masa grea de stejar din cerdac, oftînd :

— Odihnește-te aici, Nicule, la aer. Că dacă începe furtuna, nu se știe de-i mai afla clipă de răgaz.

Bălcescu își rînduia hîrtiile, notele, fișele, planurile în legătură cu lucrările de istorie, dar gîndea la revoluție. Prefira frînturi din viața lui Mihai Viteazul. Și cînd i se lumina chipul de admirație, cînd i se umezeau ochii de emoție și durere.

Zinca, alături, croșeta și-i urmărea pe furiș înflăcărarea, mînia, indignarea.

— Revoluția ? Ce simplu și ușor, ce logic și drept mi se păreau toate la Paris... Și cît s-au complicat, s-au îngreuiat lucrurile aici, mamă. Nația vrea să spulbere tirania, dar prea mulți dintre intelectuali sînt lași, delăsători, bolnavi de bacalîm turcesc. Alții, ca Eliad și Goleștii, vor o revoluție care să cruțe pe boieri. Iar noi — și Negru, și Ion, și eu — în loc să aprindem vîlvătaia, ne afundăm în mocirla bacalîmului, mamă.

Apunea soarele departe, în dealurile Govorei. Dinspre Cozia cobora boare proaspătă, înviorătoare.

— Frumusețea asta mi-i ca o alinare și ca o dojană. Ce-am făcut în două săptămîni de cînd m-am întors în țară ?

Oamenii veneau de la părșit, cu sapele în spate. Ograda din spatele casei se umplea de freamăt. Barbu și Sevastița rînduiau treburile pentru a doua zi.

Zinca a lăsat croșetul pe laiță și-a intrat în bucătărie, oftînd :

— Mult te frămînți tu, Nicule ; prea mult...

Bălcescu a rămas în cerdac. A privit apusul soarelui și răsăritul stelelor. A depănat în minte scrisoarea lui Alecu Russo despre adunarea de la Blaj... „*Moldovenii și muntenii pribegi priveau cu bătaie de inimă adunarea oștită grămadă cu grămadă, după satele de unde veniseră oamenii ; un popor întreg, de același port și de aceeași* *limbă sta măreţ în lumina soarelui... Multă admiraţie insufla pribegilor spectacolul frăţiei curate între surtuce şi sumane... Ungurii vreau Unio!... Ştiţi ce vra să zică Unio? Vra să zică aşa: pînă acum nemeşii ne-au încălecat pe păr, şi-acum vor să ne pună şi şaua pe spinare...“*

Îşi ruga prietenul în gînd: ...Alecule, nu te împotrivi unirii dintre revoluţia maghiară şi cea română. Monarhii s-au cîrdăşit în sfînta lor alianţă; de ce să se învrăjbească popoarele între ele? Au nu urmăresc ele acelaşi ţel?

În coasta casei s-a oprit un călăreţ. A sărit din şa peste zaplaz. S-a îndreptat spre cerdac.

Un cîine a zăpăit de cîteva ori.

Bălcescu a încremenit.

Călăreţul s-a oprit la capătul treptelor şi l-a mustrat în şoaptă:

— N-a mai sunat clopotul învierii, neam...

Bălcescu a cunoscut şoapta:

— Ai dreptate, Radu Grigoraş...

— Pornim singuri?

— Nu încă.

— Ce facem?

— Intraţi, tu şi-ai tăi, în oastea lui Magheru.

— Ne primeşte?

— În noaptea asta dormi aici. Mîine, cu scrisoarea de la mine, te înfăţişezi maiorului Magheru.

— Scrie pitacul acu'. Plec fără zăbavă.

— Aş vrea să treci întîi în Transilvania, s-aduci veşti de la un prieten al meu.

— Trec!

Întîlnirea cu Radu Grigoraş i-a insuflat lui Bălcescu nouă dorinţă de luptă.

A doua zi l-a căutat pe Maftei al Saftei şi, împreună cu Andrei Barabaş, s-au tras sub un arin de pe malul rîului, sfătuind îndelung. Maftei cunoştea mulţi oameni din satele megieșe, pînă la Drăgășani și pînă la Govora, peste Olt. Barabaș avea rude în satele dinspre Argeș.

— Bade Maftei și tu, Andrei Barabaș, vă rog să urmați povețele lui Costache, frate-meu, și ale lui Aricescu. Ei vor rîndui treburile aici și în Vîlcea. Mai au ajutoare încă șapte oameni din Izbășești și din alte sate; învățători, gospodari, și mai cu seamă clăcași.

— Două sate dinspre Cumpăna s-au răzvrătit în ziua de paști împotriva boierilor. Le-au astîmpărat însă dorobanții lui vodă, cu vărsare de sînge. Dacă s-ar ridica toată țara odată, dorobanții n-ar mai avea încotro.

— Ar trece toți de partea noastră, i-a asigurat Barabaș.

A patra seară, Radu Grigoraș aducea scrisoare de la August Treboniu Laurian.

— L-am găsit la Sibiu. Zicea să-ți spun și din gură că la Blaj zeci de mii au strigat: „Noi vrem să ne unim cu Țara!“ Și uite ce mi-au dat transilvănenii: s-o citească și-ai noștri și s-o învețe.

Desfășură o foaie volantă, tipărită cu litere așa de mari, că Bălcescu izbuti să le deslușească la lumina lunii: „Hora Ardealului“: *„Hai să dăm mînă cu mînă,/ Cei cu inima română,/ Să-nvîrtim hora frăției/ Pe pămîntul României/ A sosit ziua dreptății!/ Ziua sfîntă-a libertății .../ Ura, frați în fericire/ Ura, frați într-o unire...“*

— Asta-i Alecsandri, murmură Bălcescu, înseninat. Mulțumesc, Radule; mi-ai adus lucru de preț și multă bucurie.

— Pot pleca la Magheru?

Bălcescu i-a strîns mîna. Haiducul a sărit în șa.

— Și-o să împărțim moșiile?

— De bună seamă, Radule! De bună seamă...

A pornit-o la goană spre munți. Luna îi presăra calea cu argint.

Rămas în cerdac, Bălcescu a privit cerul, pînă s-a luminat de ziuă.

A muiat pana în călimară şi a scris : „Revoluţia asta trebuie să fie dezvoltarea progresivă a revoluţiei din 1821. Trebuie să organizeze democraţia și să dezrobească pe ţăran, făcîndu-l proprietar, fără de care libertatea și egalitatea sînt minciuni. Într-un cuvînt, trebuie să fie o revoluţie democratică şi socială..."

Răsuci pana, privi cum răsărea soarele : ...Ci hai, vino și dezlănţuie-te odată, minunată Revoluţie !...

★

În acest timp, Alecu Golescu-Negru nu s-a lăsat pînă nu i-a atras pe Golești de partea mișcării.

Simţindu-se izolat, Eliad căuta de zor o legătură cu revoluționarii.

A trimis la Ion Ghica pe Alecu Dodu, tînăr și zelos membru al „Frăţiei" :

— Încredinţează-l că am mare popularitate în junime, intelectuali, şi că providența mi-a rezervat o rolă măreaţă în istorie.

— De ce mă trimiţi tocmai la Ghica ?

— E mai îngăduitor decît Bălcescu și mai cumpănit decît Rosetti.

Dodu a izbutit, repede, să mijlocească o întîlnire între Eliad și Ghica, într-un chioșc pe lacul Colentina.

— Mă aflu în excelente relaţiuni cu palatul, cu domnitorul, s-a lăudat Eliad. Dar, înainte de toate, sînt român. Şi m-am încredinţat că a sosit timpul ca și noi să ne ridicăm împotriva tiraniei ţarului.

— A oricărei tiranii ! ţinu Ion Ghica să precizeze.

— Noi, domnule Ghica — și aş vrea să-ţi spun iar frate Ioane — ca toate capetele inteligente și chiare, în aceste vremi tempestuoase raţionăm şi zicem: să ne sprijinim pe sultan, stăpînul tradiţional, şi să îndepărtăm protecţiunea ţarului Nicolae.

— Bine. De acord. Dar noi sîntem supăraţi că de două ori ne-ai părăsit, ne-ai întors spatele.

— Acum pun la dispoziţiunea „Frăţiei" şi a revoluţiei toată influenţa de care mă bucur în junime şi între citadini, intelectuali ori negustori.

— Eu vă susţin din toată inima. Mă întreb însă ce vor zice fraţii.

— Oare Ion Heliade Rădulescu nu poate fi crezut pe cuvînt?

În şedinţă, Costache Rosetti şi Voinescu l-au susţinut cu ardoare.

Aşa că Eliad a intrat iar în „Frăţia".

*

Revenind în Bucureşti, Nicolae Bălcescu s-a grăbit să-l întîlnească pe Ghica şi să-i citească „Hora" scrisă de Alecsandri. L-a găsit în librăria lui Rosetti, cu mai mulţi prieteni: Bolliac, Alecu Golescu, Voinescu şi Winterhalder.

— Frumos şi însufleţitor cîntec! a aclamat Ghica. S-o difuzăm în popor. Mie Laurian mi-a trimis „Un răsunet". Citeşte-l tu, că ai dicţie mai bună.

— ...„*Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte/ În care te-adînciră barbarii de tirani!...*"

Îi străbătea pe toţi un fior înalt, vijelios.

— Se cîntă pe aria de la „Adio la Tîrgovişte", înmelodiată de Anton Pann, adăugă Ghica. Un transilvănean, Andrei Mureşanu, a ticluit cuvintele; un muntean — muzica.

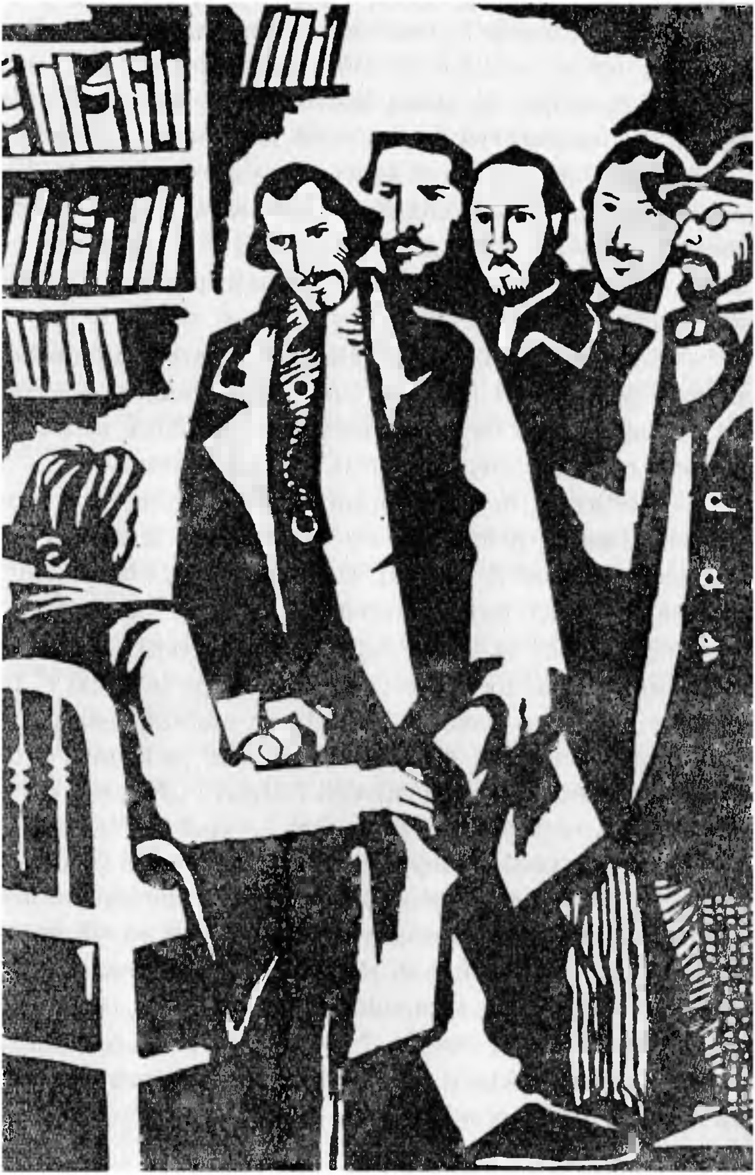

Au murmurat toţi, încet, marşul lui Mureşanu şi al lui Pann, să-l înveţe : *„Pre voi vă nimiciră a pizmei răutate/ Şi oarba neunire la Milcov şi Carpaţi/ Dar noi, pătrunşi la suflet de sfînta libertate,/ Jurăm că vom da mîna, să fim pururea fraţi !.../ Să fim pururea fraţi !...“*

Bălcescu nu gîndea decît la ceasul cînd va izbucni revoluţia şi în Ţara Românească. Se pregătea pentru asta mereu, clipă de clipă. S-a mirat cînd l-a văzut iar pe Eliad printre membrii „Frăţiei“ adunaţi, pe furiş, în casa lui Voinescu.

— Tu însuţi spuneai că Eliad e un bărbat admirabil, un patriot, un poet neegalat încă, un permanent răzvrătit, un om dornic de fapte mari, şi-n revoluţie astfel de oameni ne trebuiesc, i-a şoptit Costache Rosetti.

— Berlicoco, ne cam jucăm de-a revoluţia ! l-a ironizat Bălcescu, pentru că nu i se putea împotrivi cu energie, cum s-ar fi cuvenit. Una-i să scrii „Zburătorul“, şi alta să ridici ţara la luptă pe viaţă şi pe moarte...

Foarte atent şi curtenitor cu toţi „fraţii“, Eliad a scos din buzunar un proiect de proclamaţie intitulat : „În numele poporului român“. L-a citit cu emfază, teatral, de la citatul din Biblie, pus ca motto, şi de la lozinca propusă de dînsul, ca ţel al întregii mişcări : *„Respect către proprietate, respect către persoane“* — pînă la jurămîntul din final. Pe vodă îl dojenea uşor, sentimental : ...*„te-ai arătat în ochii patriei şi ai lumii ca fiul ei risipitor din evanghelie. Revin-o în mijlocul poporului, şi patria îţi va pune inelul de logodnă în deget, şi viţelul gras ţi-l va jertfi ; nu-ţi cerem socoteală de faptele tale, căci eşti fratele nostru, eşti român...“*

La sfîrşitul lecturii îşi roti privirile asupra tuturor, să culeagă laude şi admiraţie.

— Ce mai așteptăm să vină de la Paris filomela dumbrăvilor paradiselor ? a rîs Alecu Golescu. O avem aici, pe Dîmbovița : filomela națională !

— Numai dare-ar Dumnezeu să înțeleagă poporul măcar o boabă din această operă literară, s-a ridicat Ghica, scuturîndu-se, de parcă în timpul lecturii i s-ar fi așezat pe umeri o pulbere supărătoare.

— Și ce dorești să faci cu poema asta ? a întrebat Bălcescu.

— O destin a fi, amații mei, manifestul și proclamația noastră, antidot împotriva anarhiei. E scrisă sub ardentă inspirațiune poetică, dar și în clocot patriotic : cu elan în cuvinte, cu moderațiune în idei. Va intra în istorie !

Își scutură pletele și-și înălță fruntea, cu orgoliu.

— Da, e zgomotoasă, încîlcită și echivocă, înțepă Bălcescu, punctînd vorbele cu amărăciune în glas. Poate ameți, nu călăuzi.

— Proclamațiunea către popor e redactată, discutată și aprobată, a intervenit Ion Ghica. „Frăția“ a avut grijă de asta, demult.

Și a citit, răspicat, cele 22 de articole, alcătuite de Bălcescu, lapidare, ușor de înțeles pentru oricine.

— Astea să fie temeiul constituției.

Eliad s-a descumpănit : întîia oară ceea ce elaborase creierul și talentul lui nu obținea sufragii unanime. Proclamația alcătuită de Bălcescu i se părea prea simplă, prea limpede ; barbar de simplă și primejdios de limpede.

— Nu, nu admit ! se răsti intempestiv și argumentă. Întîi, forma : fără stil, fără elevațiune poetică. Poezia este sarea vieții. Al doilea, ideile : iacobine. Dacă țăranii se fac proprietari, boierii nu mai merg cu noi !

— Boierii ? a întrebat Bălcescu, ridicîndu-se în picioare şi fulgerîndu-l pe Eliad cu privirile. Oare nu împotriva lor pornim mişcarea ?

— De ce vreţi să aduceţi aici toată anarhia Parisului ? Naţia română nu-i aşa de avansată ca poporul franţuz...

— Uite, refugiaţii moldoveni s-au întîlnit la Braşov şi au redactat „Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei“. Prevăd desfiinţarea iobăgiei şi împroprietărirea ţăranilor. Putem fi noi mai prejos ?

— Demagogie franţuzească !

— Negri, Vasile Alecsandri, George Sion, ori Zaharia Moldovanu, demagogi ? De ce-i insulţi ? întrebă Alecu Golescu, cu regret că Eliad nu înţelegea lucruri înţelese şi aprobate de toţi.

— Sînt în surghiun... Împart moşii pierdute.

— La Paris, Costache Negri era pentru eliberarea ţăranilor cu despăgubire, demonstră Bălcescu, stăpînindu-şi mînia. După ce a văzut adunarea de la Blaj şi s-a cutremurat de puterea poporului, a semnat „împroprietărirea lăcuitorilor săteni fără nici o răscumpărare din partea lor“. Iar la al şaselea punct „Prinţipiile“ cer unirea Moldovei cu Ţara Românească. Auziţi ? Unirea !

— Asta-i intrigă muscălească, se învrăjbi Eliad. O strigă anume, ca să ne strice cu sultanul şi cu împăratul din Viena !

Bălcescu reluă argumentarea de la capăt, mai calm, cu glas cutremurător de adînc, pătruns de sinceritate şi de adevăr :

— Ca să reuşească, revoluţia noastră are nevoie de o bază socială. Acea bază socială o formează ţărănimea ; pe ea trebuie s-o interesăm în sprijinirea luptei. Ca s-o interesăm, trebuie să-i împlinim dorinţele, rîvnirile : adică s-o eliberăm şi s-o împroprietărim. Cu un popor legat de revoluţie prin avantaje materiale, Franţa a distrus, în

1789, și nobilimea, și monarhia. Ba chiar a înfrînt, în războaie grele, coalițiile a peste zece puteri reacționare și a întemeiat republica. Așa ne învață istoria, așa să facem.

— Istoria iacobină și anarhistă ! Am spus-o : și eu urăsc tirania, dar mă tem de anarhie.

— Cu ura se mai împacă omul ; teama însă îl vîră în mormînt, l-a ironizat Ghica.

— Cuvine-se a pune punturile pe i : dacă merg în mișcare, merg cu unic scopos : să apăr ordinea contra zaverei.

— Ce te faci dacă mișcarea înseamnă tocmai zaveră ? îl învălui Rosetti cu ochii așa de bulbucați, că parc-ar fi vrut să sporească de o mie de ori gravitatea întrebării. Dacă revoluție înseamnă, întîi și-ntîi, surparea lumii vechi ?

— Prințipiile mele sună limpede și elocinte, cum am scris : *„Respect către proprietate ! Respect către persoane“* și : *„Foloase generale, fără paguba nimănui“*. Sau : *„Nici nedreptate celor mulți, nici silnicie celor puțini“...*

Lui Rosetti îi veni bine să riposteze, necruțător :

— *„Adevărat vorbeam/ Că nu iubesc mîndria și că urăsc pe lei,/ Că voi egalitate, dar nu pentru căței“...*

— Costache, te rog, nu insulta ! s-a îmbujorat Bălcescu, sculîndu-se în picioare.

— Roagă-l pe iubitul nostru Grigore Alexandrescu, că el a scris fabula...

Eliad a pufnit năduf pe nări, s-a ridicat și-a plecat, călcînd trufaș.

Cu toate ironiile, membrii „Frăției“ regretau sincer că Ion Eliade Rădulescu a părăsit iarăși mișcarea.

— E totuși cel mai de seamă om de cultură al vremii noastre, suspină Bălcescu. El ne-a crescut, ne-a insuflat idei mărețe, patriotice.

— Dar de ce se dezminte ? a strigat Bolliac.

— Deocamdată să-l lăsăm pe hat, cum spune poporul, a propus Ghica, și să mergem înainte.

★

Dar a doua zi a sosit la București doctorul Mandl, curierul lui Lamartine. Ministrul de externe al Franței scria personal lui Ghica și Rosetti, recomandîndu-le să nu întreprindă nici o acțiune, înainte de a se înțelege cu guvernul otoman. Instrucțiuni speciale se aflau la generalul Aupick, noul ambasador al Franței la Constantinopol.

— Ne leagă la caleașca sultanului... a crîșcat Bălcescu. A vrut să spună cu glas tare : „Iată, filomela s-a și schimbat în coțofană..." Dar n-a mai cutezat : toți îl priveau pe Lamartine ca pe-un geniu călăuzitor al revoluției.

Toți, în cap cu Ghica, au aplaudat propunerile ministrului de externe al republicii franceze.

Simțindu-l cum fierbe de mînie, Golescu-Negru l-a luat deoparte pe Bălcescu și l-a rugat să se domolească :

— Nu putem face, furiosule, revoluție împotriva tuturor, neajutați de nimeni.

— Știu, acceptă Bălcescu. Greșim însă cînd sacrificăm interesele poporului nostru intereselor Franței. În patru veacuri de jug, poporul nostru, și nu domnul Lamartine, a gustat din ciulamaua turcească și a aflat că sultanul e hrăpăreț și decăzut, ipocrit și barbar, tiran și sperjur. Dar dacă trebuie să ne facem frate cu dracul, ca să trecem puntea...

Vestea despre sosirea curierului lui Lamartine i-a impresionat pe Golești. Au făgăduit iarăși ajutor mișcării.

Generos ca totdeauna, Costache Rosetti i-a apărat cu căldură :

— Temeiul progresului nostru — boierii liberali ! Mai ales că țăranii prea-s sălbăticiți, sărmanii, de mizerie.

— Să luăm seama, avertiză Bălcescu ; ne putem împotmoli în politica boierimii liberale.

— În Ungaria nobilimea liberală face revoluţie !

— Da, Costache ; tocmai această nobilime, în frunte cu Báthory refuză unirea cu revoluţia românilor şi cată să-i ţină mai departe în robie naţională.

Îndată după plecarea lui Mandl, în casă la Ghica a apărut iar Eliad. Vorbi cu aprindere, ca şi cum n-ar fi lipsit nici o clipă dintre revoluţionari :

— Bine că vă găsesc pe amîndoi, fraţilor ! Revoluţia bate la uşă. Să fim pregătiţi ! Să tipărim de urgenţă proclamaţia. Ofer tipografia mea. Gratuit. Pentru cauză !

Bălcescu a stat în fotoliu, mut ; surpriza nu-l lăsa să se bucure.

— Care proclamaţie ? l-a înţepat Ghica.

— A noastră ! A „Frăţiei“. Dictează-mi-o, dragă Nicule. Tipograful de încredere îmi cunoaşte bine scrisul.

Dictînd, pe Bălcescu îl cerca o undă de autodojană : ...În definitiv, ca să grăbim izbucnirea revoluţiei, se cere să fim mai înţelegători cu oamenii, mai elastici.

Într-o zi şi o noapte Eliad a tipărit proclamaţia. A împachetat foile pentru fiecare judeţ şi le-a ascuns la el la vie, într-o claie de fîn.

*

Între iacobinii „Frăţiei“ se căuta un om de legătură pentru Constantinopol, aşa cum recomanda Lamartine : grabnic.

— Să fie trimis imediat domnul Eliad ! a propus Bălcescu, socotind că i-a găsit „rola“ rîvnită.

Toţi au fost de acord.

O clipă, ochii lui Eliad au lucit a bucurie :

— Misia asta mă onorează !

A înţeles însă repede că, în fapt, plecarea din Bucureşti l-ar scoate din acţiune :

— ...Dar mă şi copleşeşte. Nu-s vrednic de atîta cinste. S-a rugat : Am familie numeroasă... Sînt singurul ei sprijin, amaţii mei fraţi. Dacă plec şi dacă se întîmplă vreo nenorocire în Ţarigrad, pe vremurile astea tulburi, îmi rămîn copilaşii pe drumuri, pieritori de foame. Nu pot pleca, amaţii mei, nu pot ! Deşi mult, foarte mult aş vrea...

Comitetul revoluţionar l-a indicat atunci pe Ştefan Golescu.

Plecarea lui însă ar fi stîrnit bănuielile „nebunului", şi mai ales ale Mariţicăi doamna.

Iar tărăgănări. Iar zile pierdute în zadar.

În ţară însă frămîntările sporeau. Nemulţumirile şi insubordonările creşteau. Ţăranii nu-şi mai împlineau zilele de clacă ; tîrgoveţii refuzau să plătească impozitele. Barbu Ştirbei, fratele domnitorului, a poruncit jandarmilor să aresteze zece ţărani de pe moşia Apele-Vii, pentru că îndemnau satul să nu iasă la clacă. Dar sătenii au sărit, ca unul, au bătut, au alungat jandarmii şi vechilii, şi au eliberat pe cei arestaţi. Mulţi din conducătorii răzmeriţei au fugit în munţi. Magheru îl vestea pe Bălcescu că sătenii din partea muntelui treceau în Transilvania, la Avram Iancu : auzeau că strînge oaste în Munţii Apuseni, să lupte împotriva tiranilor. Din Moldova veneau ştiri bune : se răspîndeau prinţipiile pentru reformarea patriei, şi poporul aştepta nerăbdător să pornească iar lupta.

În celelalte ţări, mai îndepărtate ori megieşe, revoluţia înainta vijelios. Maghiarii dobîndeau mari succese. La Berlin şi la Viena, în Saxonia şi în Bavaria, pretutindeni mişcări şi alegeri pentru adunări constituante ori pentru parlamentul de la Frankfurt, conceput ca o adunare reprezentativă a întregii Germanii. Boemii adunau la Praga congresul panslav ; alţi fruntaşi cehi organizau ţăranii pentru revoluţie. Polonezii refugiaţi agitau pretutindeni revoluţia generală a Europei, ca să-şi elibereze patria stăpînită de trei tirani : regele din Berlin, ţarul din Petersburg şi împăratul din Viena. Au şi început să răscoale Posnanul. Armatele Piemontului se uneau cu voluntarii din toată Italia şi se pregăteau să spulbere trupele austriece din Lombardia.

În casă la Ion Ghica, Bălcescu analiza situaţia revoluţiilor, enumera ţările şi popoarele intrate în horă, trăgînd cîte o linie, parc-ar fi ţinut s-adune destinele omenirii. Alecu Golescu privea tabloul din faţă, un Rubens încadrat cu ramă groasă, masivă, înflorată, aurită. Ion Ghica asculta enumerarea, încîntat ca de obicei de neliniştea, neastîmpărul, de furia Bălcescului.

— Numai noi amînăm. Poporul ne imploră să dăm semnalul, şi noi amînăm. Aşteptăm ce ? Învoire de la sultan ? E ridicol !

— *Quousque tandem*... Mi-am amintit de Simion Balint, zîmbi Alecu Golescu. Şi zic că ai dreptate să desperi. Ca să tăiem nodul gordian, pleacă tu, frate Ghica, la Constantinopol. Ai cunoştinţe bune printre turci. Eşti pătruns de necesitatea revoluţiei. Iubeşti ţara.

Cei mai mulţi membri ai „Frăţiei" au susţinut propunerea lui Golescu-Negru. Rosetti s-a bucurat :

— Numai tu, Ioane, ai găsi argumente a convinge pe turci că... revoluţia noastră nu-i revoluţie.

Cu sprijinul lui Năsturel Herescu, au obţinut un paşaport românesc, iar de la consulul englez, unul străin. Şi, în două zile, Ion Ghica a plecat.

Nicolae Bălcescu, îmbrăcat în pescar şi înzestrat cu undiţă, l-a condus pînă la Giurgiu, să pescuiască în Dunăre.

De altfel, aflînd de plecarea lui Ghica, Villara a declarat, liniştit :

— Bonjuriştii au renunţat la revoluţie. Li-i frică. S-au încredinţat că sîntem tari. Cel mai tare guvern din Europa.

În lunca Dunării, Ghica şi Bălcescu s-au întîlnit cu Tell. Au stabilit noile planuri de organizare a mişcării. Îmbrăţişîndu-l, Bălcescu îl sfătui pe Ghica :

— Fii român, Ioane. Luptă-te pentru libertate și patrie. Nu uita ce fel de oameni sînt pașalele și sultanul. Nu te declara *sine qua non* pentru politica lor ; dar mai ales nu-i lăsa să trimită armată împotriva noastră. Pornim la semnalul tău. Iei imediat legătura cu ambasadorul Franţei. Ne scrii cifrat, în același ceas. Dacă putem porni, Alexandrina să iscălească scrisoarea ta, în colţul din stînga, jos. Iscălitura ei, semnalul furtunii.

★

În Comitetul executiv al „Frăţiei“, în locul lui Ghica, a intrat Rosetti. Aşteptîndu-l să vină la întîlnire, Bălcescu învîrtea condeiul între degete și discuta cu Alecu Golescu-Negru despre rolul pe care încercau să și-l asume în revoluţie cei patru fraţi Golești și Eliad. Aceștia nu înţelegeau că revoluţia nu-i un fenomen efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză, decît voinţa întîmplătoare a unei minorităţi sau mișcarea generală europeană.

— Nu, revoluţia n-o inventăm, n-o fabricăm noi ; nici eu, nici domnul Eliad. Optsprezece veacuri de trude și suferinţe, ele pregătesc revoluţia. Noi cel mult o orînduim, o dirijăm. Noi formulăm, cuprindem într-un program tumultul din inima poporului. Noi limpezim, poate, ideea, conştiinţa revoluţionară. Dar atît, numai atît putem noi, mănunchiul din „Frăţia“. În schimb, dacă ne purtăm mişeleşte, putem strica mult, tare mult.

A venit Rosetti și-au desăvîrșit repartizarea regiunilor : Costache Bălcescu mergea în județul Vîlcea, la Ocnele Mari, să ia legătura cu Magheru și să răscoale Oltenia de miazănoapte. Tell și Pleșoianu, ajutați de Eliad și Ștefan Golescu aveau datoria să ridice stindardul revoluției la Islaz, să urce spre miazănoapte, să se întîlnească la Caracal cu oamenii lui Magheru, să ocupe Craiova și să răscoale toată Oltenia de miazăzi. Aricescu și prietenii lui răsculau Muscelul și Argeșul. Bălcescu pleca în Prahova să se întîlnească, în regiunea Teleajenului, cu Telegescu și cu căpitanul Cristofi și, împreună, să răscoale regiunea, ținînd îndeosebi seama de ocnele de la Telega și Slănic. Toți aveau datoria să înfiripe și să întărească organizațiile locale revoluționare, care să preia puterea, iar ei să se îndrepte, cu gărzi înarmate, spre București. De răscoala capitalei se ocupau Rosetti, Alecu Golescu-Negru, Dumitru și Ion Brătianu, Cezar Bolliac, Voinescu II și alții. Au trimis ștafete tainice pretutindeni în țară : la Buzău, Cîmpulung, Tîrgu Jiu, Giurgiu, Pitești. Alecu Golescu, deghizat în surugiu, a zburat în goană, călare, și-a stat de vorbă cu rudele Golești, ofițeri în Brăila.

Eliad nu s-a arătat prea încîntat :

— Mi se încredința o rolă în adevăr măreață, dacă rămîneam în capitală, unde am sumedenie de prieteni și rude, din toate straturile soțietății. Și mai ales junimea mă respectează și mă amă.

— Așa s-a hotărît, așa rămîne ! i-a impus Rosetti.

Au repartizat, în mare taină, noi arme și pachete de proclamații tipărite.

Totul, gata : așteptau doar semnalul de la Ion Ghica. Încordarea creștea. Nerăbdarea biciuia sufletele.

— Întîrzie ! se alarma Costache Rosetti.

— Nu mă face Ion de rîs, îl domolea Bălcescu.

Ştiri din Transilvania arătau că, dacă nu făgăduiau supunere faţă de Viena, românii nu s-ar fi putut nici aduna la Blaj, nici organiza, fără mare vărsare de sînge. Că Florian Aaron slujea ca secretar în Comitetul Naţional român de la Sibiu, prezidat de Simion Bărnuţ. Că August Treboniu Laurian lucra harnic pentru apropierea revoluţiei române de cea maghiară. Că moldovenii stăteau cu privirile aţintite spre Bucureşti, să prindă semnalul cel mare.

Bălcescu parcă se strecura printre revoluţionari, pretutindeni, pe tot pămîntul ţării, în mijlocul întregului popor. Scria, îndemna, ruga, implora pentru luptă, pentru democraţie, pentru unire : *„Hai să dăm mînă cu mînă“*... Trimitea lui Bărnuţ exemplare din „Revue des deux mondes“ cu studiul lui Desprez despre Dacia şi despre poporul român, să aibă argumente în plus pentru unitatea şi continuitatea românilor pe pămîntul Daciei. Îl durea amarnic ştirea că delegaţii românilor transilvăneni băteau zadarnic la uşa dietei din Cluj. Primeau aceeaşi seculară ofensă : „Românii ? Naţiune tolerată în Transilvania“.

— Ce facem, Negrule ? Au, domnii Batthyány şi Kossuth nu înţeleg libertatea decît pentru dînşii ? De ce ne umilesc ? De ce ne învrăjbesc ?

— Cînd vor vedea că ne-am ridicat şi noi la luptă, vor deveni mai înţelegători. Aşa cred.

— Şi poate vor renunţa la statul coroanei sfîntului Ştefan : o ficţiune autocrată din secolul al doisprezecelea, întemeiată pe sabie. Nu rezistă azi, în secolul eliberării naţionale.

★

Curierul tainic al lui Ion Ghica, un negustor braşovean, i-a găsit la plimbare, prin faţa bisericii de la Mihai Vodă.

După ce s-au despărțit de negustor, făgăduind că vor veni să-i vadă marfa, Bălcescu și-a rugat prietenul :

— Deschide tu scrisoarea, Negrule.

Alecu Golescu a zîmbit și a desfăcut peceții1e. Bălcescu și-a aruncat ochii în colțurile hîrtiei. A zărit iscălitura Alexandrinei și-a simțit un vîrtej. A șoptit la urechea lui Alecu :

— Minunata revoluție ! Șerpii și cîrtițoii se ascund sub pămînt ; șoimii urcă să se scalde în furtuna mîntuirii.

Comitetul „Frăției“ s-a întrunit într-o ședință fulger.

A vorbit Rosetti :

— Am hotărît : pornim în ziua de 9 iunie ! La noapte, fiecare pleacă la locul și pentru misiunea stabilită.

Au născocit cîte un alibi pentru fiecare, să înșele copoii lui Villara și să ajungă la vreme la locul hotărît.

★

Iunie 1848 începe fierbinte și neliniștit, înfiorat de zvonuri și presimțiri.

Iancu Manu, speriat, îl înștiință pe domnitor :

— Măria ta, răzvrătiții împînzesc țara, ca viespile.

Bibescu îl privi și rîse piezîș : dacă-l știa așa de prăpăstios nu-l mai lua agă. Porunci totuși :

— Să se tipărească imediat o circulară și să se răspîndească printre țărani : tuturor, mic și mare, bărbat sau muiere, să nu se lase amăgiți de cuvintele măgulisitoare ale vînturătorilor de țară !

★

Îndată după ieșirea din București, Bălcescu a observat că-i urmărit. A poposit la Bolintin și-a trimis o rudă a lui Dimitrie Bolintineanu cu un pitac către Rosetti : *„De poți, aflā cine mă urmărește“*. A primit răspuns îndată după miezul nopții : ...«*După tine se ține colonelul Banov, trimis special al „nebunului“, cu specificația: „E cel mai învrăjbit, cel mai roșu. Prinde-l asupra faptei și arestuiește-l“... Întoarce-te.*»

Nu s-a întors. S-a îmbrăcat țărănește. Și-a pus mustăți și barbă. A ieșit, întovărășit de doi dintre verii lui Bolintineanu. Și-a continuat drumul.

După o zi de mers, a înțeles că urmăritorii i-au pierdut urma. A găzduit la niște țărani din Valea Călugărească. Povățuia oamenii cum să se adune. Da celor mai de nădejde exemplare din proclamație, s-o citească la adunarea de la 9 iunie.

— Trimiteți cîte zece delegați la Ploiești și cîte cinci la București. Să călătorească îmbrăcați ca-n zi de lucru : să pară că-și vînd o vită ori ceva produse.

La Vălenii de Munte a tras la Elena Filipescu, rudă cu Dimitrie Filipescu, tovarășul de luptă din 1840. Aici, seara, s-a întîlnit cu Costache Telegescu. S-au îmbrățișat cu emoție și bucurie. Au povestit despre moartea lui Dimitrie Filipescu, despre denaturările introduse de Eliad în textul proclamației.

— A umplut-o cu multe vorbe goale, și chiar cu lozinci greșite. Vrea revoluție, dar numai în folosul boierimii liberale și a negustorimii.

— Și ce gîndești să facem ?

— Deocamdată, pornim. Că prea mult am întîrziat. Pe drum, poporul ne va sili să fim mai radicali. Văd acum, încă și mai limpede, că pentru popor revoluția este, în primul rînd, o explozie a suferințelor. Că n-are țeluri clare. Iar dacă noi nu-i lămurim aceste țeluri, rezultatele revoluției vor fi precare și slabe. Dar nădăjduiesc, frate, să i le insuflăm cu toată puterea de care dispunem, să-l ajutăm să-și transforme suspinul suferinței în furtuna mîntuirii.

Trecea din sat în sat, sfătuind cu oamenii. Îl ajutau toţi : clăcașii, argaţii, ciocănașii de la Ocna Telega, negustorii, dascălii școlilor sătești. Îi adunau oamenii. Îi duceau știrile şi pachetele cu proclamaţii. Îi dădeau un codru de mămăligă, ori o botă de apă, că adesea sosea flămînd și însetat.

Cînd călătorea singur, șoptea versete din „Cîntarea României“ : *„Paharul fără-de-legii s-a umplut peste măsură și palatele lor de strîmbătate se prăvălesc surpate de blestemele poporului ! Furtuna mîntuirii a început !...“*

Cu căpitanul Alexandru Cristofi, comandantul gărzii de la închisoarea Telega, a hotărît să se întîlnească, în crîng, pe drumul spre Cîmpina. Trebuia să pună la cale eliberarea deţinuţilor politici și antrenarea lor, imediată, în revoluţie.

Dar, intrînd în crînd, Bălcescu a observat că nu-i singur. Doi pădurari se prefăceau că măsoară un plop doborît de furtună. I-a făcut semn lui Cristofi să se poarte ca și cum nu l-ar cunoaște și i-a arătat o țigară :

— Nu cumva ai amnar ?

Pînă a scos Cristofi amnarele şi-a scăpărat, Bălcescu i-a răsucit și lui o ţigară și i-a șoptit :

— S-o fumezi acasă, pe-ndelete, că-i tutun de Izmir.

S-au despărţit, fiecare în drumul lui.

Pădurarii s-au luat după Bălcescu.

În ţigară, Cristofi a găsit un bileţel : *„Scoală-te, dacă-ţi iubești ţara ! Acum e vremea“*. Iscălea Tell, ca un semn de necontestat că și superiorii lui din armată se avîntau în vîltoare.

În ziua aceea Bălcescu a circulat prin sate, îmbrăcat ca un ţăran bătrîn, sprijinit în toiag. Vorbea oamenilor în șoaptă :

— Pornim la luptă cu lozinca „Dreptate-Frăţie“ şi cu steagul tricolor : roş, galben, albastru. Întîia faptă a revoluţiei — desfiinţarea clăcăşiei şi împroprietărirea ; apoi, constituţia şi republica.

Seara, s-a adăpostit în casa parocicului Racoviceanu. Pentru că nu mai putea cuprinde singur cîte avea de făcut, a trimis în puterea nopţii trei oameni de nădejde să ridice satele dinspre munte.

În zori a plecat împreună cu Racoviceanu. În cale le-a ieşit Banov însuşi, cu doi poliţai. I-a somat. Nu s-au predat. Au fugit spre pădure.

— Îl pîndim de după copaci şi-l împuşcăm ! clocotea de mînie Racoviceanu.

Dar colonelul Banov s-a mulţumit să ordone jandarmilor să împresoare pădurea.

Bălcescu şi prietenul lui au mătăhăit o zi şi o noapte prin tihărăi şi hîrtoape, să iasă spre valea Prahovei. Racoviceanu îşi lăsase acasă nevasta lehuză şi deznădăjduită :

— Nu mai scăpăm noi teferi de-aici. Toate cărările sînt spionate, păzite de caţaoanii lui Banov.

— Nu te potrivi. În mine se află un glas, un glas lăuntric, cristalin ca struna de teorb. Şi ăsta îmi spune : un ticălos nu poate prinde pe cei care deschid calea libertăţii.

— Nicule, tu glumeşti...

— Uite, să-i dai soţiei tale, din partea mea, fragii ăştia, îl încuraja Bălcescu, şuguind copilăreşte. I-a descîntat o zînă, s-o ajute să crească la sîn un Făt-Frumos...

Pe la miezul nopţii, într-o poiană, au dat de un schit cu cîteva chilii împrejmuite cu zaplaz. În ogradă, cinci cărbunari trebăluiau pe lîngă căruţele lor încărcate cu mangal. Racoviceanu a intrat cu grijă, cătînd hrană şi adăpost. Cu pistolul în mînă, Bălcescu pîndea lîngă un copac.

Dinspre Ciucaş, cerul se brăzda de fulgere ; tunetele gemeau adînc, departe.

După cîteva minute, Racoviceanu se întoarse, biruitor :

— Hai !

Un pustnic bătrîn și schilav, ca o arătare din altă lume, i-a primit într-o chilie scundă și strîmtă. O candelă lumina palid, jucînd misterioase umbre peste pereţii coşcovi și afumaţi. Schivnicul i-a poftit pe laiţă şi le-a pus în faţă o bucată de mămăligă și o felie de caş pe-o pînză de in :

— Ospătaţi şi hodiniţi-vă. Eu priveghez în pridvor.

Dar, în acel moment, în chilie a intrat un călugăr mai tînăr, cu ochi iscoditori. A mormăit un fel de bun sosit drumeţilor. Glasul lui îl înfioră pe Bălcescu şi-i stîrni în inimă, subit, un ghem de spaime ciudate.

Afară fulgerele şi tunetele se apropiau în galop ameninţător. Pe acoperişul chiliei începură să pocnească picuri grei de ploaie.

Cărbunarii, stîrniţi de ploaie, urcară în cerdac, la adăpost.

— De unde-ţi cunosc glasul, popo ? îl scrută Bălcescu cu privirea pe călugăr, în pîlpîirea flăcăruii izvorîtă din candelă.

— Ţi s-a întipărit aşa de adînc în auz ? a întrebat cu ton coborît, răguşit, cu inflexiuni batjocoritoare.

Bălcescu sări în picioare şi scoase pistolul din buzunar.

— Glasul cavernos de la...

— De la Mărgineni, da.

Bălcescu trase cocoașele.

— Dacă mă puști, Bălcescule, vuietul atrage luarea-aminte și...

— Nu trage, Nicule! se rugă Racoviceanu.

— Povață înțeleaptă, surîse călugărul, apropiindu-se.

— De ce mă chinuiai, făptură nelegiuită? îl împroșcă Bălcescu cu o întrebare mînioasă, dînd un pas înapoi și lipindu-se cu spatele de perete.

— Porunca stăpînirii! Întru uciderea sufletului și zdrobirea curajului cu otrava deznădejdii.

— Te sugrum! gemu Bălcescu, revoltat de cinismul călugărului.

— Milostiviți-vă... își împreună schivnicul mîinile. Nu spurcați chilia c-o nelegiuire! E arhimandrit, în surghiun.

Racoviceanu își închipuia că au căzut în capcană, în gheara unui om nespus de primejdios: ...Cine m-a pus să intru în schitul ăsta afurisit?... se întreba și se ferea spre ușă, s-o zbughească afară.

— Unealta lui Villara? își simți Bălcescu glasul sugrumat de indignare. Nu credeam să te mai aud vreodată în viață.

— Naivule! De mine n-ai să scapi pe lumea asta.

Fulgerele, trăsnetele, ploaia s-au năpustit, potop, asupra pădurii, asupra schitului, sporind întunericul, vălmășagul gîndurilor și confuzia simțămintelor.

— Ne denunți?

— Pîra nu-i meseria mea, dar dacă pot...

Bălcescu chibzui: ...Descarc pistolul în el, într-o clipă de trăsnet, și fugim...

Dar n-a fost nevoie. Călugărul și-a făcut cruce, s-a așezat pe laiță și s-a culcat. Bălcescu l-a păzit cu pistolul.

Începea ziua de 9 iunie 1848.

În zori, cinci cărbunari cu trei căruțe încărcate au trecut pe sub ochii dorobanților colonelului Banov și au ieșit spre Cîmpina. Pe arhimandrit l-au lăsat legat de pociumbii laiței. La Cîmpina, Bălcescu s-a despărțit de

Racoviceanu, s-a îmbrăcat ca negustor și a pornit, călare, spre Ploiești.

În aceeași noapte, căpitanul Cristofi a dat drumul celor întemnițați în ocnă pentru răzvrătiri împotriva stăpînirii, i-a povățuit cum să se împînzească prin sate și să le ridice la luptă.

În zori, adunați pe tăpșanul din fața Ocnei Telega, ciocănașii, măglașii, arestații au jurat pe constituție și au strigat :

— Jos tirania ! Trăiască libertatea !

În aceeași dimineață, asemenea adunări s-au ținut în toate satele Prahovei. Mulți țărani purtau furci, coase, topoare, ciomege și, ici-colo, cîte o pușcă sau un pistol.

La Ploiești, delegații au sosit îndată după răsăritul soarelui.

Telegescu și Serghiescu au răscolit tot orașul ; mare mulțime de meseriași, de negustori, de argați, de intelectuali, de țărani s-au adunat în piața din centru. Rînduiala o țineau cetățenii intrați chiar în ceasul acela în garda națională. Lucrătorii purtau steaguri tricolore. În adunare s-a citit proclamația, cîțiva oratori au dat pe față mișeliile lui vodă Bibescu și ale guvernului boieresc. Mulțimea a strigat împotriva nedreptății și a jurat pe constituție :

— Trăiască libertatea ! Trăiască republica !

Retras, pierdut în mulțime, Bălcescu se bucura nespus că poporul e mai presus de așteptări. Nu se manifesta turbulent, ci organizat, demn, gata și de luptă, și de conducere. Se alegeau ispravnici, primari, mai ales dintre intelectualii și negustorii cunoscuți ca revoluționari, membri ai „Frăției". Se rînduia garda națională. Se supraveghea liniștea și siguranța persoanei. Bălcescu se încredința că revoluția a izbucnit cu vigoare, că puterea trece în mîinile poporului, firesc și sigur, iar forțele reacţiunii amuţesc, aşa cum amuţea colonelul Banov, pe care-l zărea strecurîndu-se, lăturiş, să nu-l recunoască nimeni, prin mulţimea prahovenilor, încălziţi de mersul îndrăzneţ al revoluţiei : ...Şerpii şi şobolanii se ascund sub pămînt... scanda Bălcescu, zîmbind. Dacă mi-aş fi schimbat straiele, poate m-aş fi ridicat la tribună, să vorbesc ceva despre republică. Dar... poate-i mai bine aşa : Poporul cere republica, deşi nu l-am povăţuit noi să ceară...

Nu ştia cum se desfăşurau evenimentele în celelalte părţi ale ţării. Dar era încredinţat că, odată dezlănţuită, revoluţia învăpăiază toată ţara. Auzea glasul cristalin ca struna de teorb : ...Vîltoarea de la mijlocul veacului, minunata Revoluţie cuprinde şi pămîntul României. Urcaţi vetrela pe catargul cel mai înalt şi ţineţi-o zdravăn, pîn-om acosta la ţărmul libertăţii.

★

Sosind la Islaz, în seara de 8 iunie, Eliad şi Ştefan Golescu au tras acasă la Pleşoianu. Îi însoţeau cinci slujitori, în trei trăsuri, încărcate cu fel de fel de bagaje pentru cei doi călători porniţi, chipurile, să vîneze şi să pescuiască la Dunăre. N-au rămas însă la Islaz, ci au trecut repede într-un ostrov, în faţa satului Celei, la tîrla de oi a popii Radu Şapcă.

Plouase în ajun şi acum soarele lucea puternic pe cerul clar, ca un cleştar limpezit în apa Dunării. Abur uşor începea să joace pe deasupra lanurilor de grîu dat în pîrgă, ori a celor de porumb verzi ca buratecul. În lungul fluviului adia o boare de vînt, clătinînd uşor şi ritmic frunza argintie a sălciilor.

Mai întîi de toate Eliad a cerut „condiţiuni“ : masă bună, loc liniştit de odihnă, securitate împotriva oricăror neplăceri din partea puterii administrative şi „decor adecuat pentru o manifestaţiune istorică, dignă de evenimente epocale"...

Gazdele au pregătit în grabă masa: urdă şi caş proaspăt, peşte fript la proţap, cu mujdei de usturoi şi stropit cu vin de Caracal.

Eliad, cu inepuizabila lui vervă, discuta despre şcoală, presă, teatru, literatură, filozofie, ca să treacă apoi la „asupririle tiranice", la „mişcarea noastră", la „ce va să fie românul în viitorime". Improviza versuri şi povestea glume hazlii. Era cuceritor. Toţi din jur îl priveau şi-l ascultau cu nesaţ şi cu neţărmurită admiraţie. Chiar felul cum înfuleca din crapul prăjit, tăvălit gras prin mujdei, cum da peste cap ulcelele cu vin, toate îl făceau şi mai simpatic, mai apropiat.

Christian Tell a sosit pe la prînz. Călătorise toată noaptea; arăta ostenit, şi nu s-a înviorat decît cu peşte la proţap şi cu vin. Profitînd de împrejurarea că Pleşoianu, popa Şapcă şi ceilalţi mai aveau ceva de rînduit la locul adunării, s-a ferit mai la umbra salciilor şi-a tras un puişor de somn.

Spre amiază, în preajma orei fixată pentru adunare, Eliad se agita cam nervos; întreba de Tell şi drăcuia că nimeni nu ştia unde-i. Cînd l-a descoperit, l-a trezit cu o interjecţie emfatică:

— Dormi, naţiune? Deşteaptă-te!

Pe toloaca din mijlocul satului s-a adunat mare mulţime de ţărani din Islaz, Celei, Siliştioara, Giuvăreşti, Izbiceni, Vişina, şi chiar de peste Olt, de la Slobozia Mîndra.

Eliad şi-a rînduit o apariţie marţială la locul adunării: în frunte, cu prapure şi icoane, popa Şapcă şi alţi preoţi din satele vecine; urmau grupe de ostaşi cu steaguri tricolore; apoi Eliad, în mantie albă, cu capul descoperit, cu un steguleţ tricolor în mînă; în dreapta îl străjuia Tell, în stînga Pleșoianu, ambii în strălucitoare uniforme de paradă, cu ledunci, eghileți, săbii și decorații.

— Trebuie să impresionăm poporul, amații mei. Să-l cucerim. Să vadă în noi trimișii providenței.

Nimeni nu cuteza să spună că n-are dreptate. Numai Ștefan Golescu, rînduit să meargă un pas mai în urmă, împreună cu patru delegați ai țăranilor, a întrebat :

— Dar de ce porți mantie albă ?

— Albul e culoarea satului, a poporului ; iar eu sînt exponent al poporului ! Și surîdea, fericit c-a descoperit o explicație ușor de crezut. Continuă declamator, arătînd cu degetul un pachet mare învelit în pînză de sac și așezat în poclitul trăsurii : Cuvioase părinte, desfă-l ! Scoate de acolo semnul izbăvirii și înalță-l cu evlavie și cutremur în fața poporului și binecuvintează mireasa națiunii !

Găsise o metaforă poetică pentru revoluție — mireasa națiunii. Ar fi vrut să-și continue gîndul auto-admirativ, dar l-a supărat mormăiala ursească, pe sub mustăți, a lui Pleșoianu :

— Erau mai bune trei pistoale...

— Pistoale ? Nu se poate ! Noi îndeplinim o misie plăcută lui Dumnezeu. Nu ucidem pe nimeni. Noi...

Popa Șapcă clipea șoltic spre Pleșoianu :

— Cam așa se scamatorește și înalt preasfințitul mitropolit : să dea gata prostimea.

— Popo, noi cunoaștem psihologia poporului și...

— Cunoașteți, că sînteți și învățat, și filozof, și poet. Păcat că poporul n-are numai *pisiologie* ; are și foale. Și foalele i-s cam goale, umple-i-le-ar benga ; așa de goale, că chiorăie *pisiologia* prin ele... Dar dacă așa 'iceți dumneavoastră, așa să hie !

Pe podiumul înalt din mijlocul adunării, Eliad, în mantia-i albă, a ocupat locul central.

Radu Şapcă a binecuvîntat, cum s-a priceput, începutul revoluţiei :

— Să fie mîntuit pe tot omul care suferă ; să se ridice și să se însufleţească întru slavă acest norod care moare ca să facă să trăiască pe asupritorii săi... Să fie izbăvit de abuzul clăcii și de ticăloasa iobăgie, de podvoada drumurilor și șoselelor, aceste munci ale faraonilor... Să fie scutit de orice prigonire, de orice silnicie și de toată nedreptatea... Să se bucure de roadele muncii sale...

După aceea Eliad a citit proclamaţia alcătuită de Bălcescu, dar sporită mult cu un prolog și un epilog, patetice, pline de consideraţii filozofice și mistice. Din vorbăria despre robie, lanţuri, îngeri, sfinţi, providenţă, oamenii adunaţi la Islaz au înţeles totuși că, de aici încolo, dreptatea trebuie să fie deopotrivă pentru toţi, și mai vîrtos pentru cei săraci. Că revoluţia spulberă claca, iar „părticica de pămînt" ce le va fi dată a fost „răscumpărată de atîtea veacuri cu sudorile lor".

Entuziasmul mulţimii da momentului un aer solemn, impresionant, tulburător. Întîia oară în această parte a ţării se aduna un sobor al oropsiţilor, jura să fie slobod, să fie al patriei și să aibă și el o patrie.

— ...Iar locul acestei adunări, a propus Eliad, fluturîndu-și mantia albă și înălţîndu-și fruntea spre soare, da, amaţii mei, să se numească, de azi încolo, „Cîmpul regenerării".

Mulţimea n-a înţeles cuvîntul, dar a strigat, după mintea și inima ei :

— Trăiască libertatea !... Dreptate-frăţie !... Să trăiască popa Şapcă, c-a scăpat ţara de clacă !...

Şi strigătele astea ardeau sufletele, umpleau văzduhul şi se răspîndeau peste tot cuprinsul ţării, din om în om, din sat în sat, din oraş în oraş.

★

De la Ploieşti, Bălcescu a alergat, călare, înapoi la Cîmpina. A legat calul de un tei şi s-a amestecat prin mulţimea care, şi aici, asculta citirea proclamaţiei. În mijlocul sătenilor adunaţi cunoscu oamenii din Proviţa, din Breaza, din Gura Vadului cu care el însuşi stătuse de vorbă. Îi cerceta cu privirea : tăcuţi, reflexivi, oleacă bănuitori, parcă s-ar fi întrebat : „O fi bine ? O fi rău ? Să credem în cuvîntul ăstui domnişor şi să pornim ?..."

Nu ştia că, la acelaşi ceas, la Islaz, Eliad proclama un guvern provizoriu, în frunte cu dînsul, cu Ştefan Golescu, Christian Tell, Pleşoianu şi popa Şapcă.

Nu ştia că acest guvern se adresa lui Bibescu, invitîndu-l, cu multă curtenie : „să ascultaţi glasul patriei şi să vă puneţi în fruntea acestei măreţe fapte", adică a revoluţiei, iar noii miniştri, recunoscuţi de popor, „se vor socoti fericiţi să primească poruncile înălţimii tale".

Nu ştia nici că, în drum spre Caracal, pe Eliad şi guvernul lui l-au însoţit ţăranii din Islaz, din satele întîlnite în cale, înarmaţi cu lănci, cu furci, coase, topoare, ciomege.

Dacă ar fi ştiut, s-ar fi bucurat : „Poporul e treaz ; porneşte să aleagă grîul de neghină şi-şi face dreptate singur, cu arma, chiar dacă guvernul de la Islaz e gata să primească poruncile nebunului de pe tron".

★

Domnitorul Gheorghe Bibescu, aşa cum l-a povăţuit Iancu Manu şi cum i-a poruncit Mariţica doamna, a arestat toţi revoluţionarii capturaţi în Bucureşti în ziua de 8 iunie : Rosetti, profesorul Negulici, arhimandritul Iosafat Snagoveanu, căpitanul Teologu, Voinescu II şi mulţi alţii. Căzărmile şi poliţia gemeau de arestaţi.

În după-amiaza zilei de 8 iunie toată boierimea din capitală se afla în trăsuri, la promenadă pe şosea, pe Podul Mogoșoaiei, pe Lipscani, pe cheiul Dîmboviţei. Emanoil Băleanu se lăfăia într-un landou vienez, cu un echipaj de şase cai. Costache Cantacuzino a ieşit cu opt cai : aşa, ca să-i facă sînge rău şi lui Băleanu, şi lui vodă Bibescu însuși. Din trăsuri, cocoanele aruncau ocheade, iar tinerii începeau chiar o bătaie cu flori. Marea boierime căta să demonstreze prostimii că-i puternică şi că nu se teme de nimic. Ştia că soldaţii şi ofiţerii erau consemnaţi în cazarmă, gata să intervină, în orice clipă, iar poliția mișuna pe străzi, garantînd ordinea.

În trăsură cu Villara, domnitorul se gîndea cu spaimă la scandalul ce va să i-l facă Mariţica doamna, c-a îngăduit lui Băleanu şi lui Cantacuzino să iasă cu echipaje aşa de măreţe. Dar în acelaşi timp se fericea că a menţinut liniştea în capitală, că a pus zurbagiii în cătuşe, că a ucis revoluţia :

— Cu zurbagiii din judeţe, de-or fi, mă răfuiesc !

Deodată însă o birjă s-a alăturat de caleaşca domnească, şi trei tineri au descărcat trei pistoale asupra lui Bibescu.

S-a iscat vălmăşag mare.

Birja tinerilor a dispărut în galop.

Lumea de pe şosea s-a repezit spre caleaşca domnească.

Bibescu împrumutase culoarea lămîii.

Aghiotanţii constatau cu uimire şi bucurie că-i teafăr, nevătămat. Un singur glonţ „i-a amorţit în epolet“, cum spusese careva din jur. Mai mult spaima şi tărăboiul.

Auzind de atentat, doamna Marițica, n-a leșinat, cum li s-a întîmplat doamnelor de onoare, ci ochii ei frumoși au scăpărat scîntei furioase :

— Pe Villara putea să-l ucidă ! Dar tu, doamne, cazi victima cumsecădeniei tale. Arestuiește zavergiii ! Toți ! Toți ! Şi mai rătează nasul lui Cantacuzino. Opt cai la trăsură ! Ce ? Nu cumva se și visează domn ?

Şi, în noaptea de 8 spre 9 iunie, Iancu Manu a scotocit casele, pivnițele, podurile, și a „arestuit zavergiii".

În zorii zilei de 9 iunie, orașul a fiert înăbușit. Rămași liberi, Bolliac, Brătianu, Bolintineanu, Alecu Golescu — stînd ascunşi în pivnițe, în poduri, ori umblînd travestiţi, aprig urmăriţi de copoii poliției, — n-au putut da semnalul răscoalei. Cîțiva s-au furișat în satele din jurul Bucureştiului și-au început să ridice țăranii la luptă.

Spre seară s-a auzit de răzmerița din Prahova și de reușita adunării de la Islaz. Ucenicii lui Eliad răspîndeau ştirea că maestrul vine, cu toată Oltenia înarmată, să elibereze capitala, asemeni lui Tudor Vladimirescu.

Veștile s-au întețit în ziua de 10 iunie.

11 iunie se deschidea ca o zi fierbinte și furtunoasă. Din Prahova, dinspre Turnu Măgurele, dinspre Giurgiu veneau țăranii, aducînd marea veste că țara, toată țara s-a ridicat la luptă, a jurat pe constituție, a desființat claca şi a dobîndit voie să ocupe pămînturile boierilor.

Încurajaţi de revoluţia din ţară, bucureştenii s-au pus în mișcare, înfruntînd toate primejdiile.

Mai întîi cîțiva ofiţeri, membri ai „Frăției", au intrat în poliție, au eliberat, cu forța, arestaţii, i-au îndemnat să se răspîndească fulgerător în oraș și să ridice tot poporul la luptă.

Aflînd ce se petrece, curtea și guvernul l-au sfătuit pe Bibescu să scoată armata. Foarte îngrijorat, domnitorul a coborît la ceasurile 11, însoţit de colonelul Odobescu, şeful oştirii, în cazarma de infanterie şi de cavalerie. A poruncit oştirii, trufaş, să-i apere tronul. Dar poruncile au căzut în gol.

Întîi a ieşit în faţă un ofiţer şi i-a cerut să primească imediat constituţia decretată de popor, în toată ţara. Vodă s-a răstit la el. Dar nici soldaţii, nici ofiţerii nu s-au speriat de răţoielile voievodale. Au rupt rîndurile. L-au înconjurat. L-au silit să jure că nu va cere ajutorul ţarului sau al sultanului împotriva poporului. Numai aşa i-au îngăduit să iasă din cazarmă.

Cocoţată pe uluci, în copaci, mulţimea a văzut şi-a auzit :

— Ostaşii ţin cu poporul !

— Vodă se cară cu coada între picioare.

— Ca ogarul lui nea Spirache pastramagiul... se bucurau şi rîdeau bucureştenii, privindu-l cum pleacă, însoţit doar de colonelul Odobescu.

Cînd un curier l-a înştiinţat că membrii guvernului provizoriu, format la Islaz, au ajuns la Craiova, că Magheru şi Tell erau în fruntea răsculaţilor, Bibescu a turbat :

— Să fie ucişi !...

Dar nimeni nu s-a mişcat. Villara a zîmbit. Iancu Manu a privit pe fereastră. Colonelul Odobescu a luat poziţie de drepţi şi s-a holbat spre nasul lui Bibescu, nespus de mare.

În clipa aceea, capitala a început să huiască.

Porniră să sune clopotele la Mihai Vodă, apoi la mitropolie, la Sf. Gheorghe, la Sărindar, la Sf. Anton, la Radu Vodă, la Sf. Sava. Steagurile tricolore răsăreau pretutindeni, ca din pămînt. Fluturau pe case, la ferestre, în fruntea coloanelor orînduite parcă de la sine, pe toate străzile, pe toate pieţele şi maidanele.

Mare mulţime de lucrători, de negustori, de intelectuali umplea Podul Mogoşoaiei, Podul Beilicului, Podul Calicilor, curgînd spre palatul domnesc şi strigînd :

— Dreptate-Frăţie !... Constituţie !... Libertate !... Jos boierii ciocoi şi toţi sprijinitorii lor !... Trăiască libertatea !

Tînărul cadet Magheru, nepotul maiorului, sosit în noaptea aceea de la Caracal, răscula Lipscanii ; urcat pe o scară, citea constituţia, cu glas tunător.

În piaţa Sf. Gheorghe, tînărul poet Ion Catina, cu cravată mare, roşie, cu pletele în vînt, cu gesturi largi, cu tremur emoţionat în glas, cu flăcări de entuziasm în priviri, declama patetic un îndemn la luptă, atunci improvizat :

— *„Haideţi, fraţi, într-o unire ! / Ţara noastră e-n pieire. / Aste ziduri şi palate, / Unde zac mii de păcate, / Haideţi a le dărîma !"...*

Fiecare cuvînt izbea, pătrundea în sute, în mii de inimi, stîrnind izvoare de mînie ori de pasiune pentru libertate. Ascultătorii treceau peste stîngăcia versurilor ; săltau pe valurile unui sublim elan popular şi revoluţionar.

Dinspre strada Şerban Vodă, Alecu Golescu venea cu oamenii de la tăbăcării.

Ion Brătianu agita negustorimea, meşterii şi ucenicii din Gabroveni şi Şelari. Printre dînşii, cei peste trei sute de tapiţeri conduşi de Năstăsache. Lucrătorii din ateliere ascultau vorbirea înflăcărată a Brătianului, îi priveau bluza albastră, de lucrător, şi se mirau că-şi păstrase pantalonii de mătase de culoarea untului, cu dungi castanii. Se ghionteau :

— Şarlatanul !... S-a travestit numai pe jumătate...

Rosetti, Bolintineanu, Snagoveanu adunau populaţia din Dealul Spirii, de pe Sf. Apostoli, de pe strada Izvor, de pe Podul de Pămînt.

Voinescu venea cu oameni de pe Dudeşti şi din Delea.

Bolliac aducea măcelarii de pe Scaune, de dincolo de Radu-Vodă.

Se adunau cîntînd şi tipografii din centru, organizaţi de elevii lui Eliad:

— *„Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte, / În care te-adînciră barbarii de tirani"...*

Corporaţia lor tipărise, pe foi volante, cu chenare frumos înflorate, versuri revoluţionare, şi acum le răspîndeau prin mulţime: *„Ce glas măreţ răsună? / Vezi, poporul s-adună, / Prin sfînta Libertate / Se simte fericit, / Şi toţi se strîng în braţe, / Căci toţi s-au înfrăţit... / D-acuma Libertatea / D-acuma Fraternitatea / Prin toată România / Eterne vor domni; / Tiparul este liber, / El le va sprijini"...*

Toţi bucureştenii se năpusteau, puhoi, pe Podul Mogoşoaiei, pe malurile Dîmboviţei, în jurul palatului domnesc.

Mulţi purtau arme; măcelarii şi parlagiii, cuţite şi topoare. Dinspre Afumaţi, dinspre Bolintin, dinspre Călugăreni şi Vidra, dinspre Urziceni veneau grupuri-grupuri de ţărani. Nu strigau încă; dar pe chipul şi în paşii lor se simţea puterea şi mînia.

Văzduhul clocotea de glasul de aramă al clopotelor, de strigătele şi cîntecele poporului.

Urcat în caleaşcă, boierul Alecu Filipescu cercă să străbată mulţimea şi să ajungă repede, cît mai repede, la palat, deşi vizitiul îi atrase luarea-aminte că nu poate trece printr-atîta popor grămădit pe străzi. Boierul îl plesni cu biciul:

— Au nu ţi-i ruşine? Vornicul Alecu Filipescu nu poate trece printre nişte golani, desculţi şi mitocani?

Se abătu, totuşi, pe la banul Emanoil Băleanu.

— La palat, Manolache, pihimu, să-l sprijinim pe vodă!

— Mi-i frică să nu...

— Hai, tu spaimă-n caftan și ișlic! Au uitat-ai că prostimea îmi știe de frică? Nu-l iubesc pe „nebun", totuși, fără el... adică mai rău fără rău!...

Porniră, fiecare în trăsura lui, spre palat. Pe la Curtea Veche, mulțimea a sărit să le deshame caii; Filipescu a cîrmit brusc îndărăt.

În busculada iscată între mulțime și trăsurile boierești, Băleanu a suferit atîta zdruncin, că i-a căzut ișlicul din cap. Cîțiva băiețandrii l-au dat de-a dura în Dîmbovița și l-au bătut cu pietre, să se scufunde.

Pe străzi lăturalnice, în goana cailor, boierii ajunseră totuși la palat și intrară pe-o poartă dosnică.

— Marițicooo! Măria taaa! striga pe culoare boierul Filipescu, gîfîind de spaimă și deznădejde. Ascundeți-vă! Afară-i revoluție, revoluție curată. Vă omoară prostimea, golanii...

Băleanu, cu barba hojma, cu straiele în neorînduială, cu capul gol și chel, cu fața pierită, implora ajutor:

— Nu... nu mai pot! S-a dus dracului ighemoniconul! Vai și-amar...

— Ai nevoie de mine, bane? Pînă acum m-ai denigrarisit, m-ai făcut nebun, și acum... s-a înfuriat Bibescu, cu parapon, apărînd de după o perdea de catifea vișinie.

— Doamne, cum vorbești așa? l-a potolit Marițica doamna. Toți sîntem în primejdie. Toți, în cap cu măria ta.

Adunată în jurul palatului, mulțimea striga tot mai tare, mai neînfricat, mai răscolitor:

— Dreptate-frăție!... Jos guvernul vechi! Jos tiranii și asupritorii poporului!... Vrem miniștri noi!... Vrem constituție!...

Cu cît strigătul mulțimii se întărea, cu atît slăbea și curajul lui Bibescu. Lozincile îi explodau dureros în urechi. Și, ciudat: exploziile își concentrau efectul nu în inimă, ci în genunchii voievodali, supunîndu-i unui tremur mărunţel şi caraghios.

În zăpăceala generală, singură Mariţica doamna îşi mai păstra oarecare stăpînire de sine. S-a gîndit la un plan salvator : să apară în balcon, îmbrăcată în strai naţional, aşa cum a pictat-o Szatmary, pentru a impresiona poporul cu frumuseţea şi demnitatea ce-i înzestrau făptura. Dar, după ce s-a uitat în oglindă, şi mai ales cînd a văzut cum creşte mînia pe străzi, n-a cutezat să-şi arate în faţa mulţimii multa-i frumuseţe. Şi-a amintit, probabil, că o regină a Franţei, şi ea tot frumoasă, a ieşit în balcon, a salutat zîmbitoare poporul, a dat din cap la cuvîntul „libertate", ca şi cum l-ar fi aprobat ; dar tot n-a scăpat de ghilotină. Dimpotrivă : şi-a zorit moartea. De aceea, peste voinţa domnitorului, Mariţica a poruncit gărzii să păzească palatul cu orice preţ, să tragă în mulţime, dacă se obrăzniceşte.

Dar Villara şi colonelul Odobescu s-au împotrivit ; l-au sfătuit pe vodă să fie cuminte şi înţelept :

— Nu poţi stăvili năvala mulţimii, că soldaţii...

— M-au părăsit, nelegiuiţii !

— Atunci, fă-te frate cu dracul, măria ta : primeşte constituţia, l-a povăţuit Villara.

Imediat după asta a şi trimis emisari prin mulţime, să spună că măria sa e gata să împlinească dorinţele poporului.

Aproape de amiază o delegaţie s-a înfăţişat cu textul constituţiei la palat. Cel mai cunoscut dintre delegaţi era Nicolae Golescu. Bibescu îl dispreţuia. Totuşi, din disperare, i se agăţă de gît :

— Iscălesc *à condition :* să se retragă plebea.

— Se va retrage, măria ta, îl încredinţă Nicolae Golescu.

Nervos, îngrozit, domnitorul a iscălit constituţia, adăugînd, cu scris tremurat, o scuză, o explicaţie : „Văzînd stăruinţa poporului“.

Golescu a ieşit apoi în balcon şi-a strigat către mulţime :

— Avem constituţie ! Măria sa a iscălit-o... Iată !

— Bravo ! Ura !... Ura !... Trăiască libertatea şi constituţia !

— Întoarceţi-vă pe la casele voastre !... Aveţi încredere în măria sa ! a recomandat Nicolae Golescu.

— Vrem guvern nou !... Guvern fără ciocoi ! începură să strige mulţimile, ridicînd pumni şi arme spre palat, spre balcon.

Domnitorul se descumpăni. Doamna îl implora să-şi păstreze cumpătul şi să iasă, măreţ, în faţa poporului :

— Eşti bărbat, ce Dumnezeu !... Eşti Domn !

Băleanu îi şuiera cuvintele în ureche :

— Dacă primeşti guvern nou, îţi pecetluieşti mazilirea şi surghiunul.

Afară mulţimea, tot mai aprinsă, scanda numele miniştrilor : Goleştii, Tell, Eliad, Rosetti, Brătianu. Striga şi numele lui Bălcescu, cu toate că nu se afla în Bucureşti :

— Guvernul poporului !

Auzind numele Goleştilor, Bibescu şi-a mai venit în fire. L-a numit, în pripă, pe Nicolae Golescu şef al departamentului dinlăuntru, pe Odobescu, ministru al armatei, pe Rosetti, şef al poliţiei şi pe Bălcescu, ministru al treburilor externe. Asupra lui Bălcescu a şovăit mai mult şi-a crîşcat :

— Dacă Banov, *l'idiot !* nu i-a putut face capătul...

Nicolae Golescu a ieşit iar în balcon, a vestit mulţimea că domnitorul a primit, cu bucurie, guvernul cel nou, ales de popor, şi a citit lista cu glas piţigăiat, înalt, tremurîndu-şi barba neagră, tunsă scurt. A încheiat :

— Revoluţia a triumfat ! Începe o nouă eră. Retrageţi-vă liniştiţi la casele voastre. Măria sa şi guvernul va avea grijă de voi !

Mulţimea a aplaudat, a început să cînte, să danseze, să fîlfîie drapelele. Bucuria victoriei cuprindea inimile tuturor. Unii însă se îndoiau :

— Prea uşor am biruit, ca să fie asta o biruinţă deplină, zicea Năstăsache. Dar, bate fierul cît e cald, că-i mai bine ciocan decît nicovală.

*

Un olăcar al ministrului Nicolae Golescu l-a găsit pe Bălcescu în Breaza. I-a înmînat o poruncă scrisă : ca ministru al treburilor dinlăuntru, Golescu îi cerea să vină imediat în Bucureşti, să intre „în foncsie, trebuinţa cerînd ca zăbavă să nu mijlocească". A călătorit, în goana calului, toată noaptea. Pe drum s-a întîlnit cu cîteva trăsuri boiereşti : luau drumul Braşovului.

— Fug şobolanii...

Sarcina de ministru îl cam speria pe Bălcescu. Dar ştia că reprezintă „Frăţia", îşi impunea să muncească, să lupte, să conducă revoluţionar, să împlinească voinţa poporului.

În dimineaţa de 13 iunie, Nicolae Bălcescu semna, ca ministru de externe, circulara către consulatele din Bucureşti, vestindu-le că poporul şi-a dat o nouă constituţie. Lucra de zor. Rînduia legăturile cu celelalte ţări. Alcătuia adrese, manifeste, articole. Pregătea agenţi diplomatici să-i trimită pe lîngă guvernele diferitelor ţări, şi mai ales se pregătea să stabilească legăturile între revoluţia italiană, maghiară şi revoluţia românilor din

Transilvania şi din Ţara Românească. Împreună cu Bolintineanu şi Rosetti, organiza apariţia ziarelor. Nu simţea oboseala, nici foamea. Analiza oamenii şi-i descifra, parcă i-ar fi luminat pe dinlăuntru. După o jumătate de ceas de lucru cu Nicolae Golescu, l-a caracterizat către Rosetti :

— Nu ştie nici de ce a participat la revoluţie, nici de ce este ministru, nici ce are de făcut. Întîmplarea l-a pus ministru, totuşi îşi închipuie că-şi merită rangul.

— Mi se pare că nu-l ierţi pentru felul cum s-a purtat cu tine în o mie opt sute patruzeci, a zîmbit Rosetti. E liberal, ca toţi Goleştii. Trebuie să fim mai îngăduitori cu ei.

— Fie ! Dar să scăpăm de Bibescu. Repede !

— A jurat pe constituţie, Nicule, îngăimă Rosetti.

— Să-l arestăm ! scînteiară privirile lui Bălcescu.

— M-a scos din beciurile poliţiei şi m-a pus şef, îl scuza Rosetti pe vodă. A declarat, solemn, că va conlucra cu noi.

— Costache, Bibescu a fost, este şi va fi un tiran. Marea boierime, în frunte cu Cantacuzino, cu Filipescu şi cu Băleanu îl imploră să stea pe tron, oricît de ciuntit ar fi acest tron, pînă vin cazacii ţarului ori ienicerii sultanului, dar el...

— A jurat să nu cheme pe nimeni în ajutor.

— Lasă-mă cu jurămintele bîiguite de frică ! Să nu îngenunchem revoluţia la picioarele unui despot stupid ! Să ardem tronul şi să proclamăm republica... Republica !

— De acord ; dar deocamdată... Republica ne-ar strica, ne-ar pune în conflict cu Europa.

— Cu Europa reacţionară, da ! Cea revoluţionară ne-ar aclama cu frenezie.

— Ei, pentru un act aşa de mare, să ne sfătuim şi cu ceilalţi, în chip democratic.

— Nu-i vreme de sfaturi şi tîrguieli! Veliţii boieri îşi trimet, în grabă, familiile şi averile la adăpost; iar dumnealor rămîn aici, s-o facă pe mieluşeii pocăiţi şi să uneltească împotriva libertăţii.

Văzînd că Bălcescu sta tare pe poziţia şi părerile lui, Rosetti o întoarse spre glumă:

— Dacă frumuseţea Mariţicăi doamna, care a zăpăcit şapte prinţi europeni, în cap cu Albert al Prusiei, tulbură şi mintea unui ministru de externe?

— O depravată!

— Ei, şi tu... ascetule! A fost vreodată tronul împodobit cu o frumuseţe mai încîntătoare, mai ispititoare, mai...

— Putregai!

— Nu mă înţeleg cu tine, Nicule. Şi-l ironiză: De cînd eşti ministru...

— Te rog! N-am ţinut şi nu ţin de fel să fiu ministru.

— Zic să nu-i căşunăm lui Bibescu nici un rău, amice, redeveni Rosetti serios şi tragic. Să nu ne învrăjbim în darn cu rudele lui, cu toţi boierii şi mai ales cu sprijinitorii dinafară: sultanul şi ţarul. Mai ales tu, ca ministru de externe, trebuie să pricepi că fără plecăciuni sultanului, fără înţelegere cu boierii liberali, omorîm revoluţia. Aşa judecă şi Ghica.

— Nu înţeleg ce fel de om eşti tu, Costache. În vorbe, răstorni lumea: furios, necruţător, revoluţionar; în fapte, poftim! circumspect, milos nevoie mare cu stirpea domnească. Sameni cu Eliad.

— Nu mă compara cu el!

— Atunci scrie la „Pruncul Român“ că „nebunul“ trebuie să ispășească pe eșafod. Că trebuie proclamată republica. Scrie !

— Românul are oroare de sînge. E filotim din fire.

— Musiu Berlicoco, uiţi că la 8 iunie Bibescu nu te-a cruţat, ci te-a pus la răcoare ? Şi dacă nu te elibera poporul, nu s-ar mai fi mulţumit numai cu tunsoarea pletelor tale à la Théophile Gauthier, ci te-ar fi scurtat de cap, frate Costache.

— Şi ce să facem ? se descumpăni o clipă Rosetti.

— I-am spus și lui Nicolae Golescu : să dăm imediat un decret de împroprietărire, să chemăm poporul la oaste, să proclamăm republica, să facem judecată revoluţionară tuturor uneltelor despotismului, așa cum a scris în statutul ei şi a gîndit totdeauna „Frăţia“.

— Nu te pripi, rîse batjocoritor Rosetti. Şi amintindu-și că are o poantă bună pentru închis gura adăugă : Află că generalul Mavros îl însoţește pe Duhamel în Moldova. Fuge ! Ce faci, ca ministru de externe ? Îl prinzi și-l ghilotinezi ?

— E slujbaș al ţarului. Nu pot și nici n-ar fi politic să-l opresc.

— Da, dar Alexandrina, iubita voastră Alexandrina...

— Nu fi caraghios ! se crispă Bălcescu. Nu insinua. Alexandrina e patriotă !

Ca să nu se certe, s-au despărţit.

În drum spre casă, Bălcescu s-a întîlnit cu Alecu Golescu :

— Nu te supăra, l-a povăţuit prietenul. Așa-i Rosetti.

— Demon răzvrătit, neîmpăcat, mereu inegal și absurd, ca Manfred al lui Byron.

În dreptul Cișmigiului, le apăru în cale tînărul cadet Magheru :

— Unchiul scrie că Eliad a făgăduit boierilor din Craiova că va modifica articolele treisprezece și paisprezece, cum ajunge la București.

— Nu, n-o să-l lăsăm! se angajă Bălcescu.

★

Mult înaintea miniștrilor, mulțimea a aflat că Marițica doamna a poruncit împachetarea averilor din palat. Lui Bălcescu știrea asta i-a adus-o tapițerul Năstăsache:

— Vorba ceea: baba călătoare n-are sărbătoare...

Pe uliți se adunau grupuri, discutau, strigau stihuri batjocoritoare la adresa lui vodă Bibescu, improvizate probabil de Bolintineanu:

„Ce mai stai de te gîndești/ Și nu te călătorești?/ Ia-ți lădița/ Și domnița/ Și te cară,/ Ieși din țară!...

— Auzi, Costache? îl întreba Bălcescu pe Rosetti. Cînd se mînie uriașul și scutură copacul puterii, tronurile cad ca perele putrede.

— „Nebunul" vrea, în adevăr, să fugă?

— Să nu-l lăsăm! Și împăratul Austriei, un „turtă dulce" nevolnic, dus de nas de partidul principeselor, s-a ascuns la Innsbruck, iar de acolo unelteşte împotriva revoluției și-i cășunează cel mai mare rău.

— Ai dreptate! a surîs subține Rosetti și-a plecat.

În noaptea de 13 spre 14 iunie, Gheorghe Bibescu fugea în Transilvania, „în simplitate". Dar nu cu o lădiță, ci „cu tot calabalîcul", cum se rostea Marițica doamna, plîngînd cu sughițuri că nu poate lua și palatele, și moșiile cu sutele și miile de clăcași.

Durerea lui Bălcescu se dublă: întîi că „nebunul" a scăpat de judecata poporului, și al doilea că, pînă la graniță, l-a condus însuși șeful poliției, Rosetti, să nu i se întîmple fugarului mișel vreun necaz din partea poporului mînios. Rosetti lăsase vorbă : „Îl duc pînă la hotar, ca nu cumva să se oprească la Cîmpulung ori altundeva, și să răscoale țăranii“...

— Barem să scăpăm acum și de colonelul Odobescu, a cerut Bălcescu lui Nicolae Golescu. Să-l punem pe Cristache Tell ministru peste armată.

— Da, da... o să-l punem ! Dar deocamdată să rînduim adunarea de pe cîmpia Filaretului.

★

Adunarea de pe cîmpia Filaretului s-a plănuit ca o mare demonstrație a forței populare, ca un mijloc de a intimida și copleși reacțiunea ; poporul să vadă cîtu-i de puternic, iar ciocoimea să ia aminte.

Dar Goleștii au adus și-au așezat la loc de cinste toți boierii care declarau că-s pentru reforme. Și, ca să dovedească această aderență, îmbrăcau strai european. Tot Goleștii au ținut s-aducă pe cîmpia Filaretului și pe mitropolitul Neofit, cu tot soborul de preoți. Prietenii lui Eliad i-au aprobat :

— Așa impresionăm popolul și-l ferim de acțiuni anarhice.

Bălcescu, Golescu-Negru, Bolliac, Brătienii se preocupau de participarea mulțimii și de orientarea ei pe calea revoluției :

— Azi poporul își serbează victoria în revoluție.

Sub strălucirea soarelui de iunie, în adierea calmă a vîntului, sstindardele fîlfîiau. Poporul se aduna, în coloane, valuri după valuri, strigînd, în explozie de entuziasm :

— Dreptate-Frăție !... Trăiască Constituția !... Trăiască România !

Numărînd șir după șir, cum veneau din toate direcțiile, Bălcescu aprecia că s-au adunat cam 30 000 și se bucura.

— Frumos! Dar mai puțini ca la Blaj, compara Golescu-Negru.

Impresionau unitățile de gardă națională, în uniformă și cu arme, soldații din garnizoană, cu artileria și cavaleria, negustorii și meseriașii cu corporațiile lor, țăranii din împrejurimi, în strai sărbătoresc, femei și tineret, lucrători de toată mîna, școlari mai mari și lumea mahalalelor, toți cu steaguri și flori, cu strigăte, dansuri și cîntece.

Se răspîndeau foi volante cu constituția, cu „Deșteptarea României“ a lui Vasile Alecsandri și cu „Un răsunet“ al lui Andrei Mureșanu.

În drum spre tribună, Bălcescu dorea să-i releve lui Alecu Golescu ceva neobișnuit de mare, de însemnat, dar nu știa cum să înceapă. Rosti cu glas copleșit de emoție :

— Iată, frate, a venit și la noi minunata revoluție !...

Ar mai fi vrut să continue : Azi urcăm vetrela pe catargul cel mai înalt, adică proclamăm republica ! Dar îl izbi, ca un văl de ceață usturătoare, prezența boierilor în tribune. I se răzvrăti tot lăuntrul făpturii : ...Ce caută aici gulerații nerușinați ? Uite-l și pe Filipescu, și pe Băleanu, și pe Herescu... Caraghioși, hilari în costum european : le atîrnă burțile... li se vede fundul ceacșirilor... Cum adică ? Facem revoluție împreună cu miniștrii lui Bibescu ? Lupii își schimbă părul... Nu ! Bărbile nu și le-au ras încă... Bine că „Frăția“ l-a desemnat pe Voinescu să cuvînteze în numele guvernului...

În ciuda prezenței marilor boieri, adunarea se desfășura sub lozinca „Dreptate-Frăție“.

Voinescu citea cuvîntul guvernului.

Mulţimea aplauda frenetic vestea că articolele 13 și 14 se vor aplica imediat, că foarte curînd se va alege adunarea constituantă, prin vot universal.

Boierii schimbau feţe-feţe, își zburleau măturoaiele bărbilor și parcă doreau să cadă trăsnete şi fulgere peste capul nelegiuitului care făcea asemenea necugetate și aţîţătoare făgăduieli. Dac-ar fi putut, l-ar fi sfîşiat cu unghiile, cu dinţii.

...Vom birui ? se întreba Bălcescu, iscodind cu priviri tăioase mutrele boierimii. Tiranii nu-s prea mulţi, prea puternici, prea vicleni ? Nu sîntem prea puţini ?

Întoarse privirile spre mulţimea entuziasmată, veselă, încrezătoare, puternică. Şi îndoielile de adineauri i se topiră în suflet. Se simţea mîndru că lozinca strigată acum de întreg poporul român, în văpaia entuziasmului și a luminii, a încolţit întîi în mintea lui, acum cinci ani, în întunericul și deznădejdea din temniţa de la Mărgineni. Şi tot pe aici, pe Cîmpia Filaretului, a rostit-o întîia oară, în faţa prietenilor. Atunci o șopteau, cu precauţie și teamă, trei oameni pîndiţi de zbirii căpitanului Costache ; acum o strigă, răsunător pînă la cer, tot poporul român. Boierii nu strigă, ci cască doar gurile și se schimonosesc, parc-ar mesteca pelin. În schimb, glasul clocotitor al celor 30 000 cutremură temeliile pămîntului și torţele cerului :

— Dreptate-Frăţie !... Dreptate-Frăţie !... Trăiască libertatea !... Trăiască constituţia !... Libertate vrem ! Dreptate-Frăţie.

...O, dac-am fi uniţi toţi românii... se întrema inima lui Bălcescu. Poate înaintea oricărei alte strigări trebuia să aruncăm lozinca : Unire naţională vrem. Sau : Dreptate-Frăţie-Unitate...

Urmă jurămîntul mulţimii. Bălcescu nu auzise un imn mai înălţător : ...A trebuit doar un impuls ceva mai energic, ca furtuna mîntuirii să se dezlănţuie : ...*„Înalţă-ţi a ta frunte şi vezi în jur de tine/ Cum stau ca brazii-n munte voinici sute de mii !/ Un semn ei mai aşteaptă şi sar ca lupii-n stînă,/ Bărbaţi, bătrîni şi tineri din munţi şi din cîmpii...“*

...Cît îmi place să zbor în furtună... Abia acum încep să trăiesc... Minunată revoluţie !

„Cu braţele-armate, cu focul vostru-n vine,/ Viaţă-n libertate, ori moarte ! strigă toţi“...

...Să zburăm prin furtuna mîntuirii, călăuzind-o. Şi ce poate fi mai măreţ pe lume, decît să călăuzeşti furtunile ?

Prin mulţime îl zări deodată pe Rosetti care se apropia de tribune. Deşi îl înfuriase că l-a proteguit pe Bibescu, conducîndu-l pînă la graniţă, totuşi dispoziţia sufletească din clipa asta îl îndemna să-l ierte şi să se bucure că-l vede.

— Eşti obosit, parc-ai fi dus-o pe Mariţica în braţe, îl muşcă în şoaptă Alecu Golescu, iscodind cu privirea paloarea de pe chipul lui Rosetti.

— Fraţilor, tresări Bălcescu, sîntem tustrei aici. Să proclamăm acum guvernul provizoriu ! Un guvern al „Frăţiei“.

— Nu-i rezonabil, se împotrivi Rosetti. Şi nici democratic.

— Uite acum, în acest moment, şi poate numai în acest moment, revoluţia este în mîinile noastre. Noi îi putem alege conducătorii, îi putem fixa locul în istorie. Noi, acum !

— Ce-au să zică toate bărbile adunate aici ?

— Au să fîlfîie o clipă în văzduh şi au să se ascundă, asemeni cîrtiţoilor ! Iar dacă nu, poporul o să le arate că ale dumnealor capete nu-s mai de preţ ca ale aristocraţiei franceze din o mie şapte sute optzeci şi nouă.

— Deocamdată ne mai sînt necesari, se rosti și Ion Brătianu.

— De pildă, avem nevoie de Constantin Herescu, la finanțe ! întări Rosetti. N-avem altul mai priceput ca el.

— O cutră contrarevoluționară, vistierul lui Bibescu ! Costache frate...

— Dacă-i lăsăm ministerul, se dă după păr.

— Costache, mi se pare că tu jinduiești după boieri, ca bețivul după rachiu.

— Iar tu după un loc de ministru... iacobin.

Bălcescu, galben ca bulzul de ceară, amuți de indignare.

— Într-o zi-două sosește și Eliad, a intervenit Nicolae Golescu. Și-atunci hotărîm guvernul. Dacă mai alegem unul acum, ne expunem la cine știe ce nenorociri. De pildă — război civil. Nu uita că Eliad, Tell, Magheru au armata cu dînșii.

— Dar măcar să-i îndepărtăm pe Odobescu și pe Solomon din capul oștirii, mai rosti Bălcescu, cu glas schimbat, parcă l-ar fi mușcat o viperă de inimă, răspîndindu-i otrava și usturimea în toată făptura.

— Ne sînt fideli ! îi susținu Nicolae Golescu. Mă pun chezaș pentru dînșii.

— Fraților, ce săvîrșim noi aici ? Revoluție, ori tîrguială de bazar turcesc ?

— Iartă-mă, Nicule, dar am convingerea că fără unire și frățietate socială... cercă Rosetti să se explice, cuprins parcă de remușcări.

Bălcescu nu-i lăsă răgaz :

— Frate Costache, te seduc inspirațiile generoase ale inimii tale. Îți închipui revoluția ca o poemă sentimentală. Crezi că așa, cu cîteva discursuri și proclamații patetice, cu milă față de un nebun ca Bibescu și de una ca Marițica, puși la adăpost în străinătate, cînd le-ar fi stat mai bine-n ștreang, întreaga contradicție, întreaga opoziție și ură a partidei boierilor reacționari se îneacă într-un imens sărut frățesc? Ai strigat de o mie de ori că nu poți suferi ciocoii. Și, iaca, de la început nu înțelegi revoluția decît ca o tranzacție. Ți-i sufletul învăpăiat de idei mărețe; dar nu te lasă legăturile tale cu ciocoii să fii revoluționar adevărat. Îți trebuie boieri pretutindeni.

— Dacă lovim în toți boierii deodată, lovim și în turci, îl avertiză Rosetti; lovim și în lucrarea politică ce o face Ion Ghica la Constantinopol. Fii rezonabil! Fii diplomat!

— Înarmăm poporul și înfruntăm orice agresiune împotriva teritoriului național. Italienii nu se tem de armatele austriece; curg spre Lombardia valuri-valuri de voluntari, de revoluționari. Și maghiarii, și polonii. Toți! Toți în revoluție, cu arma în mînă!

— Dar nu-i mai bine să ne înfrățim? se amestecă iar Nicolae Golescu. De vreme ce boierii primesc constituția, ce mai vrem? Succesul revoluției e asigurat, mai ales de faptul că protipendada, oamenii lui Bibescu au îmbrățișat-o.

— Iluzie! Eroare! Înțelegeți că ne trebuie un guvern fără ciocoi, un guvern energic, tare, fără sentimentalisme în politică, guvern călăuzit doar de dreptate și morală. Am mai spus-o: revoluția nu trebuie să cadă la împăciuire cu dușmanii săi; ea trebuie ori să învingă, ori să fie învinsă de ei. Și, dacă-i sortită să cadă, atunci să cadă măcar cu demnitate, cu măreție.

— Să vedem ce zice poporul, propuse Nicolae Golescu rotind mîna asupra mulțimii.

Alecu Golescu, Bolliac, Aristia, Catina se răspîndiseră de mult prin mulțime, să sprijine candidații „Frăției". Dar pe nesimțite în adunare se iscară curente ciudate, confuze, contradictorii.

Bălcescu nu se dumirea cum s-a întîmplat că n-au putut alege comandant al gărzii naționale nici pe căpitanul Teologu, nici pe Aristia, membri ai „Frăției“, revoluționari cinstiți. Iscoadele boierimii reacționare, precum și oamenii lui Eliad și ai Goleștilor l-au impus în locul lor pe Scarlat Crețulescu.

— Dar e ginerele lui Villara! s-a împotrivit Bălcescu, mușcîndu-și buzele de ciudă.

— Voința poporului!... a suspinat, cu prefăcută durere, Nicolae Golescu. Iar dumneata ești, de cînd te știu, în adorațiune pentru popor.

Membrii „Frăției“ au izbutit doar să-l impună pe Voinescu șef al statului major, în locul lui Banov, dispărut odată cu plecarea lui vodă Bibescu.

Pentru Bălcescu măreața zi de 15 iunie sfîrșea trist.

★

În drum spre București, Tell a călătorit în trăsură cu Eliad. Și-au făcut mărturisiri. S-au înțeles:

— Provindența ne-a sortit a lucra împreună.

— Da.

— Acesta-i semn că trebuie să ne sprijinim unul pe altul, a acceptat Eliad. Numai așa revoluția, nația și noi putem prospera, amatul meu.

— Adevărat.

Și multă vreme a ascultat, uimit și încîntat, filozofia lui Eliad despre teză și antiteză.

La intrarea în București, prietenii au rînduit o primire deosebită lui Eliad, Ștefan Golescu, Tell, „eroii providențiali ai revoluției“. În trăsura din frunte, în picioare, în mantie albă, înfiorat de emoție, Eliad primea florile pe care i le arunca mulțimea sau i le presăra în cale.

A improvizat un discurs zgomotos, patetic.

— Începe să joace... rola lui Lamartine! a cîrtit Rosetti, muşcat de vipera invidiei.

Dar îi îngăduia să se instaleze în palat, ca şef al guvernului provizoriu, mulţumindu-se doar a cîrti către Bălcescu :

— Nu primesc să lucrez în guvern cu ăst scamator!

Striga, dar lăsa boierii şi mitropolitul să pătrundă la Eliad, să-l înconjoare cu laude, cu făgăduieli şi linguşiri.

— Îmi prezint demisia din guvernul vremelnicesc! se înfuria Rosetti, dar permitea lui Eliad să-şi alcătuiască chiar o gardă personală, din prieteni şi rude. Îngăduia colonelului Odobescu să se închine, slugarnic, lui Eliad, şi să jure că-l va sprijini pînă în pînzele albe.

Şi Ion Brătianu refuza să conlucreze cu Eliad :

— Am mahalalele ici, la brîu, ca nişte pistoale. Le împroşc asupra palatului şi fac pulbere toţi reacţionarii!

În ciuda acestor răzvrătiri, Eliad începea să fie numit „idolul poporului“.

— Să-l scoatem, fraţilor, pe Eliad de sub tutela boierilor liberali, cerea Bălcescu. Să fie cu noi. Să alcătuim un guvern energic, puternic, şi să proclamăm republica.

— Imposibil! Armata turcă ne zdrobeşte într-un ceas, argumentau ceilalţi fraţi, cuprinşi de nelinişte.

Bălcescu a venit la palat cu gînd nestrămutat să conlucreze, să-l ajute pe Eliad a fi revoluţionar. ...Să fie, în adevăr, reprezentant al poporului, nu un idol de lut.

Dar chiar în prima clipă acesta l-a apostrofat :

— Aud că pe cîmpia Filaretului, Bălcescule, aţi făcut făgăduieli josnice, aţi ţinut discursuri răzvrătitoare, aţi alergat la jurăminte netrebnice şi aţi făcut legămînt de ocară. Aţi căzut în anarhie! Şi eu urăsc tirania, dar mă tem de...

— Sîntem în revoluţie, s-a aprins Bălcescu Şi revoluţia nu se face cu apă de trandafir !

— Crezi că poţi împroprietări ţăranii ? Nu ! Lozinca mea şi a guvernului pe care-l diriguez din voinţa naţiei e cea din proclamaţie : respect către proprietate, respect către persoane !

— Să rezolvăm întîi problema socială, a redevenit calm Bălcescu. Adică să dăm proprietate tuturor, ca să avem ce respecta.

— Da, dar să facem totul cu cap, în ordine, fără zaveră, fără anarhie, s-a văzut nevoit Eliad, în faţa calmului lui Bălcescu, să schimbe tonul emfatic, poruncitor, măreţ.

Ca să-i încurce şi mai rău pe toţi, l-a poftit pe mitropolitul Neofil în capul guvernului :

— Să avem asiguripsită binecuvîntarea providenţei.

L-a păstrat pe Odobescu în fruntea armatei :

— Să ne apere de anarhie.

— Cum ? s-a împotrivit Bălcescu. Ne dăm pe mîna unui popă făţarnic şi a unui ofiţer fără onoare ?

— Cutezi să ponegreşti armata şi sfînta biserică ?

— Domnule Eliad, te rog din inimă : ţine seama de voinţa poporului şi de normele raţiunii. Eu, Rosetti şi Alecu Golescu, în numele „Frăţiei“...

— Da, de bună seamă, amatul meu, cuvîntul „Frăţiei“... Deocamdată însă, ca să nu-l speriem nici pe ţar, nici pe sultan, trebuie să fim mai mlădioşi, mai îngăduitori. Pînă ne consolidăm. Pe urmă... Vin veşti îngrozitoare, de pretutindeni. S-au dezlănţuit patimile. Pe o moşie a lui Constantin Cantacuzino ţăranii au prădat hambarele şi le-au dat foc.

— E firesc !

— Da ? E tot firesc ca pe moşia lui Cîmpineanu, om de inimă, progresist, prieten cu dumneata şi rudă cu Ion

Ghica, clăcașii să ucidă un vechil? Eu îl urăsc de moarte pe Cîmpineanu și-l cred un machiavelli; dar nu admit ca răzvrătiții să ucidă...

— Pe vechilul acela l-am plesnit şi eu cu harapnicul!

— Cum adică? Erai acolo?

— Nu! N-am însușirea de a fi în mai multe locuri în aceeași clipă. L-am chelfănit acum șase ani, în ziua cînd am ieşit din închisoare. Prea se purta ca un netrebnic cu țăranii.

— A, foarte... Dar și pe moșia banului Băleanu...

— Pe una din sutele de moșii ale banului Băleanu...

— Da... A venit unul cu o ceată de răzvrătiţi de pe Topolog și...

— Maftei al Saftei! strigă Bălcescu, bucuros. Bravo, bade!... Ei, avea omul o răfuială veche cu ăst tîlhar bătrîn, avar și mişel; o răfuială din vremea lui Tudor Vladimirescu.

— A, da, desigur, amatul meu... Dar eu, pentru naţie și pentru ţară, nu pentru mine, mă tem de anarhie!

A doua zi Bălcescu a aflat că guvernul a hotărît să-l trimită pe Alecu Golescu-Negru reprezentant diplomatic la Paris.

— Nu pleca, Alecule, te implor! Rămîn singur între spurcaţii ciocoi gulerați, cum zice Bolliac, şi între grupul lui Eliad, cu tribulaţiile lui.

— Trebuie să plece și acolo cineva.

— Să-l trimitem pe Costache Rosetti. E slăbiciunea lui Lamartine. Singur aici, mă împotmolesc în intrigile reacţiunii și pier sufocat.

— Te acuză că vrei să fii Robespierre.

— Ah, ce n-aș da să pot fi!...

— Dar ei te pizmuiesc pentru asta, te urăsc.

— Rămîn în guvern doar ca să-i împiedic a face prea mult rău. Amînă și tu plecarea, măcar o săptămînă, să mai rînduim lucrurile aici, să schimbăm funcţionarii, să împărţim ţiganilor actele de dezrobire.

— Să hotărîm alegerile pentru Constituantă.

— Să împroprietărim ţăranii ! apăsă Bălcescu pe cuvinte.

— Ne va fi tare greu, dar să încercăm !

— Nu ştiu ce-i izbuti în Franţa. Bataillard îmi scrie că în Adunarea constituantă majoritatea au cîştigat-o monarhiştii. Că în Paris e foamete, şi în toată ţara mari nemulţumiri.

— Noi, aici, am biruit, Nicule. Pe „nebun" l-am alungat. Am anulat regulamentul organic. Am desfiinţat rangurile boiereşti. Am zdrobit toţi ţiganii. Am creat garda naţională. Am desfiinţat cenzura şi am dat libertate cuvîntului şi presei. Am îndepărtat pedeapsa cu bătaia şi cu moartea. Am...

— Da, am făptuit multe şi repede. Dar nu esenţialul : n-am atras poporul de partea noastră, prin împroprietărire, n-am înlocuit funcţionarii lui Bibescu, adică n-am pus în ţară oameni care să aplice reformele noastre. Spre folosul poporului, sîntem datori să smulgem puterea, toată puterea din mîinile reacţionarilor şi a slugilor lor !

În decretul din 16 iunie, guvernul provizoriu statornicea că, pînă la întrunirea Adunării constituante, „nu e drept nici nu este iertat ca sătenii să înceteze a răspunde proprietarilor sau arendaşilor de moşii îndatoririle proprietăreşti, afară de acea infamă iobăgie".

— De ce daţi un decret smintit ? s-a indignat Bălcescu. Într-o zi anulăm regulamentul, şi a doua zi cerem să-l respecte ? Unde-i raţiunea ? De ce sugrumaţi revoluţia ?

— Nu vrem siluirea proprietarilor. Sîntem miniştri, nu jefuitori ! i-a replicat Nicolae Golescu, întorcîndu-i spatele.

— Am scris în constituție : *„săteanul fără pămînt se face proprietar !“* s-a îndîrjit Bălcescu. Să aplicăm imediat articolul treisprezece.

— Nu, nu acum ! se rugă Eliad. Dacă-l aplicăm, pierdem proprietarii !

— Întreb a suta oară : pentru proprietari și pentru boierime facem noi revoluția ?

— Movimentul nostru a pornit cu o proclamație, unde scrie chiarissim : *„respect la proprietate !“* Iar popolul pe asta a jurat.

— A jurat pe articolul treisprezece, pe împroprietărire, nu pe bîiguielile dumitale.

— Împroprietărire nu înseamnă a lua de la unii și a da la alții, se amestecă Nicolae Golescu. Asta e violare, răpire, tîlhărie !

— Cum să vă fac să înțelegeți că boierii au furat pămîntul țăranilor și că noi sîntem datori să-l restituim ?

— Respect către proprietate, respect către persoane !

— Nu sînt singurul care gîndesc așa, susținu mai departe Bălcescu. Am spus și altădată că tot astfel gîndesc și frații noștri din Moldova. Barit fremăta de bucurie că revoluția maghiară a desființat iobăgia. Și el cere, uite ici, în „Gazeta de Transilvania“, să se dea imediat pămînt țăranilor. Și, combătînd nemeșii care pretind că pămîntul e al lor, argumentează : ...*„mai întîi au fost țăranii și apoi boierii și toți veneticii ; mai întîi poporul, apoi despuitorii lui“...*

Împături gazeta și urmări, cu ochii mari, fețele preopinenților. Se înspăimîntă cînd îi văzu lăsînd privirile în jos, nevolnici. Vorbi cu glas sugrumat de mîhnire :

— Fără aplicarea articolului treisprezece nu cîștigăm poporul de partea noastră. Și, fără popor, rămînem pradă reacțiunii. Tell, tu de ce taci ?

— Eu sînt militar. Execut ordine.

Şi mitropolitul tăcea, cu obrajii supţi, cu ochii în tavan, parcă s-ar fi rugat cu mare osîrdie pentru mîntuirea lumii de furtuni şi cutremure.

★

În adevăr, din umbră, boierimea reacţionară uneltea de zor. În interior, prin mitropolit şi prin boierii din guvern ; la Constantinopol, prin Apostol Aristaschi, rămas capuchehaie, de la Bibescu, *„om șiret și dușman sistematic al progresului“*, cum îl descria Ion Ghica.

Constantin Cantacuzino, Băleanu, Teodor Văcărescu, Alecu Filipescu, Villara, toţi rîdeau în bărbi de stîngăciile, de contradicţiile guvernului provizoriu. Se adunau în taină, cu mitropolitul, cu Herescu, cu coloneii Solomon și Odobescu, întocmeau plîngeri către sultan, către țar, și-i rugau să le trimită grabnic ajutor împotriva revoluţionarilor. Dar nădejdea lor imediată era alta.

★

În dreptul Gorganilor, Năstăsache tapiţerul, cu taşca încărcată de scule, aţinea calea lui Bălcescu :

— Îţi spun : bateţi fierul pînă-i cald, că dacă s-o răci, degeaba-l veţi ciocăni.

— Ne temem de turci, Năstăsache.

— Cine se teme de lupi, să nu se facă cioban. Uite-l pe Băleanu și pe Cantacuzino : trec în trăsuri, tolăniţi și nepăsători, ca și înainte de revoluţie. Numai că în loc de ișlic poartă ţilindru. Tapiţerii mei întreabă : cum puteţi lăsa ministru o cioclovină vicleană ca Herescu ?

— O întrebare legitimă.

— Pînă și nevastă-mea cîrtește : de ce spun vorbe frumoase și fac fapte urîte ?

— Domnul Eliad zice că boierii sînt patrioţi.

— Da... patrihoţi. L-am auzit pe domnul Rosetti batjocorindu-l cumplit pe domnul Eliad. De ce nu vă uniţi ?

— Ai dreptate, Năstăsache : trebuie să-i împac şi să-i fac revoluţionari.

— Asta-i misiunea domniei tale, care cunoşti inima şi gîndurile noastre. Iar noi te sprijinim ori de cîte ori o fi nevoie.

*

În ziua de 19 iunie, colonelul Odobescu invita toţi membrii guvernului la palat, ca într-un cadru solemn să le prezinte corpul ofiţeresc.

S-au adunat toţi miniştrii, îmbrăcaţi de ceremonie. Colonelul Odobescu, împopoţonat şi falnic, făcea pe gazda. Eliad îşi pusese mantia albă şi repeta în gînd discursul grandios, pregătit decuseară : *„Oştirea, pavăza ţării, apărătoarea proprietăţii şi a ordinei“*... Îşi freca mîinile grijuliu şi-şi cerca glasul, dregîndu-l. Văzînd sala plină de ofiţerime şi chiar ostaşi în ţinută de paradă, regreta că nu şi-a amintit să bea două ouă crude, înainte de a pleca de acasă, să-şi facă glasul cît mai melodios. Era tare nerăbdător să înceapă solemnitatea prezentării.

— Sînteţi arestaţi ! s-a răstit deodată Odobescu, umflînd pieptul plin de zorzoane, de aurării, de decoraţii, şi strîngînd pumnul stîng pe garda săbiei, iar cu dreapta scoţînd pistolul.

Toţi ofiţerii au tras săbiile.

— Trădare ! a scrîşnit Bălcescu, cu disperare.

Eliad şi-a pierdut graiul. Doi ofiţeri s-au repezit la Tell, l-au dezarmat şi l-au pornit, sub escortă, spre cazarmă. Magheru a tras sabia, a deschis pîrtie printre ofiţerii lui Odobescu şi, cu doi dorobanţi, s-a baricadat într-o cameră :

— Nici mort nu mă scoateţi de aici !

Cînd s-a apropiat un ofiţer de dînsul, Bălcescu a tras pistolul, dar alt ofiţer, înalt şi gros ca un taur, l-a izbit de perete şi i-a smuls arma din mînă :

— Anarhistule ! Vrei vărsare de sînge ? Te zdrobesc !

— Buhai boieresc l-a înfruntat c-o vorbă moldovenească, rămasă în minte de la Mînjina. Şi către Odobescu : Ai să dai seama, trădătorule !

În luptă, trase în piept iz de bute răsuflată, răspîndit de ofiţer ; se îngreţoşă şi-l înăbuşi un val de tuse.

Tot cu forţa l-au arestat şi pe Nicolae Golescu.

De Eliad nu se atingea nimeni ; doar Odobescu i-a desprins mantaua albă de pe umeri şi i-a lepădat-o pe un fotoliu. Uimit, Eliad nu schiţă nici un gest de împotrivire.

După asta, Odobescu îşi zdrăngăni fălos sabia :

— Băieţi, fără bruscaţiuni... Şi cu ton între poruncă şi batjocură : Dacă daţi iscălitură că renunţaţi la putere, sînteţi slobozi. Mă auziţi, domnule Eliad ?

— Mai bine moartea ! se îndîrji Bălcescu.

— Dacă-i aşa... arătă pe Ştefan Golescu, pe Bălcescu, şi porunci : Închideţi-i colo !

Brîncit de acelaşi ofiţer beat, Bălcescu a găsit prilej să facă semn către un funcţionar, văr cu poetul Ion Catina. Acesta a sărit pe fereastră şi-a alergat pe uliţi, strigînd cu mare spaimă în glas :

— Reacţiunea masacrează guvernul poporului ! Salvaţi revoluţia !... Salvaţi libertatea !... Călăul Odobescu asasinează miniştrii !... Trădare !... Trădare !

În cîteva minute, puhoi de lume a năvălit în stradă. S-a strîns în jurul palatului.

— Jos ciocoii !... Libertate guvernului poporului !...

Odobescu se făcea cînd roșu, cînd vînăt. A ordonat, mai mult cu spaimă decît cu demnitate :

— Colonelul Solomon să stăvilească năpustirea hoardei !

În jurul palatului au apărut, ca din pămînt, două roate de soldați, cu baioneta la armă, amețiți de băutură. Nepregătită, mulțimea s-a retras din fața baionetelor. În acel moment, un tînăr locotenent a pus sabia în teacă și-a strigat către soldați :

— Băieți, poporul se va întoarce cu arme. Dacă tragem, va fi vărsare de sînge. Și cînd avem dușmanii în față, sîngele fraților e mai scump ca aurul.

În rîndul ostașilor se strecură șovăiala. Colonelul Solomon trimise în grabă trei ofițeri din palat, îl dezarmară pe locotenent și-l arestară.

Bălcescu auzea comentarii :

— E Andreescu Gheorghe, rebelist, din „Frăția“. Și în sinea lui se mîndri.

Odobescu executa marșuri triumfale prin salon, acompaniindu-se cu zornăit de sabie și pinteni :

— Semnați renunțarea la putere, ori vă pușc !

Eliad se ruga :

— Dumnezeule mare, izbăvește poporul tău de rușinea și nelegiuirea vărsării de sînge !...

Nicolae Golescu începu să se tîrguie cu Odobescu, să-i moaie cerbicia :

— Cunoaștem din a cui poruncă lucrezi. Se cuvine să ții însă seama că și noi sîntem boieri.

Bălcescu se răsuci spre colonelul Odobescu :

— Pușcă-ne, dacă-ți dă mîna, călăule ! Afară te așteaptă judecata poporului...

Colonelul se opri și ridică pistolul. Bălcescu își apăsă inima, să-i astîmpere zvîcnirile. Nu simțea nici o undă de teamă. Aștepta.

Afară izbucniră iarăși strigătele mulţimii. Bucureştenii reveneau asupra palatului, înarmaţi cu pari, cu pietre, cu topoare, cu puşti. Veneau mulţi, mulţi ca valurile mării furioase.

Printre cei din frunte, aşa cum vedea Bălcescu pe fereastră, se afla şi o femeie, cu două pistoale în mîini.

...Ana Ipătescu ! o cunoscu Nicu Bălcescu... A, uite-l şi pe Năstăsache, cu tapiţerii lui. Şi Catina, cu căruţaşii din Piaţa Sf. Gheorghe. Tabacii... Rotarii... Şi cizmarii... Ca la 15 iunie ! Nu ne lasă poporul să pierim stupid de sabia mişeilor...

Strigătele se înteţeau. Să întăreau. Se apropiau.

— Jos trădătorii !... Libertate guvernului !... Moarte lui Odobescu !... Trăiască revoluţia !...

Bălcescu urmărea cu auzul cum sporea puterea mulţimii, şi strîngea pumnii. Tresări cînd căzură porţile palatului...

Sute de paşi se năpustiră înlăuntrul curţii palatului.

Vacarmul asaltului hrănea cu speranţe inima lui Bălcescu.

— Foc ! urlă colonelul Solomon, răguşit de spaimă.

Două salve cutremurară zidurile şi văzduhul. O clipă de linişte stranie. Apoi vaiete de durere şi răcnete de mînie.

...Curge sîngele poporului ! se cutremură Bălcescu. Şi noi...

Glasul Anei Ipătescu, mai puternic, clocoti iarăşi între ziduri :

— Curaj, copii !... Moarte trădătorilor !...

În valuri, strigătele cuprinseră Podul Mogoşoaiei, uliţele din jurul palatului, cheiurile, capitala toată :

— Afară din palat cîinii reacţiunii !... Libertate guvernului !... Trăiască revoluţia !...

Glasurile se adunau din toate unghiurile zării; se amestecau cu împușcăturile neregulate și cu asaltul mulțimii asupra ușilor și ferestrelor.

Palid, Eliad amuţise iar. Nu ştia : să se bucure, ori să fugă, îngrozit ?

Bălcescu a împins ușa și a ieșit în sala cea mare.

Magheru a țîșnit şi el, în aceeași clipă, luptînd cu spada împotriva dușmanilor.

Locotenentul Andreescu a lovit cu pumnul în cei care-l păzeau, a înșfăcat sabia unui ofițer zăpăcit de tot ce vedea, și s-a alăturat lui Magheru.

Victorioasă, mulțimea bucureștenilor pătrundea în curtea palatului în iureş — după părerea lui Bălcescu, mai năvalnic decît iureşul parizienilor în Tuileries.

Odobescu dispăru în odăile din fund.

Magheru și Tell brînceau ofițerii din jur, deschizîndu-și drum și tăind văzduhul cu săbiile.

Văzîndu-se între prieteni, Eliad își recăpătă glasul :

— Zic şi proclam solenel : jertfa pentru libertate e un martiriu nobil și sublim.

Şi, ca să nu-l surprindă mulţimea umil și răvășit, își puse febril mantia albă, apăru semeț în balcon şi improviză, cu glas adînc, cuceritor, sincer :

— Popol generos ! Popol eroic și neînfricat ! A treia oară ai salvat prinţipiile și martirii libertății. Graţia ! Vivat ! Vivat libertatea !

Valurile mulţimii se tălăzuiră şi săltară de bucurie :

— Trăiască libertatea !

Bălcescu constată cu bucurie că prezența lui Eliad, glasul lui însufleţea în adevăr mulţimea : ...Eu n-aş putea nicicînd răspîndi atîta viață. Uite, și pentru asta, Eliad e necesar revoluției...

Şi fiindcă nu cuteză să-l felicite, îl cuprinse pe Tell de braț :

— Frate Cristache, poporul ne-a redat puterea ; s-o folosim pentru binele libertății. Să alegem acum un guvern revoluționar, fără mitropolit, cu Magheru în fruntea oștirii. Să dăm lege marțială. Să instituim, imediat, tribunal ostășesc pentru judecarea trădătorilor, începînd cu colonelul Odobescu și cu Emanoil Băleanu, inspiratorul întregii reacțiuni.

— Da, să dăm pildă ! Pildă ticăloșilor !... exclamă Tell.

Bolliac, Brătianu, Alecu Golescu, Rosetti, sosiți cu mulțimea, se îngrijeau de victimele luptei și de orînduirea străjilor pentru paza palatului.

Bălcescu i-a invitat în palat pentru consfătuire.

— Poporul ne-a redat conducerea. S-o folosim pentru triumful libertății, rezumă el rezultatul consfătuirii. Să alegem acum, măcar acum, un guvern revoluționar, fără mitropolit, cu Magheru în fruntea oștirii. Să dăm lege marțială. Să instituim, imediat, tribunal ostășesc pentru judecarea trădătorilor, începînd cu colonelul Odobescu, cu Constantin Cantacuzino și cu Emanoil Băleanu, inspiratorii reacțiunii și ai acestui complot al trădării.

Goleștii s-au înspăimîntat :

— Vreți să dați țara pe mîna furioșilor ?

— Vreți să introduceți ghilotina ?

La sfîrșitul consfătuirii a apărut mitropolitul, palid, gîfîind, speriat. Eliad și Nicolae Golescu l-au dus într-o cameră alăturată, să-și vină în fire. După o jumătate de ceas, Eliad a revenit, zîmbitor și jovial, parc-ar fi intrat în altă piele. S-a adresat miniștrilor ca un profet :

— Să mulțumim providenței c-am biruit și să fim mărinimoși ! Căci mărinimia este apanajul conducătorilor victorioși.

— Decretaşi pedepsirea trădătorilor! interveni Magheru.

— Mărinimoşi cu poporul; cu trădătorii — necruţători! îl susţinu Bălcescu.

— Răbdare! Toate la vremea lor, domnule Robespierre redivivus.

Rosetti a ghicit repede pricina schimbării la faţă a lui Eliad şi s-a retras cu o glumă:

— A călcat într-o... urmă de boier şi-l furnică ambiţia să fie domn! N-are decît! Am eu mijloace să-l dobor: presa, demonstraţiile de stradă. Pornesc în „Pruncul Român“ o campanie şi...

Brătienii au trimis vorbă: „Cu exaltaţii şi cu fanfaronii nu conlucrăm. Avem poporul cu noi!“

Bălcescu a rămas singur şi amărît. Cu atît mai amărît cu cît înţelegea limpede că guvernul pierde cel mai potrivit moment de a fi în adevăr victorios, întemeiat pe puterea poporului. Îi fulgeră prin gînd să şi-l ia ca ajutor pe Gheorghe Magheru, dar se înfioră: ...Dictatură militară? E prea mult. Dar ce să fac?

*

A părăsit palatul ca un învins, deşi nici o clipă nu-şi pierduse încrederea în izbîndă. A urcat spre Mihai Vodă. S-a oprit în faţa turnului. A privit cerul înalt. Auzea dojana glasului lăuntric, cristalin ca struna de teorb: ...De ce-ai părăsit locul bătăliei? Şi tu trădezi poporul? Menirea vieţii tale-i revoluţia. De ce nu poţi convinge prietenii şi colaboratorii să asculte inima ţării şi să-i împlinească dorinţele? Trădătorilor — moartea!

A coborît pe malul Dîmboviţei. Trăia impresia stranie c-a fost într-un crater de vulcan, şi o erupţie l-a azvîrlit afară, ca pe-un bulz de foc. Ca să scuture din el zgura tristeţii, s-a gîndit să proslăvească victimele de azi într-un articol pentru „Poporul suveran". Însăilă în minte frazele, cadenţîndu-le cu un gest din mînă, abia perceptibil. Lîngă dealul mitropoliei l-a întîlnit însă pe Năstăsache tapiţerul. Au continuat drumul, alături, prin noaptea spuzită de stele licăritoare. Şi i-a povestit despre rezultatul sfatului dintre căpeteniile revoluţionare.

— E greu, dom' Nicu ? a întrebat lucrătorul.

— Negrăit. Năstăsache. Dacă nu săreaţi în ajutor, la ceasul ăsta...

— Ştiu. Mi-au puşcat un bun prieten.

— Năstăsache !

— Ce să-i faci ? Păcat că unii şed cu ochii-n podele şi-aşteaptă să le cadă stele. Vorba ceea : cucul cîntă, iar leneşul sau laşul stă şi numără...

— Nu-i aşa că semănăm a momîi ?

— Nuuu... De dumneavoastră nu se sperie corbii ciocoieşti, ci vă găinăţează pe creştet.

— Şi ce moment unic pierdem, dacă nu osîndim trădătorii...

— Acu' zic să te odihneşti un ceas, că mîne-i înmormîntarea celor ucişi. Vin cu toţi tapiţerii, tîmplarii, dulgherii şi tabacii. Şi să dea dracu să nu trimiteţi ucigaşii la spînzurătoare ! Dreptate straşnică, asta vrea poporul.

*

Ceremonia înmormîntării victimelor din ziua de 19 iunie a pornit ca un clocot de ură populară împotriva reacţiunii.

Bălcescu îşi aminti de noaptea de 23 martie din Paris, cînd mulţimea a pornit procesiunea la lumina torţelor.

— Mă tem de cuvîntarea lui Eliad, spuse Bolintineanu.

— Dacă-i reacţionară, poporul îl huiduieşte.

A apărut mitropolitul, în odăjdii strălucitoare, cu sobor de preoţi. Pompa, desfăşurarea ceremonialului religios a creat mare confuzie în rîndurile mulţimii :

— Parcă mitropolitul era cu boierii ? !

— Ce vulpoi !

— Taci, tu, că-i un sfînt ; uite ce schilav e...

Vorbind la catafalc, Eliad se frîngea de durere. Glasul i se îneca în lacrimi. Mulţimea bisericii că împărtăşeşte şi uşurează, cu prezenţa ei, durerile poporului. Dar, în loc de răzbunare, cerşea îndurare pentru asasini :

— ...Să iertăm pe cei ce au comandat să se facă foc asupra fraţilor lor, să-i iertăm ca nişte adevăraţi creştini miloşi, ca să ne ierte şi pe noi Dumnezeu, cînd vom ajuge înaintea lui...

În mulţime s-a lăsat întîi o tăcere grea. Pe urmă s-a ridicat un murmur. Iar murmurul a devenit furtună :

— Nu !... Nu ! Să nu-i iertăm !... La ocnă, pe viaţă !...

Eliad îşi dădu repede seama şi se răsuci, într-un salt :

— Mă supun voinţei poporului. Sînt alesul lui... Populul e zeul meu ! Fie voia lui ! Mai ales că-l ştiu generos şi bun, milos şi drept.

În marea lui dragoste pentru Eliad, Bălcescu socoti că şi acest salt, în acrobatică răsucire, era o însuşire pentru vremuri vînzolite ca astea : ...Salcia se încîrjoaie după vînt, se mlădie cu supleţe, şi nu se frînge. Totuşi, în codru trebuie să crească şi stejari.

Înţelegînd că Eliad nu iese din cuvîntul boierimii liberale, Ion Brătianu, Bolliac şi Rosetti au ascultat sfatul lui Bălcescu şi s-au angajat să adune poporul la palat şi să impună remanierea revoluţionară a guvernului.

Dar, îndată după înhumare, s-a stîrnit o furtună uriașă, potop. Străzile s-au umplut de apă. Dîmbovița a ieșit din matcă. Și ploaia a continuat toată noaptea și toată ziua următoare.

★

A atîrnat pălăria și pelerina, ude, în cuier, și-a scos ghetele și s-a întins în pat. Și-a deznodat cravata și a întins-o pe marginea crivatului. A răsuflat adînc, să i se mai potolească impresia de sufocare și durerea de cap.

Prin nevăzute canale, reacțiunea se strecura iar în minister și-și cam făcea mendrele. Nicolae Golescu și Eliad au impus menținerea mitropolitului în fruntea guvernului : ...Le-am strigat : „E legat de Băleanu, de Cantacuzino !“... A venit la înmormîntarea eroilor revoluției !“... „E o simplă unealtă a reacțiunii, un inspirator al trădării“... „A lăcrămat, frate Bălcescu, și s-a rugat pentru eroii noștri“... „Acum cîteva ceasuri a binecuvîntat armele ucigașe“... „Să nu denigrăm simbolul spiritului“...

Cînd l-a văzut pe mitropolitul Neofit în consiliul de miniștri, Bălcescu nu s-a putut stăpîni și i-a crîșcat în barbă : „Fariseule !“... S-a prefăcut că n-aude.

...Dar cred că, în seara asta, m-a și trecut în pomelnicul blestemaților... surîse în sine Bălcescu.

Un foșnet se stîrni în odaia alăturată.

Sări în picioare, cum făcea cînd era adolescent, dimineața, să biruie lenea și somnul :

— Mamă, cînd ai venit ?

I-a sărutat mîna. Au cinat împreună dintr-o găină friptă, adusă de la Bălcești.

— Și vin, mamă ? Mai ceva ca-n vis !... La amărăciune, băutură tare se cuvine...

Zinca l-a privit cu nesfîrșită dragoste și îngrijorare : slab, palid, cu cămașa murdară, cu sufletul răvășit.

— Așa arată un... ministru, Nicule ?

— Nu-s ministru, mamă. Vreau să fiu slujitor credincios patriei și poporului. Atît.

— O trimit pe Sevastița aici, să te-ngrijească. Altminteri te prăpădești de tot.

Au vorbit despre multe. Şi mai ales, despre revoluţie.

— Mamă, trebuie să închidem toţi boierii reacţionari în mînăstiri, ca să-i împiedicăm de a mai trăda ţara.

— Nicule, nu te supăra ; dar n-ar fi mai nimerit ca în revoluţia asta tu să lupţi cu cei ai tu neîntrecut : cu pana ? Lumea zice că pe tine și pe Golescu-Negru v-au primit în guvern ca pe-un rău... trebuitor. Şi numai așa, vremelnic.

— Dumneata ai dreptate, mamă.

Se așeză la masă, luă pana și își făcu cîteva însemnări în carnet. Apoi lăsă gîndul slobod : ...Dacă revoluţia s-a aprins, trebuie s-o aţîţăm ca pe-o vîlvătaie, pînă ardem tot gunoiul, tot putregaiul ciocoimii. Singur nimeni n-ar ţine piept, nicicînd, intrigilor din guvern și din societatea asta otrăvită de reacţiune. Dar antrenînd poporul... Cred că-i bine să rînduim un corp de instructori ai revoluției și să-i trimitem în toată țara. Să lămurească ţăranii despre drepturile cele noi, scrise în constituţie. Să întemeiem la ţară cît mai multe şcoli : să luminăm poporul, dacă vrem să fim liberi. Să trezim în sate și orașe duhul libertății. Să învăţăm poporul cum să-și exercite puterea, cum s-o impună în chip conştient. Să scoatem din inima oamenilor frica de armii străine, frică insuflată de dușmanii dinlăuntru. Să lămurim poporul despre rostul adunării naţionale : să aleagă oameni noi, prieteni ai poporului, nepătaţi de corupţia fanariotă, cît mai mulţi ţărani, negustori, învăţători, intelectuali vrednici, oameni capabili să însuflețească adunarea cu duh revoluționar. Comisarii guvernului să învețe poporul ce este republica democratică. Şi, mai ales, să convingem pe orice român că trebuie să devină imediat oştean al revoluției, al libertății, al unității, al patriei. Că de asta „Frăția“ a atras atîția ofițeri : să aibă cine comanda oastea populară... Iată, mi-a ieşit schița planului pentru activitatea de propagandă. Să alcătuiesc şi un manual al bunului român, ca al lui Charles Renouvier. Cu asta va să mă îndeletnicesc de azi încolo. Că, în definitiv, ce misiune are un guvern revoluționar ? Să propage și să înarmeze revoluția. Să toarne, adică, în sufletul poporului, convingeri revoluționare și apoi să-i pună arma în mînă și să-i spună : acum, cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea !

În pofida oboselii, își însemnă, cu febrilitate, gîndurile în carnet.

Zinca îi puse în față o ceașcă de cafea, implorîndu-l :

— Bea, Nicule ! Mocca, veritabilă.

— Sărut mîna, mamă !

*

În sfatul miniştrilor, Bălcescu a cerut răspicat :

— Ofițerii trădători, Odobescu, Solomon şi ceilalți să fie judecați imediat de o comisie ostăşească, prezidată de Telegescu ori de Cristofi.

Alecu Golescu l-a sprijinit, dar Nicolae Golescu, Eliad, Tell au amînat discuția :

— Nu ne împotrivim, dar să nu ne pripim... a spus Nicolae Golescu. Admitem deocamdată alegerea comisarilor de propagandă, mai adăugă, ca să-l domolească. Îți acordăm şi o sumă bună pentru asta : şase sute de galbeni.

— Să numim şi transilvăneni, şi moldoveni, se entuziasmă Bălcescu. Să-i chemăm pe Ion Puşcariu, pe Constantin Romanul, pe Buteanu din Abrud, pe Papiu Ilarian, pe Aron Pumnul, pe Ion Ionescu de la Brad...

*

Spre seară s-a zvonit însă că Talaat Efendi, un turc cu rang mare, se întorcea din Moldova. Miniştrii din guvernul provizoriu credeau că, în fond, de raportul acestui demnitar depindea poziţia Porţii faţă de evenimentele revoluţionare din Ţara Românească.

— Să-l primim cu cinste ! Cu cea mai mare cinste ! se linguşea Eliad, parcă Talaat Efendi ar fi fost faţă. Şi adaugă : Să-i dovedim că guvernul nostru este foarte fidel Sublimei Porţi. Să-l mituim. Să-l legăm de cauza noastră, cu lanţ de galbeni...

— Da, au încuviinţat Nicolae Golescu şi Tell.

— Iar astă de cinste misioană numai domnul Bălcescu o poate împlini, îi oferi graţios Eliad prilejul de a ieşi la plimbare prin ţară şi de a se improviza diplomat al revoluţiei.

— Orînduieşti şi comisarii de propagandă de la Buzău şi Rîmnicul Sărat, îi recomandă Alecu Golescu, semn că era de acord cu hotărîrea guvernului.

Bălcescu clocotea de furie, dar n-avea încotro.

A plecat cu trăsura, pe ploaie, noaptea. Vadurile, greu de trecut. La Teleajen, puhoiul gata să-i răstoarne trăsura.

În zorii zilei de 22 iunie s-a oprit la Buzău : nu putea trece rîul mult umflat de ploi.

Din han a scris lui Alecu Golescu despre cele observate pe drum. Lucrurile mergeau prost. Conducerea judeţelor, tot cea reacţionară din vremea lui Bibescu. Hotărîrea guvernului din 16 iunie dezamăgea pe ţărani.

Cu de la sine putere, Bălcescu a înlocuit conducerea judeţului Buzău. Chiar dacă adversarii l-or porecli iar „iacobinul“. Şi sfătuia în scrisoarea către Alecu Golescu-Negru : *„Aş dori ca acolo să umblaţi mai cu energie... Numai aşa guvernul capătă încrederea poporului... Acum avem prilej a ne scăpa de toţi reacţionarii. Trădarea de la 19 iunie aprinde mînia poporului şi întăreşte revoluţia. În împrejurări grele şi extraordinare trebuie măsuri extraordinare. Nu faceţi poezie şi sentimentalism, ci dreptate straşnică... Fiţi mai revoluţionari, c-am făcut mari greşeli pînă acum“*.

A doua zi, ploile au încetat ; apa Buzăului a mai scăzut şi, spre seară, Bălcescu a trecut vadul. Înainte de miezul nopţii a ajuns la Focşani.

Dar aici, nici urma lui Talaat Efendi. Unii spuneau că s-ar fi îmbolnăvit de holeră, la Iaşi. Alţii, că pleacă de acolo doar peste cîteva zile.

Bălcescu chibzui să mai aştepte. Cisluia cu ţăranii veniţi la tîrg, cu orăşenii şi negustorii poposiţi prin hanuri. Toţi doreau, cu ardoare, aplicarea constituţiei.

În Focşani se zvonea că ţarul trimitea 30 000 de soldaţi, să sprijine reacţiunea din Bucureşti.

Bălcescu gîndea că, în asemenea împrejurare, se impune o retragere către munte. Şi ar trebui ca guvernul să înceapă, chiar de pe acum, cu transportul grînelor de la Brăila spre Cîmpulung. A discutat cu un ofiţer prusac, priceput în metoda războiului de partizani şi a plănuit să-l oprească în ţară, să instruiască şi pe români. Că nu se ştie...

Aşteptarea însă îl plictisea : îi da impresia că se află în surghiun. Scria iar lui Alecu Golescu, destăinuindu-şi frămîntările şi povăţuindu-l : ...*„Lucraţi cu inimă. Aţîţaţi* *poporul și țăranii... Alungați fariseul din fruntea guvernului: aud că iscălește, în același ceas, două scrisori către Kotzebue — într-una laudă guvernul provizoriu, iar în cealaltă îl denunță ca răufăcător... Sînt tare supărat că îmi pierd vremea aici în nelucrare, căutînd să văz barba turcului. Adio, frăție tuturor.*

Și lucrați iute și cu energie, că vă pierdeți și pe voi, și țara!...“

★

Grănicerul de pe podul Milcovului i-a cerut un gaj și i-a îngăduit să treacă, pentru o oră, în partea moldovenească a orașului, punîndu-i doar o întrebare simplă și firească:

— O moldoveancă frumoasă și deșteaptă.

— Păi, dacă-i pe asta, domnule, moldovencele-s frumoase cum nu se mai află. Și deștepte, de te saturi...

A pornit pe uliță, înainte, cu doi dorobanți după dînsul: ...Cînd vom trece pe-aici fără să mai întîlnim grăniceri?

Coti pe alte uliți, curios, dornic să cunoască orașul. Dar gîndurile și preocupările proprii nu-l slăbeau de loc: ...Talaat n-are de gînd să vină. Pierd vremea de pomană. În revoluție sînt prețioase minutele, darmite zilele. Nu cumva m-au trimis aici, în bătaie de joc, după cai verzi, să scape de gura mea? Plec!...

Și se răsuci energic îndărăt, uitînd parcă dorința de a vedea orașul.

Dar, dintr-o dată, i-a răsărit în cale o doamnă cu umbrelă, cu pălărie mare, în rochie de mătasă albastră, asemeni cerului. O mai văzuse, dar nu-și amintea unde. Îl atrăgea surîsul și bunătatea din priviri.

Ridică pălăria, salutînd larg. În loc să fie surprinsă, femeia i se aruncă de gît și-l sărută tandru, șoptindu-i:

— Nicule, dragă Nicule!... Ne cunoaştem de la Mînjina, din casa Elenei Negri. Mă cheamă Maria Cantacuzino. Prefă-te că sîntem... amici vechi.

— Duduie Maria, ce s-a...

— Ia-mă cu tine în Ţara Românească! Scapă-mă de-aici...

— Unde ţi-i bagajul? surîse subţire Bălcescu, amintindu-şi de gluma cu grănicerul.

— Mi-l trimite un slujitor.

Se-ntoarseră sprinteni, veseli, spre podul de peste Milcov.

— Ci-n scurt ai ghibăcit-o, domnule! se miră grănicerul.

— Mă aştepta de mult...

— Ehei, noi cei de la margini de ţară avem o vorbă: numai dragostea nu cunoaşte hotar.

— Şi-ncă un hotar ticălos ca Milcovul.

— Păi, amu se cîntă: *„Hai să dăm mînă cu mînă“*...

— Meriţi o îmbrăţişare, grănicere!

— Nu-l mai aştepţi pe turc?

— Nu.

— Să stea acolo sănătos, că nu sînt bucuros de musafir ca el, cînd javră, cînd căţel...

★

În drum spre Bucureşti, Maria Cantacuzino şi-a istorisit viaţa: la şaptesprezece ani, măritată după un bărbat bătrîn şi tiran; apoi, după unul aproape nebun. Sinceritatea şi simplitatea cu care vorbea despre propriul ei trecut îl cucereau pe Bălcescu. Se agăţase, romantic, de braţul primului cunoscut întîlnit în cale. Voia să fugă în lume, să scape, cu toate că aventura o înspăimînta. Aducea vești din Moldova și le povestea cu haz. Vrăjea cu atașamentul ei pentru revoluție.

— Mă bucur că măcar voi, muntenii, izbîndiți. Poate ne ajutați și pe noi, nevrednicii, că urît ne-am poticnit. Vai și-amar de noi!

În București, Nicolae Golescu s-a înfuriat:

— De ce nu l-ai așteptat pe Talaat?

— În locul marelui demnitar turc, l-a ironizat Eliad, te înfățișezi c-o muiere reacționară, o Cantacu...

— N-are nici o legătură cu Constantin Cantacuzino, capul reacțiunii de la noi.

— Expediaz-o! E iscoada tiranului Mihail Sturza și a țarului Nicolae. Chiar numele ei îmi provoacă scîrbă. Azvîrle-o peste graniță! Repede!

Ca să înlăture bîrfelile, Bălcescu a procurat Mariei Cantacuzino un pașaport francez și a condus-o pînă la Giurgiu. A privit-o, urcată sus pe puntea vaporului, și i s-a părut că seamănă cu statuia libertății, ridicată de revoluționari în Piața Sfîntului Gheorghe.

Lipsise doar cîteva zile din capitală și găsea altă atmosferă, altă stare de spirit. Reacțiunea era mult mai puternică. Conducătorii revoluției se sfădeau avan între dînșii, pentru te miri ce. Reacțiunea întreținea spiritul discordiei. Bălcescu căta să evite orice nou conflict cu Eliad ori cu Nicolae Golescu. Mai ales că Rosetti și Brătienii se învrăjbiseră așa de tare împotriva guvernului, încît se pregăteau să răscoale masele din București și să-l alunge.

— Nu-i guvernul care ne trebuie, recunoștea Bălcescu; e moderat și laș. Dar cred că nu-i bine să-l răsturnăm tocmai acum, cînd am cerut recunoașterea lui. Și sultanul și țarul ar declara că sîntem în anarhie și-ar interveni imediat. Bun, rău, guvernul a fost ales de popor. Mai bine să-l curăţim de trădători, să-l radicalizăm, decît să-l desfiinţăm cu forţa.

Dar pe cînd naveta între casa lui Rosetti şî palat, cu planuri de împăcare şi colaborare, se stîrni o veste în iureş :

— Vin oştile ţarului !

Toţi membrii guvernului provizoriu se înspăimîntară.

Prin mitropolit, prin oamenii lui Băleanu, ai lui Cantacuzino, ai lui Filipescu, reacţiunea sporea spaima, deruta, zăpăceala generală. Boierii ruginiţi păreau în culmea nenorocirii :

— Ce ne facem ? întreba Emanoil Băleanu.

— Încotro o luăm ? îl seconda Filipescu.

— Dă peste noi cnuta muscălească !

— Vai şi-amar !

— Aman, aman !...

Îşi încărcau bagajele în furgoane dimineaţa şi le descărcau noaptea, jucînd comedia refugiului.

În acelaşi timp, prin Eliad, ameninţau pe Tell, pe Alecu Golescu, pe Bălcescu : „Or să vă spînzure de stîlpii de la poarta palatului domnesc !..." „Dacă v-aţi rîvnit sus, domnitori, să domniţi în ştreang."

Povestind, Eliad se îngrozea şi-l prindea pe Bălcescu de guler, scuturîndu-l :

— Ai stat la Focşani atîtea zile şi n-ai auzit, n-ai simţit că ţarul...

— Zvonuri, da. Altceva, nimic !

— Dumitale îţi umblau ochii după muieri !

— Nu permit insulte ! Şi te rog să fii calm.

— Ce ne facem, dacă... îşi muia glasul în miere şi oţet : dacă vin cazacii ţarului ?

— Sîntem în revoluţie împotriva tiranilor ! Să ne înarmăm !

— Cu ce ? întrebă Tell.

— S-ar fi cuvenit acum, după trei săptămîni de revoluţie — îşi rotea Bălcescu privirea dojenitoare, cînd asupra lui Nicolae Golescu şi Eliad, cînd asupra lui Tell — s-ar fi cuvenit să avem o armată mai bună, da, mai bună ca a ungurilor. Am avut o bază, un nucleu. Avem ofiţeri „fraţi". Avem şi ceva arme. Avem mănăstiri cu ziduri puternice. Avem munţi cu trecători înguste şi prăpăstii abrupte. Avem un popor dornic de luptă. Deci găsim şi arme, şi oameni. Ni se cere pricepere, vrednicie şi curaj, curaj şi iarăşi curaj!

— Vrei bellum civile? se cutremura Eliad, înfiorat de hotărîrea lui Bălcescu. Nu! Mai bine chemăm pe turci să oprească trupele ţarului...

— Nu! Oştirea noastră...

— Lasă poveştile, căuta Tell să scape de răspundere; patru curieri dinspre Buzău zic: „Muscalii ţarului vin puhoi". Ce facem?

— La o intervenţie ne aşteptăm de la 9 iunie, socoti Bălcescu că a venit momentul să-şi expună planul pînă la capăt. Cred că întîi e bine să organizăm capitala ca o tabără de luptă. Apoi să concentrăm oştirea în munţi, spre Tîrgovişte, Cîmpulung, Rîmnicul Vîlcea şi Tismana, să ne retragem şi noi acolo, să adunăm cît mai mulţi voluntari, să ne legăm, pe la Bran, prin valea Oltului şi prin Lainici cu revoluţionarii din Transilvania. Uitaţi-vă ici: Aricescu scrie din Sibiu că transilvănenii aşteaptă să-i ajutăm să se elibereze de sub jug împărătesc. Să ne unim şi cu moldovenii. Să fim toţi românii împreună şi să ne sprijinim frăţeşte, patriotic, pînă la triumful libertăţii şi pînă în vecii vecilor.

Eliad şi Tell parcă n-ar fi aşteptat decît asemenea sfat izbăvitor.

— Să mai trimitem un curier spre Focşani, să adună ştiri precise, a cerut Bălcescu.

Tell a ordonat unui căpitan să plece imediat. La cîteva ceasuri însă, a venit știrea că olăcarul guvernului a fost ucis și aruncat într-un șanț, dincolo de Băneasa.

Golescu, Tell și Eliad au intrat în panică. Mitropolitul povățuia fuga în Transilvania :

— Altă scăpare nu-i ! Şi se oferea, mărinimos : Eu rămîn să proteguiesc norodul de sabie și pieire. Dumnezeu să ne apere și să ne miluiască...

În noaptea de 28 spre 29 iunie, însoțiți de o companie formată din ostașii lui Tell, mare parte din membrii guvernului provizoriu au luat calea Tîrgoviștei, zoriți, cuprinși de panică.

★

Cu sufletul la gură, Bălcescu și-a adunat frații și prietenii : Alecu Golescu-Negru, Bolliac, Bolintineanu, Rosetti, frații Brătianu, Voinescu :

— Boierimea liberală spală putina cu spaima în oase. Perspectiva unei ciocniri armate cu dușmanul revoluției o prăbușește în panică. Dacă în adevăr vin potrivnicii, să rezistăm cît mai mult : o rezistență populară. Totodată, să luăm legătura cu revoluția transilvană. Şi, în primul rînd, să curățim locul de trădători, începînd cu Odobescu și Solomon.

Prietenii l-au sfătuit pe Bălcescu să plece și el la Tîrgoviște :

— Organizează acolo, împreună cu Magheru, legătura cu Transilvania.

— Lasă Bucureștiul în sama noastră ! a cerut Ion Brătianu.

— Adăpostește-te imediat ! l-a sfătuit Rosetti. Slugoii lui Băleanu vor să te ucidă.

Într-adevăr, seara, tîrziu, la intrarea în mahalaua Boteanului, l-au luat în piept pe Bălcescu doi gealați, țîșniți din umbra unui gard :

— De ce nu te cumințești, mă ! i-a scrîșnit unul în ureche, sticlind priviri înspăimîntătoare prin întuneric.

Bălcescu a tras pistolul. Dar agresorii l-au izbit peste mînă. Glonțul a trăsnit în văzduh.

Speriată, lumea a ieșit la ferestre, dar agresorii dispăruseră.

N-a dormit toată noaptea. Cu pistolul pe masă, a scris lui Ghica, lui Alecsandri, lui Bataillard în Franța.

În zori a pornit călare spre Tîrgoviște. Gonea să ajungă guvernul provizoriu, plecat de aseară. Se întreba : ...Și dacă sîntem doar victimele unor intrigi boierești ? Mă înghite mocirla. Nici nu m-am sfătuit cu Alecu înainte de a pleca. Unde ești, glas cristalin ca struna de teorb, să-mi cînți marșul lui Mureșanu ? *„De fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă, / Oricine s-ar retrage din gloriosul loc, / Cînd patria sau mama, cu inima duioasă, / Va cere ca să trecem prin sabie și foc !...“*

Nu s-a oprit în Tîrgoviște. A urcat sus, la mînăstirea Dealului.

Asfințitul spoia cerul în portocaliu și aurea pădurea. Un călugăr i-a dat o cană de apă rece, ca unui drumeț ostenit și amărît. S-a trezit că-l întreabă despre arhitectura bisericii. Și-a amintit că aici, în 1601, Radu Buzescu a adăpostit capul lui Mihai Viteazul. A cerut să-l vadă.

În fața craniului, i s-a înăsprit mustrarea din cuget : ...Poporul mi-a acordat încredere, și eu...

Deodată, în penumbrele din mijlocul bisericii oasele sure s-au îmbrăcat în carne și viață. Și parcă Mihai însuși, așa cum l-a zugrăvit Sadeler, s-a întruchipat din nimic. Bărbăția, frumusețea chipului, ascuțișul privirii, surîsul, toată făptura-i de legendă îi insufla şi lui nebănuită putere : ...Nu ţi-a fost uşor, voievoade. Dar nu te-ai temut de nimic. Ai rîvnit libertatea şi unitatea ţării, şi le-ai cucerit, la Călugăreni, la Şelimbăr, la Suceava, înfruntînd şi laşitatea, şi trădarea, şi moartea. Da, erai tînăr, îndrăzneţ, ambiţios, aveai minte înaltă, inimă aprinsă spre fapte vitejeşti, ai ajuns vestit şi meşter în războaie, te inspirai din simţămîntul adînc al naţiei, te înflăcărai sub puterea ideii de regenerare naţională şi ai hotărît a nu pregeta, pînă la moarte, întru împlinirea ăstor mărețe gînduri şi simţiri. De aceea trupul ţi-i la Turda, iar capul aici... Şi rău îmi pare că nu-s vrednic nici să ridic privirea asupră-ţi, mărit voievod... De ce-i lipseşte vremii noastre brîul de care poporul să încingă viteaza ta spadă ?...

Se mustra, dar parcă şi bea dintr-un izvor dătător de nebănuită putere.

A adunat locuitorii din marginea Tîrgoviștei : bărbaţi tineri şi bătrîni.

— Guvernul revoluţiei vrea să strîngă arme şi alimente între zidurile mănăstirii. Îl ajutaţi ?

— Daţi poruncă !

— Grîul îl luaţi din hambarele boiereşti. Armele vi le trimite generalul Magheru.

A pornit, tot în goană, spre Rucăr. Vîntul îi limpezea mintea, sentimentele : ...Guvernul să decreteze patria în primejdie. Noi, cu comisarii, să stîrnim voluntariatul. Să adunăm o sută de mii de ostaşi. O sută de mii, conduşi de Magheru.

Se întîlnea cu vechi cunoştinţe : ţărani, slujbaşi, comisari de propagandă. Toţi voiau să lupte.

La Bălceşti, Zinca i l-a chemat pe Andrei Barabaş :

— Are el un plan.

— E planul lui Radu Grigoraș, haiducul, s-a scuzat țăranul. Anume : să vîrîm arme și pîine prin mînăstirile întărite cu ziduri : la Argeș, la Hurez, la Tismana, la Cozia... Așa a făcut și Tudor.

— Da, Barabaș !

L-a trimis cu scrisoare, peste Olt, la Gheorghe Magheru :

— Spune-i și din gură, Barabaș, să rînduiască în grabă oastea și să adune arme și provizii la Bistrița și Tismana. Iar tu rămîi la dînsul, de ajutor.

Și-a urmat calea spre Curtea de Argeș.

La răscrucea drumurilor dintre Voinești și Pietrari, s-a întîlnit cu un convoi de care : transportau sare și var din valea Prahovei. Printre căruțași l-a zărit pe Maftei al Saftei.

— Am auzit c-ai vizitat conacul banului Băleanu de la Drăgășani.

— Ce să-i fac ? Altminteri nu se putea. Dar vizita aia, numai așa, un mizilic, cum se zice pe la tîrg. Așteptăm ziua a mare, cu dreptate deplină, pentru tot norodul.

Cîtăva vreme Bălcescu a mers cu calul de frîu, între oameni : le-a vorbit despre împroprietărire și despre primejdia de la hotare :

— S-ar putea să sară și armata sultanului, și a țarului.

Oamenii au clătinat din capete. Au ferit pălăriile pe ceafă. Au oftat din rărunchi. Au grăit, pe rînd, vorbe apăsate ca și pașii lor desculți în pulberea drumului :

— Ne așteptam la una ca asta ; boierii-s cimotii cu sultanul.

— Tiranii nu se bucură dacă poporul se ridică să-și ia dreptul.

— Noi nu cătăm pricină nimănui, și-a scos Maftei al Saftei pălăria ponosită de sudoare și praf, să-și șteargă nădușeala de pe frunte. Știut. Dar dacă ne zgîndăresc cu obrăznicia, dacă ne calcă pămîntul, atunci, cu părere de rău... Așteptăm porunca și semnalul. Că prea de mult indurăm toate relele și năpăștile.

Bălcescu l-a strîns la piept pe Maftei al Saftei :

— Aveţi încredere în revoluţie !

Apoi a întors calul spre București, a încălecat și a pornit în goană. I-au răsărit în amintire serile de la Mînjina, Elena Negri, Alecsandri, Russo, horile cu flăcăi și fete mîndre : ...Ce ostași buni, zdraveni... Trebuie să biruim !

*

În București, boierii reacţionari au încropit o căimăcămie, au scris ţarului și sultanului că guvernul revoluţionar a fugit, i-au scos pe Odobescu și Solomon din închisoare și le-au încredinţat comanda oștirii, l-au repus pe căpitanul Costache în slujbă : să iasă iar cu harapnicul pe uliţi, să doboare și să sfîșie placardele și stindardele revoluţiei, să dărîme statuia dreptăţii și a libertăţii, „muierea răzvrătiţilor“, cum o numise Emanoil Băleanu. Au început arestarea revoluţionarilor. Se amuzau.

— Colosală cacialma ! rîdea Constantin Cantacuzino.

Dar, spontan, poporul a sărit din nou la luptă. Semnalul l-a dat un copilandru, Nicu Marinescu, rănit în suflet că slugile boierilor dărîmau statuia libertăţii, îndurerat că poliţaii căpitanului Costache îl fugăreau pe Ion Catina, să-l prindă și să-l bage la beci :

— Săriţi !... Săriţi !... Ciocoii ucid libertatea...

În cîteva ceasuri, peste 40 000 de oameni au înconjurat palatul și cazarma din apropiere.

Caimacamii, surprinși de mînia mulțimii, s-au ascuns. Odobescu s-a închis în cazarmă, nădăjduind să-l apere soldații. Și ca să prindă curaj, s-a apucat să bea și să îndoape și soldații cu rachiu.

Unii conducători ai revoluției, între care și Rosetti, voiau să-l facă pe Cîmpineanu șef al guvernului.

Ion Brătianu l-a încărcat pe mitropolit în trăsură și l-a transportat la palat.

Într-o parte a palatului, mulțimea a capturat două tunuri și le-a îndreptat asupra cazărmii. Un popă, Ambrozie, a smuls fitilul din mîna artileristului și, călare pe tun, striga lui Odobescu :

— Cumințește-te, cîine, că de nu te fac terci ! Zob !

Și-i arăta fitilul aprins.

Cu limba împleticită, Odobescu ordonă soldaților să tragă. Dar unii șovăiră, alții trecură fățiș de partea poporului.

Înconjurat doar de ofițerii vînduți ciocoilor, de cei care refuzaseră să-l însoțească pe Tell spre Tîrgoviște, amețit de băutură, colonelul Odobescu își pierdu cu totul stăpînirea de sine. Bîiguia :

— Sînt un biet ofițer. N-am vrut să fiu domn... N-am vrut... Cantacuzino și banul Băleanu mi-au poruncit...

Ca să nu-l sfîșie mulțimea, a alergat în curtea palatului și s-a aruncat în genunchi în fața trăsurii mitropolitului, cerșind iertare. Din trăsură, de lîngă mitropolit, Ion Brătianu îl luă sub protecția lui, asigurînd poporul că toți dușmanii lui fi-vor pedepsiți.

Cacialmaua s-a întors împotriva urzitorilor ei. Boierimea reacționară s-a încredințat că numai ajutorul dinafară o mîntuie de ștreang.

— Prostimea nu se lasă iar încovoiată, vezi ? îl îmboldea Băleanu pe Costache Cantacuzino. Trebuie să-ntoarcem iar calimera.

— Nevrednicia sultanului o să ne piardă, se jăluia Cantacuzino. L-aş gîtui pe Aristarchi! Înghite pungi de galbeni, se plimbă cu caicul, ca un paşă, pe Bosfor, şi-l lasă pe Ion Ghica să gîdile barba padişahului cu aiureli despre constituţie.

*

Ştafetele au alergat să vestească membrii guvernului provizoriu că poporul a zdrobit reacţiunea. Că nu vin nici un fel de trupe străine. Că a fost o alarmă falsă, urzită de ciclovine. Auzind astea, Eliad a căpătat, subit, un curaj nebun:

— La Bucureşti! Să zdrobim hidra reacţiunii, cum zdrobeşte sfîntul Gheorghe ţeasta balaurului!

Iarăşi poporul a primit guvernul în triumf.

Eliad şi-a mînat trăsura în frunte. Mulţimea i-a inundat-o cu flori şi cu stindarde. Cîţiva admiratori, copleşiţi de entuziasm, au deshămat caii şi-au tras trăsura cu braţele. Eliad jubila, în culmea fericirii. Totuşi, cînd ajunse în centrul capitalei, strigă cu un grav accent de modestie:

— Înhămaţi caii la loc, cetăţeni! Fiţi oameni demni, ori mă arunc din trăsura asta, mai lugubră ca un car funebru!

Părea sincer. Stîrnea explozii de urale:

— Trăiască libertatea!... Trăiască guvernul provizoriu!

Iar cînd cetăţenii au înhămat caii la loc, Eliad a coborît din trăsură, declamînd:

— Prea multă cinste!... Parc-aş fi împărat. Ori eu nu-s decît un om din popor. Un om al poporului!

S-a strecurat prin mulţime, „ca un nou Cincinnatus", şi a intrat în palatul iluminat festiv.

Bălcescu s-o oprit acasă la Alecu Golescu. A găsit acolo sfat mare și înverșunat : Rosetti, Ion Brătianu, Bolintineanu, Bolliac, Voinescu. Îl ocărau cumplit pe Eliad. Primirea lui triumfală — o scamatorie a „eliadiștilor“ și a boierimii liberale. Chiar slugile lui Băleanu îl aclamau, după cum afirma Rosetti.

*

În zilele următoare, Rosetti, Brătianu, Bolliac, Aristia, Voinescu au organizat serbarea victoriei. Din îmjrejurimile Bucureştiului au adus mulţi ţărani cu care alegorice. Bălcescu concepea demonstraţia asta ca un mijloc de a speria încă o dată cioclovimea reacţionară.

— Dar să nu ne oprim la jumătatea drumului. Să trecem la arestarea reacţionarilor. Să scoatem cuiul lui Pepelea din casa revoluţiei.

Eliad își exprima, în vorbe căutate, părerile despre rolul poporului :

— Da ! Acest popul glorios ne-a ridicat iarăşi din pulbere şi ne-a pus în fruntea-i. Ce minunat și eroic popul !

Dar tocmai vorbirea emfatică îi dezgolea nesinceritatea și lipsa de logică. Uitase fuga și panica ridicolă din noaptea de 28 iunie. Nu credea decît în el. În orice fapt se vedea doar pe sine însuşi : „Ion Heliade Rădulescu a insuflat popolului ideile, curajul, eroismul“. Iar ciracii, „eliadiștii“, au sugerat unor preoţi să-l încunune cu o coroană de spice.

A refuzat zgomotos, cu o replică evanghelică :

— Vă mulţumesc din inimă ! Dar nu sînt vrednic a fi mai presus decît Hristos care n-a purtat decît cunună de spini !

— Vrea să ajungă domn! îl denunța Brătianu. Asta-i adevărul.

— În definitiv, dac-a putut fi domn Bibescu nebunul, s-a răsucit Rosetti, de ce n-ar fi și Eliad fantastul, grandomanul?

— „Omul poporului“, în mantie albă, voievodală, a rîs o clipă și Bălcescu. Îndată însă a redevenit serios: Totuși, prieteni, să constatăm că popularitatea lui Eliad e o realitate și s-o folosim noi, nu ciocoii. Să osîndim, pilduitor măcar, pe Odobescu și Solomon, că-i avem în mînă, ca recidiviști întru trădare. Să nu-i mai cruțăm. Prin ei, tăiem ghearele reacțiunii! Primele gheare, cele mai ascuțite.

— Ei, asta... a cîrmit Rosetti din nas; cam dificil.

— Să aplicăm articolul treisprezece! nu s-a lăsat Bălcescu. Să ținem cît mai repede alegerile pentru Constituantă. Prin ele agităm poporul și înfăptuim reforme, înainte ca armatele tiranilor să apară la graniță. Presa, comisarii, instructorii, agitatorii, toți trebuie să îndemnăm mereu guvernul la acțiuni revoluționare.

— Ce urmărești, domnule Bălcescu, cu atîta devotament? înșurubă Ion Brătianu o întrebare otrăvită. Cînd împăcare? Cînd revoluție?

— N-am pornit la revoluție nici ca să-mi bat joc, nici să trag sforile, și nici să dobîndesc măriri. Mi-am început tinerețea în închisoare, pentru revoluție. Și închisoarea, ca și noblețea, obligă.

— Dacă nu dumneata, atunci Ghica. El se vrea domnitor, plescăi Ion Brătianu din limbă, semn că nu-l impresiona nici glasul vibrant al lui Bălcescu, nici nu-l cucerea sinceritatea lui totală.

— Dacă Ion Ghica ar nutri o ambiție ca asta, ar ajunge mai ușor ca reacționar, ca fanariot, ca filoturc ori filoțarist, și-a apărat Bălcescu prietenul, ca pe el însuși.

Noi, „fraţii", cerem dreptate straşnică. Odobescu şi protectorii lui, în ştreang!

— Vrei să parvii, domnule... Robespierre redivivus?

— Profitor de pe urma revoluţiei vei fi dumneata, domnule Brătianu, nu eu. Iar acum îmi cauţi ponosuri, anume ca să nu mai stărui cu împroprietărirea clăcaşilor, ca să nu mai cer osîndirea lui Odobescu. Că n-ai lăsat poporul să-l judece după legea aspră a dreptăţii sociale. Te-arăţi foarte radical, dar în fapt nutreşti gînduri pidosnice. Îţi pregăteşti, printr-un soi de revoluţie, o popularitate şi o ţară în care să fii ministru; cel puţin ministru!

— Nu permit!... urlă Brătianu scos din sărite.

Rosetti interveni glumind:

— Prea ne dăscăleşti ca pe prunci, furiosule. Sîntem amici. În schimb pe Tell îl laşi să urmeze aidoma sfatul... mărinimos al lui Eliad.

— Ce sfat?

— Nu ştii? a întrebat Brătianu, batjocoritor. A avansat ofiţerii care v-au arestat şi-au vrut să vă ucidă, care au comandat foc asupra poporului, la nouăsprezece iunie. Asta-i! I-a răsplătit pentru... contrarevoluţionarism şi trădare.

— E nebun?

A alergat la Tell:

— Ai avansat ofiţerii care la nouăsprezece iunie...

— Vrei armată?

— Vreau!

— Şi... ofiţeri, de unde?

— Pe locotenentul Andreescu Gheorghe l-ai avansat?

— Nu. Un insubordonat!

— Tell, mă înspăimînţi. Cu al cui cap judeci?... Ar trebui să urlu. Dar, uite, furia mă face blînd. Te rog, te rog din suflet, revoacă acest ordin mişelnic!

Din acea zi raporturile dintre Bălcescu și Brătianu s-au răcit iarăşi. Rosetti, ca de obicei, făcea glume pe socoteala „Casandrei revoluţiei“, a „furiosului“, și asprea relaţiile între prieteni așa, de dragul intrigii și al scandalului.

★

A rătăcit pe străzi pînă a ostenit. A intrat la Alecu Golescu. L-a găsit pregătindu-și bagajul : pleca la Paris. Au sfătuit toată noaptea. Cum lua drumul prin Sibiu, să stea de vorbă și cu transilvănenii, Bălcescu l-a condus pînă la Găiești.

— Alecule, în revoluţie s-au format două partide : Rosetti cu Brătienii, şi Eliad cu Tell și cu Nicolae Golescu. În loc să lupte uniţi, se sapă cu josnice mijloace și intrigi. Prăbușesc revoluția.

— Așa-s oamenii, Nicule. Pentru că primii totuşi sînt revoluţionari, ai grijă să nu ni-l momească reacţiunea, cu totul, pe Eliad. Împacă-l cu Rosetti și cu Brătienii și acţionaţi în comun, uniţi, cum zici tu. Că reacţiunea-i tare, foarte tare.

— Grea misiune îmi lași, Negrule... Oricum, tu lucrează bine acolo. Lucrează revoluţionar și patriotic. Să spulberi impresia că ești trimis într-un surghiun deghizat.

A desprins calul lăturaș, a încălecat și-a galopat înapoi spre București. S-a oprit acasă la Tell. În picioare, cu o mînă în buzunarul jiletcei, scuturîndu-și adesea pletele, scăpărînd din priviri, vorbind cu o dogoritoare căldură, l-a judecat cu asprime și dragoste.

— Tu, frate, porţi prea mult trena lui Eliad. Ești membru fondator al „Frăţiei“, eşti revoluţionar, nu lacheu.

— Mă insulţi ?

— Nu. Îţi vorbesc deschis, frăţeşte. Lași armata să se demoralizeze, să-şi piardă disciplina. Prin măsuri stupide, împingi în braţele reacţiunii ofiţerii cîștigaţi cu atîta trudă de partea revoluţiei.

— Şi ce propui ? întrebă Tell, cu glas stins, emoţionat.

— Să sporim armata la o sută de mii. S-o înarmăm. Să-i creăm un corp de ofiţeri tineri, patrioţi.

— Ai dreptate.

— Şi să nu vă mai sfădiţi cu Rosetti, cu Brătianu, nu mai împotmoliţi revoluţia în mocirla reacţiunii.

— Nu ne mai sfădim.

Au continuat discuţia în palat, cu Eliad şi Nicolae Golescu de faţă, informîndu-i ce-a hotărît cu Magheru și ce provizii și arme s-au strîns în mînăstiri și cazărmi.

Bălcescu vorbea blînd, cu menajamente, cu înţelegere.

Eliad se temea ca nu cumva Tell să fie cucerit de argumentele și căldura lui Bălcescu :

— N-avem bani pentru oștire și arme. Sîntem săraci. Şi, dacă ne armăm, supărăm Înalta Poartă. Providenţa ne-a sortit să luptăm doar cu puterea morală, reclamînd dreptul nostru. E mai tare ca tunurile. Iar dreptul nostru-i cel mai impenetrabilissim scut.

— La Dunăre se strîng armatele tiraniei şi ne amenință.

— Să le ieșim înainte cu icoane, cruci, prapore și cîntecele lui Crist ! declama Eliad, gesticulînd larg, parc-ar fi indicat locul, pe malul Dunării, pentru fiecare icoană, cruce și prapor.

— Farsă, ori prostie curată ? întrebă Nicu Bălcescu, fără să aștepte răspuns.

Își dădea perfect seama că tot ce a stabilit cu Tell rămîne vorbă în vînt.

★

Acasă găsi pe masă scrisori de la prieteni și rapoarte de la comisari.

Întîi a vrut să se culce, să-și ostoiască oboseala și demoralizarea. Dar a deschis raportul lui D. Oprescu, învățător, comisar în Romanați, și l-a prins lectura : ...„Toți țăranii au înțeles proclamația și s-au bucurat : s-au întristat doar vreo patru-cinci javre de aristocrați..."

Profesorul Brezoianu, din plaiul Nucșoara-Muscel, raporta : ...*«prin sate locuitorii, dacă li se va împotrivi cineva la dobîndirea drepturilor lor, sînt gata să și le cîștige cu forța. „Dați-ne arme, dați-ne arme, mi s-a zis în mai multe sate din plai, să luptăm pentru fericirea copiilor noștri"»...* Ăsta-i Brezoianu, cel care acum trei ani îl citea pe Marat.

În alte patru rapoarte a găsit aceleași idei, aceeași aprinsă dorință de luptă.

I-a pierit oboseala. A trecut la scrisori. Prietenii : Laurian de la Sibiu, Alecsandri din Bucovina își puneau toată nădejdea în revoluția din Țara Românească. Dorința cea mai fierbinte a tuturor revoluționarilor români, în acel ceas, suna așa : o singură constituție, o singură armată, o singură țară, așa după cum poporul e unul singur, din Dunăre în Maramureș. Laurian scria că la Sibiu comitetul național român îndură multe persecuții și umiliri. Guvernul lui Batthyány a poruncit percheziții prin casele românilor. L-a arestat pe Bălășescu. Laurian da îndemn ultimativ : *„...Acum e timpul. Adunați-vă, vorbiți, cereți sobor universal românesc. Cereți independență națională română, deopotrivă cu cea ungurească,* *secuiască şi săsească. Legile pe viitor să se scrie în limba română...“*

...Da, are dreptate Laurian. Sobor universal românesc : asta ne trebuie ! Şi germanii, şi italienii, şi polonii au ori propun parlament sau adunare naţională constituantă. Aşa cere spiritul democrat al vremii : reprezentanţii întregului popor român adunaţi în acelaşi forum, şi acolo să hotărască soarta singuri, liberi.

Mai departe, Ion Maiorescu îl povăţuia la fel : ...„*Bălcescule, a sosit timpul să organizăm o frăţie secretă şi grandioasă, care să se întindă peste toate părţile României şi să aibă cîţiva capi în fiecare provincie, iar centrul ei să fie în Bucureşti, unde este şi mai multă libertate de acţiune... Pretutindeni noi românii stăm mai tari în număr, însă mai slabi în energie ! Întemeiaţi dar propagandă puternică, orală şi prin scris, întemeiaţi gazete în Sibiu şi Banat ; răspîndiţi proclamaţiile noastre, cu miile, prin Moldova, Bucovina, Transilvania şi Banat ; ar fi prostie adevărată din parte-ne a nu ne servi de libertatea tiparului... Ungurii au 30 de gazete, şi transilvănenii n-au mai mult de două !... şi fără culoare sînt şi fără ton !“...*

Luă scrisoarea lui Eftimie Murgu. Scrisă simplu, geometric, cu idei limpezi, îl emoţiona mai mult ca oricare alta ; îl înaripa. Îşi uita şi decepţiile, şi amărăciunea. Dobîndea parcă, în clipa asta, uriaşă putere, să sfîşie ţesătura oricăror intrigi. Să sfărîme toată şandramaua otomană. Să creeze o Românie unită, cu un popor liber.

Alergă la Rosetti, în miezul nopţii.

— Prietenii şi „fraţii“ din ţară, din Transilvania, din Moldova şi Bucovina ne trimit comori de idei. Hai să le expunem şi lui Tell şi să-l determinăm la fapte.

— Hai ! Dar să nu mă mai ocărăşti că numai eu sînt sentimental.

Tell, grav şi foarte important, asculta lectura scrisorilor, rostea doar cîte un „da“ sau „nu“ și scutura scrumul ţigării cu arătătorul stîng, pe care-și pusese un inel mare, cu briliant lucitor.

Biruindu-și emoţia, Bălcescu citea calm, cu glas timbrat, cuceritor de frumos. Completa :

— Uite, fraţilor, se cuvine acum să ne întregim lozinca de luptă : dreptate, frăţie, unitate. Să chemăm pe transilvăneni și pe moldoveni la luptă comună. Uniţi ! Iată, dacă se unesc, italienii îi biruie pe habsburgi. La Peschiera au cîștigat o victorie răsunătoare. Unirea naţională e singurul principiu de viaţă, singura mîntuire pentru noi... Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere ; iar noi sîntem tari, numai dacă ne unim, cu toţii, într-unul și acelaşi trup politic : România. Ca să ajungem în adevăr puternici, trebuie să organizăm oștirea și să tragem cu sabia hotarele patriei. Deci, după ce am scos revoluţia la lumină, s-o înarmăm. Ascultaţi sfat și din epistola lui Murgu : *„Eu, frăţioare, să știi că am plîns de bucurie cînd am luat știre despre triumful libertăţii în România... Cea dintîi grijă să vă fie, fraţilor, armata ! Armată, cît mai în grabă căutaţi să aveţi, ca să puteţi cel puţin cea întîie năvală să* o *întîmpinaţi cu bună ispravă... Decît iară și iară vă îndemn : nu glumireţi, ci vă armaţi, știi cum e zisa :* Si vis pacem, para bellum ! [1]

...Fiţi cu inimă și staţi toţi cu toţii pentru libertate. Dumnezeul libertăţii s-a deșteptat, el priveghează peste soarta popoarelor, nu trebuie decît numai obștească voinţă, și tiranii vor rămînea rușinaţi, și noi, frăţioare, carii știi că am fost jertfa mîniei tiranilor, acum este vremea să ne izbîndim“...

---

[1] Dacă vrei pace, pregătește-te de război.

— Adevăr grăiește, surîse Tell, răsucind o nouă ţigară și înșurubînd-o, tacticos, în ţigareta de chihlimbar cu cerculeţe de aur.

— Deci, frate Cristache, cheamă în taină voluntari. Tocmește oștire revoluționară. Magheru strînge dorobanţi și panduri în Oltenia. Trimite pe cineva la Breslau, la adresa acelui negustor de arme de care ţi-am mai vorbit. Cumpărăm echipament de la francezi. Şi adună arme și provizii în mînăstirile întărite cu ziduri puternice : Dealul, Cozia, Bistriţa, Hurez, Tismana.

— Pe mine m-aţi convins. Convingeţi-l și pe Eliad și pe Nicolae Golescu.

— Îi convingem ! se angajă Bălcescu, sigur pe sine.

— Pun o condiţie, a tras Tell aer în piept. Să mă faceţi general.

— Ai prilejul s-ajungi mult mai mult : erou al libertăţii patriei ! declară solemn Bălcescu.

Cucerit de pasiunea, fervoarea, sinceritatea lui Bălcescu, Rosetti l-a însoţit, în aceeași noapte, și acasă la Eliad. L-au găsit la masa de lucru.

Şi-au dat mîna. Au băut vin de Drăgășani şi au mîncat plăcinte cu carne de gîscă. Au discutat îndelung şi contradictoriu.

Copleșit de argumentele musafirilor, Eliad a recunoscut, în sfîrșit, că unirea și armata sînt indispensabile revoluţiei. A făgăduit bani pentru procurarea armelor și a proviziilor ce se strîng în mînăstirile fortificate.

— Mi-am dat și eu seama că împotriva tunurilor reacţiunii nu se poate lupta numai cu vorba.

— Mai am o propunere, folosi Bălcescu prilejul schimbării la faţă a lui Eliad ; o propunere menită să scutească patria de multe necazuri pricinuite de boierimea reacţionară.

— Care-i propunerea ? se arătă gazda nerăbdătoare, sorbind paharul.

— Să scoatem cuiul lui Pepelea din casa revoluţiei !

— Adică ?

— Să poprim în mînăstirile Mărgineni şi Snagov contrarevoluţionarii cei mai primejdioşi : Cantacuzino, Băleanu, Văcărescu, Herescu, Villara, Ştirbey...

— Da ! îl susţinu şi Rosetti. De mult trebuia să-i neutralizăm. Dintre zidurile temniţei nu mai pot trimite aur la sultan şi jalbe la ţar.

— Bine gîndireţi, amaţii mei... Asta rămîne însă un secret ; un mare secret de stat.

— Desigur : să nu zboare corbii ! surîse Bălcescu, clipind din ochi, să risipească nedumerirea şi gîndind : ...Eliad e mai presus de aşteptări ! Nu sare în sus, nu explodează de furie. Ce s-o fi întîmplat ?... Vru să ceară şi îndepărtarea mitropolitului din guvern, dar se opri, de teamă să nu atingă vreun straniu resort psihic, capabil să răstoarne marea hotărîre revoluţionară şi, deci, să strice tot.

L-au cucerit uşor şi pentru ideea de a spori şcolile săteşti :

— Pentru asta să dăm bani imediat. Cultura e zeul meu.

După ce au mai ciocnit cîte un pahar de vin de Drăgăşani, s-au despărţit ca nişte buni colaboratori şi prieteni.

Ceasul de la Mihai Vodă suna ora trei. Luceafărul de dimineaţă scăpără mărunt în turbureala zorilor.

★

Cu toate că părea o treabă neînsemnată, organizarea propagandei îi ustura amarnic pe ciocoi. Scheunau de ciudă :

— Seamănă sămînţă de zaveră!... Răscolesc prostimea!

Şi îndată Herescu a prins să se gudure pe lîngă Eliad:

— Bălcescu scrie la gazetă, ticluieşte manifeste şi manuale cu idei republicane. Umple ţara cu comisari de propagandă. Adică o umple cu oamenii lui, ai lui Golescu-Negru și ai lui Ghica.

— E adevărat?! exclamă Eliad, buimăcit, surprins că nu înţelesese asta pînă acum.

— Dar ştii de ce? Te-ai gîndit cu ce scop?

Privirile lui Eliad au scăpărat mînie şi teamă, în doze egale și alternative:

— Nu! N-o să izbutească, furiosul... Şi a poruncit secretarului: De azi înainte toate rapoartele comisarilor să mi se aducă mie!

★

În după-amiaza aceleiași zile, Bălcescu a propus să se trimită comisari de propagandă în Transilvania, Banat, Bucovina şi Moldova. Eliad s-a speriat:

— Am mai spus-o: ideea de unire a ţărilor române ascunde intriga ţarului, transmisă prin Mavros, ca să ne strice cu sultanul.

— Bine, dar ieri... Domnilor, s-a adresat Bălcescu miniştrilor, hotărît să pledeze a zecea oară o cauză dreaptă, am pornit revoluţia împotriva caftanelor ruginite. Le-am doborît de la putere. Dar ne-am oprit aici. Boierimea reacţionară a rămas în ţară, slobodă. Şi e destul ca Emanoil Băleanu ori Constantin Cantacuzino să coboare în pivniţă și să scoată a suta parte din aurul strîns acolo, să-l trimită la Constantinopol, ca sultanul să ridice asupră-ne o armată mai mare ca a lui

Sinan pașa. Să confiscăm pămîntul și aurul reacționarilor, iar pe ei să-i neutralizăm.

— Vrei să ne transformăm în temniceri și în jefuitori ? întrebă Nicolae Golescu.

— Jefuirea jefuitorilor e o datorie, o lege revoluționară. Să le luăm chiagul puterii și, cu aurul lor, să plătim armamentul, hrana ostașilor, administrația statului nostru. Să secularizăm averile mînăstirilor grecești. Așa au făcut toate revoluțiile din lume. Să dăm pămîntul boieresc țăranilor, ca să-i legăm de revoluție și să-i avem ostași siguri, zdraveni, devotați ! Ce zici, Tell ?

— Să mai vedem.

— Parcă astă-noapte aveați alte păreri.

— Vrei să ne vîri în ștreang ?

— Ce neoameni ! a izbit Bălcescu cu pumnul în masă și a ieșit furios, jignit c-a pledat iarăși în pustiu.

★

Se destăinui Sevastiței :

— Nu mai pot lucra cu Eliad. Fățărnicia lui mă dezgustă.

— De cînd Ghica s-a dus la Constantinopol, și Alecu Golescu la Paris, numai tu mai...

— Da ; cu perfidie m-au izolat, ca să mă facă inofensiv. Să mă zbat, inutil, jder între spini.

— Nicule, nu lăsa revoluția fără suflet ! îl rugă Sevastița.

— Să fiu secretarul inepțiilor lui Eliad și compania ? Să iscălesc mereu decrete contrarevoluționare ?... Nu ! Nu, Sevastița...

— Ai spus că răspîndești ideile revoluționare.

— Nu mai lucrez nimic ! Nu mă înțeleg cu nimeni.

Parcă am altfel de cap, altfel de inimă. Parcă-s căzut de pe altă planetă.

Sevastiţa trase un scaun lîngă patul lui Bălcescu şi începu să croşeteze. Din copilărie, lui Nicu îi plăcea s-audă clinchetul andrelelor cînd lucra, gîndea ori visa. Dar acum era nespus de cătrănit şi-l enerva. Sevastiţa a înţeles şi s-a oprit.

— Ştii, Nicule, a pornit ea vorba, sfioasă, azi am fost în vizită la doamna Rosetti, să-i văd fetiţa. O cheamă Libertatea... Cocoanele vorbesc multe, bîrfesc. Zic că domnul Eliad a ajuns aşa de îngîmfat, că nu mai ascultă povaţa nimănui. În schimb ciocoii îl învîrt cum vor. Zic că mitropolitul vă trădează pe toţi, ca un făţarnic. Dar despre domnul Tell, ştii ce spun despre dînsul ? Că s-a înhăitat cu nişte zbrehude, nişte muieri pe care i le-a vîrît în casă cocoana banului Băleanu. Prin ele, protipendada află tot secretul politic de la Tell. Am întrebat : „De ce a devenit aşa de uşuratec ?“ „Că acum are bani, mi-au răspuns cocoanele, şi a prins gustul dezmăţului“... Te superi că-ţi înşir bîrfelile astea ?

— Nu. Îţi mulţumesc, Tiţa. Mai ales că, probabil... Ce oameni neoameni !

★

Şi timpul trecea.

Abia la 14 iulie, guvernul a început discuţia despre convocarea Adunării Constituante. Eliad propunea ca adunarea să se compună dintr-o sută de boieri, o sută de negustori şi o sută de ţărani.

— După prinţipiul sfînt al egalităţii.

— Straturile sociale nu-s egale ca număr. Boierii sînt o mie, negustorii, zece mii şi ţăranii, milioane ; deci propunerea domnului Eliad contravine tocmai principiului egalităţii, demonstra Bălcescu. Să învăţăm din istorie şi din experienţa celorlalte revoluţii, să nu ne încurcăm cu forme perimate, și să alegem, prin vot universal, o Constituantă în care poporul să fie reprezentat după dreptatea şi numărul lui.

— Dîndu-le boierilor o sută de deputaţi, interveni Nicolae Golescu, îi cîştigăm pentru aplicarea articolului treisprezece.

— Haida-de! Sînteţi naivi? Vă închipuiţi că o sută de boieri, avînd puterea în mînă, n-au alta de făcut decît să îmbrăţişeze reforma împroprietăririi? Băleanu ori Cantacuzino urăsc revoluţia, mai ales pentru că le smulge privilegiul de a trăi în trîndăvie, din sudoarea ţăranilor. Moşiile sînt pentru dînșii închisoarea unde-şi ţin clăcașii ca să-i exploateze.

— Sînt... patrioţi! se indignă Nicolae Golescu.

— Nu, sînt boieri: capete de caracatiţă. Împroaşcă jalea și groaza pretutindeni! Ca să-şi menţină moșiile, aţi auzit: cheamă într-ajutor și iataganele turceşti, şi baionetele ţariste. Ăsta li-i... patriotismul! Iar noi, în loc să-i punem în lanţuri, ne tîrguim cu dînșii?

Pusă la vot, propunerea lui Bălcescu, spre surprinderea lui Nicolae Golescu și Eliad, a obţinut majoritatea: Constituanta se va alege prin vot universal.

★

Vestea asta a înspăimîntat boierimea reacţionară.

— Ştiu mîrlanii ce mîncare de peşte-i votul universal?... Dau nas prostimii!... Vor să ne ucidă...

Iar mitropolitului îi cereau prin glasul banului Băleanu:

— Scoate, înalt preasfinte, zavragiii din ţară! Alungă pe cei care plănuiesc să ne întemniţeze în mînăstiri. Întîi pe Bălcescu, apoi pe Bolliac, pe Rosetti și pe Brătieni.

Spune-i lui Eliad că, dacă nu ne scapă de iacobini, îl dăm pe mîna sultanului, ca trădător. Aristarchi e mai tare decît Ion Ghica. Sultanul a trimis spre Bucureşti pe Soliman paşa, cu oaste mare. Să ia sama : vine !

*

Sevastiţa îi citi cu tremur în glas scrisoarea Mariei Cantacuzino, trimisă din Paris.

Scria despre întîlnirea cu Alecu Golescu, despre căderea lui Lamartine de la putere, despre insurecţia muncitorilor de la 22—26 iunie şi despre dictatura generalului Cavaignac. Din scrisoarea lui Alecu Golescu-Negru aflară şi alte amănunte : mulţi revoluţionari adevăraţi, şi mai ales cei de la „Reforma", erau persecutaţi. Socialiştii, arestaţi ori expulzaţi. Barthélemy a murit pe baricada din Place Vendôme. „Ţarul l-a felicitat pe Cavaignac"...

— M-da... murmură Bălcescu, întristat : De-acum, ce-om putea noi, singuri, cu transilvănenii şi moldovenii, cu Bariţ şi Murgu, cu Kogălniceanu, Costache Negri şi Alecsandri.

Şi a rămas pe gînduri. Mîncarea i s-a răcit în farfurie.

— Da... Tînjesc după oameni vrednici, drepţi, cinstiţi, curajoşi. Tînjesc după dreptate, după dragoste.

— Cheam-o pe Maria.

— Aş necăji-o cu firea mea cîrcotaşă.

— Nu-i adevărat, Nicule ! Eşti cel mai bun şi mai blînd om din lume. Necazuri îţi fac şarlatanii, cărora nu le convine purtarea ta cinstită, dreaptă, iubitoare de adevăr.

— Ştii, azi guvernul a hotărît un lucru important : convocarea unei Comisii de proprietate. Poate pe calea asta ajungem la împroprietărirea clăcașilor... Ajută-mă să copiez instrucțiunile pentru alegerea delegaților.

Cînd au terminat lucrarea, Bălcescu a surîs :

— Acum scrie mamei și implor-o să-mi trimită ceva bani. Că un ministru în Țara Românească trăiește tot din dania părinților, ca și un student la Paris.

— Eu mă pricep să învîrt fusul și acul, nu vorbele și pana.

— Nu-i nimic. Scrii scurt, ca un general. Şi asta-i bine. Acum ocrotește-mă, Sevastița, să dorm măcar un ceas.

— Da, dar a venit Năstăsache.

— Adă-l încoace !

Tapițerul l-a văzut obosit și-a grăit telegrafic :

— Sînt un tapițer cu ochi și cu urechi. Lucrez cu nasul în perete. Am prins totuși firul urzelilor : baș-boierii Băleanu, Filipescu și Constantin Cantacuzino se sfătuiesc între dînșii. Cantacuzino îl îmboldește pe mitropolit. Mitropolitul îl blagoslovește pe Herescu. Herescu se stropșește la Nicolae Golescu. Iar Nicolae Golescu la Eliad. Înțelegi ?

— Da. Ăsta-i canalul pe unde ajunge reacțiunea în guvern. Mi-am închipuit. Mitropolitul, cuiul lui Pepelea.

— Atunci, noapte bună. Şi să știi : nu-i dracul drac, ca boierul din conac, și cum e cel cu comanac.

Bălcescu a rămas să chibzuiască singur : ...Cum tăiem acest fir al reacțiunii strecurat în revoluție ? Ghilotina...

În ușă, gîfîind, un curier din minister :

— Talaat Efendi a ajuns la Gherghița ! Trebuie să-l întîmpinați.

— A apărut iar, stafia dracului ?

Sevastița îi ținu pelerina și-l întrebă în șoaptă :

— Nu cumva te trimit ca să te compromiți ?

— Poate ! Dar nu mă las eu încurcat de un turc.

Ghica ne dă sfat bun : să combatem politica ţarului prin protecţia sultanului şi să facem cît mai multe reforme. Deci, să fim diplomaţi !

În trăsură a moţăit. În zori părea odihnit.

S-a bucurat că Talaat ştia franţuzeşte. I-a vorbit curtenitor. Turcul se ferea să stea în Bucureşti. Afirma că Poarta a recunoscut constituţia şi pe Ion Ghica agent al ţării la Constantinopol.

Da cele mai solemne asigurări că ţarul va retrage armata din Moldova.

Nu credea întrutotul spusele turcului, dar deducea că ţara mai dobîndea încă puţin răgaz. L-a scos pînă la Giurgiu, lipsindu-l de orice prilej de a întîlni vreun ciocoi gulerat.

★

Lucra împreună cu Bolintineanu şi Bolliac la organizarea alegerilor. Ajuta, cu sfatul şi cu fapta, la răspîndirea ideilor republicane. Scria în Moldova, lui Ion Ionescu de la Brad : *„Vino grabnic şi ajută-ne să împroprietărim ţăranii... Dacă o conducem bine, Comisia de proprietate poate hotărî aplicarea articolului 13. Aşa desăvîrşim revoluţia“.*

★

Un curier le aducea ştiri din Transilvania. «*Nobilii unguri liberali strigă : „Trăiască uniunea !“ scria August Treboniu Laurian. Şi socot Transilvania ca un drept al coroanei sfîntului Ştefan. Un drept al cuceritorului, pe care noi nu-l recunoaştem. Cum zice şi Bariţ : cine sfinţeşte azi fapta unei coroane din evul mediu, batjocoreşte şi dreptatea, şi libertatea, şi fiinţa poporului român. Dară, nădăjduim că, în ciuda propagandei nobilimii, revoluţionarii români şi unguri se vor uni. Trebuie să se unească ! Altfel biruie tirania...*»

Ca să întregească informaţiile, Bolintineanu citi scrisoarea lui Vasile Alecsandri, acum secretar al comitetului revoluţionar al moldovenilor din surghiun. Le trimitea revista „Bucovina" unde publica poezia „Adio Moldovei", scrisă pe culmile Carpaţilor, în mai, cînd se surghiunea. Îmbina durerea cu nădejdea : ...„*O, Moldovo, ce jălesc, / Adio ! rămîi ferice, / Ferice să te găsesc...*"

— Nici fraţii moldoveni nu se lasă, zîmbi Bălcescu, încălzit de o bucurie interioară. Toţi strigă unire ! Şi „Adio Moldovei", şi revista „Bucovina", şi „Deşteptarea României", tipărită pe foi volante, par nişte inimi frăţeşti întinse spre noi. O să mergem să ne unim la Alba-Iulia, ca-n vremea lui Mihai Viteazul...

Deodată, veşti din Rusciuc despre o armată otomană de 20 000, cantonată la Dunăre. Iar în noaptea de 19 iulie apăru în Bucureşti Tinghir Efendi, secretarul lui Soliman paşa.

Deci Talaat Efendi minţise.

Apariţia turcului în Bucureşti îngheţa inimile membrilor din guvern. Rosetti reproşa lui Bălcescu :

— Ce face Ghica la Constantinopol ?

Nicolae Golescu şi Tell spumegau :

— Ori Talaat Efendi te-a dus de nas, ori ai trădat tu cu Ghica al tău...

Constantin Cantacuzino rîdea în barbă şi-i şoptea lui Nicolae Golescu :

— A adus firman pentru arestuirea guvernului rebelist. Vă trimite în lanţuri, la Ediculé. O să păţiţi mai rău ca Brîncoveanu.

Eliad şi-a pierdut capul şi demnitatea. S-a dus, pe jos, la gazda lui Tinghir. I-a strecurat sub perne o pungă de galbeni. S-a milogit :

— Nu mă trimite la Constantinopol, slăvite... Sînt un biet intelectual sărman, dar fidel, trup şi suflet fidel măritului sultan.

Turcul l-a măsurat cu ochi pieziși. Şi a taxat toată revoluţia după acest etalon.

Pe sub ascuns, marii boieri l-au umplut pe Tinghir Efendi de daruri : mult mai bogate decît punga adusă de Eliad.

— Roagă-l pe măritul Soliman paşa, se ploconea Băleanu, să ne scape mai repede de rebelişti.

— Venim să restabilim ordinea legală în Valahia, se fălea turcul. Excelenţa sa Soliman paşa nu intră în Bucureşti decît pe poarta regulamentului organic. Nu recunoaşte alţi capi ai ţării decît boierii. Alegeţi imediat un caimacam.

Neaşteptata apariţie a armatei turceşti la Dunăre răvăşea totul în Bucureşti. Reacţiunea se topea, leşina de bucurie. Banul Băleanu trecea peste meteahna zgîrceniei şi dăruia mitropoliei, pentru racla Sf. Dumitru Basarabov, un sfeşnic de argint şi o cruce mare de aur : „Prinos că ne-a mîntuit de pacostea răzmeriţii“.

Constantin Cantacuzino trimitea povaţă lui Eliad să renunţe la colaborare cu „rebeliştii“, dacă i-i dragă viaţa. Alecu Filipescu îl ameninţa pe Bălcescu cu spînzurătoarea. Ameninţări anonime primeau şi Rosetti, Bolliac, Bolintineanu. O sumă de coconeturi, în cap cu Zoe Ştirbey, pregăteau cu febrilitate mese, daruri şi „surprize“ pentru Soliman paşa. Se întrebau : „Psihimu, îi plac fetele bălăi, ori mai negricioase ?“

Toată ziua aceea Bălcescu, Rosetti, Brătienii, Bolliac, Aristia au răscolit capitala şi au adunat poporul, să manifesteze pentru guvern, pentru constituţie, pentru libertate.

Văzînd agitaţia de pe uliţi, auzind lozincile poporului, Tinghir Efendi şi-a mai domolit zelul filo-boieresc.

*

Bălcescu se zbătea ca apa de maluri :

— Să nu ne milogim ! Să nu cerşim pace cu orice preţ. Am început să adunăm arme la mînăstiri. Magheru a orînduit o tabără la Cîmpul lui Traian. Să folosim forţa populară ! Să scoatem oştirea...

— N-avem arme destule, muniţii... se tînguia Tell.

— Cumpărăm !

— Şi ofiţeri ?

— Îi creăm în luptă ! Fraţii transilvăneni scriu că Avram Iancu rînduieşte cu ţăranii din Munţii Apuseni o oştire revoluţionară. Buteanu, Dobra şi Axente Sever sînt lîngă dînsul tribuni, adică ofiţeri. N-are nici arme, nici ofiţeri, nici bani. Încropeşte totuşi oştirea. Tu ai o bază ; ai un mănunchi bun de ofiţeri. Îl ai pe Magheru, pe Pleşoianu, pe Voinescu, pe Cristofi, pe Zăgănescu şi atîţia alţii, tineri entuziaşti, revoluţionari. Ai banii ţării. Poţi avea tot aurul boierimii reacţionare, toate averile mînăstirilor greceşti. Ai tot poporul alături de tine !... Ce mai aştepţi, Christian Tell ?

— Nimeni nu poate rezista înflăcărării tale...

Părea convins.

Dar s-a întîlnit cu Eliad şi şi-a schimbat iar culoarea :

Nicolae Golescu a plecat la Giurgiu. Îl înduplecă pe Soliman paşa cu vorbe paşnice.

Pe Bălcescu îl înspăimînta ridicolul în care i se prăbuşea prietenul.

La Giurgiu, Nicolae Golescu, speriat de răcnetele şi ameninţările paşei, a acceptat să modifice constituţia, să suprime votul universal, să introducă iar cenzura presei, să renunţe la secularizarea averilor mînăstireşti, să alcătuiască o căimăcămie în locul guvernului provizoriu. Aceste cedări au dezorientat pe unii revoluţionari. Alţii au răscolit Bucureştiul și au adunat din nou peste 40 000 de oameni pe Cîmpia Libertăţii. Tipografii răspîndeau manifeste în versuri. Tineretul cînta marşul lui Andrei Mureşanu : *„Români din patru unghiuri, acum ori niciodată / Uniţi-vă în cuget, uniţi-vă-n simţiri ! / Strigaţi în lumea largă că Dunărea-i furată, / Prin intrigă și forţă perfide uneltiri !...“*

★

La deschiderea adunării, poporul a respins căimăcămia cerută de trimisul sultanului. Atunci grupul lui Eliad a propus numirea unei locotenenţe domnești alcătuită din șase membri.

— E o idee mîntuitoare, justifica Nicolae Golescu, zămislită în mintea domnului Heliade Rădulescu. Să fim și cum vrea poporul, și cum cere Soliman paşa.

Auzind numele celor ce aveau s-o alcătuiască, mulţimea a aclamat locotenenţa domnească.

— Dar să ne păzească de turci ! Să-i alunge pe boieri ! Să ne dea pămînt !

Nicolae Golescu, Eliad şi Tell au plecat la Giurgiu să obţină confirmarea locotenenţei domneşti. Soliman paşa i-a primit în casa beiului, tolănit pe sofa. S-a mîniat auzind că n-au ales căimăcămia.

— Omer paşa, ocupă Bucureştiul ! și-a aruncat ciubucul în capul ciubucciului.

Şi numai cînd Tinghir Efendi i-a descris adunarea de pe Cîmpia Libertăţii, Soliman a retras porunca.

— Numiţi o căimăcămie din trei membri !

— Ca să nu sperie poporul, s-a rugat Eliad, îngăduie, mărite pașă, a se numi locotenență domnească.

— Cu condiția s-o aprobe mai întîi măritul sultan, a mormăit Soliman pașa, făcînd semn cu stînga să plece, iar cu dreapta să i se dea ciubucul.

*

Apunea soarele dincolo de plopii de la Mihai Vodă.

Bălcescu, Rosetti, Bolintineanu, Bolliac, Voinescu întîmpinau, în curtea palatului, delegația de la Giurgiu.

— Avem triumvirat! desfăcu Eliad brațele larg și coborî din trăsură, radios și teatral. Avem locotenență domnească din trei!

Numai ascultînd darea de seamă și aflînd că locotenenții domnești s-au numit: Tell, Eliad și Nicolae Golescu, Bălcescu s-a dumirit:

— Ați uzurpat locul guvernului provizoriu! Ați călcat în picioare voința poporului, revoluția.

— La Roma, triumviratul... a început Eliad o ditirambă istorică.

— A dus la dictatură și la imperiu!...

Vestea îl îndurera așa de amarnic, că nici nu mai putea zîmbi. Socotea în minte: ...În loc de un caimacam, trei: măria sa trufia, măria sa slugărnicia și măria sa nulitatea. Și iar tare:

— Proastă și nenorocită afacere! Dacă vă numiți locotenenți domnești, înseamnă că nu țineți locul republicii, ci locul lui Bibescu, al lui Cantacuzino sau... dracu' știe cum l-o mai chema.

— Fii tu triumvir, dacă... s-a poticnit Tell într-o răstire.

— Generosule, îmi oferi cinstea de a înmormînta revoluţia, după ce aţi ucis-o, între Giurgiu şi Bucureşti, prin trădare ?

— Cutezi ? Noi, trădători ?... Uiţi că prietenul tău Ghica unelteşte la Ţarigrad, ca un Pisistrate modern ? Iar tu, aici şi acum chiar, te ridici împotriva voinţei poporului, care mi-a inspirat ideea ca eu să fiu locotenent domnesc ?

— Domn Ion Heliade I ! hohoti Rosetti. Aici am ajuns.

— Lupt cu turcii, cu fiarele, dar cu reaua-credinţă nu pot, se feri Bălcescu, mai deoparte, îngrozit de noul chip al prefăcătoriei.

— Soliman paşa vine cu armată : 20 000 ! se cutremură Tell. Să te văd cum...

— Dac-ai fi general adevărat, te-aş vedea în fruntea poporului înarmat, nu locotenent domnesc, în palat, după ce ai sărutat tălpile lui Soliman paşa ! a strigat Bălcescu şi a ieşit. Din prag se întoarse : De-acum, în tabără la Magheru, şi-n munţi la Iancu !

★

Ţara trăia sub groaza invaziei otomane.

Locotenenţii domneşti nu întreprindeau nimic ; îşi aranjau doar ploile cu cioclovimea şi se năraveau întru ifose domneşti, cum caracteriza Rosetti. Că fiecare se visa domnitor.

★

Trei zile Bălcescu a zăcut în pat cu febră mare.

Sevastiţa, Costache, Bolintineanu, Catina, Năstăsache îl informau despre intrarea lui Soliman paşa în Bucureşti şi găzduirea lui în palatul lui Bibescu.

— Boierii plesnesc de bucurie.

— Şi-au împodobit casele cu covoare şi ghirlande.

— Au umplut cu trăsuri podul Mogoşoaiei şi podul Beilicului.

— Pînă la Radu Vodă numai plimbări.

— Poporul strigă pentru constituţie.

— De aceea boierii au cerut : „asigurarea vieţii, căci ne temem de popor"...

Aşa bolnav cum era, s-a îmbrăcat de ceremonie şi a plecat la minister. L-a auzit pe Eliad rostindu-şi oraţia în cinstea lui Soliman paşa :

— ...Excelenţă, aţi trecut Dunărea, şi inimile românilor care cereau dreptate s-au umplut de bucurie. Aţi venit ţinînd într-o mînă pacea şi în alta dreptatea... Capitala României vă aşteaptă cu braţele deschise, cu inimile înflăcărate... Aţi venit în mijlocul ei cu armele mîntuirii care sînt : iubirea, blîndeţea, înţelepciunea şi milostivirea...

Rătăcit în rîndul invitaţilor, Bălcescu fierbea :... „Braţele deschise" şi „inimile înflăcărate" sînt ale boierimii, desigur. Poporul scrîşneşte şi geme. Ne sileşti, domnule Eliad, să ne tîrîm ruşinos, în genunchi, cînd s-ar fi cuvenit să-l întîmpinăm cu paloşul în mînă.

Soliman paşa a răspuns, amintind despre „evenimentul supărător de la 11 iunie"... despre însărcinarea specială dată de sultan de a restabili aici „ordinea legală". Pentru asta îi stă la dispoziţie o armată. Îngăduia locotenenţa domnească, dar numai sub rezerva aprobării sultanului. Şi, în numele hatişerifului de la Ghiulhané, reclama boierii refugiaţi, garantîndu-le persoana şi libertatea.

— Nu-s idei politice, Bolliac, ci vechi zornăituri de lanţuri.

A refuzat să participe la banchet :

— Bucură-se ciocoii. Eu pun doliu naţional şi strîng pumnii, să lovesc.

*

Rosetti și Brătienii agitau masele.

...Asta-i bine, gîndea Bălcescu. Rău este că nu înarmăm poporul, nu-l pregătim pentru luptă. Cuvintele rostite de tribuni talentaţi înflăcărează ; dar numai armele apără. Nici Costache, nici Rosetti, nici Brătienii, nici Tell nu vor să scoatem armata în stradă. Nu vor nici măcar să pornească în fruntea mulţimii spre palat, să protesteze împotriva lui Soliman paşa.

— Solia trebuie respectată ! se arăta diplomat Tell, etalîndu-şi uniforma nouă de general și de locotenent domnesc, gesticulînd cu stînga, la care mai adăugase încă un inel gros cu diamante.

Singur, la o masă, în restaurantul unui grec de pe podul Mogoşoaiei, Bălcescu analiza situaţia : ...Ne-au mai rămas patru căi pentru salvarea revoluţiei. Prima : Comisia de proprietate — să hotărîm împroprietărirea, adică să înfăptuim revoluţia socială ; a doua : Adunarea constituantă — s-o alegem cît mai democrată ; a treia : republica — adică să desăvîrşim revoluţia politică ; a patra : unirea cu transilvănenii şi cu moldovenii — adică să realizăm revoluţia naţională. Încropi un articol pentru „Poporul Suveran“ : „Drepturile românilor către Înalta Poartă“. Încerca să-și exprime părerile despre intervenţia otomană. Croia ocolișuri de frază, crea nuanţe care să-i exprime gîndul cît mai întreg şi totuși să treacă peste bariera cenzurii, instituită de patru zile.

Şi încheia cu un avertisment : *„...Să nu uităm că sîntem datori a apăra naţionalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiţi, chiar vărsînd sîngele nostru“...*

A doua zi, citind „Poporul Suveran“, Eliad a urlat, parcă i-ar fi turnat cineva untdelemn clocotit în gură :

— Furiosul strică tot ! Ne primejduieşte viaţa ! Vrea război ?

— Să-l trimitem în delegaţie la Constantinopol, să obţină recunoaşterea locotenenţei domneşti, a sugerat Herescu, zîmbind diabolic.

Eliad şi Tell au găsit ideea genială :

— Numai un cap de boier putea zămisli o soluţie ca asta !...

Cînd i s-a comunicat, Bălcescu s-a împotrivit, rîzînd, ca de-o şotie stîrnită de Rosetti-Berlicoco :

— Vă bateţi joc de mine ? Să pledez în faţa marelui vizir pentru o cauză pe care o detest ? Nu plec !

— Trebuie ! a apăsat Tell, autoritar, ca un general şi ca un locotenent domnesc. Pleci cu o delegaţie mare !

— Ce-ar putea face delegaţia mai mult decît Ghica ?

— Va obţine recunoaşterea locotenenţei domneşti.

— Nu la Constantinopol, ci aici trebuie să fim tari. Şi aici sîntem tari numai cu poporul înarmat !

— E vorba şi de mînăstirile greceşti, l-a domolit Eliad. Şi numai dumneata te pricepi să susţii, să argumentezi secularizarea lor.

— Vreau să conduc Comisia de proprietate.

— Pui acolo pe cine vrei. Chiar şi pe Ion Ionescu de la Brad, a stăruit Nicolae Golescu, gîndind că acest agronom moldovean, cu utopiile lui, n-o să realizeze nimic serios, afară doar de ceva încurcături.

— Lăsaţi-mă să organizez lupta comună a revoluţiilor din această parte a Europei ! Moldovenii ne trimit veşti că-s gata să sară din nou la luptă. Fraţii Alecsandri, Costache Negri, Sion, toţi cei adăpostiţi în Bucovina ori la Paris se organizează şi nu aşteaptă decît clipa. Şi clipa asta o aşteaptă mai ales poporul. În Banat, Murgu, în Transilvania, Bariţ şi Laurian...

— Da ? l-a întrerupt Eliad, cu belşug de îngrijorare întipărită pe faţă. Dacă mai crezi în năluca asta, citeşte un document edificatoriu. Poftim !

— Scrisoarea lui Laurian ?

— Prietenul dumitale !

Lui Bălcescu îi tremurau mîinile ; ochii pierdeau şirurile. Se străduia să prindă înţelesul frazelor : ...«*La Mihalţ, comitatul Alba, ţăranii români au ocupat un fînaţ luat de mai de mult de contele Esterházy. Baronul Bánffy, fişpanul, a poruncit armatei să tragă. A ucis mulţi ţărani români... Comitetul naţional român din Sibiu cere mereu recunoaşterea naţiunii române... Dar Kossuth cică ar fi răspuns : „Cine vrea naţionalitate să şi-o ia cu vîrful spadei“... Numai cu greu, Bărnuţ, Bariţ şi cu mine l-au putut opri pe Avram Iancu să nu plece cu moţii lui să răzbune moartea românilor din Mihalţ...*»

— Ei ? înşurubă Tell în aer degetele cu inele de aur.

— Oamenii pot greşi : popoarele nu ! În aste clipe grele, datori sîntem să îngropăm în uitare pricinile dezbinării şi să scoatem la lumină tot ce ne uneşte. Altminteri trădăm misiunea revoluţiei. Plec în Transilvania să...

— Dacă nu pleci la Constantinopol, te surghiunim, s-a încruntat Nicolae Golescu.

Bălcescu a strîns pumnii ; a înălţat fruntea ; a tras mult aer în piept, ca să înăbuşe un geamăt ; a vorbit cu glas scăzut, tremurat :

— Cine mă însoţeşte ?

— Dimitrie Brătianu, Grădişteanu şi Ştefan Golescu.

— Daţi-ne secretar pe Ubicini.

Furia îl ameţea. Totuşi, cînd a trecut pe lîngă Tell, a mai încercat :

— Frate Cristache, tu rămîi aici cel mai de nădejde. Poartă-te măcar acum ca un revoluţionar, ca un ostaş, ca un român, ca un conducător al „Frăţiei". Adună de sîrg provizii şi arme în mînăstiri, cum a început Magheru la Dealul, la Cozia, la Tismana. Eşti generalul revoluţiei. În mîinile tale stă victoria. Zoreşte înarmarea, ca să putem vorbi sultanului cu spada în mînă.

Generalul Tell l-a cuprins de umeri şi l-a strîns aproape, şoptindu-i :

— Să fim la înălţime !...

O clipă, Bălcescu retrăi sentimentul certitudinii, ca atunci cînd, pe cîmpia Filaretului, jurau să fie fraţi şi simţeau strîns, puternic, lanţul braţelor încleştate în legătura prieteniei, a frăţiei.

★

În zorii zilei de 10 august au intrat în Bosfor.

Mineretele şi palatele Constantinopolului spărgeau cerul şi se oglindeau tihnite în limpezimea mării.

Contele polonez Ilinski, pe numele turcesc Iskender bey, care îi însoţise de la Giurgiu, le descria originalitatea construcţiilor constantinopolitane, vădindu-şi ampla cultură istorică şi artistică. Bălcescu îl asculta şi prefira file de istorie naţională : ...Pe acolo, în 1504, a trecut Ion Tăutul, cu ceata lui de pedestrime... În 1593, Mihai Vodă, cu Stroe Buzescu, să dobîndească tronul. Colo, la Edicule, a zăcut închis Vasile Lupu... Poate acolo, în faţa chioşcului cu arabescuri mărunte ca un ajur albastru, călăii au aruncat trupul lui Constantin Brîncoveau...

De la port, Bălcescu a vrut să se ducă direct la Ion Ghica. Dar Raghib Efendi, secretarul lui Soliman paşa, l-a poftit la el acasă.

— O arestare deghizată ? întrebă Brătianu.

Cu Ghica, Nicu Bălcescu s-a văzut abia a treia zi.

— E-atîta mocirlă aici ! a lăcrămat Alexandrina. Trebuie bani, prea mulţi bani, ca să obţii ceva. Dreptate la turci nu există.

— Ciocoimea are aici rădăcini şi prieteni tari şi nespus de vicleni, a continuat Ghica lămuririle. De cîte ori trec Bosforul, văd în faţa palatului lui Ali paşa caicul mare şi elegant al lui Aristarchi. Lucrează, cu toate pungile de aur trimise din ţară, pentru Bibescu, pentru boierii ciocoi, pentru bisericile greceşti şi împotriva revoluţiei noastre.

Tot povestind şi discutînd, nici n-au băgat seamă că, dinspre Cornul de Aur, răsărea iarăşi soarele.

În zilele următoare, cu ajutorul lui Ghica, delegaţia română a obţinut binevoitoare întrevederi particulare. Dar nici un demnitar mare n-a primit-o oficial.

Ghica arăta lui Bălcescu :

— Aristarchi a înfăţişat sultanului însuşi o jalbă a boierilor împotriva lui Soliman paşa : îl învinuie că, în loc să înăbuşe revoluţia, tratează cu rebelii. Cer să trimită în Ţara Românească un alt împuternicit, care să procedeze „mai energic" şi să gîtuie revoluţia imediat.

— Şi ambasadorul rus Titoff l-a dojenit pe sultan pentru comportarea lui Soliman paşa în Ţara Românească. L-a ameninţat cu război, dacă nu retrage pe acest... sprijinitor al revoluţiei din ţara noastră. Sultanul s-a şi executat : l-a înlocuit cu Fuad paşa, informa Alexandrina.

Delegaţia română l-a căutat, în grabă, pe noul împuternicit. I-a deschis poarta cu aur, după obicei. Dar Fuad paşa a vorbit ca un tiran feroce :

— Sublima Poartă nu recunoaşte alt guvern, decît al lui Gheorghe Bibescu.

— Guvernul Înaltei Porţi trebuie să ţină seama de realitate : poporul român l-a alungat pe Bibescu, a stăruit Bălcescu. Şi pe baza dreptului ginţilor şi-a ales o nouă conducere şi-a dat o constituţie democrată.

— Supuneţi-vă ! au scăpărat ochii lui Fuad. Aşteptaţi totul de la mila măritului sultan. Şi-a azvîrlit mîna stîngă în aer, lucindu-şi mătăsurile şi bijuteriile, parc-ar fi zis : plecaţi ! altfel satîrul călăului.

— Ce rol stupid jucăm... a reluat Bălcescu vorba, în uliţă. Dac-am avea barem 50 000 de ostaşi buni, altfel am discuta.

Cu toată delegaţia, cu Ghica şi cu Alexandrina l-au vizitat pe generalul Aupick, ambasadorul Franţei la Constantinopol. Sperau măcar aici ajutor. Au găsit jăluiri :

— În Franţa-i război civil, *mon pauvre Ghica*[1]; nimic nu mai poate împiedica pe ţar să vă ocupe ţara.

— Şi ce-am mai aşteptat, ce-am mai nădăjduit de la Paris...

— Nici aici nu mai avem de ce pierde vremea, a reluat Bălcescu regretele lui Dimitrie Brătianu. Tiranii se înţeleg bine între ei. Dacă mai este un stîlp al nădejdii, acela se cheamă poporul român. Hai acasă ! Să punem mîna pe furci, pe lănci, pe coase şi topoare.

Scrise lui Tell, prevenindu-l : ...„*arătaţi oarecare semne de împotrivire, oarecare demonstraţii armate... Trimiteţi la Călugăreni un corp de oştire şi de voluntari tineri. Înarmaţi-i cu puştile luate din pichete. Tiranii sînt obraznici, pentru că au aflat că nu ne împotrivim... Pînă e vreme, daţi Magherului putere mare şi extraordinară, să organizeze Oltenia, să schimbe toţi funcţionarii, să aresteze toţi reacţionarii. Pleşoianu şi Creţulescu să ia legătura cu Murgu şi să dobîndească ajutor din Banat...*

---

[1] Sărmanul meu Ghica.

Fuad paşa e un afemeiat şi un palavragiu. Vedeţi să nu vă înşele. Vorbiţi-i două, trei vorbe scurte, tăiate cu toporul. Aş dori ca numai cu tine să vorbească; numai tu tai vorbele astfel... Pînă acum am umblat cu binele, e vremea să schimbăm tonul."

Împreună cu Ghica, scria şi lui Magheru : ...„*angajează-te într-o rezistenţă disperată. Iar dacă, în luptă cu forţele tiranilor, te vei găsi strîmtorat, treci în Transilvania cu dorobanţii şi cu pandurii tăi şi uneşte-te cu armata lui Avram Iancu.*"

O zi şi o noapte au dezbătut un memoriu, documentat, către Ali paşa, ministrul de externe al Turciei.

— Trimitem o copie şi lui Alecu Golescu, la Paris, s-o înfăţişeze lui Czartoryski ; poate zice şi el un cuvînt bun pe lîngă guvernul francez.

Şi concluziona în scrisoarea către Alecu Golescu : ...„*dacă Franţa ne va ajuta pe lîngă guvernul otoman, scăpăm ; iar de nu, sîntem pierduţi*".

★

De departe, de pe Bosfor, Constantinopolul arăta ca un miracol : palate aurite, moschei, minarete, zidiri uriaşe, chiparoşi. De aproape : oameni istoviţi de muncă, alături de stăpîni trîndavi, vicleni şi perverşi ; trufie şi lux orbitor, alături de milogi, de murdărie fojgăind de muşte şi stîrnind duhori greţoase ; totul, într-un talmeş-balmeş înfiorător.

Bălcescu ura acest oraş mare şi plin de contraste. Aici s-au consumat, veacuri şi veacuri, pîinea, laptele şi mierea ţării. Aici sălăşluia un tiran ticălos care prea adesea, printr-o simplă clătire de deget, atîtea nenorociri a adus românilor.

Se destăinui :

— Alexandrina, numai văzînd Constantinopolul, începi să-i cunoşti pe turci. Statul lor, un putregai ; supraviețuieşte numai prin asuprirea popoarelor şi prin nemernicia ori interesele guvernelor Europei. Aici nu mai trebuie să venim cu aur ori cu vorbă miloagă, ci cu spada, ca Mihai Vodă. Plec !

★

A lăsat pe ceilalţi delegaţi în Constantinopol şi-a alergat la Bucureşti.

Presimţea prăbuşirea aproape, şi n-o credea. Mai imagina portiţe de scăpare : ...Dăm pămînt gratuit ţăranilor, îi revoluţionăm şi-i înrolăm în oştire, înainte de a ajunge Fuad paşa cu armata în ţară. Într-o săptămînă, prin comisarii de propagandă, strîngem 100 000 de voluntari. Spre Avram Iancu aleargă zilnic sute şi sute de voluntari : spre Kossuth, curg mii şi mii de ostaşi maghiari ; spre regele Piemontului afluează tot poporul italian, să lupte cu armatele lui Radetzky. Noi chemăm şi moldovenii. Ne înfrăţim cu armatele lui Iancu. Ne întovărăşim cu ungurii, polonii, sîrbii, cehii, cu toate popoarele care au intrat în focul luptei. Mai sînt speranţe. Mai sînt ! Ba poate-i chiar mai bine aşa : împrejurările ne silesc să facem reforme prin popor şi pentru popor. Ţineţi-vă bine, tu, frate Cristache, şi tu, Magherule...

Urmărea valurile Mării Negre şi murmura : *„De fulgere să piară, de trăznet şi pucioasă...“* Mureşene, cît te iubesc pentru stihurile astea ! Le-ai rupt din inimă, şi le-ai dat. Inimii întregului popor...

La Galaţi, a intrat în vorbă cu doi negustori din Iaşi. Cînd au aflat cine-i, i-au strecurat o broşură, şoptindu-i :

— Citeşte-o. E de la Mihail Kogălniceanu.

A sorbit-o, pe furiş, pînă la Brăila, retras singur la prova : „Dorinţele partidei naţionale în Moldova". Refugiaţii moldoveni, prin pana lui Kogălniceanu, condamnau regulamentul organic. Cereau egalitatea cetăţenilor, împroprietărirea ţăranilor prin răscumpărare. Argumentau : ...„*nu este omenesc ca omul să exploateze pe om, ca cei mulţi să fie instrumentele de muncă a celor puţini şi ca un popor întreg să-şi jertfească viaţa în folosul unora*"... Încheiau : „*Cheia de boltă a edificiului naţional este unirea Ţării Româneşti cu Moldova*"...

...Deci am dreptate ! se bucura Bălcescu. Şi-s fericit că mă întîlnesc în gînduri şi idealuri cu toţi românii revoluţionari : frăţie-dreptate-unitate !...

De la Giurgiu a gonit, călare, la Bucureşti. A povestit locotenenţilor, scurt, rezultatul soliei, şi a conchis :

— Trebuie să ducem revoluţia mai departe, cu paloşul ! Ca ungurii. Ca italienii. Ca polonezii. Ca fraţii noştri transilvăneni.

În sală se aşternu, învrăjbită, tăcerea. Nicolae Golescu privea pe fereastră. Eliad, în plafon. Tell, în covorul persan cu flori orientale : îi străluceau inelele cu briliante pe trei degete de la mîna stîngă.

Tăcerea demonstra că în Bucureşti bătuseră vînturile rele şi că locotenenţii domneşti aşteptaseră minuni de acolo de unde, de veacuri, izvorau numai nenorociri pentru ţara românească.

— Ci ziceţi ceva ! Ori v-a amuţit laşitatea ? Aţi înfăptuit ceva în armarea ţării ? Aţi dat Magherului puteri extraordinare ?

— Fuad paşa a ordonat armatei să... Nu putem... N-avem...

— Generale Tell, cheamă oastea la luptă ! Noi adunăm poporul.

— Vărsări de sînge? se încrîncenă Eliad. Nu încuviințez! Ca locotenent domnesc, vreau să pertractez cu diplomație, cu memorii, cu...

— Cu sînge, nu cu lacrimi, se cucerește libertatea!

— E o nebunie! șopti, cu spaimă, Nicolae Golescu.

— Mai bine o nebunie eroică, decît o prăbușire nemernică!

Ieși, furtună, din încăperea asta otrăvită de trădare. Se întoarse, totuși, fulgerat de un gînd nou:

— Ați hotărît împroprietărirea? Comisia de proprietate?

— Am suspandat-o! spuse Eliad.

Înghețul tăcerii cuprinse iar sala. Locotenenții domnești își aruncau unul altuia priviri complice. Așteptau, pregătiți, „explozia furiosului".

Tell își scoase țigareta de chihlimbar cu cerculețe de aur și își scotoci prin buzunarele cu fireturi aurite punga de tutun.

— O numisem pentru a rezolvi neînțelegerile dintre...

— Nu, domnule Golescu: ca să împroprietărim țăranii! corectă Bălcescu, nefiresc de calm.

— În loc d-a se pătrunde de spirit de dreptate, fraternitate și pace, făcea seanțe tot mai tempestuoase, a intervenit Eliad. Proprietarii s-au alarmat, căci Ionescu al dumitale debita numai de filozofie, de economie politică, de socialism, de comunism, de Fourier, de Proudhon, de Babeuf, de Louis Blanc...

— Și...? se ascuți glasul lui Bălcescu, semn că erupe mînia din el.

— Și te poftesc a nu mai cuteza să ceri socoteală locotenenței domnești! N-o mai fă pe Cato censoriul. Nu mai ești ministru; nu mai ai nici o calitate oficială.

— Citește! i-a întins Tell „Poporul Suveran".

— Da, citeşte ! E ziarul cel mai... nepărtinitor, surîse Eliad, ironic şi triumfător că scena îi reuşea de minune, aidoma cum o plănuise.

Bălcescu citi, tremurînd de mînie. Literele, ca nişte scîntei împroşcate de-un vînt vrăjmaş, îl înţepau, usturător, drept în lumina ochilor : ...„*Locotenenţa domnească se înfăţişă în mijlocul lor. D. Heliade dădu o nouă dovadă de elocuenţă evangelică, prin care lasă să se întrevadă sufletul său mare, generos şi uman ; emoţiunea celor de faţă fu mare şi nu-şi putură opri lacrămile... Am avut fericirea să vedem, un moment, amîndouă partidele (boierii şi ţăranii) fraternizînd împreună înaintea lui Crist pe care-l invoca oratorul. Apoi se citi următorul decret al locotenenţei, care suspanda lucrările comisiunei*“...

— N-aveam încotro ; boierii... se simţi Tell obligat să lămurească, speriat că pe chipul lui Bălcescu se zugrăvea o paloare prevestitoare de furtună.

— Christian Tell, sînt dator ţie şi nu altora s-o spun : *comme une âme damné* [1], te-ai ţinut în coada domnului Eliad, şi împreună v-aţi gudurat pe lîngă pulpana cioclovinelor. Asta v-a fost toată revoluţia.

— Cum, numai atît ?

— Ba ai mai neguţat şi nişte moşii, cu bani luaţi dracu' ştie de unde !

— Nu permit !

— General al oştirii, n-ai ştiut să te faci ascultat nici prin frică, nici prin dragoste. În trei luni n-ai adăugat nici un soldat, nici o puşcă ! Te-ai ţinut numai de afaceri...

Mîinile lui Bălcescu s-au crispat. Pumnul drept a mototolit ziarul, scrutîndu-l pe Eliad : lui nu-i putea adresa cuvinte aspre. Prea îl stimase mult. Prea a crezut în el.

---

[1] Ca un suflet blestemat.

S-a stăpînit, gemînd din străfunduri :

— Laşilor !

Pe stradă, mergea şovăind. Îl încerca un acces de tuse şi-o ameţeală ciudată. Turba de furie ; totuşi îi venea să fredoneze : *...„Pe voi vă nimiciră a pizmei răutate...“*

★

Fuad paşa a trecut repede armata peste Dunăre, la Giurgiu.

Oamenii lui Băleanu şi Cantacuzino îl îndemnau să grăbească şi să fie necruţător. Şi-i hrăneau îndîrjirea cu pungi de galbeni.

Poporul fierbea.

Bălcescu se sfătui cu Rosetti, cu Bolliac, cu Bolintineanu.

Au trimis curieri la toţi comisarii de propagandă cu porunca : *„Ne batem cu armatele tiranilor. Pregătiţi poporul“*.

Bolliac a şi plecat la Magheru, să-l ajute.

Rosetti l-a înduplecat pe Tell să trimită artileria şi cavaleria din capitală în tabăra lui Magheru de la Cîmpul lui Traian.

Din propriul lor îndemn, mii de oameni din Bucureşti au pornit la Giurgiu : aclamau constituţia şi libertatea ; depuneau proteste şi memorii în pridvorul casei unde găzduia Fuad : „Să iasă din ţară armata sultanului !“

La întoarcere, mulţimea bucureştenilor s-a oprit pe Cîmpia Libertăţii. Revoluţionarii au rînduit iar o adunare uriaşă.

— De nevoie face omul şi ce nu vrea, filozofa Năstăsache; iar cînd te arde cărbunele îl arunci şi-n barba lui tată-tu.

Au vorbit, cu mînie şi înfocare, zeci de tribuni: Rosetti, Brătienii, Aristia, Voinescu, Catina...

— Să nu ne înfricoşăm! Trăiască libertatea!

Furioasă, mulţimea a ars regulamentul organic şi arhondologia — condica rangurilor boiereşti. Cenuşa au îngropat-o, cu o batjocoritoare ceremonie funerară.

Bălcescu ştia că fapta asta va îndîrji şi mai mult şi pe Fuad paşa şi pe ţar. Dar mai ştia că, aşa, poporul îşi săra sufletul... Da, dar acum demonstraţiile nu mai ajung: e vremea armelor, a curajului de a decreta „patria în primejdie!“ Dar n-are nimeni curaj.

— Zevzecilor! se indigna Nicolae Golescu. Vreţi să pună Fuad tunurile pe noi?

Bălcescu rătăcea pe uliţi, urmărea cu închipuirea înaintarea armatei turceşti spre capitală şi sîngera: ...O fi ajuns la Călugăreni... Şi nu strigă nimeni: la luptă, români? Mihai Vodă, te răsuceşti în mormînt de durere?

Trecînd Dîmboviţa pe la Sf. Anton, l-au întîmpinat tabacii şi fierarii:

— Război şi răzbunare!

A urcat dealul la Mitropolie. A găsit o adunare de club: negustori, slujbaşi, intelectuali, cîţiva meşteşugari. Invitat la tribună, a început cu vorbele tabacilor:

— Război şi răzbunare! O, amar mare! Duşmanii batjocoresc sfînta ţărnă a strămoşilor. Turcii au ajuns la Călugăreni. Poporul întreg, în sute de adunări a jurat să moară pentru patrie şi libertate. Aşteaptă conducătorii făgăduiţi. De ce întîrzie?

— N-avem arme...

— Francezii au găsit arme împotriva tuturor armatelor feudale. Cu cuţite şi pietre, spaniolii au luptat împotriva trupelor lui Napoleon. Şi azi chiar, ungurii au înjghebat o oștire de 100 000. Şi noi putem înjgheba oaste acum, cît mai sîntem încă slobozi. Dacă sultanul își vîră hoardele în ţară, nu mai avem chip de trăit. Să pornim deci război popular. Să apărăm revoluţia cu paloşul. Magheru orînduieşte Oltenia. Noi să rezistăm aici. Alţii vor rezista la Tîrgoviște, la Rucăr, în Carpaţi... Așa cum strămoșii au luptat la Rovine, la Vaslui și la Călugăreni...

Se înflăcăra şi clocotea ca un vulcan; dar clocotea singur. Intrase aici cu nădejdea că va găsi conducători cu inimi în văpaie. Și se izbea doar de momîi îngheţate de spaimă. Prea puţini din adunare își uneau glasul cu al lui. Ceilalţi :

— Sîntem prea slabi... Ne atacă şi cazacii ţarului...

— Mişelie ! a gemut Bălcescu, cuprinzîndu-şi capul în mîini şi ghemuindu-se să nu mai vadă nimic. Îl sufoca un val de tuse : Se vede... că ne-au blestemat părinţii. Pretutindeni frică, laşitate ori nepăsare. Și ienicerii, la poarta Bucureştiului.

A pornit totuşi spre Dealul Spirii. Acolo, în cazarma pompierilor, avea un cunoscut : locotenentul Dincă. Dar nu l-a găsit.

...Nu pot nimic ? se întreba Bălcescu în sine. Singur şi nevrednic. Mi-am irosit puterea şi timpul să împac taberele de revoluţionari, m-am mulţumit să prorocesc, asemeni Casandrei, catastrofa.

★

Jinduia după un sfat prietenesc. Îi venea s-alerge pe jos pînă la Paris, la Alecu, ori pînă la Constantinopol, la Ghica : „Eftimie Murgu, cîtă dreptate ai avut !... *Decît iară și iară vă îndemn : nu glumireţi, ci vă înarmaţi*“. Am ştiut că-i bun sfatul tău şi, iată, n-am făcut nimic.

Am lăsat să treacă vremea. Şi-acum ce fac? Acelaşi lucru: mă tînguiesc. Iar tînguirea-i o formă a neputinţei.

S-a oprit la redacţia „Poporului Suveran". Bolintineanu judeca la fel:

— Să aţîţăm, cu sîngele nostru, focul furtunei mîntuitoare. Dar cîţi sîntem? Zece?... Douăzeci?...

Apăru Bolliac, prăfuit de drum, însoţit de un pandur:

— Magheru ne povăţuieşte să cercăm o rezistenţă la Cotroceni, ca să-l întîrziem pe Fuad şi să-i mărim lui răgazul, să mai adune voluntari întru rînduirea Olteniei pentru bătaie.

— Foarte bine! exclamă Bălcescu, înviorîndu-se subit, parc-ar fi privit răsăritul soarelui. Într-atîta marasm şi trădare aud, în sfîrşit, un om lucid, îndrăzneţ şi patriot.

— Dar locotenenţa domnească i-a poruncit să evite orice ciocnire cu turcii, atrase atenţia Bolintineanu. Vrea numai mijloace paşnice.

— Magheru nu ascultă porunca poltronilor, lămuri Bolliac.

— Bravo, Magheru! Şi, în clipa aceea, privind mai atent spre pandur, Bălcescu îl recunoscu: Haiducule! Tu ce zici?

— Zic să ne batem cu turcii, naşule, dacă trebuie.

— Da, Radu Grigoraş; Fuad are doar 20 000 de soldaţi.

— A venit să ne sperie, nu să ducă război greu.

— Putem strînge uşor de două ori mai mulţi ostaşi, să-l înfruntăm. Să-l înfruntăm.

Chipurile tuturor străluceau de bucurie şi încredere.

Dar în cameră se năpusti, îngrozit, Costache Rosetti:

— O coloană de spahii intră prin bariera de la Radu Vodă, iar alta pe la Belu.

— A treia pe la bariera de la Cotroceni ! îl completă un tînăr tipograf, ostenit de alergare. Acolo Fuad paşa îşi tocmeşte tabără de război.

— Toţi, în Oltenia, la Magheru ! strigă Bolliac, smulgîndu-şi nervos ochelarii şi punîndu-i iar la loc, fără control.

Bălcescu gîndi o clipă :

— Poporul capitalei vrea să se bată ; nu-l putem lăsa fără conducători. Radu Grigoraş, dă ştire lui Magheru că, aici, noi încercăm totul. Să se ţină, cu vrednicie, pe Olt şi în munţi. După bătaie, ne tragem şi noi spre dînsul, de-om mai fi vii.

★

În timpul nopţii de 12 spre 13 septembrie trupele otomane au înconjurat Bucureştiul.

Populaţia sta gata să înceapă lupta. Nimeni nu mai lucra. Magazinele, închise, ferecate. Sacagiii s-au strîns în Piaţa Sf. Gheorghe. Cetăţenii din garda naţională ocupau străzile din preajma Dîmboviţei şi aşteptau. Tabacii ţineau podul Calicilor şi ruinele de la Curtea arsă :

— Să vedem fesuri plutind pe apa Dîmboviţei, rîdea unul cu părul creţ şi negru, cum plutea işlicul banului Băleanu !

Meşterii de pe Şelari. Curelari, Fierari, Pieptănari, Lipscani şi Gabroveni se strîngeau sus, pe dealul Mitropoliei. Purtau topoare, furci, cazmale, tîrnăcoape, ciomege. Duceau cu dînşii şi tunurile cu care au speriat pe colonelul Odobescu la 29 iunie.

— Dacă n-am tras în trădători, o să tragem în tatăl trădătorilor !

Cîţiva şcolari de la Sf. Sava, poetul Ion Catina, Ana Ipătescu cu un grup de femei şi alţi cunoscuţi din zilele populare din Iunie încercau să rînduiască apărarea Curţii vechi.

După ce au baricadat Curtea veche, Ana Ipătescu și Ion Catina au trecut Dîmbovița şi-au urcat la Mitropolie, să-i ajute şi pe cei de acolo. Și, mai ales, să le comunice planul lor de a ataca simultan, din două părţi, duşmanul, dacă urcă pe podul Beilicului în sus :

— Așa au azvîrlit milanezii trupele lui Radetzky.

Bălcescu a trecut pe acasă. Sevastiţa era tare îngrijorată :

— Toată noaptea ai tuşit, Nicule. Ar trebui să te aşezi în pat...

— Dacă mi se întîmplă ceva, Tiţa, trimiţi vorbă lui Magheru, să împlinească planul nostru mai vechi : să treacă oastea în Transilvania, la Iancu.

A trecut prin Lipscani ; s-a întîlnit cu Ion Brătianu și Aristia :

— Declanşarea luptei înseamnă sinucidere. Nu putem !

— Milanezii cum au putut ?

— Radetzky avea numai 15 000. Și ei erau mai mulţi ca noi.

Se îndreptă spre dealul Mitropoliei. La periferii trosneau, din cînd în cînd, împuşcături. ...De fapt, războiul a început. Lipsesc doar conducătorii... Oamenii povesteau că astă-noapte turcii au bătut, au ucis, au batjocorit femeile, au incendiat.

Pe dealul Mitropoliei, Bălcescu ajuta la organizarea unei brume de rezistenţă :

— Grămădiţi pietre, plase de garduri ; doborîţi copacii, trîntiţi lăzi, butoaie... Înfundaţi toate intrările.

Îi reveneau în minte baricadele Parisului, astă-primăvară :

— Așa au făcut şi francezii, şi italienii, şi germanii...

Să aşezăm un tun lîngă zidul casei mitropolitului, iar celălalt... A, dacă l-am putea urca în clopotniţă...

— Îl urcăm ! strigă popa Ambrozie, rotind fitilul în văzduh. Poporeni, niște frînghii, la taica Tun !

Cîteva femei din împrejurimi, rînduite de Ana Ipătescu, aduseră, în fugă, frînghii. Bărbaţii legară tunul, îl traseră pe fereastră și-l îndreptară cu ţeava spre Dîmboviţa.

— De-acu', ghiulele și turci ne mai trebuie ! rîdea un flăcăiandru. Că foc avem, în fitil, și-n inimă.

Catina își recita versurile de la 11 iunie. Bălcescu încuraja :

— Tell o să ne trimită în ajutor ostașii din cazărmi !

— Dacă n-o socoti că-i mai bine să-i ţină la palat, să-l apere pe domnia sa, rîse Ana Ipătescu. Că-i cam tremură epoleţii de frică. A, uite-l pe Dincă... Unde alergi, locotenente ?

Bălcescu privi cum se apropia tînărul înalt, spătos, cu braţe vînjoase, cu umeri largi ca un atlet, cu chip frumos, de statuie greacă, cu ochi verzi, cu rîs sănătos, sincer, direct.

— Te-am căutat zilele astea, Dincă.

— Îmi pare rău că... Domnule Bălcescu, șopti ofiţerul, îngrijorat : s-aude că domnul general Tell predă cazărmile, fără luptă.

— Şi ?

— Noi, toţi ofiţerii, toţi ostaşii, vrem să ne batem !

— Bine, Dincă !

— Rămîi cu noi, locotenente ! îl invită Ana Ipătescu, surîzîndu-i fermecător. Ne trebuie comandanţi.

— Te rog şi eu, îl cuprinse Bălcescu prietenește, de centiron. Să orînduiești rezistenţa poporului de aici, cum te pricepi mai bine.

— Am înţeles !

— Ține legătura cu pompierii din Dealul Spirii. Căpitanul Zăgănescu a alergat acolo : nu predă cazarma, chiar de-ar porunci și Dumnezeu din cer !

— Bravo ! aplaudă Ana Ipătescu.

— Mă duc la palat să văd ce-i acolo, înștiință Bălcescu. Mă-ntorc aici, să lupt în rînd cu voi.

— Spune guvernului că poporul nu capitulează ! strigă unul din clopotniță. Poporul luptă ! Dar să ne trimită ghiulele, că n-avem decît șase. Și pîn-om lua de la turci, ne trebuie rezervă, cum se zice...

*

Pînă la orele unsprezece, majoritatea marilor boieri, îmbrăcați în caftane, cu ișlicuri și fesuri, cu brîie aurite, așa cum au purtat înainte de 15 iunie, se strînseseră în jurul cortului lui Fuad Efendi, bonzăind veseli, guralivi și radioși, ca muscoii la bălegar.

Fuad Efendi a poruncit să fie față și locotenenții domnești, și capii revoluției.

— Vedeți, un mare demnitar al Sublimei Porți binevoiește să ne împace cu boierii, a tălmăcit Eliad porunca turcului. Vrea să astîmpere dihonia dintre frați ! Deci haideți la Cotroceni cu inimă bărbată. Să-l întîmpinăm pe excelența sa Fuad Efendi ca pe-un preaînalt oaspete și binefăcător.

— Asta-i capitulare fără condiții ! se împotrivi Bălcescu.

— Ce să facem ? întrebă aiurit Nicolae Golescu.

— Poporul cere să ne batem ! se răsuci Bălcescu, de la Golescu spre Tell. Se adună, spontan, pe dealul Mitropoliei, pe Dealul Spirii, la Curtea veche. Scoateți armata pe baricade !

— Furiosule ! Vrei să azvîrli ţara într-un război fatal ? se îngrozi Eliad aşa de tare, încît glasul i se subţia ca la sugrumaţii prin surprindere. Turcii au tunuri. Ne spulberă de pe faţa pămîntului, dacă...

— Milanezii l-au zdrobit pe Radetzky, cu toate tunurile lui. Ca ei putem şi noi. Mai ales că turcii sînt mai slabi ca austriecii.

— Vrei, Bălcescule, să-nroşeşti Dîmboviţa cu sînge ?

— Şi Dunărea, dacă-i nevoie ! Şi mai bine cu sînge, decît cu noroi. Tell, porunceşte ostaşilor să lupte ! Să ajute poporul.

Adevărul din vorbele lui Bălcescu izvodi o umbră de nădejde pe chipurile celor din jur.

În sufletul lui Tell, ele atingeau o coardă adîncă. Se frămînta. Se bucura. Se înspăimînta. Căta spre ceilalţi doi locotenenţi domneşti. Nicolae Golescu îi făcu un semn disperat. Duse mîna la garda spadei, ca să se sprijine. Operă o întoarcere spre colonelul Radu Golescu şi ordonă, scurt :

— Colonele, predă cazărmile ! Toate !

— Nu ! Nu trădaţi revoluţia ! strigă Bălcescu, scăpărînd privirile, scuturînd capul, înălţînd pumnii cu atîta energie, că părea un uriaş.

— Predă-le !

Colonelul Radu Golescu a salutat mecanic şi a ieşit cu pas ţeapăn.

Tăcerea s-a prelungit, confuză.

— La Cotroceni, cu toţii ! îndemnă Eliad, cu forţată veselie în glas. Mă leg să mîntui ţara fără vărsare de sînge, numai cu prestigiul meu, cu talent politic şi diplomaţie.

— Trădătorilor ! gemu Bălcescu, cuprins de un tremur care-i zugrăvea pe chip crispări de martirice dureri.

Ieși din palat, cu gîndul să intre în mulțimea care aştepta pe străzi, nedumerită, contrariată, furioasă. Voia să treacă pe la Curtea veche, pe la Mitropolie, și să se oprească în Dealul Spirii, la căpitanul Zăgănescu : ...Să-l trimit pe Dincă la...

Nu-şi duse gîndul pînă la capăt : în curte se întîlni cu Rosetti, cu Bolintineanu, cu Ion Brătianu.

— Să ridicăm masele la luptă !

— E zadarnic, a mormăit Brătianu.

— E tîrziu, îl secondă Rosetti, zdrobit. Îşi roti însă ochii, bulbucîndu-i : Dacă n-ai putut fi Robespierre, n-ajungi tu nici Danton... Să mergem la tabăra lui Fuad ; dar nu să ne închinăm, ci să protestăm !

— Un protest demn, pe care să-l înscrie istoria ! își roti Ion Brătianu pelerina și-şi fîlfîi cravata mare, albastră.

Locotenenţii au pornit în trăsuri, spre Cotroceni.

— Va să zică intrăm, cu bună știință, în capcana turcului, se împotrivi Bălcescu.

— Aha, ţi-i frică ? rînji Eliad, din trăsură. Eu vă salvez. Țin lui Fuad Efendi același langagiu ca și lui Soliman paşa ; întîi îl ameţesc cu laudele ; apoi îl cumpăr cu cîteva pungi şi cu ceva femei frumoase.

— Mai elocvente-s baricadele și spadele !

— Dar află, nesocotitule, că la Focşani a sosit generalul Lüders cu multă, foarte multă armată, l-a lovit Nicolae Golescu, mai mult ironic și bucuros, decît îngrijorat. Vrei să luptăm cu două împărăţii deodată ? Mîntuire deci la turci, nu pe baricadă.

— Am jurat credinţă sultanului ? vru Eliad să aibă ultimul cuvînt. S-o respectăm pînă la moarte ! Şi-apoi acolo-i şi mitropolitul, și boierii, adică... ţara !

— Țara-i pe uliţi, domnule Eliad, și strigă răzbunare !

Duruitul roţilor acoperi glasul lui Bălcescu. Podul Mogoşoaiei se umplu, într-o clipă, de soldaţi turci. În cazarma batalionului de gardă pătrunse un escadron de spahii. O parte se rîndui cu faţa la clădire; alta făcu front spre stradă. Țineau suliţele în poziţie de aşteptare.

— Ne-au împresurat... şopti Rosetti, îngrozit.

Fesuri și baionete ienicereşti se înșirau repede jurîmprejurul palatului.

Toţi cei din curte, palizi și înspăimîntați, porniră spre Cotroceni: singura cale deschisă.

Bălcescu observă că Eliad a dispărut. Ar fi vrut să întrebe: „Unde-i ?“ Dar toţi tăceau. Simţeau cum se strînge armata otomană în jur, cum îi separă de mulțime și-i împinge spre tabăra lui Fuad Efendi.

Răvăşit, Bălcescu îşi zdrobea furia în măsele. Obrajii și fruntea i se brăzdau în cute tot mai adînci: ...Ne arestează pe drum, cu încetul, pe grupe, ca să înşele poporul. Au experienţă bogată, tîlharii; au zdrobit atîtea răscoale în Constantinopol, în Balcani, în Grecia, în Egipt...

Pe uliţi, pretutindeni, forfot de lume nedumerită, speriată.

De la podul Izvor pînă sus, la cazarma din Dealul Spirii, se adunaseră mărginași, calfe de la Zalhana, tabaci de pe Dîmboviţa, cherestegii de la obor, măcelari din Scaune. Țineau legătura cu cei de pe dealul Mitropoliei. Grupuri, ici colo, cîntau, pe aria „Marseillaisei“, cîntecul pandurului: *„Auzi buciumul cum sună,/ Tricolorul s-a-nălţat, / Cete de panduri s-adună...“*

Oamenii tot nu-și pierdeau nădejdea. Se apărau cu ciomege, cu pari din garduri. Amenințau cu pumnul:

— Nu treceţi decît peste cadavrele noastre!... Trăiască revoluţia!... Jos tirania!

— Voinescule, rămînem aici! a îndemnat Bălcescu.

— Da! Fă semn și lui Dimitrie Brătianu, încuviință Voinescu, ferindu-se în lături și amestecîndu-se în lume.

Bălcescu grăbi înainte, înălţînd capul, să-l vadă pe Brătianu.

Mulţimea îl recunoscu pe Eliad în trăsură şi începu să strige:

— Trăiască revoluţia!... Trăiască libertatea!... Trăiască România!...

Bălcescu auzi, dinspre stînga, glasul lui Năstăsache:

— Puhoiul cît de mare vine, piatra tot în vad rămîne!... Fraţilor, salvaţi revoluţionarii noştri!

— Da!... Să nu-i lăsăm la turci!

— Trăiască libertatea!... Trăiască România!...

În urmă, mulţimea sparse încercuirea ienicerilor din jurul revoluţionarilor. Dar, în acel moment, izbucni răcnetul fioros al lui Kerim pașa. Două escadroane de spahii asaltară. Călcau oamenii în copitele cailor. Loveau cu latul iataganelor. Urlau să acopere strigătele de mînie și vaietele de durere.

În fulgerarea unei clipe, prin vînzoleala confuză, Bălcescu zări chipul lui Năstăsache: îl străpungea un spahiu cu suliţa şi-l călca în copitele calului.

Bălcescu mai cercă o dată să intre în mulţime; dar un soldat turc l-a brîncit spre mijlocul străzii. L-a sprijinit Rosetti, să nu cadă în pulbere:

— Fii cuminte, Nicule... Soarta noastră...

Un nou pîlc de spahii, apărut de pe lîngă Cișmigiu, înconjura toţi capii revoluţiei și-i bulucea înainte, spre Cotroceni.

Prizonieri... murmură cu ciudă, înăbușit, parcă o ceață grea i-ar fi cuprins sufletul.

Îngrijorarea, spaima și durerea copleşiră inimile tuturor.

Nici nu mai ştiau cum au ajuns în faţa cortului lui Fuad Efendi.

Capii revoluţiei, trişti, amărîţi, speriaţi, se aşezară la stînga, iar ceata boierilor reacţionari la dreapta toţi radioși, în strai de sărbătoare, cu işlicuri mari şi libadele multicolore, vii.

Au aşteptat două ceasuri, pînă cînd Fuad Efendi a binevoit să iasă din cort şi să anunţe :

— L-am numit caimacam pe Constantin Cantacuzino, tălmăcea un pristav, cuvînt cu cuvînt. Boier de neam și de rang, credincios prea plecat Sublimei Porţi. Va cîrmui după normele regulamentului organic. Să piară orice urmă de revoluţie.

În acea clipă, de pe Dealul Spirii, din cazarma pompierilor, trăsniră bubuituri de tun şi împuşcături, zguduind pămîntul şi scuturînd frunze galbene de tei.

— Garnizoana lui Zăgănescu nu se predă ! tresăriră revoluţionarii, schimbînd priviri cu sclipăr de bucurie.

Bălcescu păşi încet în faţă. Ridică fruntea.

— Dacă ai inimă de român, domnule Cantacuzino, spuse cu glas ce îmbina ruga adîncă şi dojana aspră, nu primi să fii unealta dușmanului patriei !

Trupurile tuturor au îngheţat, dar tot ce poate fi emoţie, frămînt, indignare, durere, speranţă, totul s-a concentrat în inimi, în conştiinţe, în suflete.

Ion Brătianu s-a retras în spatele lui Bolliac, parcă n-ar fi vrut ca istoria să afle c-a fost acolo.

În clipele acelea de patos concentrat și adînc, Bălcescu s-a răsucit degajat şi demn spre Fuad și a vorbit în franţuzeşte, tare, răspicat, hotărît :

— Poporul român nu vă recunoaşte dreptul de a ne da porunci. Și tunurile de-acolo — arată cu dreapta spre Dealul Spirii — asta spun. N-aveţi dreptul să ne impuneţi stăpînirea. Nu sînteţi decît cnutul ţarului şi juvăţul

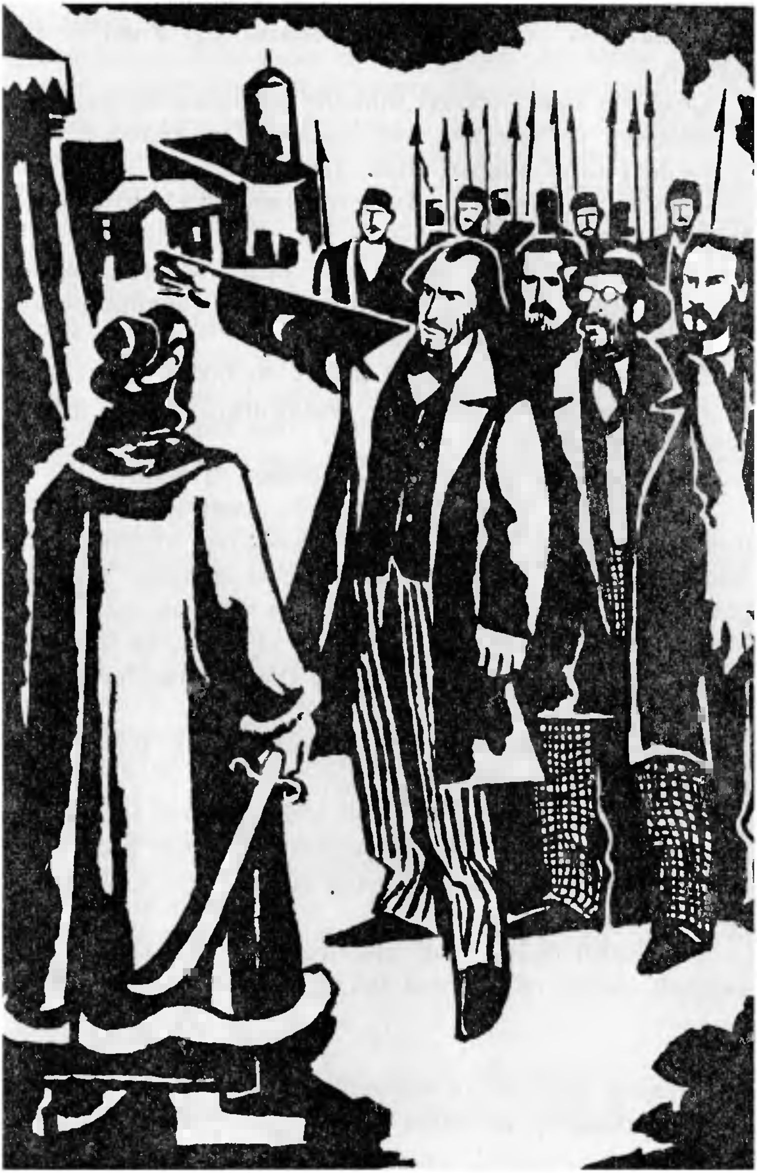

progresului. Mai bine moarte, decît regulamentul!

Împietrirea cuprinse toată tabăra. Şi Fuad încremenise.

Doar din Dealul Spirii tunurile zguduiau zările.

Bălcescu se întoarse spre confraţii prizonieri:

— Mai bine moarte, decît jug tiran!

— Mai bine moarte, decît regulamentul! a izbucnit grupul revoluţionarilor.

— Bravo, Bălcescule! Bravo! strigă Rosetti, bulbucîndu-şi ochii, gata să-i sară din orbite. Revoluţia cade. Să cadă măcar cu demnitate!

Deodată, în faţa cortului trosni un pistol.

Spahiii, cu suliţele arici înconjurară strîns grupul revoluţionarilor.

La semnul lui Fuad, un agă începu trierea.

Pe Bălcescu îl grupă cu Bolliac, Rosetti, Ştefan Golescu, Dimitrie Brătianu, Bolintineanu, arhimandritul Snagoveanu. I-a ţinut încercuiţi între iatagane şi suliţi, pînă seara, cînd familiile le-au adus cîte un mic bagaj. Maria Rosetti, cu copilul în braţe, şi Sevastiţa Bălcescu au cerut să împărtăşească soarta revoluţionarilor. Turcii le-au alungat cu suliţele.

Aşa sfîrşea ziua de 13 septembrie 1848 şi revoluţia din Ţara Românească.

La căderea nopţii, s-a stîrnit vînt şi ploaie rece.

Străjerii turci au urcat prizonierii, claie peste grămadă, în patru căruţe braşovene şi i-au pornit, în goană, spre Giurgiu.

Pe Dealul Spirii, mai răsunau încă împuşcături şi explozii. Semn că poporul tot nu voia să plece fruntea.

★

În zorii zilei de 14 septembrie, uzi leoarcă, dihocaţi de zdruncinături, au ajuns la Dunăre.

Pe Bălcescu îl chinuiau nelecuita tristeţe şi durere a înfrîngerii. Întrebări fără răspuns şi regrete amare îi sfîşiau inima. Îl obseda un verset din „Cîntarea României“ : ...„*Dacă duşmanul vostru va cere legăminte ruşinoase, atuncea mai bine muriţi prin sabia lui, decît să fiţi privitori împilării şi ticăloşiei ţării voastre*“...

Sta tăcut, îndoliat : ...Am fost aşa de aproape de victorie... Şi-i tremurau buzele şi pleoapele de fiorul lacrimilor.

Chiar în ziua aceea turcii i-au îmbarcat într-o ghimie mizerabilă, îmbîcsită cu miros de peşte şi catran. Toţi gîndeau : „Ne trag mai spre larg şi ne îneacă. Nu sîntem pe-o ambarcaţie, ci pe-un cosciug plutitor“.

O zi i-au tîrît spre Nicopole :

— Uite că nu ne-au înecat, a rîs Rosetti. Ne lungesc agonia ?

Au ajuns la Zimnicea.

— Ne duc în temniţele din Bosnia, a conchis Snagoveanu.

Deocamdată fiecare prizonier îşi căuta cîte un locşor, unde să se poată odihni măcar cît de cît. Bolintineanu îşi însemna gîndurile într-un carnet. Rosetti întreba mereu marinarii dac-ar putea prinde ceva peşte, că nu mai putea de foame. După ce-a mîncat singur un crap de două oca, prăjit pe cărbuni, a început să recite din Byron. Despre soarta lor nu îndrăzneau să mai aducă vorba. Tot Bălcescu a sfătuit primul :

— Să evadăm !

Toţi gîndeaua aşa ; dar nici unul nu mai nădăjduia să scape.

★

După cinci zile de ceaţă, cerul s-a înseninat iară.

Pe maluri, sălciile plîngătoare, cu frunză îngălbenită, priveau parcă spre ghimia care, pe șurinca de apă sură a Dunării, tîra încet, ucigător de încet, inima revoluționară a țării.

Plictisit de Manfred al lui Byron, Rosetti se asociase cu arhimandritul Snagoveanu și murmurau cîntece de jale, furate parcă de pe maluri. Versuri recita acum Bolintineanu.

Bălcescu urmărea peisajul: sălciile, lunca, Oltul: ...Oare am să vă mai văd vreodată, locuri ale zămislirii mele?... Țară Românească, țară a mea... *„Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită? N-ai feciori mulți, care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitorului înaintea ta? Pentru ce curg lacrimile tale?“*...

Și-l căta cu privirea pe Magheru, în pămînt oltean, rînduind oștirea la luptă. Își făurea nebănuite nădejdi: ...Nu ne lasă el să pierim la turci... De ajuns să trimită un pîlc de cincizeci de panduri, cu Radu Grigoraș în frunte, și straja de pe ghimia asta fuge pierzîndu-și imineii și strigînd aman, aman!...

Asemeni nădejdi fantastice îi topeau în suflet amărăciunea izvorîtă în el pe dealul Cotrocenilor: ...Am fost înfrînți? Nu-i nimic: s-o luăm de la capăt. Că trebuie să biruim. Însăși legea firii poruncește biruința noastră... Am greșit, da. Dar am impus dușmanilor — boieri, domni și împărați — trei luni de revoluție, de republică, de prefaceri. Am pritocit societatea românească. Și asta n-o s-o uite istoria niciodată. Reacțiunea s-a așezat iar în jilțuri. Dar jilțurile nu mai sînt cum au fost. S-au șubrezit de tot. Am dovedit lumii și nouă înșine c-o putem birui. Înfrîngerea asta-i o lecție; dureroasă, dar necesară. Ne face mai îndrăzneți, mai radicali, mai solidari... Evadăm în Transilvania. Ne întîlnim cu trupele lui

Magheru. Ne unim cu Avram Iancu, cu revoluția maghiară, polonă, cehă, sîrbă. Și nimeni, nimeni nu ne mai poate înfrunta. Ei, ce vremuri par a se zămisli în zarea istoriei... Numai tu, bădiță proverb, tu, Nastăsache din Vrancea, n-ai să le mai vezi... Cine a vorbit așa, în mine ? Glas lăuntric, cristalin ca struna de teorb, de mult nu te-am auzit...

Își rosti gîndurile la urechea lui Rosetti, a lui Bolintineanu.

Și deodată, strigătul unui barcagiu :

— Nicule, la popas te-așteaptă traista cu merinde... Fii gata !

Bălcescu tresări. Cunoștea glasul. Vru să-i dea răspuns. Dar un turc din strajă slobozi pușca, și barcagiul căzu, fulgerat.

Valurile au răsucit barca și-au pornit-o la vale-n a lor voie.

★

Pluteau de trei săptămîni pe Dunăre în sus. Nici la Calafat, nici la Turnu Severin și nici la Orșova nu li s-a îngăduit să debarce de pe ghimie. Uneori încremeneau cîte două zile la mal ori în mijlocul apei, și nimeni nu știa de ce. Începuse octombrie. Sălciile de pe maluri, din lunci, își răriseră frunza. Pe surghiuniți îi năpădiseră păduchii și-i cuprinsese frigul ; toți tușeau ca răpciugoșii. Rosetti se plîngea mereu de foame. Toți păreau cadavre dezgropate. Abia la Svinița au debarcat să-și procure hrană.

Pe țărm i-a întîmpinat un țăran :

— Cumpărați o traistă cu merinde, din han. Intrați.

Bălcescu l-a recunoscut pe pictorul Rosenthal, și s-a luminat de bucurie.

În han îi aștepta Maria Rosetti, îmbrăcată țărănește, cu copilul în brațe.

Au cinstit cu vin paznicii turcii, pînă i-au îmbătat bine. Le-au luat armele. S-au îmbrăcat toți țărănește. S-au urcat în căruțele care-i așteptau cu caii înhămați în spatele hanului și-au pornit, în goană, spre miazănoapte.

★

La Selim s-au despărțit : Goleștii, Voinescu, Rosetti și Brătianu au luat drumul Parisului, prin Belgrad și Viena.

În Banat au rămas : Bălcescu, Bolliac, Bolintineanu, Snagoveanu. Voiau să se întîlnească la Sibiu cu ceilalți refugiați, și mai ales cu Magheru și cu armata lui.

La Bozovici, Bălcescu l-a întîlnit pe Eftimie Murgu. A plîns pe umărul lui :

— Ne-a pierdut nepriceperea și șovăielile, ambițiile și dezbinarea, puterea mare a reacțiunii.

Și Murgu era tare mîhnit și îngrijorat :

— ...Mare nenorocire, frățioare : lacoma dorință de a-și păstra neștirbite bunurile și privilegiile, ambiția, trufia unor conducători maghiari, semănători de vrajbă între popoare, astea strică și ucid totul. Învrăjbirea dintre noi și unguri mîntuie tirania habsburgică ; n-o lasă a se dezmădula. E o nenorocire fatală, pentru toate popoarele din astă parte a Europei : orbirea orgoliului național. Ah, frățioare, frățioare, dacă voi făceați oștire revoluționară, și dacă ungurii, adicătelea căpeteniile lor, nu s-ar înverşuna împotriva noastră, ce frumoasă ar creşte libertatea pe ist pămînt românesc...

*

10 noiembrie[1]. După două luni de rătăciri prin Banat, am ajuns la Sibiu.

Vreme urîtă, ceţoasă, rece şi tragică.

Durerea cea mai mare : Magheru a ascultat sfatul lui Eliad şi Tell „să nu azvîrle ţara într-un război fatal". Şi a dizolvat tabăra de la Cîmpul lui Traian. Ostaşii îl rugau, în genunchi, să-i ducă la luptă. Am pierdut zeci de mii de soldaţi, arme, tunuri. De ce ? De ce ?...

Am vorbit cu Bărnuţ şi cu Bariţ. Spun că lupta dintre conducătorii români şi cei maghiari se înteţeşte. O, cîte nenorociri aduce sentimentul naţional rău înţeles...

Scriu lui Alecu Golescu, la Paris : să dezvinovăţească în presa europeană pe românii din Transilvania de imputarea de reacţionari. Să arate că nobilii maghiari nu vor să primească egalitatea naţiunilor propusă de românii transilvăneni. În schimb, Austria făgăduieşte această egalitate. Ştiu prea bine că făgăduielile şvarţghelbilor, cum se zice pe aici habsburgilor cu steag negru-galben, sînt sfruntate minciuni şi neruşinate înşelătorii. Dar e firesc ca, asupriţi fiind, românii să cadă în greşeala de a-i crede pe habsburgi.

Tunurile lui Windischgraetz au zdrobit revoluţia din Praga şi Viena. Pot ele cruţa revoluţia transilvană ?

Aflu că polonezii Iosif Bem şi Dembinski, buni generali, au intrat în revoluţia maghiară. Bravo !

---

[1] În anul 1849, Bălcescu a întreţinut o bogată corespondenţă cu Ion Ghica, Alecu G. Golescu şi cu alţi prieteni, relatînd pe zile, şi chiar pe ore, evenimentele la care participa şi gîndurile care-l preocupau. Folosind această corespondenţă şi completînd-o cu alte informaţii am realizat, pe baza lor, paginile care urmează.

Din ţară : boierii dau baluri în cinstea ocupanţilor Fuad şi Lüders, — căci a intrat în ţară şi acest general ţarist, cu multă armată — arestează şi schingiuiesc revoluţionarii, persecută ţăranii.

O singură rază de lumină : mă întîlnesc cu Nenişor şi Dincă, eroi în bătălia din Dealul Spirii. Cu greu au scăpat din gheara otomană. Îi sfătuiesc să meargă la Avram Iancu, să continue acolo lupta.

27 noiembrie. În Braşov. Găsesc mare dihonie între fraţii refugiaţi aici. Eliad se crede martir, deşi Fuad l-a trimis cu trăsura şi cu bagajele pînă la Braşov. Tell şi Nicolae Golescu îl însoţesc pretutindeni. Zic că ei sînt singurii patrioţi din lume. Cred că dacă Lüders va trece în Transilvania ar face-o numai ca să-i captureze pe dînşii. Acum Eliad îşi începe discuţiile cu „revoluţia mea".

Pe Bariţ l-au impresionat foarte prost ifosele voievodale ale lui Eliad şi Tell. E firesc.

Tell poartă inele cu briliante pe patru degete de la mîna stîngă. N-o duc ei rău în exil. Noi mîncăm în birturi proaste şi dormim pe giubele, cîte şapte într-o cameră, în hanuri periferice, cu pureci şi ploşniţe.

În ţară : Caimacamul îmi persecută familia mai rău ca zbirul Costache Chioru. Vai mie...

16 decembrie, Belgrad. Eliad, Golescu şi Tell s-au autoconstituit în comitet al refugiaţilor. Oricît m-aş strădui pentru unitatea emigraţiei române, tot n-aş putea să le recunosc asemenea misiune.

Au lansat zvonul că m-aş împotrivi lor pentru că mi-au cerut socoteală de cei 600 de galbeni daţi astă-vară, pentru propagandă. Îmi zic „furiosul", „nebunul" şi „necinstitul".

Nu le dau socoteala banilor, pentru că nu-i mai socot demni a fi capi ai revoluţiei.

Cîţiva dintre comisarii de propagandă au ajuns la Iancu şi au intrat în oastea lui.

Am propus întocmirea unei legiuni româneşti, să luptăm pentru revoluţie, în Transilvania. Toţi m-au aprobat, afară de Eliad şi Tell, bineînţeles. Dar nimeni nu s-a înhămat la treabă, afară de Cezar Bolliac. El caută o legătură bună cu Kossuth. Îi doresc reuşită.

Am povăţuit Comitetul român din Sibiu să convoace o adunare naţională, să declare Transilvania ţară românească şi s-o organizeze ca atare. Dar i-am implorat: „Feriţi-vă, ca de foc, de a provoca, de a trage voi primul glonţ".

Am vizitat Şelimbărul, şi parcă m-am întîlnit cu Mihai Vodă, cu Baba Novac, cu Radu, Preda şi Stroe Buzescu... Gîndul la victoria din octombrie 1599 mi-a fost singura bucurie în acest noiembrie 1848.

Pînă aici, la Belgrad, am călătorit cu Tell şi Eliad. Vestita locotenenţă domnească se teme să mai rămînă în Transilvania : preapreţioasa lor făptură e în primejdie... Se duc la Paris, să lucreze... diplomatic. Cît de mult şi cît de zădarnic m-am rugat de dînşii să stea aici, pe pămînt românesc, să luptăm cu arma împotriva tiraniei...

29 decembrie. Rezultatul alegerilor pentru preşedintele republicii în Franţa m-au năucit. Lamartine a obţinut abia 8 000 de voturi. Ce om din Europa era mai popular acum zece luni ? O, glorii mai repede pieritoare ca fumul la vînt, dacă nu vă întreţine focul sacru al faptelor... Filomela dumbrăvilor paradiselor şi-a pierdut glasul şi s-a prăbuşit în ridicol. Cavaignac a smuls doar 1 400 000 de voturi. Mulţi ţărani nu l-au votat pentru că l-au confundat cu... prinţul Polignac, reacţionarul şi obtuzul ministru al lui Carol al X-lea. Cavaignac, Polignac... tot un drac.

Dar toată lumea-i stupefiată că un Ludovic Napoleon, obscur şi zevzec prinţ Bonaparte, a obţinut 5 400 000 de voturi. De bună seamă că ţăranii l-au presupus drept Napoleon împăratul.

Şi acum mă întreb : Ce fel de republică, dacă are ca preşedinte un prinţ ? Înseamnă că naţia cea mare ucide ea însăşi minunata revoluţie. De ce ? De ce ?

Plec, pe la Triest, la Constantinopol. Acolo, să-l întîlnesc pe Ghica. Sînt nesăţios de activitate, de fapte. Nu pot lupta în Transilvania ? E loc în Italia. Libertatea-i sfîntă pretutindeni. Şi dacă biruie pretutindeni, ajunge o rază şi la noi.

Ion Ghica mi-a scris că plănuieşte alcătuirea unui guvern român în emigraţie. Să ne descotorosim de... locotenenţi. Tell a devenit a doua ediţie a lui Eliad. Iar acesta...

Şi cît l-am iubit ca profesor, ca om de cultură, ca poet...

5 februarie 1849. Sînt de patru zile în Triest. M-am întîlnit cu Magheru. Am plîns amîndoi de ruşine, de mînie şi de mîhnire. Nu-l prea entuziasmează ideea legiunii revoluţionare. Sînt eu, în adevăr, „furiosul“, ori şi lui a început să-i curgă lapte acru în vine ?

Plec, pînă la Atena, cu bani împrumutaţi de la Magheru. Ghica crede că viaţa mi-ar fi primejduită la Constantinopol.

Măcar de m-ar spînzura sultanul...

10 februarie. Plutim printre insulele Ionice. Mi-aduc aminte de Alecsandri şi Elena Negri : pe-aici le-a fost ultimul drum împreună. Ultimul drum...

Cine gîndea, astă-primăvară, cînd goneam spre ţară, înflăcăraţi de duhul revoluţiei, că după zece luni o să rătăcim prin lume cu visurile ţăndări ? În ştreang e mai bine ca-n surghiun.

15 februarie. De trei zile, în Atena. Rătăcesc printre ruinele vechii Elade. Mă scald în bucuria divină, izvorîtă din lumina atîtor frumuseţi. Gîndesc la istoria poporului nostru şi mă cutremur.

Dacă muream pentru libertate, mi se dăltuia numele pe-o lespede de piatră. Aşa... surghiunit.

8 martie. In Constantinopol. L-am ales pe Costache Negri şef al emigraţiei. Sînt unul din secretari. Într-un fel, noi înfăptuim primul pas spre unirea dintre Moldova şi Ţara Românească.

Scriu emigraţiei moldo-române din Paris şi pledez pentru Negri, cap unic, să ne reprezinte în faţa Europei şi să trateze în numele naţiei române. E un moldovean plin de înţelepciune, patriot înflăcărat, lipsit de ambiţii personale şi foarte dornic a vedea ţara unită.

Alecu Golescu îmi cere părerea despre Brătieni şi despre Rosetti. Îi scriu : sînt strîns legaţi între dînşii. Vor să parvină. Indiferent mijloacele. Sînt primejdioşi prin imprudenţă : pot fi uşor descoperiţi. Rosetti iubeşte ţara, dar e cam uşuratic : Berlicoco ! Şi mai ales e ambiţios foarte şi aristocrat peste măsură. Se adoră întîi pe sine, apoi pe Brătieni. În fond, formează o trinitate : Rosetti, tatăl — Ion Brătianu, fiul — Dimitrie Brătianu, sfîntul duh. Să nu te miri dacă „fiul“ va ajunge... „tatăl“. Ghica le blamează cu străşnicie clica şi-i convins că tribulaţiile, sfada şi intrigile lor au căşunat mult rău revoluţiei. Au multe păcate. Şi, totuşi, prin aste ale lor păcate vor parveni.

Din ţară : mama, singură, bătrînă, bolnavă, nenorocită, aleargă-n dreapta şi-n stînga să împrumute bani, să trimită celor trei feciori surghiuniţi.

10 martie. Trăiesc în singurătate, în mare lipsă de bani, bolnav, fără cărţi, fără lucru.

Îmi pierd zădarnic vremea în acest loc sălbatic. Revoluţia-i pe Carpaţi. Pe ţărmul Bosforului — ticăloşie, putreziciune şi moarte. Dacă n-ar fi Ghica şi Alexandrina...

Mai am dreptul să mă las vrăjit de dulcile nădejdi ale biruinţei ?

Scriu lui Alecu pe ton optimist : *„dacă ne părăsesc toţi, noi să ne rezemăm unul de braţul celuilalt şi să mergem pe calea dreaptă, chiar dacă asta ne-ar apropia doar de mormînt. Dacă în lupta politică vom fi înfrînţi, ne-om întoarce la ocupaţiile noastre : tu la inginerie şi filozofie morală ; eu la istorie. Să nu ne descurajăm, bunul meu prieten. Timpul nostru n-a sosit încă. Dar va veni. Va veni !“*

12 martie. Ce fac ? Scriu lui Eliad, Tell şi Golescu despre socoteala banilor, aşa cum m-au povăţuit prietenii. Să le închid gura ; să nu mă mai batjocorească de pomană. Le dau peste nas : banii luaţi din ţară să se cheltuiască în folosul patriei, nu al patrioţilor. Adaug : faptul că le prezint socoteala cheltuielilor cu propaganda nu înseamnă că-i recunosc ca şefi ai emigraţiei.

Se împlineşte un an de cînd am plecat din Paris, cu sufletul doldora de visuri.

28 martie. Am vorbit îndelung cu emigranţii adăpostiţi la Brussa. Sînt, printre dînşii, destui apologeţi naivi ai lui Eliad. Dar toţi vor să reluăm revoluţia şi să nu mai săvîrşim greşeala de a încredinţa conducerea unor şovăielnici sau unor ambiţioşi drapaţi în haina modestiei.

M-a impresionat întîlnirea cu baronul Lajos Spleny, trimisul lui Kossuth la Constantinopol. Elegant, strălucitor, meşter la călărie şi la vînătoare de urşi în Carpaţi, baronul povestea, cu un entuziasm aproape nefiresc, despre succesele revoluţiei maghiare. I-am vorbit şi eu despre necesitatea înţelegerii între căpeteniile revoluţiei maghiare cu cele române. S-a arătat întrutotul de acord : „Scriu imediat lui Kossuth şi-i comunic sugestiile dumneavoastră“.

29 martie. Primăvara a început să mă tulbure. Nu ştiu ce-i cu mine. Alexandrina mi se pare tot mai negrăit de frumoasă.

Azi, plimbare pe ţărmul Cornului de Aur, numai noi doi. Discuţie despre nimicuri, cu impresia că vorbim lucruri extraordinare. Ne ţinem de mînă ca doi adolescenţi.

Din ţară : Poporul murmură. Îl aşteaptă pe Magheru să-l ducă la bătălie, cum a făgăduit. Peste 3 000 de ţărani au fugit şi s-au aşezat în Dobrogea. Boierii se tem de revoluţie, se temenesc în faţa lui Fuad şi-i închină mereu daruri, baluri şi femei. Caimacamul desfiinţează şcolile deschise de noi şi cată să stîrpească revoluţionarii. Speră să ajungă domn. Se spune că Emanoil Băleanu, văzînd că sf. Dumitru Basarabov nu l-a ajutat să capete el căimăcămia, şi-a luat înapoi crucea de aur de pe raclă. Asta a prilejuit mare tărăboi la mitropolie. „Sfinte, cere-i aur calicosului de Cantacuzino, că pe el l-ai blagoslovit a urcare treptele tronului“, ar fi cîrtit banul Băleanu.

Veştile din Transilvania, în schimb, mă umplu de bucurie şi de nădejdi. Generalul Bem bate straşnic armatele despoţilor. Dembinski l-a înfrînt pe Windischgraetz aproape de Pesta. Vrednici polonezii ! Vrednică armata revoluţionară maghiară.

Iar noi ne ciondănim epistolar cu Eliad şi mucezim pe malul Bosforului. E stupid ! Alexandrina mă povăţuieşte să plec în Transilvania şi să organizez acolo o legiune de revoluţionari români.

30 martie. Împreună cu Ghica și cu Bălăceanu, scrim lui Avram Iancu. În conjurăm să se împace cu Kossuth. Dacă ungurii triumfă fără ajutorul românilor, nu rezultă nimic bun pentru noi. Dacă însă cooperăm la acest triumf, atunci nimeni nu ne mai poate tăgădui drepturile.

2 aprilie. Trebuie să plec neapărat de aici. Altfel mă compromit definitiv în fața celui mai bun prieten... Alexandrina sufere, dar înțelege că am dreptate.

Ca să-mi astîmpăr furtuna din suflet, trebuie să intru iar în vîltoarea socială.

4 aprilie. Nu dorm. Nu gîndesc. Nu mănînc. Mă vînzolesc și fierb. E caraghios și absurd să-mi pierd vremea aici, cînd milioane de oameni se află încleștați în crunt război cu tirania.

Trebuie să plec. Ca să nu-mi fie rușine a privi în ochii oamenilor. Ca să-mi găsesc destinul, adevăratul meu destin.

5 aprilie. M-am hotărît : plec în Transilvania să organizez legiunea.

Umblu ca un nebun să procur bani pentru drum.

Mă pregătesc pentru drum.

13 aprilie. Am făcut rost de bani.

Plec mîine, cu Alecu Manu și cu Ion Bălăceanu. O scrisoare de la Ghica mă acreditează ca agent plenipotențiar pe lîngă guvernul lui Kossuth... *„primejdia e aceeași pentru aceste două popoare ale noastre, și salvarea lor depinde, în bună măsură, de unirea cu care vor lucra, în ziua de primejdie, împotriva dușmanului comun“*... Altă scrisoare, către Bem : ...*„sperăm că veți ști să distrugeți ura de rasă așa de abil alimentată de politica inveterată a Austriei între românii și maghiarii din Transilvania și Banat, respectînd drepturile impre-*

scriptibile ale acestor popoare, făptuind o înţelegere aşa de necesară în vreme de primejdie“...

Stabilim cifrul pentru corespondenţa secretă dintre mine şi Ghica. Ne ajută şi Alexandrina.

O, cît aş vrea să rămîn aici...

Şi cît aş vrea să plec mai repede.

17 aprilie. Am pornit în ziua de paşte, la miezul nopţii.

Ne însoţeşte contele Ilinski şi căpitanul italian Alessandro Monti. Toţi avem acte false.

Gonim călări, ca nebunii, să nu ne prindă turcii din urmă.

Trecem prin Adrianopol şi ne îndreptăm spre Serbia, pe vechiul drum roman.

Alexandrina m-a rugat să-i descriu călătoria. Mult aş vrea. Dar n-am răgaz. Trecem rîurile prin vad. Ieşim uzi leoarcă. Ne uscăm în vîntul stîrnit de goana cailor.

În munţii Rumeliei ne întîlnim cu haiduci bulgari. Cînd află încotro gonim, ne dau hrană, gloanţe, ne urează drum bun şi noroc.

26 aprilie. La 14 aprilie, revoluţionarii maghiari au detronat pe împărat şi au proclamat republica „liberă şi independentă“. Kossuth e guvernator. Bravo, fraţilor ! Ura !

Îmbătăm ofiţerul de grăniceri şi trecem, noaptea, în Banat. Oboseala dă să mă răpuie ; dar nu mă las.

Sîntem urmăriţi. Trebuie să ne despărţim şi să ne deghizăm.

Cu mare primejdie străbatem la Vîrşet şi Biserica Albă, printre unităţile maghiare şi austriece, în luptă.

Austriacul Puchner, cu 10 000 de soldaţi, se află la Mehadia şi Orşova : se bate cu generalul maghiar Perczel.

Unde pătrund, ungurii înrolează şi revoluţionează. Foarte bine !

Bem a făcut ca maghiarii, secuii, românii și nemții din Transilvania să fraternizeze între dînșii. Deosebit de bine!

Nu mai am răbdare: vreau să lupt.

27 aprilie. În Belgrad. Bem și Perczel l-au respins pe Puchner și l-au silit să se refugieze în Țara Românească.

Bolliac a scos ziarul „Expatriatul" și s-a pus în slujba lui Bem. Și el vrea să facă o legiune revoluționară. Scriu Alexandrinei și-mi bat joc de el. Oare-l invidiez că mi-a luat-o înainte?

12 mai. Panciova. Ploaie torențială.

Românii întîlniți aici și-au luat nume conspirative și-au plecat direct la Iancu: Constantin Racoviță își zice Vițianu, Gh. Andreescu își zice Adrian. Monti a pornit-o singur spre Debrețin și Pesta.

Scriu lui Ghica... O, de-ar fîlfîi măcar un singur stindard român pe aceste cîmpuri de bătaie, unde se hotărăște soarta libertății în Europa, în lume... De-am aduna toți emigranții români împînziți în Constantinopol, în Bucovina, în Paris, ce legiune am forma!

Scriu și lui Alecu Golescu, la Paris: îl rog să mi-l trimită pe Magheru în Transilvania, cu toată junimea moldo-română și cu toți ofițerii noștri.

Am citit primul număr din „Expatriatul". Scrie adevăruri puternice: ...*„astăzi este o singură luptă în toată Europa: este lupta între Tiranie și Libertate, între popoare și dinastii. Dinastiile își dau mîna din toate părțile, spre a-și propti tronurile ce se surpă, și toată speranța ce le-a mai rămas este neînțelegerea și învrăjbirea popoarelor între dînsele"...*

Îmi pare rău că l-am ironizat pe Bolliac în scrisoarea către Alexandrina. Am să-l caut, să lucrăm împreună.

14 mai. Tot în Panciova. Am pierdut 14 zile așteptîndu-i pe ceilalți. *„Meglior sole che mal accompagnato“* [1], zice italianul.

Zăbava mă mistuie ca o boală rea ; mă ucide.

Știri din Belgrad : trupele austriece conduse de Radetzky au înfrînt pe italieni la Novara, în 22 martie. Se zice că regele Piemontului ar fi un trădător... *„Toți regii la spînzurătoare“*...

Poporul din orașul Brescia a rezistat zece zile asalturilor austriece. După ce a ocupat orașul, generalul austriac Haynau a ucis toți locuitorii : bătrîni, femei, copii. Pe mulți i-a ars de vii. Brescia a ajuns o ruină, un cimitir. Împăratul Franz-Joseph îl laudă pe Haynau și-l dă ca pildă : așa trebuie să se poarte toți generalii șvarțghelbi cu revoluționarii. Lumea însă îl poreclește „hiena de la Brescia“.

16 mai. Ungurii se închină la Kossuth ca la Dumnezeu. Au armată bună. Acum un an nu aveau nici 150 de soldați ; acum au 150 000. Și alți 50 000 se instruiesc și armează. Îi bat pe șvarțghelbi de-i zvîntă.

Dar guvernul lor tot nu vrea să recunoască națiunea română. Totuși, aceste două revoluții trebuie să se unească.

În schimb tiranii se aliază. Franz-Joseph a trimis un feldmareșal la generalul rus Pașkievici, să-i ceară ajutor. S-a tîrît în genunchi și i-a udat cizmele cu lacrimi : „Salvează imperiul !“... Iar acum, la începutul lui mai, în Varșovia, s-a întîlnit și Franz-Joseph cu țarul Nicolae. Împăratul habsburg s-a plecat pînă la pămînt și a sărutat mîna țarului, în public, cerșindu-i ajutor.

Se spune că a obținut 300 000 de soldați.

Ungurii însă nu se tem.

---

[1] Mai bine singur decît cu o întovărășire rea.

Bem este acum comandant militar peste Transilvania. Cu dînsul voi colabora în organizarea legiunii de revoluţionari români.

20 mai. Mehadia. M-am întîlnit cu Bem. Are o rană în obraz, primită astă-toamnă în luptele din Viena. Nu ştie maghiara. Cu Kossuth comunică în limba franceză. Om de o politeţe rece, cu un ciudat aer fals. Spune că nu se ocupă de politică, dar, în fapt, tăinuieşte planuri mari. Surîsul ce-i înfloreşte neîncetat în colţul gurii, privirile ochilor lui mici şi oleacă piezişi mă îngrijorează. Făgăduieşte să mă ajute în organizarea legiunii. Kossuth i-a promis că, îndată ce-i bate pe şvarţghelbi, îi dă 30 000 de ostaşi să răscoale Polonia. Foarte bine !

Se zvoneşte că în Munţii Apuseni s-ar da lupte între lăncierii lui Avram Iancu şi nişte unităţi maghiare.

Cît mă doare o ştire ca asta... Să fi greşit Iancu ? Nu pot crede.

21 mai. Se povesteşte că într-o luptă şvarţghelbii au luat prizonieri doi sîrbi, doi români şi un ungur. Cînd i-au întrebat de ce slujesc în armata maghiară, au răspuns : „Pentru că ungurii se bat pentru libertate"...

Trebuie să-l convingem pe Avram Iancu să ridice spada pentru adevărata libertate.

22 mai. Alerg spre Debreţin, la Kossuth. Toată pusta maghiară e în răscoală : cîntece, steaguri, veselie şi tineret dornic să se bată cu tirania. Ungurii au tot doi duşmani externi : împăratul din Viena şi ţarul. Şi, iată-i : obţin succese.

A, dacă pe conducătorii lor nu i-ar orbi orgoliul naţional...

25 mai. Spre Debreţin. Aflu amănunte despre luptele ce se dau, din nenorocire, între români şi unguri, în Munţii Apuseni. În aprilie guvernul maghiar l-a trimis pe deputatul român Ion Dragoş să trateze cu Avram Iancu.

După multă discuție s-a încheiat, la Abrud, un armistițiu între revoluționarii români și cei maghiari. Dar, cînd se aflau în biserică și jurau credință constituției, un batalion maghiar, condus de un maior nobil, i-a atacat pe neașteptate pe români. Au prins și spînzurat pe Buteanu și pe Dobra. Iancu, cu greu, a reușit să scape și să fugă în munți. S-a întors cu oaste și-a dat bătălie în jurul Abrudului. Au pierit Vasváry și Hatvani. Pe Dragoș, frații români l-au socotit trădător și l-au tăiat în bucăți.

Înverșunarea-i mare. Moții lui Iancu și-au îngrozit potrivnicii. Cică s-aude strigînd în munți : „Împingeți pe unguri la vale, măăăă !..."

Și dau semne cu tulnicele.

Bem a primit poruncă să meargă împotriva lui Iancu.

O nenorocire nu vine niciodată singură.

Curge sînge frățesc pe Crișuri și pe Arieș, iar despoții își freacă mîinile și rîd în barbă.

Oameni, de ce nu vă deschideți mintea și inima ?

În acest noian de încurcături, de intrigi, trebuie să călătoresc spre Debrețin, să-l întîlnesc pe Kossuth și să organizez legiunea de revoluționari români. Trebuie !

Voi mai putea pătrunde la Kossuth ? Doamne, cît vreau să-l împac cu Iancu... Să facem din cetatea naturală a Transilvaniei o fortăreață inexpugnabilă. Așa-mi șoptește și glasul cristalin ca struna de teorb : *„Români din patru unghiuri, acum ori niciodată / Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri !"*..

Auzi !... Nu cîntă numai glasul lăuntric, ci și omul de colo, din căruță... Și femeile care adună trifoi pe cîmp... Și ciobanul de pe coastă... Și țăranca maghiară cu coșul pe braț.

...Nu, nu românii sînt primii vinovați de aste greșeli și vărsări de sînge, din Apuseni. Ei se apără : nu ies din munții lor. Vinovați sînt cei care-i vor veșnic robi. Care nu înțelege că și românii au drept la libertate, ca orice popor din lume.

În definitiv, gîndind rece, fără sentimentalism, zic: dacă faptele s-au petrecut așa și dacă oștenii lui Iancu se țin bine, acum, cînd primejdia intervenției austriece și țariste e așa de mare, românii pot obține condiții mai bune în alianța cu revoluția maghiară.

27 mai. Am sosit în Debrețin.

Grozav îmi mai tremură inima. Voi izbuti?

28 mai. O conferință de două ore cu Lajos Kossuth. Sînt mulțumit de dînsul și de primirea ce mi-a făcut. Om de bine, luminat, foarte deosebit. Are mîini albe, cu degete lungi, și niște gropițe în obraz, ciudat de gingașe pentru un bărbat. E voinic și frumos, zîmbitor, glumeț, cu priviri limpezi, deschise, energic și neobosit.

M-a mustrat pentru ideea de a reface Dacia. I-am răspuns că e o idee mai justă decît planul unui stat maghiar în granițele coroanei sf. Ștefan. Dacia va să cuprindă numai teritoriile locuite de români. Pe cînd statul plănuit de nobilii maghiari ține în jug români, sîrbi, slovaci, croați... Adică, o Austrie mai mică.

A încrețit mult sprîncenele: nu i-a plăcut răspunsul.

Îi demonstrez că Austria a trăit și trăiește numai din discordia popoarelor subjugate. Cine hrănește cearta dintre români și unguri în fapt ajută tirania habsburgilor. Îmi tremură glasul de emoție. Ochii mi se umbresc de lacrimi. Grăiesc cu atîta ardoare și pasiune, c-aș îndupleca și pietrele: ...„nenorocitele sfîșieri dintre noi folosesc doar despoticelor împărății, dușmanele noastre comune. Ca să biruim trebuie să ne unim: dreptate, frăție, unitate!“

Se ridică și-mi pune mîna pe umăr: „Vă ajut să formați legiunea! Este în interesul nostru, al tuturor“.

Chiui de bucurie și entuziasm. E ceasul al doisprezecelea, dar am găsit calea. Să n-o mai pierdem.

M-am înțeles cu Kossuth să alcătuiesc un proiect de înțelegere, de pacificare între revoluționarii români și cei maghiari.

Ah, dacă veneam la el în octombrie anul trecut, poate nu mai curgea sînge la Abrud.

Dacă izbutesc să-l scot pe Iancu de sub influența făgăduielilor deșarte ale habsburgilor, dacă izbutesc să-i împac pe români cu ungurii, am îndeplinit cea mai mare faptă ce-o poate săvîrși un om în istoria acestor două popoare.

Iar dacă înfirip legiunea, am cîștigat revoluția.

3 iunie. Consfătuiri cu Szemere, președintele consiliului de miniștri, și cu Batthyány, ministru de externe al Republicii Ungare. Toți cei de bună-credință zic : românii au dreptate ; fac rău însă unind cauza lor cu austriecii.

Aflu că Iancu are 50 000 ostași, înarmați cu puști, cu tunuri, cu săbii și lănci, bine încadrați cu ofițeri tineri. Poporul îi zice „Craiul Munților". Adrian s-a rănit la picior în luptele de la Abrud. Zace în casa unui preot.

Am avut dreptate : purtarea dîrză a moților silește guvernul din Debrețin să fie mai concesiv.

Ei, dacă Tell și Magheru procedau la fel cu Fuad pașa, avea ce scrie istoria despre noi. Așa, ne-am ales cu niște ifose-n mantie albă...

Dacă ungurii mă aprobă, mă duc la Iancu să-l înduplec. Mă duc, chiar dac-aș avea soarta lui Dragoș.

Încerc să adun pentru legiune măcar un nucleu de două-trei sute de oșteni. Transilvănenii zic că vin toți la mine, dacă fac legiune. Dacă dobîndesc puști și tunuri. Dacă strîng repede, de pe tot cuprinsul românesc, 50 000 de oameni ; o legiune ca un fel de sinteză a României revoluţionare. Un general bun, şi, ca Arhimed, făgăduiesc că răstorn lumea tiranilor.

Ziarul lui Bolliac, „Expatriatul", cam prea laudă revoluţia maghiară, dar în aceste momente nu-i rău. Ajută cauza înfrăţirii revoluţionare între români şi unguri.

5 *iunie.* Aseară am ajuns la Pesta, cu trăsura şi cu drumul de fier.

Armatele habsburgice şi ţariste se reped, din multe direcţii, asupra Republicii Ungare : două armate dinspre apus, una dinspre sud, o armată din Polonia, alta din Moldova și încă una din Ţara Românească. Revoluţia-i încercuită ca-ntr-un cleşte. Primejdia e foarte mare. Dar maghiarii sînt optimişti.

Poporul e în delir pentru victorie.

Cu mare mîhnire, aflu însă că trufia pricinuieşte vrajbă între generalii poloni şi cei unguri. Görgey, comandantul cel mare al armatei maghiare, e invidios, închipuit, frondeur : se poartă mişeleşte cu Dembinski, despre care aud că-i foarte capabil.

Cîţiva dintre guvernanţii maghiari, aristocraţi, socotesc pe moţi ca pe nişte fiare sălbatice, fioroase, îngrozitoare. Zic că ies din vizuinile munţilor doar ca să prade şi să ucidă. Îi apăr din răsputeri. Vorbesc deschis, cu toţi conducătorii maghiari, despre drepturile poporului român din Transilvania : «Astă-vară, transilvănenii v-au propus unire frăţească în condiţii modeste, iar voi aţi nesocotit vrerea lor de pace. V-aţi trufit : „Dreptul de naţionalitate cu spada se ia !"... Îi credeaţi slabi ; dar, iată, ei s-au întărit. Au pus mîna pe spadă să-şi apere dreptul şi naţiunea. Nu-i învinuiţi prea aspru ; voi i-aţi împins în braţele habsburgilor. Trebuie, cu orice chip, cu orice jertfă, să ne împăcăm. Altfel ne pierdem şi noi, românii, şi voi, ungurii.»

Unii mi-au răspuns cu îngîmfare : „Bem va înconjura Munţii Apuseni şi vă va stîrpi".

Asta mă doare şi mă disperă. Dar trebuie să rabd şi să combat cu grijă, cu îndemînare, cu argumente serioase, fără jignire.

De ce procedez aşa ? Pentru că n-am nimic mai scump pe lume decît poporul român ; dar, în acelaşi timp, văd limpede că toţi care iubesc libertatea sînt datori a-i susţine în clipele acestea pe unguri — singurul popor înarmat care mai luptă încă împotriva despoţilor coalizaţi ; luptă şi dobîndeşte victorii.

Mă aflu într-o situaţie echivocă, într-o dilemă tragică. E dilema tuturor românilor patrioţi — şi nu se poate rezolva decît dacă ocîrmuitorii celor două revoluţii se înţeleg între ei.

Trebuie să-i împac !

7 iunie. M-am întîlnit cu deputaţii români din dieta maghiară : Ion Grozman şi Sigismund Pop, prieteni cu Eftimie Murgu. Toţi îl stimează şi-l iubesc pe Avram Iancu şi au bune legături cu dînsul.

Trimitem împreună sfat la Sibiu, la Braşov, la Cluj, la Abrud : noi, românii, să rămînem lîngă unguri, chiar într-o situaţie mai modestă. Împrejurările ne impun sacrificii în prezent, pentru avantaje în viitor.

Hotărîm, tot împreună, să scoatem o gazetă în limba română : „Democraţia". Redactor — Sigismund Pop, din Banat. Cu experienţa ce-o am, caut s-o conduc şi s-o influenţez cît mai mult, din umbră.

Dar unde-s ceilalţi prieteni, ceilalţi români ? Unde-i Tell, Magheru, Rosetti ? De ce nu vine nici unul să m-ajute ?

8 iunie. Am început, cu contele Batthyány, discuţia despre legiune. Propun să atragem în confederaţia noastră antihabsburgică bulgarii, bosniacii, albanezii. Recomand că pentru treaba asta ar fi bun Ghica; e diplomat destoinic și cunoaște oamenii din Balcani.

Batthyány mi se pare cam mărginit.

14 iunie. Generalii unguri continuă să se certe cu cei poloni. Bem și-a dat demisia.

Armatele austriece și țariste cîștigă teren și victorii.

Aici se spune că baronul Spleny, pe care l-am cunoscut la Constantinopol, ar da semne de sminteală, din pricina hașișului. Crede că i se lungește nasul așa de tare, încît iese pe fereastră și se sprijină pe balconul casei de peste uliță, unde locuiește o cadînă mai frumoasă ca Șeherazada. Cere călătorilor să calce cu grijă peste puntea asta... originală. Zice că sultanul a aflat de asemenea minune și vrea să-i închirieze nasul, ca pod peste Cornul de Aur, în zilele de bairam...

Să aibă sminteala asta vreun înțeles simbolic?

22 iunie. Kossuth l-a chemat pe Bem să-l împace cu generalii unguri. Aflu că polonezul apără din răsputeri pe românii din Transilvania. Nu-i va ataca, în nici un caz. Asta-i cît se poate de bine.

Am alcătuit regulamentul legiunii. Sper să fie primit.

Cît timp pierd și aici, doamne...

23 iunie. Dispută lungă și controversată cu niște aristocrați maghiari din Transilvania. Acum înțeleg mai limpede cauza dezbinărilor. Lor nu le convine să desființeze iobăgia mai ales cînd e vorba de români. Moșiile nu-i lasă să recunoască națiunea română. De dragul lor rămîn tot la *Unio trium nationum din 1437.*

Împreună cu românii de aici am întocmit proiectul de pacificare între partea maghiară și cea română. Am muncit mult. L-am dezbătut și gîndit îndelung, cuvînt cu cuvînt și virgulă cu virgulă. A ieșit scurt, lapidar, dar foarte categoric.

Trebuie să izbutesc.

25 iunie. Bem s-a împăcat cu Görgey, dar n-a primit comanda trupelor din Banat. Generalii unguri, cu vederi înguste, îi privesc pe poloni *comme un mal nécessaire*[1].

Szemere n-are încredere în tratativele cu Avram Iancu. Primeşte unirea numai dacă românii depun armele. Asta nu-i unire, ci supunere. Românii au valoare pentru revoluţie, tocmia pentru că sînt înarmaţi. Îmi reproşează : „Voi, românii din principate, aţi inspirat revoluţia transilvănenilor, ca să-i uniţi cu voi"...

Ei, dacă am fi înfăptuit unirea asta, cît bine v-am fi adus acum şi vouă...

26 iunie. Stăm rău : în guvernul maghiar s-a infiltrat moliciunea, dezamăgirea ; între generali, dihonia ; între naţiuni, lupta.

Iar armatele reacţiunii înaintează mereu, ne împresoară.

Batthyány şi-a dat azi arama pe faţă : dorinţa şi scopul nobililor unguri este să „amalgameze" pe românii din Transilvania şi Banat ; să-i deznaţionalizeze. Nobililor liberali maghiari nu le iese din cap himera statului feudal, ca în evul mediu. Vor să-l facă naţional, deznaţionalizînd pe români, sîrbi, croaţi, slovaci, deşi aici, în Transilvania, sînt mult mai puţini decît noi. *„Ils n'ont rien oublié, ni rien appris"*[2].

Iar eu trebuie să-l conving pe Iancu care, în dorinţa lui de pace şi frăţie, a fost aşa de adînc rănit de perfidia nobililor ; pe el, care are arma în mînă şi căruia Austria i-a făgăduit egalitate naţională, administraţie românească, dietă provincială, să-l conving, zic, să renunţe la toate acestea, să-şi înăbuşe sentimentele, să-şi uite resentimentele, să depună armele şi să treacă de partea guvernului ungar, care nu numai că nici nu-i făgăduiește nimic, ci chiar vrea să-i... amalgameze pe români?

---

[1] Ca pe un rău necesar.

[2] N-au uitat nimic, n-au învăţat nimic.

Și totuși, dacă se prăbușește revoluția maghiară, ne prăbușim și noi. Cu totul și pentru mult timp.

I-am spus lui Batthyány : Ungaria poate merge pe două căi : una aristocratică și despotică, legată de habsburgi, alta democratică și revoluționară, unită cu românii.

Îmi dă dreptate și, teoretic, zice că merge pe a doua cale.

Practic, merge pe prima cale : lucrează încet, cu dedesubturi, cu viclenii. S-ar putea deci ca Batthyány să fie o secătură, o unealtă a imperialilor, și-mi vinde palavre.

Iar timpul trece și dușmanii cîștigă victorii.

Nerăbdarea mă mistuie cu totul. Slăbesc de ciudă, de mînie, de deznădejde, de lipsurile materiale pe care le-ndur. Scriu lui Ghica și închei cu o glumă tristă : ...*„spune, te rog, cucoanei tale că mi-am făcut testamentul și c-am lăsat cu limbă de moarte* c-o *iert, deși nu mi-a scris, după făgăduială“*...

27 iunie. Mare ceartă între Dembinski și Görgey.

Kossuth nu bagă de seamă că Görgey miroase a trădător ? Mă dezamăgește Kossuth, deși în prima clipă l-am văzut ca pe un erou.

Dacă nu zoresc lucrurile, legiunea moare înainte de a se naște. Oameni sînt. Lipsesc banii și armele. Dac-aș avea bani, aș pleca imediat în Transilvania, între ai mei.

28 iunie. Stăm foarte prost : ungurii au pierdut bătălia mare de la Raab.

Trupele generalului rus Pașkievici se apropie de Budapesta.

Primejdia e negrăit de mare. Între conducătorii unguri panică și dihonie.

Batthyány tot nu acceptă legiunea. Amăgește și amînă cît poate.

Îl caut pe Kossuth. Mă ofer să plec în Banat, să ridic poporul român sub steagul național.

O, de-aș avea în jurul meu douăzeci de tineri ofițeri... Aș organiza legiunea, chiar fără ajutorul lui Batthyány, aș muri în fruntea ei, luptînd pentru libertate, pentru națiune, pentru unitate. Kossuth ar trebui să mă înțeleagă.

30 iunie. Toată noaptea am discutat cu Dembinski. Alte unități ale lui Pașkievici au ajuns la Debrețin. Lüders, celălalt general țarist, a pătruns în Transilvania prin sud și înaintează spre vest. Generalii Haynau și Windischgraetz se apropie și ei de Budapesta. Jellacsics atacă din sud, cu multe trupe austriece. Republica Ungară e cuprinsă într-un cerc de foc.

Dacă se admite concentrarea trupelor după planul lui Dembinski, mai sînt, totuși, destule șanse pentru o victorie a revoluției.

Dar Görgey și-a pierdut curajul : în loc să manevreze pe linii interioare, vrea să retragă trupele în munți.

Ce să fac ? Conștiința îmi spune să merg înainte.

1 iulie. Kossuth nu mă primește, pretextează că-i bolnav. Vreau să-i înfățișez proiectul de pacificație. Alerg iar la Batthyány și-i spun : „Măcar acum, cînd situația-i deznădăjduită, să asigurăm, dacă nu cooperarea, măcar neutralitatea lui Avram Iancu. Vă rog din suflet, trimiteți plenipotență lui Bem, să trateze el însuși cu conducătorul românilor“. Îmi răspunde cu îngîmfare : „Bem e prea liberal... Și dacă ni-i scris să fim pierduți, nu ne pot salva românii“...

De ce atîta trufie deșartă ? Și pînă cînd ?

Cu inima deschisă am alergat aici ; inima mea de frate revoluționar către frați revoluționari. Și trufia lor nesăbuită mă jignește, mă rănește pînă în străfundul inimii. Cît o să mai pot răbda, cerule ?

Iar la Dembinski. Îmi spune că Görgey a făcut mai multe greşeli decît fire de păr în cap. Mă dojeneşte cu părintească blîndeţe: „Nu te pripi, nu-l judeca prea aspru pe Kossuth. Ca mulţi dintre adevăraţii revoluţionari maghiari, vrea unirea cu revoluţia română. Dar a ascultat prea mult văicărelile nobililor proprietari în Transilvania; iar acum... acum împrejurările nu-i mai lasă răgaz să se gîndească la asta. Cu toate că unirea cu românii ne-ar aduce cel puţin o sută de mii de soldaţi“.

Mă sfătuieşte să nu plec încă din Pesta. Crede că o legiune românească ar contribui şi chiar ar garanta victoria: „Un popor dîrz, din trei provincii, ne-ar veni în ajutor. Înţeleg asta foarte bine“.

Nu mai am bani nici pentru mîncare.

În acest moment de răscruce, Kossuth cîrmuieşte slab şi chiar rău.

S-a îndepărtat de sfătuitori buni, democraţi. S-a apropiat prea mult de aristocraţii liberali.

Iar Görgey nu conduce armata, ci sabotează revoluţia. Clar.

Planurile de operaţii se schimbă din ceas în ceas: semn c-a început deruta. Dintre generali, Dembinski mi se pare cel mai calm, mai hotărît să ia ofensiva împotriva invadatorilor şi mai încrezător în victorie.

Mă întîlnesc cu Eftimie Murgu. Amărăciunile, decepţiile l-au doborît. Îi tremură barba cînd vorbeşte. Cred că plînge, înghiţind lacrimi mai amare ca pelinul. Şi el se bate de un an şi jumătate pentru înţelegerea dintre Iancu şi Kossuth: „Dar iată rezultatul: Banatul tot s-a aprins, vîlvătaie, împotriva nemeşilor unguri. Am ţinut prietenie cu revoluţionarii maghiari, am căutat, pe toate căile, să-i împac cu românii. Dar purtarea neomenoasă, necinstită a unor conducători maghiari, a făcut să mă urască chiar bănățenii mei. Și mare lucru de nu m-or hăcui, ca pe Dragoș, la Abrud. Frățioare, amîndoi vedem adevărul cel mare, suferim pentru el, și nu-l putem insufla nici prietenilor, nici fraților. În lupta pentru unirea tuturor asupriților sîntem singuri. Cunoști durere mai mare, frățioare ?“

1 iulie, ora 3. În Pesta s-a dezlănțuit haosul. Armatele tiranilor sînt la cîteva poște. Se aplică principiul : scape cine poate. Toți vor să se salveze, dar nimeni nu știe cum. Debandada e cumplită. Nu plec de aici, decît odată cu ultimii oameni din guvern și din armată.

N-am mîncat de două zile. Și nici n-am dormit.

M-am născut în cea mai proastă zodie. Vreau, caut și n-am norocul să mor cu cinste, în luptă pentru libertate.

Nu cunosc nimic mai crud, frate Ghica, frate Alecule, frate Murgule.

Ora 10 seara. Iar l-am vizitat pe Dembinski. Ce bătrîn bun și de treabă !...

Kossuth și Szemere au plecat din Pesta, undeva spre răsărit. Görgey se poartă tot mai rău. Poate da mîna cu Tell.

Trimit doi tineri transilvăneni la Iancu, să-l povățuiască, să-l roage din parte-mi să stea neutru, să nu iasă din munți, să nu cumva să-i atace pe unguri, odată cu armatele reacțiunii ; să caute înțelegere cu Bem.

Nu mai sper să pot organiza legiunea.

O să plec totuși în Transilvania, ca măcar în ultima frîntură de ceas să-l împac pe Kossuth cu Iancu. Să-i fac să iscălească proiectul de pacificare.

3 iulie, ora 11 noaptea. Ieri, mare bătălie la Komárom între armata maghiară și cea austriacă. Șvarțghelbii s-au retras. Generalul ungur Klapka s-a purtat eroic.

Mai putem nădăjdui ? Mai putem oare nădăjdui ?

Dembinski propune să se mute războiul în Ungaria de jos, să aibă legătură cu popoarele din Balcani. Dar Görgey se împotrivește; face numai încurcături, abuzuri, prostii.

În armata maghiară luptă 30 000 de români.

6 iulie. Vizită la Batthyány. Iancu a scris lui Kossuth, aşa cum l-am povăţuit noi; se aliază cu ungurii împotriva armatelor lui Paşkievici ori Lüders, dacă guvernul maghiar recunoaşte drepturile naţiunii române.

Te îmbrăţişez, Iancule, și te sărut frăţeşte pentru acest răspuns drept și demn.

Dembinski speră să strîngă, spre Seghedin, 100 000 soldaţi, să-i zdrobească pe Iellacsics şi pe Haynau.

Discuţia despre legiune s-a amînat iar.

Primesc ceva bani de la Ghica. Am răbdat de foame săptămînile astea și m-am jigărit ca un ogar.

Guvernul maghiar a părăsit complet Pesta. Ar trebui să mă duc, cu steag naţional, în munții Transilvaniei, la Iancu.

8 iulie. Pesta-i ameninţată direct de șvarţghelbi. Li se aud tunurile. Plec în grabă spre Seghedin.

Pe drum, un om al căpitanului Monti, prietenul cu care am călătorit de la Constantinopol, mă vesteşte că, în iunie, generalul francez Oudinot a atacat, noaptea, prin surprindere, Roma și a ocupat-o. Garibaldi, cu ai lui, s-au bătut ca niște lei, timp de 16 ore. În luptă a murit şi Goffredo Mameli, poetul care a scris „Marseillaisa" italiană, „Fraţii Italiei". Francezii au biruit. Mazzini și ceilalţi revoluţionari au fugit. Nu se ştie încotro s-a dus Garibaldi, cu o parte din ostași. În Roma, Oudinot l-a pus iar stăpîn pe papa Pius IX, tiranul tiranilor.

Deci prințul prezident Napoleon Bonaparte, conducătorul Franţei, nu-i altceva decît un reacţionar înrăit. A părut un om al revoluţiei. Dar, în realitate, e alături de regele Frederic Wilhelm al Prusiei, care i-a zdrobit pe polonezi, e alături de Franz-Joseph, care-i zdrobeşte pe italieni, pe cehi şi pe maghiari, e alături de sultan şi de ţar, care au zdrobit revoluţia românilor. Un tiran deghizat, prost deghizat.

13 iulie. De cîteva zile mi-a venit şi Bolliac într-ajutor. Azi am fost împreună la Kossuth. Am discutat scrisoarea lui Iancu, proiectul de pacificare cu românii şi tratatul pentru formarea legiunii. Vrea să-l trimită pe Bem în Ţara Românească. Lui Iancu îi oferă un rang mare în armata ungară.

Pe conducătorii unguri îi roade deznădejdea. Dar starea de spirit a poporului e bună. Mai putem deci spera în victorie.

Bolliac vrea să ştie cui va reveni gloria întocmirii legiunii... Îi dau titlul de delegat special al emigraţiei din Transilvania : să fie mulţumit.

14 iulie. Am fost iar la Kossuth. Bem a bătut o armată a ţarului la Bistriţa şi-a urmărit-o pînă în Moldova. De acolo coboară la Braşov şi trece în Ţara Românească. Bolliac mă asigură că Bem e cu totul pentru noi.

Kossuth a destituit guvernatorul Transilvaniei pentru că s-a purtat rău cu românii. Mi-a propus, încă o dată, să-l iau pe Iancu, cu toată oastea, în Muntenia şi să reînviu revoluţia acolo. În acel moment 8 milioane de români vor fi în picioare împotriva despoţilor. Se mai pot adăuga 9 milioane de polonezi, 2 milioane de bulgari, 2 de greci, 3 de sîrbi, bosnieci, macedoneni...

Dacă înţelege toate astea şi ne dă şi bani, Kossuth este în adevăr un om mare. Legiunea va fi avangarda trupelor care vor trece în Ţara Românească.

Deci cauza libertăţii mai poate izbîndi şi va izbîndi !

N-am fost niciodată aşa de mişcat ca în acest minut : împlinesc trei luni de cînd am fugit din Constantinopol.

Am suferit mult, am trecut prin nenumărate împrejurări vrăjmașe. Dar acum toate mi s-au răsplătit cu prisos: am și aprobare pentru legiune, și proiectul de pacificare româno-maghiară...

Am scris negru pe alb, să fie veșnic în istorie: „Scopul guvernului maghiar este ca toate naționalitățile din Ungaria să aibă în viitor o dezvoltare liberă și egală, prin urmare el garantează naționalitatea românilor locuitori în Ungaria. De aceea legiunea română va combate dușmanii Ungariei care sînt, în același timp, dușmanii libertății. Patrioții români se angajează, încă o dată, să folosească toate mijloacele morale ca să convingă pe frații lor din Transilvania să înceteze lupta fratricidă împotriva națiunii maghiare"...

Am scris și, alături de Kossuth și Batthyány, am iscălit eu și Bolliac. O fericire de zile mari.

Sînt foarte fericit.

Te binecuvîntez, iubite Ghica, te binecuvîntez că m-ai trimis aici.

15 iulie. Am plecat spre Iancu. Visul meu urcă în munți. În scrisoarea înmînată mie și lui Bolliac, ca intermediari între guvernul maghiar și Iancu, Batthyány scrie: „Guvernatorul dorește cu ardoare pacea și fericirea tuturor locuitorilor Ungariei"...

Totuși, la despărțire, îmi cere să-i conving pe români să depună armele.

Ce neom!...

17 iulie. Călătoresc în căruță, călare, pe jos. Rîvna de a ajunge cît mai repede mă înaripează. Nici căldura nu-i prea arzătoare, nici pusta prea întinsă, nici Mureșul prea lat, nici Zarandul prea înalt, ca să-mi încetineze pașii spre Iancu.

Dacă nu ne amăgeam cu ajutorul Franței, dacă Eliad era revoluționar, dacă Tell era în adevăr general, la Avram

Iancu trebuia să ne strîngem toţi revoluţionarii adevăraţi. Îi scoteam de sub steag şvarţghelb şi-i puneam în mînă stindardul luptei noastre pentru libertate.

Şi atunci Kossuth ne cerea nouă împăcare, iar nu noi lui...

Atunci împiedicam în adevăr greşeala ăstor două revoluţii de a se devora între ele, spre fericirea despoţilor.

De la Arad încoace mă urmăreşte un marş murmurat de bărbaţi, femei, copii : ...*„Astăzi cu bucurie, românilor, cîntaţi, / Pe Iancu în cîmpie cu toţii să-l urmaţi“...*

Saltă inima de bucurie cînd constat ce putere revoluţionară zace în poporul nostru.

Dar şi cît roşesc de ruşine, cînd îmi dau seama că românii luptă pentru libertate sub steagul celui mai mîrşav şi mai învechit despotism...

18 iulie. Urc pe plaiuri şi piscuri, deasupra norilor. Mă întîmpină localnicii şi ostaşii lui Iancu. Mă privesc ţintă, iscoditor. Dar mă aclamă frenetic şi mă binecuvîntă cînd, din partea fraţilor din Ţară, le urez noroc şi izbîndă.

19 iulie. Aproape de Bucium, mă întîmpină un chip cunoscut.

— No, vezi, frate Bălcescu, că ne-am întîlnit iară ?

Îl îmbrăţişez :

— Eşti popa Balint, au oştean al lui Iancu ?

— *Unum et idem !* [1] rîde vesel. De mult te aşteptam, iubite.

— De mult, tare de mult trebuia să vin, tribune Balint. Nici ştiu cum va să capăt iertare pentru atîta amar de vreme pierdută în nelucrare, tărăgănare şi vrajbă.

M-a dus pînă la Zlatna, unde au pregătit o conferinţă cu toţi capii răscoalei din munţi. Pe drum mi-a povestit cum au luptat oamenii lui din Roşia Montană cu trupele lui Kemeny Karkas.

---

[1] Unul şi acelaşi.

Toţi munţii sînt o uriaşă tabără de război. Femeile şi fetele, buciumanele, cheamă ostaşii la luptă şi la cină, sunînd din tulnice.

Ca pe vremea lui Horia, şi mai frumos ca atunci.

20 iulie. Iată-mă în faţa lui Avram Iancu.

Ne cunoaştem de mult deşi nu ne-am văzut niciodată.

Ne măsurăm cîteva clipe lungi : clipe de foc.

Ne îmbrăţişăm, strîns, furtunos. Lăcrămăm. Şi noi şi toţi cei din jur, oameni căliţi şi tari ca piatra.

E înalt, voinic, frumos, cu ochi albaştri, bărbătos.

Din prima clipă pricep că-i cel mai de nădejde om din cîţi am întîlnit în toată revoluţia asta. Îmi aminteşte de muncitorul Barthélemy de pe baricadele Parisului, de haiducul Radu Grigoraş, devenit ostaş al lui Magheru, de pasiunea revoluţionară a lui Alecu Golescu, de înţelepciunea şi stăpînirea de sine a lui Negri. Şi nu-i decît un fecior de ţăran moţ, studiat întru ale avocaturii. Poate nu-i un intelectual prea subţire, nici om politic fără prihană, nici prea iscusit general.

Dar toţi cei din jur cred că este.

Cred adînc, puternic, nezdruncinat. Şi el face totul, absolut totul, ca să nu-i dezmintă. Călăuzeşte o armată de oameni desculţi ori în opinci grosolane, din piele de porc nedubită, îmbrăcaţi în cămăşi groase de in, bernevici, pieptare şi zeghi din piele de oaie. Dorm ostaşii lui pe iarbă, cu cîte-o piatră sub cap. Luptă cu puşti, cînd au ; mai adesea, cu lănci strujite şi pîrlite în foc de ei înşişi. Se hrănesc din ce-şi aduc în traistă, ori din ce le cară mamele, soţiile, surorile, fetele din sate, în desagi, pe căluţi mărunţi.

Iancu e aspru, tăcut, de o modestie cuceritoare. Oamenii îl urmează fără clintire, la bine şi la rău. Şi-ntr-asta stă toată puterea lui. A absorbit în el spiritul naţiunii din acest moment ; s-a identificat cu interesele poporului.

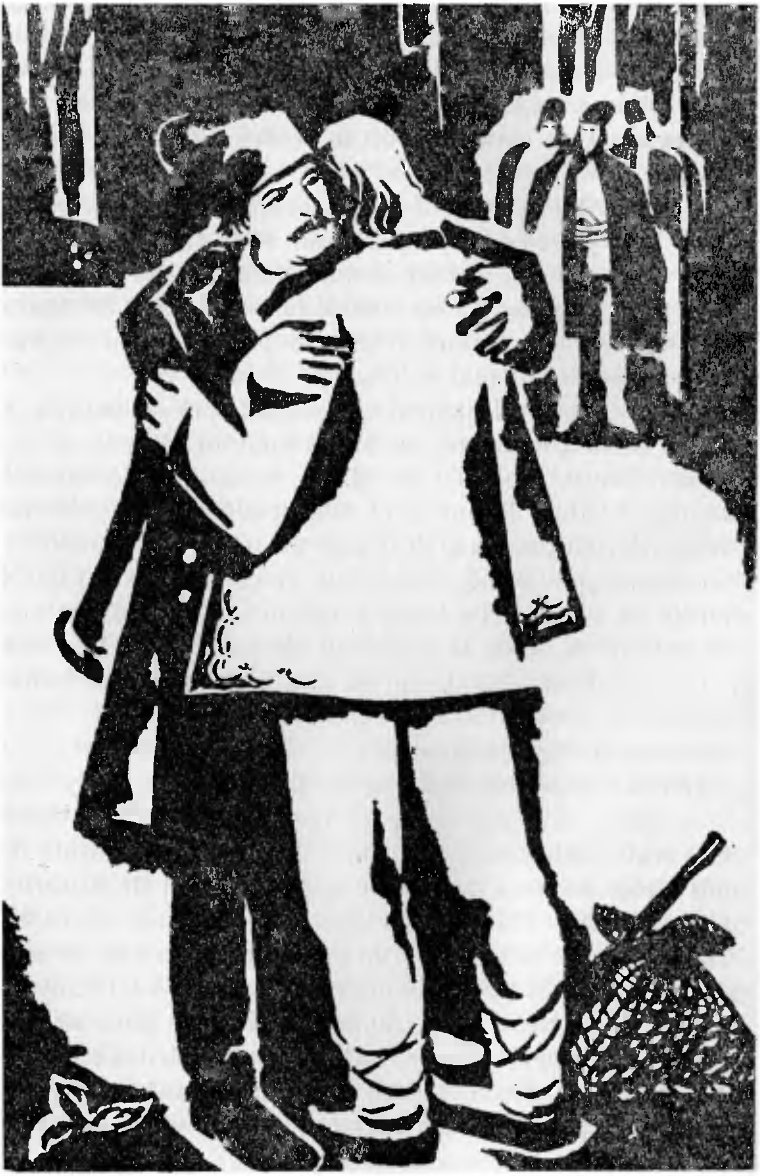

Iancu e la fel cu toţi. Crede nespus nu în el, ci în dreptatea cauzei și în oamenii pe care-i conduce. E tocmai opusul lui Eliad, care se crede totul și nu crede în nimic, afară de el însuși.

Am auzit un cîntec izvodit în aceste zile, cîntec despre „Craiul Munţilor“ :

...„Pe dealul Feleacului / Merge oastea Iancului. / Pușcă Iancu prin surcele, / Fug domnii fără ţipele ; / Pușcă Iancu prin butuci, / Fug domnii fără papuci ; / Pușcă Iancu prin Hălmagi, / Fug domnii fără nădragi. / Dă Iancu cu tunurile, / De răsună, dealurile. / Pînă Iancu ce crăiește, / iobăgie nu mai este“...

Iancu e din acei oameni care se mistuie cu patimă în flacăra sacră a libertăţii, ca şi mai luminos să ardă.

Am sfătuit mult cu el şi cu tribunii : Moldovanu, Axente, Vlăduţ, Balint. Am vorbit despre despotismul turcesc. Mi-au descris şi ei tirania austriacă şi nemeșească. Mă aprind povestind. Cuvintele mele cad în sufletele moţilor ca scînteile pe iască, pregătind parcă acolo izbucniri vulcanice. Trec la proiectul de pacificare. Vorbirea se înverşunează. Axente nu se mai poate bizui pe buna-credinţă a conducătorilor maghiari :

— Ne-au înșelat amarnic !

Iancu-i mult mai înţelegător, mai uman :

— Ştiu : săvîrșim excesuri vrednice de osîndă. Dară vezi, frate Bălcescule, noi am suferit mult. Cumplit de mult : zece veacuri de tiranie nemeșească şi de asuprire naţională. Din 1514 ne tratează ca „naţiune tolerată“. Prea mult şi prea tare îi urîm pe asupritori, ca să ne mai putem domoli. Şi-apoi dumnealor, nemeşii, ne-au izbit pe la spate, frate Nicule. Păi, no, la Mihalţ, în 2 iunie anţărţ, contele Eszterházy or poruncit şi-or măcelărit 12 ţărani. Atunci hotărîtu-m-am să urc în munţi, să mă povăţuiesc cu tribunii și să rînduim legiunile. N-am vrut război cu nimenea. Ci dreptate și libertate am vrut. La fel cu tot natul Transilvaniei și al Europei : dreptate și libertate ! Am făcut și iscălituri de pace. Dară tot dumnealor, nemeșii, ne-au înșălat, mișelnic, la Abrud. Că dacă nu se afla o fată unguroaică, Farkaș Ilonka, nici eu n-aș mai agrăi azi cu tine, aici, frate. Că pieream în ștreang, ca Buteanu, ori ars, ca Abrudul nost'. Așa înșelați și umiliți cum sîntem, noi vrem totuși pacea. Unirea însă... Om ca tine, Bălcescule, stă ici, aproape, la inimă. Și te-am cunoscut din scrieri și din epistolele tale către Bariț, că ți-i inima română și foarte iubitoare de frăție, de dreptate, de libertate, de unitate. Iară de te-ai ostenit pînă în munții noștri, tot din prisos de dragoste ai făcut-o. Dară pare-mi rău ! Acuma, cînd țarul și împăratul și-au dat mîna, ca să zdrobească revoluția, acum e tîrziu să mai putem încheia înțelegerea cu Kossuth. Prea tîrziu...

Parc-ar fi auzit ce vorbim, străjile din ogradă au prins să cînte, întîi în surdină, apoi tot mai tare, ca și cum s-ar fi apropiat din ogoite depărtări de plaiuri : ...„*N-ajunse despotismul cu-ntreaga lui orbie, / Al cărui jug din seculi ca vitele-l purtăm*“...

Îmi iau inima în dinți :

— Ai dreptate, frate Iancule. Dar, iată, revoluțiile noastre cad tocmai pentru că n-au mers împreună, unite. În schimb, tiranii...

— Știu. Dară cum să-i înduplec pe nemeși ? Cum să-i fac a înțelege că și noi avem drept sub soare. Cum am scris și lui Kossuth, acum două săptămîni : pe noi ne-au răsculat nerecunoașterea națiunii române, tiraniile și barbariile domnilor care nu vor să admită desființarea iobăgiei. Poporul nu mai vrea a le îndura. Dar eu mai știu, frate Nicule, că între noi și unguri armele nu pot hotărî niciodată nimic. Firea ne-a așezat într-o patrie, ca împreună să asudăm cultivînd-o și împreună să gustăm dulceața fructelor ei... Dară, frate Bălcescule, să nu ceară nemeşii tot de la noi şi numai de la noi : să dăm, să dăm, să dăm... Că ne-a secat și măduva din oase. Că nu mai avem, n-am mai rămas decît cu sufletul. Și p-ăsta nu-l dăm !

Toate astea Iancu mi le tălmăcește, lăcrămînd.

Și cînd vezi Detunata lăcrămînd din străfunduri, te cutremuri.

20 iulie. În ce tăcere adîncă şi solemnă mă ascultă aceşti oameni aspri, cînd le vorbesc despre puterea naţiei române, de numărul ei mare, de întinderea pămîntului nostru, de ursitele cele măreţi ce-o aşteaptă în viitor...

23 iulie. Numai aici mai trăiesc euforia luptei pentru libertate, ca la Paris.

Pornim spre Abrud. În cale întîlnim oameni la cosit ori la adunat fînul ; puşca sau lancea stau înfipte în mijlocul fîneţei. Cu buciumele în mîini, copilandrii ori fetele buciumane străjuiesc zările.

Și cei care lucrează donițe țin arma alături.

Toată ziua au străjuit potecile, și-acum, seara, adunați pîlcuri-pîlcuri lîngă focuri, în răcoarea nopților de pe plaiuri, fac muștrul de luptă, învață a fi cătane. Întîlnim grupuri de juni care învață, și din cărţi, meşteşugul războiului. Ofiţerii acestei oşti ţărăneşti sînt nişte ţărani mai răsăriţi, nişte preoţi ca Simion Balint ori nişte tineri din şcolile de jurisprudenţă, de teologie ori de filozofie. Nevoia i-a silit să lase condeiul, să ia arma, să se improvizeze comandanţi și să cîştige bătălii. Din povestirile despre metodele și mijloacele cu care au apărat o vale și au evitat o înfrîngere, îmi dau seama că, lipsiţi de cunoştinţe şi instrucţii în arta militară, aceşti tineri revoluţionari patrioţi dibuiesc și descopăr strategia și tactica, înţeleg importanţa poziţiilor naturale şi se sprijină pe ele.

Cu toate că nici unul, nicicînd, n-a visat să fie general.

Şi femeile participă la luptă. Cu tulnicele vestesc apropierea potrivnicului. La nevoie, din vîrful munţilor, azvîrl grindină de bolovani, rărind şirurile vrăjmaşului.

S-a lăsat noaptea. Sclipesc stelele pe cer. Pîlpîie focurile pe culmi. Glasul buciumelor se astîmpără în văi și pe ţancuri. Cîtăva vreme stăpînește liniștea. Apoi trăsnesc în vale cîteva puşcături. Şi, deodată, cîntecul : *„Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte“...*

Stărui, stărui mereu pentru împăcare.

Iancu tace ca stîncile Bihorului. Tace ca Detunata.

Doar spre miezul nopţii :

— Nu pot ! Fără recunoașterea naţiunii nu pot, frate. Nu pot !

Mi se frînge inima, cu atît mai mult cu cît știu gîndul ascuns al lui Batthyány şi înţeleg că Iancu are dreptate. Tînjim amîndoi după libertate și unitate naţională. Mă ajută să conving fraţii transilvăneni să nu-i atace pe unguri în aceste momente tragice pentru revoluţie, cînd armatele austriece și ţariste zdrobesc republica maghiară. Îl înduplec să scrie din nou răvaș lui Kossuth : ...„Totuşi pentru a vă dovedi sentimentele noastre frăţeşti pe care le nutrim faţă de naţiunea maghiară, am hotărît să rămînem neutri faţă de armata ungară, în timpul acestor lupte, neatacînd-o şi apărîndu-ne numai în cazul că am fi atacaţi de ea. Nădăjduim că această neutralitate va fi respectată atît de onoratul guvern ungar cît și de şefii armatei sale“...

Asta-i tot ce poate oferi Iancu în aceste împrejurări.

Pentru apropierea viitoare dintre români şi unguri, proiectul de pacificare şi scrisoarea lui Avram Iancu vor lumina ca un curcubeu pe cupola furtunii.

25 iulie. Trei zile am otrocolit prin Cluj. Oamenii politici întîlniţi aici mi-au spus că sultanul și ţarul s-au înţeles, la Balta Liman, să ţină în Ţara Românească 30 000 de soldaţi, iar domn l-au pus pe Barbu Ştirbey. Năstăsache, de-ar mai trăi, ar zice : scăparăm de dracu' şi dădurăm peste frate-su...

Totuşi nici Constantin Cantacuzino, nici Băleanu n-au putut lua domnia.

Nici pe Mihai Sturza nu l-au mai păstrat. Au pus în locu-i pe Grigore Ghica.

Deci revoluţia a fost totuşi bună la ceva.

28 iulie. Dieta din Seghedin a votat proiectul de lege despre naţionalităţi. Mă mîndresc cu asta. Întruchipează gîndirea şi inima mea. Vine tîrziu ; dar, în istorie, va conta ca o cale a împăcării, ca un semn al frăţiei între două popoare, ca o dovadă că, în fapt, înfrîngerea revoluţiei maghiare ne doare ca propria noastră înfrîngere.

2 august. În tabăra maghiară. Trăiesc şi aici toată zarva şi zăpăceala, durerea şi tragedia prăbuşirii revoluţiei. A treia prăbuşire : Moldova, Ţara Românească, Ungaria. Parc-aş fi murit de trei ori pînă acum...

Da, căci spulberarea speranţelor e mai dureroasă decît moartea. Toate căpeteniile revoluţiei maghiare caută să fugă, să se ascundă.

Unde să mă duc ? Mi-a rămas o singură salvare din mîna călăilor lui Haynau : să mor pe cîmpul de luptă, în ultimele ceasuri ale rezistenţei.

Oamenii de rînd, ostaşii, mulţi ofiţeri buni cum sînt Klapka, Bem şi Dembrinski, Kossuth însuşi vor să lupte pînă la ultimul glonţ.

Dar toată aristocraţia liberală, cu Görgey în frunte, închină steagul ; trădează.

5 august. Aş înşira aici acuzaţii şi blesteme. Dar şi astea ar fi prea tîrzii.

Totul, absolut totul s-a prăbuşit. O fatalitate se împlineşte.

Trebuie încercat altceva.

Trebuie răsculat tot poporul, cum l-au răsculat iacobinii în 1793.

Trebuie aprinsă revoluţia generală...

Dar cine poate asta?

Mă retrag spre Caransebeş, împreună cu Bolliac[1].

. . . .

Îl caut pe Bem; vreau să mor pe cîmpul de luptă.

Să mor pentru libertate.

Mă însoţesc cîţiva români. Răscolesc tot Banatul. Dar Bem parcă a intrat în pămînt.

De la Caransebeş, Bolliac pleacă la Constantinopol.

Aflu că, lîngă Arad, Haynau a spînzurat 13 generali. L-o fi prins şi pe Bem? Pe Batthyány l-a spînzurat.

Asta-i soarta ce mă aşteaptă: în ştreang. Doar am semnat acte politice, revoluţionare, alături de Kossuth şi Batthyány.

Mă hăituiesc şvarţghelbii pretutindeni. Mă deghizez şi pornesc înainte, adică încotro văd cu ochii. Îi amăgesc pe toţi. Îi înşel, cu îndrăzneala disperării.

În Haţeg, la Poarta Transilvaniei, mă întîlnesc cu un ofiţer ungur, un conte foarte spilcuit. Şi el se teme de ştreangul lui Haynau. Cerc să-l conving să dăm o bătălie aici, pe locul unde Iancu de Hunedoara a cîştigat, în 1442, o răsunătoare victorie împotriva turcilor. Silinţă zadarnică. Ofiţerul cată să-şi salveze pielea, fugind în Ţara Românească. Eu nu pot: conducerea de azi a ţării mele m-ar căsăpi.

Aud că Bem s-ar afla spre Alba-Iulia.

---

[1] Între timp, la 13 august 1849, Görgey a capitulat la Siria, lîngă Arad. Austriecii au arestat mulţi conducători ai revoluţiei maghiare. Kossuth a fugit în Turcia.

Pornesc într-acolo.

Pe drum, ştire că armata lui Bem s-a destrămat, iar el s-a ascuns în Turcia. Deci am pierdut pentru totdeauna norocul de a muri pe cîmpul de bătaie.

Caut moartea pe pămîntul Transilvaniei, şi n-o găsesc. Ce destin ! Puţini au fericirea poetului Petőfi : a dispărut într-o luptă de lîngă Sighişoara, şi nimeni nu ştie, nici va şti unde. Nu s-a lăsat trimis de regi la spînzurătoare...

Să mă fac haiduc, un an-doi, în Carpaţi ? Dacă l-aş întîlni pe Radu Grigoraş...

Nu-mi rămîne decît să mucezesc, jalnic, în Spilberg, ori să atîrn în ştreang la Arad, să mă ciugulească un stol de corbi.

Ţăranii mă ascund ; împart cu mine fărîma lor de pită. Dar tabăra lui Lüders e pe-aproape.

Pornesc din nou la Iancu, în munţi. Vreau să trec şi prin Alba-Iulia. Să păşesc pragul casei unde a stat Mihai Viteazul. Să mîngîi zidurile pe care şi el le va fi mîngîiat cu privirea. Să mă întîlnesc, ca la Tîrgovişte, cu măreaţa lui figură şi să prind iar curaj.

Curaj ? De unde ? Şi pentru ce ?

Dar, cînd să trec Mureşul, mă prind cazacii lui Lüders. Doi vorbesc româneşte. Spun că sînt oştean de-ai lui Iancu. Se arată bucuroşi şi pornesc să mă ducă la Lüders, să-mi dea bani şi straie. Asta-mi lipsea ! Ştiu că pe lîngă dînsul sînt cîţiva copoi din ţară, oamenii lui Constantin Cantacuzino, care de mult mă vînează. Fumăm tabac împreună : oameni buni, cazacii. Pricep că nu doresc să mă întîlnesc cu generalul lor şi mă lasă slobod.

În două zile ajung la Cîmpeni.

Cînd află cine sînt, oamenii se cutremură :

— Şvarţghelbii şi oamenii ţarului te cată ca iarba de leac.

De ce nu mă predau? Să curm odată hăituiala asta, foamea, ostenelile, umilinţele, chinurile morale.

Mă îmbrac ţărăneşte şi colind Apusenii. Oamenii mă primesc bine. Au multă grijă de mine. Întîlnesc fraţii care-au luptat alături de Iancu: Deivos, Dincă, Racoviţă, Nenişor, Andreescu. Păşesc printre ruinele Abrudului: o atmosferă tristă, dezolantă. Îmi trece prin minte să mă arunc într-o prăpastie. Să-i răpesc lui Haynau bucuria de a rîde, lîngă spînzurătoarea mea, acompaniat de croncănitul corbilor.

Dar pe stînca din faţa noastră o fată începe să cînte. În ciuda dezolării din jur zice un cîntec duios, dulce, bogat în simţire curată, caldă, frumoasă.

Şi fata asta înaltă, mîndră, clocotind de viaţă, aici, între ruinele revoluţiei, pare a întruchipa geniul poporului român. De bună seamă că aceeaşi fată şi acelaşi cîntec aş întîlni şi pe Făgăraş, şi pe Ceahlău.

Aceeaşi doină de jale şi dor, plutind deasupra mormintelor celor jertfiţi pentru libertate.

Şi uneori doina devine imn de slavă şi înviere.

Că aşa-s fenomenele în istorie: renasc din propria lor cenuşă.

M-am hotărît: scriu lui Iancu şi-l rog să-mi facă rost de un paşaport.

Mi-a crescut barba mare; seamăn cu un călugăr surghiunit.

Îl văd în mare taină pe Avram Iancu. E tot atît de deznădăjduit ca şi mine:

— Barem tu, frate, te-ai ţinut de la început pe calea libertăţii adevărate. Dar eu... Cetatea munţilor noştri e asediată acum de şvarţghelbii lui Haynau. Tot visul nost', frate Nicule, se surpă nevolnic...

Mă adăpostesc în coliba pădurarului Pătru Galda, în codrul de pe Muntele Mare, deasupra Cîmpenilor, pînă cînd mi-o putea trimite un paşaport.

Instinctul de conservare mă împinge să trăiesc de azi pe mîine, fugar, ca un cîine hăituit de hingheri.

Tăifăsuiesc mult cu moş Pătru.

Fiica lui ne aduce de-ale gurii. Seamănă cu fata care cînta la Abrud. O cheamă Floarea. Vine pe la colibă în fiecare zi. Pe lîngă hrană, îmi aduce şi veşti din lume. Veşti triste. O rog să-mi cînte. Notez toate stihurile doinelor ei. Are ce doini ; are de ce jeli : un frate, Nicola, i-a murit în lupta de la Fîntînele ; altul, Onuţ, a slujit în garda lui Iancu, iar acum s-a apucat iar să lucre ciubară. Deşi rana de la braţ nu i s-a tămăduit încă.

Lüders l-a chemat pe Iancu şi i-a dat 3 000 de ruble : „pentru oaste“.

Şvarţghelbii întăresc însă paza munţilor.

Poliţia lui Haynau a simţit că sînt aici în munţi şi mă caută. Cercul în jurul meu se strînge mereu. N-o să-l mai pot vedea niciodată pe Iancu.

Ieri, prin Cîmpeni, trei şvarţghelbi s-au luat după mine. Noroc că patru moţi au făcut zid în faţa lor şi-am putut fugi.

„Hiena de la Brescia“ nu mă are încă muşteriu pentru ştreang.

Floarea mă roagă să-i povestesc întîmplări din viaţă. Se minunează de multa nedreptate şi ura zămislită pretutindeni în lume. Cînd îmi vorbeşte, îi tremură genele şi-i surprind stele jucăuşe în ochi. Nu ştie nici citi, nici scrie. A umblat însă mult prin ţară, cu fraţii ei, la vîndut ciubere. A păzit oile pe Bihor şi pe Muntele Mare. A buciumat de pe culmi. A alergat din răsputeri să cheme lăncierii în ajutorul Abrudului şi-al lui Iancu, atunci cînd fost-au în primejdie. Şi în puritatea sufletului, în duioşia dragostei, în gingăşia mişcărilor nu-i mai prejos de Elena Negri ori de Alexandrina.

Nu-i aşa că fără romantism viaţa ar fi idioată ?

Vremea trece, începe toamna.

În munţi se stîrneşte bruma. Am început să tuşesc iar.

Împăratul Franz-Joseph sileşte pe Iancu să-şi împrăştie oştirea înainte ca românii transilvăneni să fi primit libertatea şi drepturile făgăduite. Nemernic împărat !

Floarea plînge cînd îmi comunică vestea asta.

Cît au nădăjduit bieţii oameni... Se vede greşeala : am luptat pentru libertate sub steagul celui mai mîrşav şi mai mincinos despotism. Pot oare să-ţi reproşez ceva ţie, Bărnuţ ? Ţie, Iancule ? Vouă, oameni din Apuseni ? V-am atras luarea-aminte, dar... De ce-ai fost orb, tu, Kossuth Lajos, şi n-ai înţeles dreptatea şi sufletul românilor ? Dacă te înfrăţeai cu românii, cu sîrbii, cu polonii, nu pribegeai prin lume cu trei copilaşi de mînă...

Iancu nu-mi poate da încă nici un paşaport. Mă sfătuieşte să mă păzesc cu străşnicie. S-a zvonit că m-ar ţine ascuns şi, la Sibiu, şvarţghelbii l-au certat foarte aspru. A izbutit să se dezvinovăţească. Dar pînă cînd ?

Imperialii continuă să vîre garnizoane puternice în toate satele din munţi. Pe români îi dezarmează. Oamenii, toţi, văd ce mare greşeală au săvîrşit crezînd minciunile împăratului din Viena, şi-şi muşcă mîinile. Şi, în primul rînd, Avram Iancu e zdrobit.

Pe ici, pe colo, ţăranii se mistuie în codri. Dar ce-ar mai putea face, cînd toată Transilvania s-a transformat într-o tabără de război, unde Haynau taie şi spînzură ?

Dintre românii din Muntenia, luptători în rîndurile lui Iancu, Florescu şi Caracaş s-au dus la Sibiu, iar Deivos şi Dulie au rămas la Cluj. Nu ştiu nimic despre Adrian (Gh. Andreescu), despre Viţianu.

Moș Pătru-i gata să se jertfească pentru mine, ca şi pentru Iancu. La fel şi Onuţ, fecioru-su. Asta-mi dă curaj şi putere. E cea mai mare cinste ce-o poate rîvni cineva ca mine. Parcă mă apără propria mea familie.

Dar merit ? Am dreptul să le primejduiesc viaţa.

Soldaţii imperiali scotocesc fiecare peşteră şi fiece tufiș.

Se face tot mai frig. Un junghi nemilos îmi sfîșie pieptul.

Floarea îmi aduce cojoace și rufe curate. E nespus de tristă.

— Ai mai vrea, ai mai putea să-mi cînţi ceva, Florico ?

Răspunsul vine, înlăcrămat :

— *De n-aș cînta tot mereu, / Ar fi vai de capul meu ; / Ba poate că mi-ar plesni / Inima, de n-aş hori. / Şi-aș hori, horile-mi vin, / Nu pot hori, că-s străin ; / Aş hori, horile-mi plac, / Nu pot hori, că-s sărac...*

Îmi sprijin fruntea de scoarţa stejarului din ușa colibei. Picurii lacrimilor sună pe frunzele uscate.

Îi povestesc cum am plecat din Paris, în martie 1848, cum mi-am lăsat studiile să ajung în ţară, să vestesc şi să pregătesc furtuna mîntuirii.

— Furtuna mîntuirii, zici ?

— Da, furtuna mîntuirii... Așa, chiar aşa a fost, ca o furtună...

Vreau să trec munţii în Moldova, să mă ascund acolo. Floarea se oferă să mă călăuzească pînă la Prislop. Pleacă să cerceteze drumurile.

Se întoarce plîngînd, a patra zi. Şvarţghelbii, nespus de bănuitori, controlează orice călător. Au închis-o la Turda și-au bătut-o : de ce umblă hojma ?

E limpede ; salvarea mi-i tot mai departe, şi spînzurătoarea tot mai aproape.

Ce să fac ?

Mă predau: să nu mai primejduiesc viaţa lui moş Galda şi a lui Avram Iancu însuşi.

Arunc în focul din faţa colibei orice hîrtie compromiţătoare. Şi, în primul rînd, cifrurile. Îmi tai legăturile cu lumea, cu prietenii. Lîngă mine, Floarea plînge:

— Parcă-ţi arzi inima...

Totuşi suferinţele oamenilor cer ca furtuna mîntuirii să izbucnească din nou.

În seara asta, Floarea a venit cu o poală de nuci şi s-a aşezat în pragul colibei.

Cădeau, rar, frunze din stejar. Parcă le-ar fi numărat cineva din cer, ca pe nişte semnale.

— Vine iarna, domnişorule.

— Vine, Florica.

— N-ăi vrea să te muţi în sat? Că-n ist bordei nu-i trai.

— Nu pot; vă află stăpînirea că sînteţi gazdă de revoluţionar pribeag şi vă spînzură.

Tace, mult. Sparge nuci în pumn, le cojeşte miezul şi mi le întinde, pe palmă, ca unui copil. E atîta poezie în gestul ei, că nu mai ştiu ce-i cu mine.

Ca s-o înveselesc, povestesc tot ce-mi trece prin minte.

— Placu-mi să şi ascult, să şi vorovesc cu domnia ta.

Rîd. Scornesc snoave. O descriu pe Sevastiţa, pe mama, pe Ion Ghica. Îi citesc un cîntec auzit ieri: ...„*Aseară fusei la mîndra / Şi-mi furară hoţii ţundra. / Nici cu ţundra, nici cu mîndra, / Las-o dracului dobînda...*“

Zîmbeşte; vorbeşte cu glas tremurat:

— Eşti om necuvîntat de bun. Şi ticăloşii de la stăpînire s-aţin zilele să-ţi curme. De ce?

— Nu-s bun. Urăsc boierii şi tiranii.

— Şi craiul nost' Iancu-i urăşte. Şi tocmai de aceea-i bun nespus. Dară crezi c-or să-l ierte? Nu, nu-l iartă. Aud că-i cată pricină. L-or cruţa, zic eu, cît s-or teme de lăncile noastre. Pe urmă, cînd n-om mai avea lănci, şi puşti, şi tunuri...

— De unde ştii tu toate astea, Floarea ?

— De la oameni.

Lipeşte tîmpla de tulpina stejarului şi tace.

Tot aşa tac şi munţii ; privesc cerul înalt, sec de nădejdi, şi tac. Tac pînă se-nvolbură furtuna.

— Pot vorovi ?

— Da, Florico.

— Mă cheamă Floarea. De ce-mi zici Florica ?

— Pentru că-mi eşti dragă.

Un surîs de fecioară, ameţitor de frumos şi de trist, îi luminează, o clipă, buzele, obrajii, ochii. Dar, îndată se sperie. Dă să fugă. Se răsuceşte, totuşi, energică ; în ochi, dragoste şi spaimă, amestecate într-un aluat uman, nepreţuit, ca aurul topit pentru statuia unei zeiţe.

— Asculţi, domnişorule, sfatul unei fete, al unei moaţe proaste ?

— Ba eşti foarte înţeleaptă, Florica.

— Nu ! Ştiu eu prea bine cumu-s... Onuţ pleacă răspoimîîne cu doniţe. Hălăduieşte şi vinde ciubere în toată ţara, pînă la Dunăre. Nimeni nu-l întreabă de pas. Călătoreşte şi domnia ta cu el, domnişorule.

— Să cutez ?

— Mîntuie-te de primejdiile ce te pasc. Că s-o găsi pe lumea asta ţară să primească om bun şi vrednic ca domnia ta. Că eu, de-aş putea, te-aş ţine tot la inima mea... Dar trebuie să pleci. Pentru că domnia ta eşti vestitorul furtunii. Şi o furtună a mîntuirii mai vine... Mai vine !

Mă aplec şi-i sărut mîna.

Îşi sprijină tîmpla de umărul meu şi plînge, mut.

Aşa, cu inima frîntă, am hotărît să mă fac doniţar. Îi caut repede pe Dincă, Racoviţă şi Nenişor. Prin Dincă şi prin moş Pătru Galda, Iancu ne-a trimis, pe lîngă răvaşul de doniţar, şi cîte un atestat. Al meu e pe numele Alexandru Ionescu. Zicem că sîntem din Ţara Românească şi că ne-am bătut pentru împărat; iar acum mergem la Belgrad, să ne căutăm familiile refugiate acolo. Iancu ne-a trimis şi 50 de ruble, din banii primiţi de la Lüders. A, dac-ar şti despoţii cui slujesc banii lor... Mă îmbrac în straiele lui Nicola, fratele Floricăi, căzut în lupta de la Fîntînele. Ne spoim, să părem cît mai bătrîni.

De cînd e lumea lume se ştie că din covîrşirea răului iese binele.

Pornim, într-o întinsoare, spre Arad.

Pe drum, mă îmbolnăvesc greu. Dincă, băiat zdravăn, bun şi de nădejde, mă îngrijeşte ca un frate. Îi sînt tare recunoscător.

Dar a treia zi, în cîmpie, ne opresc nişte jandarmi unguri.

Ne răstoarnă doniţele în drum şi ne cotrobăiesc căruţele pînă la fund. Găsesc mantalele şi cizmele noastre. Ne suduie cumplit: „Le-aţi furat de la domni!“ Şi ni le confiscă.

Dăm tot, fără cîrtire, numai să scăpăm.

Dar într-un buzunar descopăr un atestat de la Iancu. Nu ne mai iartă: ne chinuie cu întrebările o zi întreagă. Înţeleg că mă caută pe mine, să mă predea lui Haynau.

Ca să mă salveze, Dincă spune că atestatul e al lui. Îl arestează. Pe ceilalţi ne lasă să plecăm. Bietul Dincă se jertfeşte pentru mine: rămîne şi fără haine, şi fără bani. Noroc că are multe cunoştinţe printre şvarţghelbi şi-i foarte îndemînatic, foarte descurcăreţ. Cum îl striga la Bucureşti Ana Ipătescu: „Unde alergi, locotenente?“...

Era în 13 septembrie. Tragică zi... Şi nici asta nu-i mai bună.

Ca să evităm întîlnirile cu jandarmii, schimbăm drumul prin Lipova, spre Timișoara.

Vindem donițe și ciubere prin sate și tîrguri.

Mîncăm prost. Dormim pe iarbă umedă, în ploaie, fără foc.

Auzim vești cumplite despre executarea celor 13 generali. Mă înfior de groază. Și parcă văd pe boturi de deal ori pe ramuri de copaci ștreangul pregătit anume pentru mine : se leagănă în vînt. Mă mir uneori că nu atîrn acolo, și umblu pe drumuri, în opinci, cu zeghe și căciulă, alături de Onuț Galda, donițar din Munții Apuseni.

Și totuși viața asta cîinească mă face sănătos. Nici nu bănuiam că sînt așa de rezistent.

Panciova. O ploaie strașnică. Petrec ziua întreagă în piață. Vînd ciubere. Mă cert cu babele cîte un ceas pentru un creițar. Tremur de frig. Tușesc. Tușesc grozav. Dar mă arăt mai negustor ca un oltean. Onuț zice că n-a avut nicicînd atîta dever la ciubere.

Onuț Galda, cum să-ți mulțumesc pentru cîte faci, pentru cît te expui, ca să mă salvezi ?

În a zecea zi ajungem la Semlin.

Caut consulul englez.

Nu mă poate salva decît pe mine.

Racoviță și Nenișor sînt nevoiți să se întoarcă în Transilvania. Iar trebuie să mi se sfîșie inima : n-am parte nici de prietenii cu care am îndurat atîtea zile spaima morții.

Dar, cînd înțelege că nu am acte în regulă, domnul consul mă lasă în stradă.

Nu riscă o „compromitere", săvîrșind ceva „ilegal". Că parcă dacă aveam acte în lege, îmi mai trebuia ajutorul lui...

Fără acte, nu pot găzdui nicăieri. Căruţele au plecat de alaltăieri, deci nu mă mai pot întoarce nici în munţi. Rătăcesc pe străzi, printre dezmoşteniţii soartei.

Să mă arunc în Dunăre, ori să mă las prins de Haynau ?

Disperarea şi mizeria, a mea şi a celor din jur, a miilor de necunoscuţi, mă întăresc.

Revoluţia s-a prăbuşit. Adevărat, tragic de adevărat. Dar revoluţie va mai fi. O dovedeşte tot ce văd de cînd mă ştiu pe lume.

Deci trebuie să trăiesc şi să mă pregătesc pentru revoluţia viitoare.

Hotărăsc să risc tot. Să înfrunt potrivnicul făţiş. Îmi cumpăr un rînd de haine bune. Mă frizez frumos şi mă duc direct la General-Komando, cu atestatul lui Iancu. Expun minciuna învăţată pe drum : eu, Alexandru Ionescu, am luptat pentru împărat şi-am venit să-mi caut familia, pe care o ştiam refugiată la Belgrad. Am aflat însă că nu mai este acolo. Nu-mi rămîne decît să mă duc la Viena, să-mi termin studiile.

Vorbesc cu siguranţă desăvîrşită.

Ofiţerul mă crede şi-mi vizează paşaportul.

S-ar cuveni să ocolesc Pesta. M-am învîrtit multă vreme printre funcţionarii unguri de acolo. Dacă mă recunoaşte vreunul ?

Dar spre Agram n-am vapor decît abia peste zece zile. E şi mai primejdios să rămîn aici atîta timp.

Risc iar : plec prin Pesta. Înainte, orice-ar fi.

Îmi rad complet barba şi mustăţile. Îmi scurtez părul.

Umblu şi la Pesta prin cancelarii, să-mi vizez paşaportul. Umblu ca la mine acasă. Am noroc : nu mă recunoaşte nimeni.

În schimb, la Viena, mi se înfundă. Atestatul de la Iancu mă face suspect. Poliţiştii mă chinuie cu interogatoriul și cu bănuielile. Gata să mă încarcereze. Îi aud : românii nu-i prea iubesc pe imperiali ; tratau cu ungurii, cînd noi ceream să-i atace... Ehei, te cred !... Înțeleg și din asta că bietul Avram Iancu va avea multe umilințe de îndurat.

Nu mă las. Mă zbat, înfrunt, sfidez. Ajung pînă la baronul Deben, șeful poliției vieneze. Îmi pierd orice răbdare. Mă înfurii, strig, scos din sărite, deznădăjduit :

— Se cuvine oare ca, după ce m-am bătut pentru împăratul vostru, să mă anchetați ca pe un criminal, în loc să mă decorați ? De unde atîta nerecunoștință ?

Joc așa de bine rolul indignatului, că baronul se domolește și-mi dă un bilet către subalterni, să-mi vizeze imediat pașaportul.

În diligență, călătorii mă cred poate un negustor cam pirpiriu care a pierdut o afacere măruntă.

Dar eu gîndesc la revoluția viitoare.

Ajung la Paris, la 16 octombrie 1849, seara.

Scriu imediat lui Ghica și Alexandrinei. Le povestesc prin cîte am trecut. Le explic de ce n-am venit la Constantinopol.

E ciudat cum am izbutit să mă strecor, chiar prin inima țării dușmanului. Poate, dacă luam o cale lăturalnică, nu scăpam. Așa, cu minciuni potrivite și cu îndrăzneală, am înșelat toți mincinoșii imperiului habsburgic și l-am lăsat pe Haynau cu buza umflată.

Am trăit și ultimul act al vieții mele.

Am rîvnit să săvîrșesc ceva măreț pentru poporul nostru.

N-am avut nici putere, nici pricepere, nici noroc să-mi înfăptuiesc visurile. Iar soarta nu mi-a îngăduit să pier odată cu prăbușirea idealurilor.

Instinctul de conservare m-a scos din mii de primejdii. Ca ființă fizică trăiesc. Sînt iar în Paris, printre fraţii de suferinţă, emigraţii. Peste o lună împlinesc treizeci de ani.

Dar revoluţia ? Unde-i revoluţia, forţa mea morală, sufletul meu ?

Revoluţia a fost viaţa mea ; şi revoluţia a murit.

Deci supravieţuiesc propriului meu deces.

În satele şi oraşele pe unde am trecut, în Belgrad, în Pesta, în Viena şi aici, la Paris, ori în Munţii Apuseni unde am trăit toată obida ce copleşeşte poporul, pretutindeni m-am încredinţat că, dacă furtuna din 1848 nu ne-a mîntuit deplin, va trebui să vină altă furtună.

I-am zis revoluţia viitoare.

...„ŞI CEL DIN URMĂ AL MEU CUVÎNT“...

Dar Parisul din toamna lui 1849 nu mai semăna cu cel din primăvara lui 1848.

Cea mai mare parte dintre revoluţionarii care, în februarie 1848, au proclamat republica franceză acum rătăceau în pribegie ori zăceau în mormînt. Franţa se numea încă republică ; o cîrmuiau însă monarhiştii. Prinţul prezident Ludovic Napoleon Bonaparte se prefăcea democrat, dar nu aştepta decît ceasul potrivit să se proclame împărat. Imperiul era posibil pentru că, în iunie 1848, generalul Cavaignac a ucis, cu tunul, 11 500 de revoluţionari, adică tocmai pe cei care smulseseră republica de la jandarmii lui Ludovic Filip.

Nici emigranţii români, aciuaţi în Paris, nu mai semănau cu entuziaştii din primăvara lui 1848. Îşi ziceau „căuzaşi“, luptători pentru cauza revoluţiei. De fapt, semănau cu nişte cerşetori la porţi străine, cu nişte epave ale propriilor idealuri.

...Goleştii se chinuie să-şi îngrijească moşiile din ţară cu ajutorul unor arendaşi tîlhari şi mişei, gîndea Bălcescu. Bolliac se zbate cu sărăcia şi cu memoriile de dezvinovăţire, pentru nişte nasturi cu diamante luaţi de la unguri ca să-i dea unui paşă. Bolintineanu îşi cîrpeşte singur cămăşile şi pantalonii şi compune cînd elegii nostalgice, cînd balade eroice. Rosetti scrie asociatului său Winterhalder să rezolve grele probleme financiare : ochii i se bulbucă mai tare, dar nu a rîs, ci a furie ; iar pe buze nu-i mai flutură nici urmă de proaspete măscări bucureștene...

Cînd l-au văzut pe Bălcescu, au încremenit. Se temeau parcă să nu fie o stafie.

— Noi te credeam... Supravieţuieşti ?... Cum ai scăpat ?...

Cei cu simţ democrat l-au îmbrăţişat din toată inima.

— Nicule, frate Nicule... Bravule... Neînfricatule... nu se mai îndura Alecu să-l lase din braţe, parcă prin gestul îmbrăţişării unui prieten ar fi putut exterioriza şi durerile înfrîngerilor, şi bucuria revederii. Bălcescu şoptea, cu glas sugrumat :

— Alecule, dacă nu ne despărţeam, dacă rămîneam amîndoi...

Cei din jurul lui Eliad s-au oţărît :

— A apărut iar Casandra pisăloagă, să ne înţepe cu ironiile şi să ne proorocească numai catastrofe ?

Împreună cu Alecu Golescu, Bălcescu analiza, retrospectiv, desfăşurarea revoluţiei din ţară.

— ...unirea Moldovei cu Ţara Românească e acum o idee îmbrăţişată de toată lumea. Un succes al revoluţiei. Românii din Transilvania vor căpăta şi ei autonomie. Iar cînd vor fi autonomi, cine îi va mai împiedica să se unească toţi, cu cei din Moldova şi Ţara Românească ? Deci România noastră va exista, Alecule. Asta-i credinţa mea intimă, adîncă. Orb cine n-o vede ! Maghiarii luminaţi, Teleki, Klapka, ne aprobă şi ne ajută : numai în unire cu noi se pot şi ei elibera. Pentru noi, ca şi pentru italieni, revoluţia de unitate naţională va fi, în acelaşi timp, şi o revoluţie pentru independenţă.

— Rău am făcut că ne-am ferit de măsuri energice. Am șovăit. Ne-am temut să nu ne socoată... robespierri.

— Am lăsat conducerea revoluției pe seama slugilor ciocoiești și a trădătorilor. Ne-am destrămat. După plecarea ta, am rămas singur. M-am izolat, mulțumindu-mă doar să furnizez idei și să împac pe Eliad și Tell cu Rosetti și Brătienii. Am recomandat mereu un guvern energic, tare, fără sentimentalitate în politică. Dar n-am avut curaj să încropesc eu acel guvern. Și nici n-am adunat poporul, să impun o conducere revoluționară. Guvernul s-a preocupat mai mult cum să se apropie de boierime, decît cum să împroprietărească țărănimea și să orînduiască oastea revoluționară. N-a fost un guvern de acțiune, capabil să-și doboare adversarul cu forța, ci un guvern de discutie, de tîrguială cu adversarul. A fost slab și rău. N-a condus, ci a sugrumat revoluția.

Alecu Golescu îl măsura cu privirea și se minuna ce limpede și adînc despica înțelesul lucrurilor. Era slab, avea obrajii scofîlciți, fruntea adînc brăzdată de zbîrcituri, și-l chinuia o tuse rebelă. Pe chipul lui se vedea, mai mult ca pe chipul oricui dintre prieteni, urmele tragice ale înfrîngerii. Ochii însă îi rămăseseră senini. Iar glasul i se făcuse și mai vibrant, și mai frumos. Și nu ostenea să răspîndească încredere în jur :

— Un oarecare succes tot am avut noi. Pe Bibescu l-am alungat, și alungat a rămas. Oamenii din clasa de mijloc sînt chemați la putere. Știrbey nu mai poate guverna fără dînșii. Regulamentul organic nu se mai aplică, așa cum se aplica. Țărănimea e tot mai îndrăzneață. Și n-o mai potolește nimeni, pînă nu-i dă pămînt. Nici una din revoluțiile Europei n-au obținut atît de mult.

— Judecînd cinstit evenimentele petrecute, tragem învățăminte pentru revoluția viitoare, Alecule. Și ce n-am putut face noi, fac prietenii noştri, şi chiar vor fi nevoiţi să înfăptuiască adversarii noştri. Adîncurile societăţii sînt atît de mult răvăşite de furtuna revoluţiei, încît despoţii nu se mai pot menţine la putere, decît realizînd măcar o parte din programul nostru. După cît înțeleg, vîltoarea de la mijlocul veacului s-a potolit. Dar noi trebuie să ne pregătim succesorii, care sigur vor fi naşii unei noi revoluţii de libertate socială, de unitate şi independenţă naţională. Lucrul cel mai important este acum unirea tuturor revoluţionarilor, surghiuniţi ori nu, pentru pregătirea revoluţiei viitoare.

Prevestea un apropiat război între ţar şi sultan :

— Să fim gata, că în asemenea împrejurare putem mai uşor relua revoluţia, salvînd toate popoarele de la Dunăre. Să ne organizăm, fraţilor ! Să activăm ! Că, nu vă supăraţi, dar într-un an de exil, aţi cam prins mucegai. Să organizăm o societate secretă, puternică, împreună cu prietenii noştri din Ungaria, Polonia, Serbia, Bulgaria.

Îşi uimea compatrioţii cu mulţimea nesecată a planurilor, cu hărnicia în scrierea articolelor despre România, pentru ziarele franceze, cu prieteniile închegate cu refugiaţii unguri, poloni, italieni, cehi.

— Să nu lăsăm să se răcească entuziasmul ori să se-ntineze sentimentul libertăţii.

În faţa lui Bolintineanu, Rosetti însuşi recunoştea :

— Bălcescu ne înviorează ca o boare de vînt carpatin.

— Se cunoaşte că a trecut pe la Avram Iancu.

Bălcescu a propus să se ia legătură cu emigraţia europeană din Londra.

— A fost şi Eliad pe-acolo, dar n-a comunicat nimănui ce-a realizat, informa Bolintineanu.

— Te duci tu, Nicule. Caută să obţii şi o audienţă la Palmerston, a propus Alecu Golescu.

Rosetti, Bolintineanu şi ceilalţi au încuviinţat şi-au colectat banii pentru drum.

*

Pe străzile Londrei, Bălcescu se bătea cu ceața insidioasă, grea de umezeală și de fum. De o săptămînă, de cînd se afla aici, în fiecare seară a fost invitat în cîte-o familie. În seara aceea îl invitase doamna Milner Gibson, soţie de deputat şi prietenă a lui Mazzini. Grăbea să nu întîrzie. Obosea tare şi repede, dar nu lua seama. Frumoasa doamnă Gibson îl încînta cu candoarea şi entuziasmul cu care propovăduia ideile lui Mazzini : „Sfînta alianţă a tuturor popoarelor împotriva alianţei tiranilor“ ; sau : „republica federativă a popoarelor europene“.

La doamna Gibson l-a cunoscut pe Louis Blanc, pe Klapka, pe Manin. Toţi propagau ideea războiului împotriva ţarului Nicolae :

— Tiranul care sugrumă libertatea popoarelor.

Louis Blanc îşi aşeza manşetele dantelate, se sălta pe vîrfuri ca să pară mai înalt şi anunţa că în Franţa revoluţionarii lucrau de zor, că nu trece nici o lună, şi Bonaparte — sub ghilotină :

— S-a hotărît şi ziua reizbucnirii revoluţiei !

Pe Bălcescu îl încălzea entuziasmul francezului, deşi îl aprecia ca fantezist. Doamna Gibson însă îşi asigura, confidenţial, musafirii, că prietenul ei Giuseppe Mazzini a plecat pe continent să zorească reluarea revoluţiei în Italia.

Bălcescu constată cu durere că poporul român era cu totul necunoscut în lumea londoneză. De aceea vorbea mult despre istoria lui, despre permanentul lui război cu năvălirile tătare şi otomane, despre lupta lui pentru existenţă şi libertate, despre destinul lui dramatic — împărţit în trei provincii, sub două stăpîniri deosebit de tiranice.

De la doamna Gibson, Bălcescu a plecat cu adresele multor emigranţi pe care i-a vizitat în zilele următoare. A făcut cunoştinţă şi cu lordul Stuart. Prin el a obţinut o audienţă la Richard Cobden.

— Pe englezi nu-i interesează comerţul cu ţările de la Dunăre, afirma omul politic englez, lider al partidei pentru schimbul liber. Nu !... Noi ne preocupăm de soarta popoarelor din Balcani aşa, din umanitate şi din principiu : principiul politicii de echilibru... Dar să ştii, *my dear*, că politica echilibrului european e o dobitocie a diplomaţilor.

Deşi sesiza contradicţia din afirmaţia lui Cobden, Bălcescu pleda totuşi pentru cauza românilor, a bulgarilor, a ungurilor. Cobden îl asculta, îl măsura cu priviri reci, de oţel, şi încheia brutal, ca să pară şi el sincer :

— Nu aşteptaţi nimic de la guverne ; forţa n-are atracţie decît pentru forţă. Cei slabi, ca să devină o forţă demnă de luat în consideraţie, trebuie să se unească între ei.

Vorbise setenţios, cinic, debitase un adevăr banal şi-i descoperise inutilitatea colindării prin cabinetele politice din Londra. Se consola : ...Am venit aici să mă înţeleg mai ales cu reprezentanţii popoarelor oropsite.

Nu voia totuşi să plece din capitala Marii Britanii înainte de a pătrunde şi la primul ministru Palmerson. A obţinut audienţă la 17 februarie 1850.

Premierul englez avea faima unui om care-şi ascunde ideile şi intenţiile sub vălul unor izbucniri temperamentale zgomotoase.

L-a primit afabil ; se cunoştea că-i vorbiseră mulţi despre vizita asta. A făgăduit că-i va citi memoriul cu toată atenția. Cînd i-a pomenit despre soarta nenorocită a țării și a poporului român, a zîmbit incert :

— Unul dintre dumneavoastră a spus că vreți să rămîneți sub stăpînirea turcilor, că aveți legi bune...

— Numai un inconștient putea vorbi așa, domnule ministru.

Se părea că-l interesează ideea unirii tuturor românilor într-o singură țară. Dar a întrebat oleacă ironic :

— Asta nu-i o... propagandă rusească ?

— Nu. E o mare și nezdruncinată realitate istorică. O rîvnă de veacuri a poporului român. Și din acest punct de vedere noi sîntem italienii Orientului.

— Dacă aveți răbdare, tot ce-i drept și democrat se va înfăptui.

După audiență, Bălcescu spunea lui Klapka și lui Louis Blanc :

— Miniștrii și oamenii politici englezi sînt foarte politicoși cu noi. Ne surîd, ne consolează vag și ne sfătuiesc să avem răbdare. Încolo, nu fac și nu vor face nimic. Morala : vom izbuti numai dacă ne sprijinim noi între noi.

Trecea Tamisa spre Westminster. Intra în City. Cerceta redacțiile gazetelor. Furniza informații despre România și ruga ziariștii să scrie. Dar pentru toate îi trebuiau bani. Se amuza... englezește, scriind lui Ghica : ...„*Am șăzut la Londra trei săptămîni și am cheltuit 750 franci. Va să zică patria îmi rămîne datoare cu 300 franci. S-au deschis oarecare vorbe să negociez o căsătorie în Moldova, cu o domnișoară trecută, dar cu o zestre bunicică, să am ce sacrifica pentru cauză. N-am însă curaj nici pentru asta*“...

N-a plecat din Londra pînă cînd n-a închegat Comitetul secret al Confederației orientale, alcătuit din cîte trei reprezentanți a șase națiuni : români, unguri, poloni, ruși, boemi-moravi și sîrbi. Toți se legau să colaboreze în revoluția viitoare :

— Singura cale de a înălța mai repede drapelul libertății la Dunărea de mijloc și de jos.

Întors la Paris, Bălcescu a început să pregătească un ziar al emigrației. L-a numit „România Viitoare". A propus, ca moto, noua deviză de luptă revoluționară : „Dreptate — frăție — unitate".

De unde avea, de unde n-avea, semăna încredere în inima prietenilor de surghiun. Menaja susceptibilitățile lui Rosetti și ale Goleștilor. Îi îndemna pe Brătieni la conlucrare și unire.

Prima dată s-a întîlnit cu Eliad la gazda Goleștilor. Au discutat despre călătoria la Londra. Toți priveau cu încredere și nădejde activitatea comună a emigranților europeni. Toți doreau să apară cît mai repede „România Viitoare". Numai Eliad și ai lui nu aderau la înțelegerea și colaborarea unanimă :

— Amații mei, își înșuruba arătătorul drept în văzduh, săvîrșiți iară impardonabila eroare d-a apreția ipocrizia drept sinceritate și nebunia drept coragiu. Devenirăți iară așa de naivi că luați sateliții cei mai ascunși ai țarului și prealingușitorii lor drept români adevărați.

— Ce insinuezi ? a întrebat Bălcescu, surîzînd.

— Văzui, recentissim, la teatru, drama „Vioara dracului". Personagiul numit doctorul Matheus, după fizicul și moralul său, mi-aduse aminte de Mavros... Și cînd zic Mavros, zic Ion Ghica. Și cînd zic Ghica, zic fanariotism și fanariotizații din juru-i, printre care, din nefericire, te prenumeri...

Nicu Bălcescu nu s-a mai putut stăpîni ; i-a turnat, fără menajamente, tot amarul și veninul acumulat în aproape doi ani de zbuciumată colaborare.

— Şi să ştii, domnule Eliad, că şi această explozie de mînie este încă un semn al marei dragoste şi al admiraţiei ce ţi-am purtat, pentru tot ce-ai creat în cultura şi literatura românească.

Bălcescu s-a înclinat în faţa gazdelor cerînd scuze şi a plecat răcorit. Dar trei zile şi trei nopţi a tuşit şi-a făcut febră.

Toţi vedeau că Eliad îi invidiază. I se părea că Bălcescu îi umbreşte gloria iluzorie. Şi, dintr-o dată, îl învălui într-un viespar de intrigi infernale, abil ţesute.

În fond, emigraţia nu se mai scandaliza de comportarea lui Eliad, îmbolnăvit tot mai rău de grandomanie. Îmbrăcat în mantie albă, voievodală, oprea lumea pe bulevarde şi povestea ce revoluţie formidabilă, pentru „libertate, egalitate şi christianitate", a făcut el la Dunăre. Păcat că „nişte machiaveli au dat-o pe seama cnutei ţariste"...

Alecu Golescu completa imaginea :

— Eliad vorbeşte cînd ca un martir, cînd ca un profet, ca un mesia al naţiei. Se crede victima unor persecuţii fictive. L-am auzit adesea : „Sarsailă umblă să-l piarză pe Heliade... Li se urîse atenienilor cu un Aristide despre care tot auzeau că e drept... Şi pe mine de ce să mă urască românii ? Dar ce minune e asta : Crist să rămîie pînă la cruce numai cu Ioan, şi eu să am încă trei sau patru amici la Brusa ?..."

— Ioan e... Christache Tell ? urcă Bălcescu privirile spre Alecu.

— Se vede că da. Adulatorii au scos-o că numele lui Eliad derivă de la Helios-soarele, sau de la Elia prorocul. Iar ciracii îi fac cor şi strigă : „Domnia ta, domnule locotenent domnesc, ai făcut revoluţia !"

— Cred că trebuie să-l evit, să-l evit cu desăvîrşire. Altfel...

Dar, cuprins de-o stranie fantezie a învinuirii altora şi a disculpării personale, invidios pe prestigiul lui Bălcescu, ca şi pe al oricăruia, adversar al tuturor ideilor ce nu izvorau din capul lui, Eliad îl denigra, îi sabota iniţiativele, căta să-l compromită. După ce-l calomnia în lipsă, urmărea să-l întîlnească, să-l poată batjocori în faţă.

— Cum îşi permite să spună că m-a iubit pentru... ce-am fost, cînd eu, cu toată modestia, abia acum încep a fi ceva ?

Într-o după-amiază, întîlnindu-l pe Tell la cafeneaua Procope, Bălcescu i-a reproșat, cu durerea adîncă și sinceră ce-i izvora direct din inimă ori de cîte ori discuta despre revoluţie :

— Dacă rămîneai în Transilvania, dacă veneai cînd te-am chemat eu acolo, dacă-l credeai mai puţin pe Eliad, strîngeam legiunea, o uneam cu oastea lui Avram Iancu, ne aliam cu armata ungară, şi azi revoluţia era victorioasă în întreaga Europă. Dar aţi fugit, toţi, şi v-aţi ascuns ca potîrnichile.

— Tu, care ai încercat să vinzi patria ţarului și pe urmă ai vîndut-o, pe creiţari, ungurilor, a sărit Christian Tell, ca ars, strălucindu-și inelele, tu cutezi să...

— Cum poţi născoci, Tell, asemenea fantasmagorii ?

— Dovedim cu declaraţiile baronului Spleny : ne-a destăinuit tot matrapazlîcul !

— Tell, își îmblînzi Bălcescu glasul și clipi des, să alunge aburul nedumeririi şi să înăbuşe un acces de tuse, mă aşteptam să mă îmbrăţişezi pentru încercarea de a uni cele două revoluţii, nu să mă acuzi că...

— Baronul Spleny dă declaraţie scrisă că dumneata și Ghica aţi vîndut ţara.

— Desigur, domnul baron s-a angajat la asta în momentele cînd credea că-i crește nasul şi propunea sultanului să i-l închirieze ca punte peste Cornul de Aur...

— De toţi îţi baţi joc! se scutură Tell, uitînd să-şi mai strălucească inelele de la mîini.

— Ba numai de proşti şi de nebuni.

Cearta s-a aprins din nou ca focul de paie în vîntoasă. Apostrofele au curs violente.

— Tell, ca să curmăm sfada, te chem la duel.

Certurile astea ştirbeau prestigiul întregii emigraţii. Căuzaşii se dezorientau tot mai tare. Unii treceau, cu fanatism, de partea lui Eliad. Alţii, dezamăgiţi, abandonau cauza.

Regretînd nespus hotărîrea violentă luată faţă de Tell, Bălcescu a trăit momentul penibil al alegerii martorilor pentru duel şi al demersurilor pentru împăcare, întreprinse de prieteni. Tell însă a refuzat să discute:

— Îi zbor creierii!

— Las' că-i bine! glumea acuma Bălcescu; ce n-a săvîrşit ştreangul lui Haynau va să împlinească pistolul fratelui meu, unul din cei trei de pe dealul Filaretului, cînd am întemeiat „Frăţia"... De ce n-am murit în Apuseni? De ce nu m-am azvîrlit în Dunăre, să fiu scutit de ruşinea asta?

— Tu n-ai nici o vină, prietene.

— Ba am, Alecule; n-am ştiut să descotorosesc revoluţia de ei. N-am cutezat să-i demasc, la vreme, ca incapabili ori ca trădători, aşa după cum n-a cutezat ori n-a ştiut nici Kossuth să-l dea de gol pe Görgey.

L-a căutat pe baronul Spleny şi l-a întrebat despre declaraţia cu... „vînzarea ţării".

— Minte! a sărit Spleny, ca înţepat de o viespe. Cer satisfacţie pentru calomnie!

În ajunul duelului, Bălcescu şi-a scris testamentul: ruga fraţii să-l înmormînteze în ţară, în cimitirul din Bălceşti. Să găsească un tînăr cărturar care să continue cercetările la istoria lui Mihai Viteazul.

A pornit, împreună cu Bolintineanu și cu Toderiță Rășcanu, la pădurea Clichy. Pe drum a rîs, a spus versuri de Alecsandri, a cîntat marșul lui Mureșanu : *„Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte... / Acum ori niciodată să dăm dovezi în lume / Că-n aste mîni mai curge un sînge de român“*... Și-a amintit cum vindea donițe și ciubere cu Onuț Galda. Și cîntecul Floricăi : *„Și-aș hori, horile-mi vin / Nu pot hori, că-s străin“*... Și „Miorița“ : ...*„Iar tu, de omor / Să nu le spui lor...“*

Au venit mulți dintre români să asiste ori să împiedice duelul : Goleștii, Bolliac, Rosetti...

Dar Christian Tell nu s-a înfățișat. Au așteptat pînă la prînz : n-a apărut. Toți s-au bucurat că Bălcescu scăpa din încercarea asta stupidă și tragică totodată.

Dacă nu s-a prezentat la duel, în schimb, Tell a semnat circulara lansată de Eliad către emigranții din Brussa, în care îl denigra pe Bălcescu în fel și chip, pornind de la cei 600 de galbeni despre care mai pretindeau și acum că n-a justificat cheltuiala lor.

Toate hărțuielile astea, toate decepțiile, toate înfrîngerile îl oboseau nespus, îl demoralizau, îl otrăveau sufletește. Risipea vremea ticluind memorii, explicînd împrejurările în care a primit banii, însemnînd, cu date și martori, cînd, cui, cît a dat și în ce scop i-a cheltuit. Totul, pînă într-o centimă.

— De ce te supui la asemenea canon ? se indigna Rosetti, bulbucîndu-și ochii.

— Mă știu nevinovat și nu vreau să ne mai facem de rîs în fața lumii. Avem mare nevoie de prestigiu ca să putem ține legătura cu diverse guverne. Vrajba-i pieirea, unirea-i puterea și mîntuirea noastră.

Dar, mai grav ca orice, se dovedea triumful reacțiunii în toată Europa. Rînd pe rînd, guvernele uitau făgăduielile şi jurămintele din vremea revoluţiei. Cu trufie ori cu făţărnicie nouă călcau în picioare drepturile popoarelor.

În ţările române, Barbu Ştirbey şi Grigore Ghica persecutau şi acum pe revoluţionari.

Guvernul habsburgic suspenda „Gazeta de Transilvania“, îl tîra pe Avram Iancu în anchete pe la Viena, îl umilea și-l amenința cu închisoarea ori de cîte ori cerea tălmăcirea în fapt a promisiunilor din 1848.

...Cum mint despoţii, gîndea Bălcescu. Cum ucid, jurînd că sînt drepţi, buni și blînzi... Ticăloşia triumfă ; dar tocmai de aceea n-am dreptul să mă tîngui. N-am voie să încetez lupta. Nu ! De treizeci de ani adun fapte şi gînduri în minte, adun simţăminte în inimă, cum adună albina sucul dulce al florilor, să-l înfăgureze şi să-l ofere oamenilor, întru îndulcirea vieţii. Dar unori aş vrea să fiu o albină care strînge fiere și mătrăgună, să otrăvesc pe cei care ucid floarea vieţii omenești.

Prietenii observau că boala de plămîni i-a revenit şi, după întoarcerea de la Londra, progresa repede. Nu mai putea merge şi nici urca scări multe. Nu mai suporta fumul de tutun. Supărările îi produceau accese de tuse şi ameţeli. Silit să stea mai mult în casă, s-a dedat lucrului la „Chestiunea economică a principatelor dunărene“ şi la istoria lui Mihai Viteazul. Strîngea material, articole, studii, beletristică, pentru revista „România Viitoare“ :

— O concep ca pe un mijloc și un prilej de a uni toată emigraţia română într-un mănunchi solidar.

Participa la adunările de la fraţii Golești. Cînd venea însă vorba despre Eliad, tăcea.

— Mi-a pricinuit mult rău, s-a explicat într-o zi. Şi, la mînie, am zis chiar că am să-l fac de ocară pînă o fugi din Paris. Am greșit. Atacîndu-l mereu, de fapt, îl popularizăm. Îl schimbăm din laş, în erou. Cred că pleacă din Paris, mai degrabă, dacă-l ignorăm complet. Megalomania nu suportă izolarea.

Şi din acea zi n-a mai pomenit numele lui Eliad.

Aşa cum proiectase la Londra, Bălcescu a întocmit un memoriu privitor la federalizarea revoluţionară româno-maghiaro-slovaco-croată, l-a adresat lui Teleki şi Klapka.

Confraţii l-au găsit deosebit de bun şi l-au răspîndit, clandestin, tuturor revoluţionarilor. Au vrut să-l trimită pe Bălcescu la Londra, ca reprezentant al emigraţiei române în „Comitetul central democratic european", condus de Mazzini şi Ledru Rollin, şi ca redactor la ziarul „Proscrisul", organ al întregii emigraţii europene.

— Este o idee a ta, argumenta Alecu Golescu. Şi tu cunoşti, ca nimeni altul, realităţile din tustrele ţările române.

— Ai legături cu cei mai marcanţi intelectuali dintre unguri, poloni, cehi, italieni, francezi, recunoştea şi Rosetti.

— Mă măguliţi. Dar dacă intru în asemenea comitet, nu mă mai pot întoarce în nici o ţară din Europa. Şi ceaţa londoneză, în trei luni, îmi roade tot plămînul. Iertaţi-mă, dar aş vrea să trăiesc pînă termin istoria lui Mihai Viteazul : să pun o piatră la temelia unităţii naţionale.

Toţi au tăcut, aruncînd cîte o privire furişă spre chipul lui palid, cu buzele nefiresc de roşii, cu ochii încercănaţi.

— Îl delegaţi pe Dimitrie Brătianu la „Proscrisul", a vorbit Bălcescu hotărît. Iar acum, hai să analizăm revista noastră. Ştiţi, în primul număr vreau să publicăm un manifest iscălit de toţi emigranţii. Să vi-l citesc ? L-am scris a treia zi după duel : ...„*Doi ani trecură de* *cînd, printr-o trădare mişelească, smulşi din sînul poporului, lipsiţi de dulcea căldură a soarelui patriei, zăcem, suferind pe pămîntul străin, pe pămîntul exilului. Dar niciodată inima noastră nu se simte mai dureros frămîntată decît în minutele acelea, cînd imaginaţia pe aripile sale ne strămută în mijlocul acelui popor mare şi bun, pe care l-am iubit, căruia am slujit cu credinţă... niciodată, zicem, inima noastră nu sîngerează mai mult decît cînd fiecare suflare a vîntului ce trece peste Carpaţii noştri şi ajunge pînă la noi, auzim un răcnet al suferinţelor ţării. Fraţilor, nu daţi crezare ciocoilor. Pe noi, căuzaşii, nu ne dezbină nimic. Sentinele ale poporului, priveghem la ceasul de mîine şi-l pregătim. Misia celor ce şi-au luat deviză dreptate-frăţie este să se afle în frunte pe cîmpul de bătaie în avangarda luptelor democraţiei în contra tiraniei“...*

Cînd a văzut iscăliturile adunate pe manifest, s-a bucurat ca un copil :

— Stăm iară umăr la umăr, dîrji şi tari ca granitul !

În drum spre casă s-a gîndit la Tell : ...E unul din cei cu care am pornit în ’43. Poate măcar acum...

L-a găsit într-un restaurant, cu mulţi musafiri, bărbaţi şi femei, toţi veseli, şi cu masa încărcată.

— Citeşte manifestul.

Tell a privit peste şiruri, plictisit :

— Şi ce vrei ?

— Dacă împărtăşeşti părerile, iscăleşte.

— Nu înţeleg de ce-i nevoie ca eu, locotenent dom...

— Au iscălit toţi, uite !

— Eliad a iscălit ?

— Tell, nu vedeţi c-aţi rămas singuri ?

— Noi singuri ? Poftim !...

Şi, cu un gest princiar, cu mîna sclipind de inele, îşi arătă musafirii care rîdeau, beau, făceau glume deşucheate.

— Mi-a sîngerat inima cînd am hotărît să vin la tine. Dar nu te putem ocoli şi nici lăsa cu confuziile, cu simpatia ta pentru... cu ambiţiile şi morga ta de domnitor detronat...

— M-ai denigrat. Tu şi-ai tăi. Nu m-aţi lăsat să fiu ceva !

— Nu eu te-am coborît de pe soclu. Că nu-s făcut să dobor eroi, ci să-i înalţ cu fruntea în istorie... Cristache Tell, frate, iscăleşte ! Dovedeşte, măcar acum, că eşti român, că...

— Nu !

Şi i-a întors spatele.

Bălcescu a plecat, frînt.

Pe stradă, în dreptul bisericii Sainte Chapelle, l-a prins un acces de tuse aşa de violent, c-a ameţit. S-a rezemat cu fruntea de zid. Îi ardea ca para, şi răcoarea parcă-l linştea.

Toată luna martie a stat în casă. A terminat „Chestiunea economică“ şi a continuat „Istoria lui Mihai Viteazul“.

Prietenul Paul Bataillard îi procura cărţi şi documente, îl informa despre evenimentele din Franţa :

— Reacţiunea se întăreşte mereu şi-i tot mai obraznică. Revoluţionarii adevăraţi sînt siliţi să emigreze.

— S-ar putea, deci, ca şi noi, proscrişii revoluţiei din alte ţări, să devenim indezirabili aici, în ţara libertăţii, se îngrijora Bălcescu.

— Mă tem că da, regreta Bataillard.

— O, cum aş vrea să mă întorc în ţara mea...

Trudea să înfăţişeze cît mai pe larg şi cît mai viu lupta de la Călugăreni şi cea de la Giurgiu. Transcria, cu voluptate, o succintă caracterizare a istoricului turc Sead-Uddin: ...*„şi spaima fu aşa de mare, încît putem zice că niciodată nu se văzu asemenea desăvîrşită înfrîngere“...*

Aşa, suferind şi adîncit în istorie, l-au găsit Vasile Alecsandri şi Costache Negri. Vizita lor i-a înseninat sufletul, l-a însănătoşit ca prin minune. Au povestit zile şi nopţi, au rîs, au blestemat, au jurat să nu se lase înfrînţi, să continue lupta, să înfăptuiască revoluţia.

— Întîi să înfăptuim unitatea ţărilor române!

— Da: *„Vin la Milcov cu grăbire, / Să-l secăm dintr-o sorbire...“*

— Unirea fi-va minunat prilej de revoluţie. Mă bucur că poporul va dobîndi, peste un an-doi, ce n-a putut smulge în 1848.

Se antrena iar în muncă.

Şi nu regreta decît că Alecsandri şi Costache Negri erau doar în trecere prin Paris.

A aşteptat cu înfrigurare rezultatul călătoriei lui Alecu Golescu în Europa Centrală. Nădăjduia că va găsi oarecare ajutor la Frankfurt ori la Viena, oarecare sprijin pentru amnistia revoluţionarilor maghiari şi români. Dar toate guvernele nutreau pentru emigraţi aceeaşi constantă şi înverşunată ură. Conştiinţa emigraţilor se clătina.

După entuziasmul de o clipă, la apariţia „României Viitoare“, au redevenit trişti, plictisiţi, sceptici. Mulţi căutau sprijin personal, protecţie, ca să obţină amnistia şi să se întoarcă în ţară. Mulţi căutau să se căpătuiască în diverse afaceri. Unitatea emigraţiei se destrăma ca un covor ros de molii.

Bălcescu a ferit într-o parte fişele şi manuscrisele despre istoria lui Mihai Viteazul şi a început să scrie „Mersul revoluţiei în istoria românilor“.

Scria din inimă, patetic, ca tot ce făcea el. Privea revoluţia ca pe un fapt firesc, prevăzut, de neînlăturat, fapt care duce poporul român, împreună cu toată omenirea, pe calea nemărginită a dezvoltării progresive... Revoluţia urmăreşte să înalţe plebeianismul la putere, să cucerească libertatea, să înfăptuiască unitatea ţării. Duşmanii dinlăuntru, coalizaţi cu cei dinafară, au zdrobit-o.

Dar ea va izbucni din nou : răscoala lui Horia a pregătit pe cea a lui Tudor, cea a lui Tudor a deschis calea lui 1848, 1848 pregăteşte revoluţia viitoare. O pregătesc şi o vor provoca toate fenomenele ce se petrec înlăuntrul ţării, în inima poporului. Numai prin revoluţie românii vor cuceri libertatea socială, unitatea politică şi independenţa naţională.

Înscria şi un sfat ca o profesiune de credinţă, izvorîtă din amară şi tragică experienţă : ...„*În zadar veţi îngenunchea şi vă veţi ruga pe la porţile împăraţilor, pe la uşile miniştrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiţi gata, dar, a o lua voi, fiindcă împăraţii, domnii şi boierii pămîntului nu dau fără numai ceea ce le smulg popoarele... Ziua izbîndirii, ziua dreptăţii se apropie, în care se vor ridica popoarele ca să măture rămăşiţa tiranilor de pe faţa pămîntului*“...

*

Iarna anului 1851 a fost tare umedă şi rece în Paris.

În camera săracă din strada Dominique, Bălcescu tremura de frig şi visa vatra copilăriei din Bălceşti, unde ardeau stînjeni de lemne, iar în jocul flăcărilor, fantezia înfiripa toate legendele şi cîntecele istoriei. Numai ropotele tusei îi întrerupeau visarea.

Aşezat la masă, cu paltonul pe umeri şi cu genunchii înfăşuraţi într-o pătură, lucra cîte zece-douăsprezece ceasuri pe zi.

Găsindu-l aşa, îngheţat şi flămînd, Rosetti l-a ajutat să plece la Ville d'Avray, unde stăteau, de astă-vară, și doi fraţi Golești. Aici, la aer şi linişte, sănătatea i s-a îmbunătăţit. Îl chinuia însă un necurmat dor de ţară. Şi nu-l ostoia decît recitind versuri din „Mioriţa" și scriind la istoria lui Mihai Viteazul. Se identifica așa de mult cu eroii lui, încît i se părea că a participat efectiv la lupta de la Giurgiu din 1595 şi că a plecat, ca sol al ţării, să caute alianţe antiotomane.

La începutul lui aprilie, aproape de prînz, Alecsandri i-a bătut în ușă :

— Istoricule, puneţi haina şi cravata de zile mari : la ușă așteaptă muza Clio.

— Se putea, Basile, să nu vii tu însoţit de o muză ? !

— Mă învinui în zadar, ingratule ! Zeiţa te caută pe tine.

— Pe mine ? Nu cred.

— Desigur ! După ce-ai răpit-o, romantic, de pe pămîntul sfînt al Moldovei mele, după ce ai numit-o soţie şi credinţă veșnică i-ai jurat faţă de grăniceri, ai uitat-o cu desăvîrșire...

— Maria !

— Da, ea-i : Mărioara-Florioara de la Moldova.

S-au îmbrăţișat. Alecsandri îşi tunsese pletele ; se îmbrăca mult mai sobru : jiletcă neagră, strînsă pe trup, cravată gri, în ton cu pantalonii, pălărie tare, neagră. Dar veselia i-a rămas aceeaşi : spumoasă, optimistă, cuceritoare.

Privindu-l mai îndeaproape pe Bălcescu, Maria Cantacuzino nu și-a putut stăpîni surpriza : părea neverosimil de schimbat, de îmbătrînit.

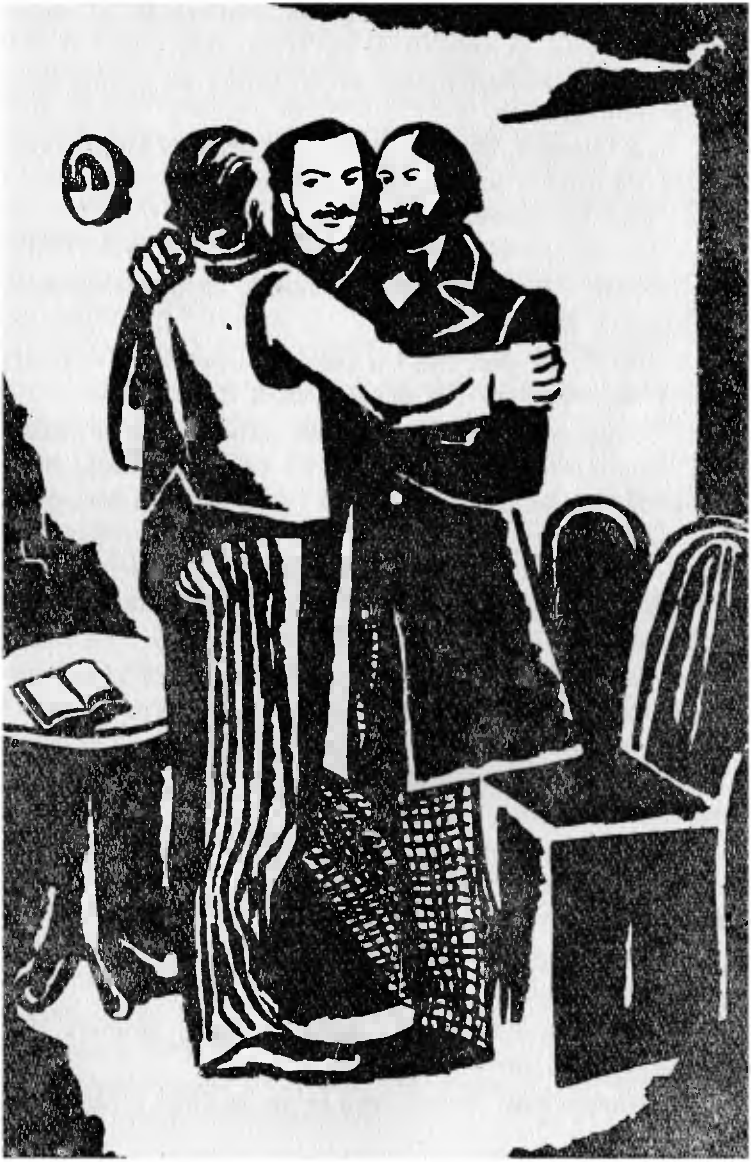

— Văd că te-ai înfundat în cărţi şi-n documenturi.

— Nu mă prea împac cu contemporanii, şi m-am mutat cu totul în secolul al XVI-lea. Am auzit că este o pasăre care zboară numai pe furtună ; pe vreme bună se ascunde în cuib.

— La Giurgiu, cînd ne-am despărţit, tare eram îndrăgostită de tine, Nicule, surîse Maria.

— Tu ? De mine ?

— Da. Revoluţia însă te subjugase într-atît, încît...

— N-am văzut că eşti frumoasă, bună, înţeleaptă, prietenoasă, tandră.

— Atunci vă stau naş ! a bătut din palme Alecsandri, cucerit de explozia de cavalerism a lui Bălcescu.

— Mulţumesc, Basile ! Bucuros, îndată ce m-oi înzdrăveni. Bineînţeles dacă Maria... Măi prieteni, dragii mei ! îi cuprinse pe amîndoi de mijloc ; parcă mi-aţi mai potolit arşiţa dorului de ţară. Spune-mi, Basile, ce-ai mai scris ? Recită-mi versuri de-ale tale, populare... Spun „Mioriţa“ de cîte ori sînt amărît şi-mi vine să plîng de dorul ţării.

În Paris, Maria Cantacuzino intrase în cercurile boemei artistice şi literare. O admira pe George Sand că inspira sentimente înalte, frumoase, poeţilor şi muzicienilor. Îl cunoştea pe pictorul Puvius de Chavannes şi-i frecventa atelierul.

A început să-l viziteze des pe Bălcescu. Îi povestea întîmplări, preocupări, gînduri din lumea artistică a Parisului. Îl invita să pozeze lui de Chavannes :

— Sînt măgulit, dar să mă mai îngraş. Şi, ceea ce n-am fost niciodată, să mă fac frumos.

— Aşa cum eşti, mi te simt aproape, prieten. Şi-s gata oricînd să mă devotez ţie.

— Binecuvîntez ceasul cînd te-am întîlnit întîia oară !

— La Agapia, în blînda noastră Moldovă. Acolo, într-o vară... Pe urmă la Mînjina, la Elena Negri...

Împreună cu Alecsandri, i-a adus un doctor vestit în boli de plămîni : un bătrînel simpatic, cu vorbă domoală. Se speria de ce auzea în pieptul lui Bălcescu ; dar zîmbea liniştit, blînd şi spunea anecdote ori istorisea întîmplări din zilele lui februarie 1848. Îl emoţiona pasiunea revoluţionară a pacientului.

— Şi ziceţi c-aţi sfîșiat o bucată de catifea din tronul lui Ludovic-Filip ?

— Da, mi-a trimis-o mie, confirma Alecsandri.

— Emoţionant ! Am fost şi eu acolo, cînd poporul a smuls tronul. Poate, chiar ne-am întîlnit. Cîte surprize aduce viaţa... Oameni din colţuri de lume aşa de depărtate se întîlnesc în acelaşi ceas, în acelaşi loc al luptei pentru libertate şi-o ajută să triumfe. Cred că nimic nu v-ar prii mai bine decît un an, la 600 m altitudine, într-o regiune ferită de vînt şi de umezeală, aşa cum îmi imaginez ţara dumneavoastră.

— Nu mă lasă tiranii să ajung acolo.

— Ei, iaca, şi pentru asta se cuvine să-i spulberăm de pe faţa pămîntului.

I-a recomandat să plece, urgent, în sudul Franţei ori în Italia.

La plecare, doctorul a șoptit celor care-l aduseseră :

— Sînt dator să vă spun : nu mai trăieşte nici o jumătate de an.

A amînat plecarea : n-avea bani. Nu cerea niciodată. Chiar de-ar fi pierit de foame. Dar Maria se pricepea să-l ajute fără să-i rănească susceptibilităţile şi mîndria. Îi programa orele de muncă mai raţional. Îl informa despre activitatea emigranţilor :

— La 14 mai, societatea „Junimea Română“ serbează trei ani de la adunarea de la Blaj. Te-au invitat să le vorbeşti.

— Mă bucur ! Am să le fac un cuvînt bătăios.

Se şi apucă să-l scrie. Îi ardeau în cuget fapte şi întîmplări, chipuri şi gînduri de acum trei ani. Şi, cu pană incandescentă, le tălmăcea hîrtiei. Spunea şi adevăruri crude : ...*„românii se lăsară înşelaţi de austrieci, ei exploatară eroismul şi jertfele lor“*... Descria şi cu amănunt, şi cu putere de generalizare, ce-a văzut apoi, în 1849, în Transilvania : ...*„În acea vreme, cînd inima îmi era zdrobită, căci în toate părţile vedeam naţionalitatea română călcată şi strivită de duşmanii străini, fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri uriaşe, pe deasupra norilor, o naţionalitate şi o viaţă românească înfocată şi puternică“*...

Maria îi urmărea pasiunea cu care îşi citea cuvîntarea asta smulsă din inimă. O cucerea, o vrăjea. Iar finalul îi apărea ca o poruncă a întregului popor : *„Noi vrem să ne unim cu ţara“*.

Îi cuprinse mîna rece, uşor înfiorată, şi-l ţinu aşa cîteva clipe, să-i adune puterile şi să-i ostoiască emoţiile.

— Mi-ai povestit, într-o zi, că la Abrud ai auzit cîntînd o jună şi frumoasă fată de la munte...

— Floarea !

— Poate-ar fi bine să aminteşti scena. Are putere de simbol : deasupra unor ruine, o romancă tînără cîntă o doină, ca un imn de înviere... Aşa mi-ai povestit tu...

— Bravo, Maria !

A scris şi intercalat pasajul.

— Acum lasă că-ţi copiez eu tot textul, frumos, curat.

A doua zi după serbare, îi comunica impresiile adunate de la participanţi :

— N-a plăcut tuturor cuvîntul tău. Dar cei care te-au aplaudat sînt şi români adevăraţi şi sinceri iubitori de libertate. Vorbirea cu dînșii m-a convins că Ion Ghica are dreptate cînd spune că tu ai fost inițiatorul cel mai ager și mai zelos apostol al „Frăției“ și cel mai revoluționar dintre românii care s-au aruncat în vîltoarea de la acest mijloc al veacului nostru.

— Ghica mă flatează. În „Frăția“ eu l-am adus pe Christian Tell. Eu nu m-am împotrivit mai energic lui Eliad. Eu, cînd am rămas singur la conducere, n-am cutezat să fiu...

— Dar noi știm, mai ales, cît de mult ai cutezat, Nicule.

Doctorii îl îndopau cu medicamente ; totuși temperatura, tusea și durerile nu cedau. I se impunea odihnă, dar nu se îndura să lase pana din mînă. Orice zi, orice ceas pierdut i se părea mai dureros ca junghiurile din piept. Lucra ceasuri întregi, fără întrerupere. Îi transpirau mîinile, îi șiroia nădușeala pe frunte, tușea. Dar scria, scria cu înverșunare.

Cînd Ștefan Golescu îl invita la odihnă, surîdea vinovat :

— Să termin măcar istoria lui Mihai Vodă, înainte de a da ortul popii.

Se vedea parcă pe dealurile Șelimbărului de la miazăziua Sibiului, ca în toamna lui 1848 : ...*„Ungurii acum pierduseră bătălia : armia lor în răsipă fugea în toate părțile“*... Apoi, meditînd o clipă, însemna ultimele fraze din capitolul XXIV : ...*„Astfel fu bătălia de la Sibiu, una din cele mai vestite în analele gloriei române. Ea fu mult mai mare prin rezultatele ei, căci ne făcu îndată stăpîni ai Ardealului...“*

Pentru închipuirea lui Bălcescu, Mihai Viteazul devenea un leu însuflețit de duh revoluționar. Gîndea : ...Mă stăpînește un singur țel : să duc la capăt astă epopee, cu eroi ca nişte semizei, întruchipări ai poporului unit şi ai patriei române libere...

Muncea febril. Împărţea toată lucrarea în două volume, fiecare din cîte trei părţi. Ruga pe cei din ţară să-i găsească topografi care să studieze locul bătăliilor de la Călugăreni, Giurgiu, Şelimbăr.

Dar îi lipseau multe documente şi mai cu seamă cele din ţară. Îl vedea pe Mihai Vodă tot mai încărcat de fapte mari și-l presimţea încă mai eroic decît arătau documentele, puţine, sărace şi prea adese scrise de cronicari în slujba duşmanilor lui. Scria lui Alecu Golescu, lui Kogălniceanu, lui Bataillard, lui Winterhalder și-i ruga să-i mai trimită studii, cronici, documente.

Se îngrijea de copia portretului lui Mihai, gravat de Sadeler, ca să ilustreze cartea. Solicita „Asociaţiei literare" ajutor în tipărirea ei, renunţînd la orice drept de autor.

Orice document nou, orice pagină scrisă îl bucura şi-l alina ca o licoare cerească. Se încredinţa că aprinde o torță pe care nimeni, dar absolut nimeni şi niciodată n-o va mai putea stinge.

— Vreau să grăiesc fraţilor mei români prin pilda vieţii lui Mihai Viteazul, cea mai măreaţă jertfă pentru ideea supremă a istoriei noastre : unirea ţărilor şi a poporului nostru, întru cucerirea libertăţii.

Regreta mai ales că n-are destule informaţii să lămurească mai deplin cartea a III-a : „Robirea ţăranului"... Ei, dacă ar fi slobozit ţăranii, iar în Transilvania ar fi atras de partea lui pe români și s-ar fi descotorosit de contele Gaspar Kornis, de contele Czaki... Ce greşeli ai săvîrşit, eroule, și cîte urmări nefaste... Dar cum puteai înţelege şi săvîrși, tu şi ai tăi, lucruri pe care nu le-am putut înţelege şi înfăptui noi, care trăim la 250 de ani după tine ?

Porni spre fereastră, să respire aer proaspăt.

Îl prinse un acces de tusă, scurt, zguduit, adînc. Expectoră sînge.

O sudoare rece îi inundă trupul din creşte în tălpi.

S-a întins pe pat şi a stat aşa, ciudat de calm, de liniştit, de împăcat : ...Deci, nu mai am mult.

La vreo jumătate de ceas, gazda i-a adus o scrisoare din Moldova. Un prieten îl vestea că acolo s-au amnistiat revoluţionarii. A scris repede la Bălceşti : ...„mi-i tare dor de dumneata, mamă. Vino la Focşani ori la Galaţi să ne întîlnim. Scrie-mi, urgent, unde ai prefera“...

Şi-a spălat batista de sînge, să nu vadă Maria.

Dar în Ville d'Avray nu mai putea sta. Maria avea treburi în Paris. S-a mutat şi el.

A pregătit pentru tipar două cărţi din istoria lui Mihai Viteazul : ...N-am timp s-o cizelez aşa cum aş vrea. Dar evident că faptele înviate de pana mea şi legate între ele prin cugetul meu vor trezi în inimile românilor simţăminte spornice pentru reînălţarea şi unirea patriei noastre.

Alarmaţi, doctorii i-au recomandat să plece cît mai repede în sud. Un prieten, Bălăceanu, îl chema la Nissa. Bălcescu însă se gîndea : ...Are familie, copii, şi oftica mea... Plec mai bine la Roma. Am acolo biblioteci, unde...

Bolintineanu i-a adus însă ştirea că poliţia papală a găsit asupra ofiţerului român Gh. Andreescu memoriul adresat lui Teleki şi Klapka, privitor la federalizarea revoluţionară româno-maghiaro-slavo-croată.

— Adrian ! Cel arestat de colonelul Solomon, cel rănit la Brad. Bietul băiat, din pricina mea, gustă din temniţa papală.

Îşi apăsă pieptul cu palma stîngă, să înăbuşe un val de tuse. Netezi, cu degetele înfiorate, foile de hîrtie din faţă, pregătite pentru scris. În inimă îi picura cînd o picătură dulce, cînd una amară.

— Deci, poete, tirania nu mă lasă să mă apropii de Roma, care mi-ar fi oferit biblioteci și muzee, adevărate elixiruri pentru inima mea de acum... Dacă aș scăpa de oftică, m-ar înhăţa poliţia austriacă şi m-ar muta la Spilberg. Frate Bolintineanu, cum putem ajunge la vatră, în ţintirimul din satul nostru ?

Poetul l-a strîns la piept, înghiţindu-şi lacrimile podidite.

La stăruinţele Mariei şi ale lui Golescu, a plecat în sudul Franţei, la Hyères. Oboseala şi zdruncinul drumului l-au îmbolnăvit mai rău. Tușea, scuipa sînge, ameţea.

La o săptămînă, Maria l-a ajuns din urmă. L-a îngrijit, i-a făcut corespondenţa. L-a informat despre întîmplările din Paris şi din restul lumii. Şi deşi necazuri și treburi importante o chemau la Paris, a rămas totuși lîngă dînsul. Îi rînduia fişele, ca să le găsească uşor ; îi traducea textele şi chiar scria sub dictarea lui. Muncea veselă, subtil şăgalnică, să nu jignească firea lui gravă, tragic de serioasă, de frămîntată. Îl ocrotea cu o delicată devoţiune, cu discreţia și gingășia de care-s capabile numai femeile îndrăgostite adînc şi sincer.

După ce lucrau două-trei ore, se plimbau la braţ, ca doi îndrăgostiţi, printre măslini şi trandafiri.

Clima egală şi dulce, aerul filtrat de vegetaţia luxuriantă şi mereu primenit de briza Mediteranei îl înviorau. Dar mulţumit era numai cînd izbutea să scrie, măcar cîteva rînduri, la istoria lui Mihai Viteazul.

— Amu gata ! Te hodineşti două ceasuri şi pe urmă, plimbare cu barca pînă la Ille de Porquerolles, hotăra Maria.

Admirau frumuseţea mării, a insulelor, și se extaziau :

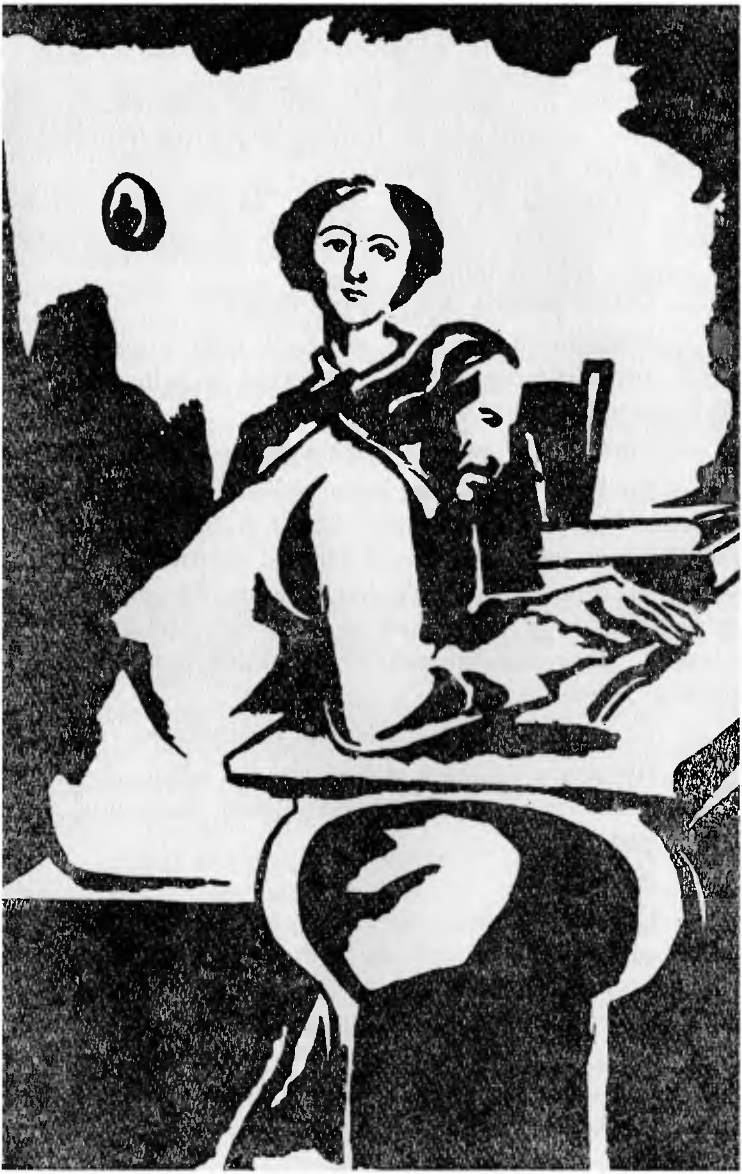

— Priveliște admirabilă ; dar tot mai frumos mi se pare la Bălcești, la Agapia, la Cîmpeni... *„Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai“*...

Clipoceau în coasta bărcii valurile domoale din golful Hyères. Apunea soarele dincolo de puntea peninsulară, întinsă pînă la Petite Passe.

— Totdeauna am dorit, Maria, să am lîngă mine o femeie înțeleaptă, cultă, prietenoasă, cu grație și spirit, cu inimă caldă și bună.

— Care-i pentru tine femeia ideală ?

— Madame Rolland. A strălucit prin inima ei sensibilă, prin frumusețe, prin inteligență și prin eroism. Și sînt fericit că mi-ai apărut în cale.

— Sînt egoistă și nestatornică : a doua oară văduvă...

— Pentru mine ești un înger salvator. Dar... Am dorit totdeauna să am mulți copii, băieți și fete. Pe unii să-i fac ofițeri și ingineri, pe alții oameni politici. Să desăvîrșească ei ceea ce noi abia am însăilat. Să am șaptezeci de ani. Să fim în 1890. Țara să fie unită : Moldova, Transilvania, Țara Românească. O republică mare, independentă : România.

— Ce repede ți se înflăcărează închipuirea...

— Revoluția viitoare clocotește în adîncuri, Maria. Trebuie să vină și vremea conducerii poporului pentru popor.

— Ai dreptate !

— Dar, deocamdată... Sevastița îmi scrie că Maftei al Saftei și Barabaș, țărani de la mine din Bălcești, s-au refugiat, de răul stăpînirii, în Dobrogea. Îmi cer sfaturi cum să-și rînduiască mai bine gospodăriile. Și m-au poftit chiar acolo, la dînșii. M-a bucurat mult invitația asta. Am făcut chiar un plan cu Ion Ionescu, să ne așezăm și noi în Dobrogea, să organizăm cele 3 000 de familii țărănești adăpostite aici din pricina persecuțiilor de după căderea revoluției. Să fiu dascăl în satele lor. Cît aș vrea...

Îl absorbea lucrul la istoria lui Mihai Vodă. Dar nu uita să scrie prietenilor, să se informeze despre cele ce se petrec pe lume, despre soarta emigranților și despre problemele lor, deși greu îi mai putea ajuta cu ceva. Nu evita să stea de vorbă cu gazda, să dăruiască dulciuri lui Jacques, copilul portăresei, să discute cu barcagiul despre frumusețile Mediteranei, despre originalitatea folclorului provensal sau despre conflictul dintre președintele republicii franceze și Adunarea legislativă.

— În țara mea, surîdea amar Bălcescu, este o zicală : cînd se bat taurii strivesc firele de iarbă.

Sănătatea i se ameliora sensibil. De cîteva ori s-a sculat în zori și-a lucrat pînă noaptea tîrziu.

— Neascultătorule, îl dojenea Maria, în șagă, cu alintat accent moldovenesc ; uiți ce-ai făcut ! Ai părăduit tătă feștila.

— Mai bine feștilă părăduită, decît operă neisprăvită. Mi-am legat viața de cartea asta. Poate nici n-am să trăiesc mai mult.

— Nicu șuguiește cu moartea ? Ei, ăsta-i sămn bun.

— Sînt vesel, Maria : mă aflu cu Mihai Viteazul al meu în culmea gloriei lui. Citește ! și-i întinse fila cu cap. XLV. Cu glas tare, s-aud :

— ...„*Cînd se vesti cuprinderea Moldovei, toată lumea rămase uimită de mirare. Acel căpitan care umblă și izbește cu iuțeala trăsnetului, acei minunați ostași care... Veacul nu arătase încă în Europa o asemenea armie, nici un asemenea general...*“ Nicule, de ce nu putem opri istoria și viața în loc, la clipa fericirii ?

— Hm... Pentru că în lume totul curge, totul se preface, se schimbă. Adică numai schimbarea-i veșnică...

Luă hîrtia din mîinile emoționate ale Mariei și mai scrise cîteva rînduri. Prietena le citi, în șoaptă, peste umăr :

— *„Vai! căci nu ne-am putut opri aici, în culmea triumfului nației române, oprind împreună cu noi și timpul și istoria... Pentru ce după draga poveste a atîtor norocite și mari izbînzi, să fim osîndiți a descrie și cruntele noastre nenorociri ? !“*

— De ce-ai adăogat fraza din urmă ?

— Pentru că urmează cartea a V-a : „Mirăslău“.

— Și după asta ?

— Gorăslău și... „Moartea“...

— Atunci unde-i mîntuirea ?

— În timpii ce vin. Căci trebuie să vină. Și-atunci poporul...

Bătăi intempestive în ușă ; gazda a intrat, cu chipul răvășit de spaimă :

— Doamna și domnul meu, sînt dator a vă informa că ieri, 2 decembrie 1851, prințul prezident s-a făcut consul pe zece ani. A arestat peste 20 000 de oameni. A dizolvat Adunarea legislativă : o lovitură de stat, un nou 18 Brumar. Înțelegeți ?

— Înțeleg, domnule Patin ; tiranul a lepădat masca.

— Unii zic că acest nou Bonaparte va duce iar gloria Franței pînă la capătul lumii.

— Deocamdată arestează, gîtuie progresul.

— Ai dreptate, domnule. Toți revoluționarii de la ’48 fug.

— Și în urma lor crește un imperiu...

— Cîtăva vreme vom da sînge și ne vom hrăni cu un surogat de glorie, cîștigată de un împărat cu mustață în furculiță și barbișon pomădat... suspină domnul Patin.

După-amiază au apărut trei jandarmi :

— Actele!... Dumneata trebuie să părăseşti teritoriul francez în cinci zile.

— Dar asta-i republica franceză, domnule, nu Turcia!

— Regret. Ordinul e ordin. Şi nu uitaţi : închisoarea If e lîngă Marsilia, la 30 km de Hyères.

— Mulţumesc... Ştiam.

Privea cum pleacă jandarmii şi zîmbea istovitor de trist. Parcă i s-ar fi dărîmat încă un stîlp de sprijin al vieţii. Ultimul.

— De-acum, Maria, numai în cer de voi mai fi primit... Dar dacă aş şti că şi acolo sînt tirani, aş prefera iadul.

Maria n-a rostit nici un cuvînt. Îl urmărea pe Bălcescu cum lua pana şi scria nervos, precipitat, pe o foaie mare, dublă. Peste umăr, ca de obicei, citea frînturi de frază : ...*„pe cînd Europa întreagă se pregătea a saluta triumful libertăţii... fiii fărădelegii triumfează în toate părţile şi işi întemeiază spurcata lor tiranie. Sufletele generoase, zdrobite şi rănite de moarte, văd apunînd din vederea lor ziua mîntuirii“...*

Jandarmii au reintrat, fără a bate la uşă :

— Să vă fie clar : cinci !

Şi arătară degetele de la o mînă : cinci zile.

În după-amiaza aceea Bălcescu n-a mai lucrat nimic. N-a putut bea nici un strop de lapte. S-a culcat tăcut, mîhnit.

În zori, Maria l-a găsit leşinat ; perna era plină de sînge.

Medicii l-au readus în simţiri. Se minunau :

— Are şapte vieţi !

Maria a scris repede Sevastiţei. A făcut petiţia la prefectură să-i îngăduie rămînerea în Hyères, pînă va putea fi transportat.

De la Marsilia şi de la Paris i-a adus medicamente.

După două săptămîni, cînd a sosit Sevastița, se simțea ceva mai bine. Ar fi vrut să lucreze, dar Maria și medicul nu-l lăsau nici să citească, nici să vorbească.

— Aș vrea să vină Alecu Golescu și Ghica : să-i văd.

— Le scriu ! i-a sărit Maria în ajutor : ...„Doctorul e foarte îngrijorat și, dacă hemoptiziile nu încetează, totul e pierdut. Prezența matale aici ar avea un efect salvator asupra bolnavului nostru drag“...

Golescu a sosit la 2 ianuarie 1852.

Bălcescu s-a bucurat, parcă s-ar fi întîlnit cu salvatorul lui. A glumit :

— Alecule, frate, semăn eu cu cel care, acum patru ani, în vîltoarea de la mijlocul veacului, răsturna tronuri și umbla să se bată cu armatele a trei tirani ?

— Da, Nicule : trei tirani, plus Haynau, „hiena de la Brescia“.

— Ce fericit aș fi dac-aș putea sfîrși istoria lui Mihai... Dar nu pot. Mai am multe de scris, și zilele mele au rămas tare puține.

— Ai s-o scrii, Nicule, și pe a lui Ștefan cel Mare.

— Ce dor mi-i de țară, prietene !

Alecu a înclinat fruntea, înnegurîndu-se.

Ca să rupă tăcerea, au povestit despre lucrurile ce se petreceau în lume, despre emigrarea lui Victor Hugo, Edgar Quinet și a altor francezi progresiști, adversari ai regimului lui Bonaparte.

— Mi se pare că, după patru ani, democrația și revoluția arată tot atît de jigărite, de slăbănoage ca și mine...

Alecu Golescu l-a ajutat cu bani, cu medici și doctorii.

În martie, hemoptiziile au încetat. Doctorii i-au îngăduit să citească și chiar să dicteze.

La începutul lui aprilie avea voie să se plimbe, cîte o jumătate de ceas, la brațul Sevastiței sau al Mariei. Dicta cîte o oră, maximum două. Îşi formula în gînd frazele ; le rostea domol, cu glas scăzut, frămîntat de emoţii, de sentimentul celei mai nesfîrşite păreri de rău :

— ...*„Astfel fu bătălia de la Mirăslău, această întîia nenorocire, începătură şi pricina tuturor celorlalte. Astfel nestatornicul noroc, în cîteva ceasuri, ne răpi ceea ce ne dedase într-atîţia ani şi după atîtea mari strădanii. Vai ! cîte nădejdi frumoase înşală el, cîte proiecte mari nimici !“*

Maria scria liniştită, cu o caligrafie uniformă, stăpînită. Lăsa imaginaţia să-i călătorească şi lacrimile să se prelingă nestăpînite pe obraji :

„Mirăslău ! Mirăslău : blestem asupra ta, loc de pieire, loc afurisit ! Ce de sînge eroic sorbişi tu în această zi pustie ! Amar nouă !... Ni se cade a vărsa lacrimi amare asupra acestei mari nenorociri de la Mirăslău“...

— Care să fie oare pricina adîncă a acestei înfrîngeri ?

— Ai dreptate să întrebi, Maria. Pune punct şi virgulă după Mirăslău : aşa... *„dar să nu învinovăţim de loc providenţa. Noi care robiserăm pe fraţii noştri ţărani din Ţara Românească şi păstrarăm în robia ungurilor pe cei din Ardeal, mai meritam noi oare atunci mărimea şi fericirea ?*

Maria îi sugerase un grav verdict istoric.

Cîteva zile a ascultat lectura şi a şlefuit capitolele din cartea a treia. Apoi a rugat-o să-i copieze un mic studiu despre Răzvan Vodă :

— Să-l trimit lui Alecsandri, pentru revista „România jună“.

Lucra cu încredere ; dar puterile îi slăbeau văzînd cu ochii. Hainele curgeau de pe el. Arăta ca de şaizeci de ani, cu toate că nu împlinise treizeci şi trei. Doctorii îi recomandau să se mute mai la sud, la Neapole ori la Palermo.

— Vreau să mă duc la Constantinopol, să-l văd pe Ghica. Mi se pare că m-a uitat, mişelul...

La jumătatea lui aprilie pe Maria o chemau treburi şi încurcături familiare la Paris. Bălcescu şi Sevastiţa au plecat la Marsilia, să ia vaporul spre Constantinopol.

— Poate acolo obţin învoirea de a intra în ţară. Să mă sting sub cerul ei, să mă topesc în pămînt românesc. Nu-i aşa, Tiţa, că nu rîvnesc prea mult ?

În drumul pe Mediterana, Bălcescu s-a odihnit. A citit. A corectat la manuscris.

La Constantinopol a sosit într-o seară de mai.

În port l-au întîmpinat Ghica şi mai mulţi căuzaşi, prieteni, surghiuniţi la Brussa. Toţi s-au speriat de înfăţişarea lui. Şi mai ales Alexandrina. Chipul uscat, alungit, numai piele şi os, ochii adînciţi în fundul capului, surîsul colorat cu cea mai amară tristeţe o înspăimîntau : ...Şi n-au trecut, doamne, nici zece ani de cînd... „Fii zeiţa destinelor noastre“... Cum a răvăşit şi a ros vremea în făptura ta, Nicule... Îşi regreta parcă înfăţişarea tînără, frumoasă, împlinită. Sănătatea-i robustă, exuberantă i se părea o sfidare, o insultă.

Bălcescu deducea că făptura lui ajunsese în aşa hal, încît jignea frumuseţea şi sănătatea Alexandrinei. Repeta : ...De ce n-am murit la Hyères ? Ca să ucid şi iluziile ?

Ion Ghica şi Alexandrina l-au găzduit toată vara, în vila lor de la Bebec. S-au frămîntat şi-au stăruit pe la toţi demnitarii turci, pe la consuli şi ambasadori, să-i obţină intrarea în ţară. Dar nimeni, nici chiar ambasadorul Rusiei nu l-a putut convinge pe domnitorul Barbu Ştirbey să-i îngăduie intrarea în ţară. Se justifica : „Dacă-l primesc pe ăsta, pe cel mai roşu, trebuie să-i primesc pe toţi, adică trebuie să abdic, ca fratele meu Bibescu...“

Într-atîtea refuzuri, Bălcescu avea impresia că prelungeşte o agonie sălbatică, insuportabilă. Nu se simţea bine, cu adevărat, decît la mormîntul Elenei Negri : ...Spunea cîndva : să murim doar atunci cînd toate gîndurile noastre fi-vor împlinite. Şi uite, mi se pare că pierim tocmai pentru că nu ne putem înfăptui nici unul din acele gînduri măreţe şi scumpe.

Totuşi, cînd se prindea la vorbă, cînd plănuia organizarea viitoarei revoluţii generale, îşi recăpăta parcă vioiciunea, căldura, entuziasmul. Asta îl uimea pe Ghica ; iar Alexandrinei îi stîrnea amare mustrări de cuget, numai de ea ştiute.

Plecată înainte în ţară, Sevastiţa, ca şi Zinca Bălcescu s-au zbătut toată vara să obţină de la vodă Ştirbey, pentru Nicu, cel mai nevinovat dintre privilegii :

— Să fie îngropat în pămînt strămoşesc.

Dar oricît de deznădăjduit, glasul Zincăi Bălcescu n-a răzbătut zidul tiraniei. În zadar intervenţiile, făgăduielile, rugăminţile, lacrimile. Tiranul a rămas surd, pe tronul sprijinit de alţi tirani încă mai mari.

*

Seară de august, răcorită de briza proaspătă a Mării Marmara.

Bălcescu a urcat treptele verandei încet, ostenit.

Ghica l-a privit o clipă, cu spaimă, apoi i-a sărit înainte.

— Acum un minut, Alexandrina propunea să-ţi facem o vizită.

— Şi-aici v-am luat-o înainte... Cînd nu-i umezeală, respir mai uşor. Altminteri, ca locomotiva. Ioane, nu mai pot aştepta pînă s-or îndura tiranii să mă primească. Plec spre ţară !

Ghica încreţi uşor fruntea. Îl speria gîndul : ...Nu rezistă.

— Am mai pus un cuvînt pe lîngă Titoff... informă Alexandrina.

— Degeaba. Cunoşti unul din pretextele pentru care stăpînirea a oprit „România jună“, revista lui Alecsandri ? Studiul tău despre Răzvan Vodă. Vodă l-a socotit un pamflet deghizat împotriva lui, îi explică Ghica.

— Mda, a văzut bine... Mă duc, totuşi. O să mă ţină arestat o lună, două. Pe urmă m-or lăsa să mă sting în pridvorul casei de la Bălceşti. Că altceva... *„Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai...“* Am văzut la muzeul din Atena o statuie : Heracles înfrîngîndu-l pe Anteu. Îl ţinea sus, înlănţuit cu braţele : dacă nu atinge pămîntul, îl poate sugruma. Altfel... Ştirbey vodă, departe de a fi un Heracles, iar eu, Ioane, sînt un Anteu cu desăvîrşire istovit, agonic : umbra celui ce am fost...

— Nicule, nu vorbi...

— Lasă-mă, te rog, să vorbesc : nu mai sînt decît un cadavru rătăcit pe meleaguri străine. De altfel, am şi trimis depeşă mamei să mă aştepte la Galaţi. Vreau s-o văd. Poate-mi mai alină dorul de ţară.

— Bună idee !

— Mîine pleacă un vapor englez care urcă pe Dunăre pînă la Orşova... *„Iar tu de omor / Să nu le spui lor...“*

Pe vapor i-a revenit încrederea în sine. A citit. A stat de vorbă cu drumeţii.

Cînd a zărit ţărmul românesc, s-a învăpăiat de emoţie. Neliniştea, nerăbdarea, bucuria îi sporeau febra. Năduşeala rece îi curgea pe obraji. Pămîntul, văzduhul, copacii descifraţi în zare, pescăruşii — toate şi toţi îi erau dragi, i se lipeau de inimă. Privea lung apa Dunării, şi-n oglinda ei ciudată se perindau sute de icoane, de amintiri. Parcă

trecea pe la Giurgiu. Parcă plutea în ghimia turcească ori înfrunta ofiţerul de la General-Komando.

Dar la Galaţi n-a găsit-o pe Zinca. I-a lăsat doar vorbă printr-un vameş că-l aşteaptă la Giurgiu.

Încă două zile de călătorie, de aşteptare.

În portul Silistrei, pe-un vas austriac, un matelot român din Transilvania spăla puntea şi cînta: *Jele-i, doamne, cui şi cui / De armele Iancului, / Că le plouă şi le ninge / Şi n-are cine le-ncinge. / Că cine a avut / O pus faţa la pămînt, / Dar n-o pus-o să-nflorească, / Ci-o pus-o să putrezească...*

La Giurgiu şi-a zărit familia pe ţărm. Dar dorobanţii lui vodă Ştirbey nu i-au îngăduit să coboare. L-au brîncit, cu brutalitate, şi l-au răsturnat pe punte.

Zinca Bălcescu a mituit ofiţerul de grăniceri. Dar, după ce a dus-o cu vorba o zi, i-a spus că poate doar s-o ajute să treacă la Nicopole.

— Acolo să debarce dumnealui cîteva ore şi vă puteţi întîlni.

Bălcescu mai avea de aşteptat încă o zi şi o noapte. Atîta neînţelegere şi ură îi înţepeneau gîndul. Depăna doar stihuri din „Mioriţa“: ...„*Iar dacă-i zări, / Dacă-i întîlni / Măicuţă bătrînă, / Cu brîul de lînă / Din ochi lăcrămînd, / Pe cîmp alergînd...*“ s-ar fi cuvenit să plătească un pescar să-l scoată la malul românesc, să se furişeze prin sate, prin păduri. Dar pentru asta îi trebuia multă voinţă, prisos de putere. Şi el abia mai putea respira.

Privea insula din faţa Giurgiului. Vedea castelul San Giorgio, ca-n 1595, şi moldovenii lui Răzvan Vodă răpezindu-se cu înfocată îndrăzneală pe pod, la asalt.

A încercat să deschidă lădiţa cu manuscrise, să facă unele însemnări după natură. Dar n-a avut putere.

Pînă la Nicopole a dormit întins pe punte. Somnul l-a întărit. Și sufletește s-a mai întremat. A debarcat, cu tot bagajul.

Și în acel început de septembrie 1852, într-o cîrciumă bulgărească, Zinca Bălcescu și fiicele ei, Maria și Sevastița, l-au îmbrățișat pe Nicu și-au plîns amar. Apoi au povestit întîmplările din țară, din București, din Bălcești, din familie. Au povestit și au plîns, pe-ntrecute, fără șir, sub cumplita panică a orelor și clipelor numărate în vertiginoasă trecere.

Nicolae Bălcescu le asculta cu ochii închiși, și parcă era acasă, în mijlocul familiei.

Zinca i-a adus rufe curate, ceva hrană și bani. Îi punea mereu întrebări despre sănătate. Nicu răspundea zîmbind. Din cînd în cînd se observa efortul de a-și stăpîni tusea. Prin fereastra îngustă și murdară a crîșmei privea peste Dunăre lunca Teleormanului cu sălciile mari, cu frunza galbenă : ...Ce aproape-i patria, și totuși nu-i pot atinge pămîntul. Cu ce-am greșit ? Ce-am dorit mai mult decît acolo să stăpînească un popor liber ? Ce-am vrut mai mult decît să fiu ostaș viteaz în bătălia mare pentru libertatea patriei ? Puteam ucide o sută, o mie de cioclovine ticăloase. N-am clintit nici măcar un fir din barba vreunuia. Puteam ațîța mulțimea împotriva lui vodă. N-am făcut-o, ci am îngăduit lui Rosetti să-l păzească pînă la hotar. Aș fi putut azvîrli în Dunăre toți tărăgănitorii și lașii. I-am cruțat, cu credința că s-or face oameni. Oameni ! Am săvîrșit greșeli din bunătate, din neînțelegere a revoluției. Și dacă n-am pierit în Transilvania, am alergat la Paris, să stîrpesc vrajba dintre căuzași, să-i unesc și să ieșim, solidari și frați, întru întîmpinarea revoluției viitoare. Din toate m-am ales cu o stupidă provocare la duel și cu ofensa de a mi se refuza martorii. Bine că întîrzie revoluția ; altminteri ne-ar găsi tot dezbinaţi şi ne-am face de rîs. De altfel, în cele mai de seamă ţări, în Austria, în Germania, după ce unii din clasa de mijloc, ajunşi în fruntea revoluţiei, au primit un capăt din ciolanul puterii, s-au cîrdăşit într-o monstruoasă coaliţie cu aristocraţii, cu tiranii. Şi acum rod şi asupresc poporul împreună, ca şi înainte, şi chiar mai rău ca înainte.

— Mamă, cînd pluteam cu ghimia turcească spre Orşova, un om s-a apropiat cu barca şi ne-a vestit că la prima debarcare ne aşteaptă salvatorii. Era acel om de la noi, din Bălceşti ? îşi aminti dintr-o dată Bălcescu.

— Era haiducul Radu Grigoraş.

— Vai, mamă !... Ce vinovat sînt că nu m-am purtat ca un revoluţionar adevărat, că n-am ştiut unde să caut prietenii revoluţiei...

— Nicule, te-ai purtat mai bine ca toţi !

— Nu știu. Ştiu doar că mi-s dragi, necuprins de dragi oamenii, şi că rîvnesc numai şi numai ca ei să trăiască bine şi fericiţi. Dar iată că stăpînitorii mă hăituiesc mai rău ca pe-un cîine.

— Duşmanii te persecută ; poporul te cîntă, Nicule. Te cîntă ca pe Tudor Vladimirescu, ca pe Avram Iancu.

Genele lui Bălcescu s-au apropiat mult, îngustînd zarea şi cercînd să străpungă, cît mai adînc, prin ceaţa uşoară şi albăstrie de deasupra cîmpiei, înțesate de melancolici și tremurători funigei. I s-a părut că descifrează dealurile de la Bălceşti şi munţii din miazănoapte, pînă la Detunata şi Muntele Mare de deasupra Cîmpenilor.

Dar în clipa cînd i-a zărit, i-a şi furat o perdea de lacrimi.

Au sfătuit toată noaptea cum să stăruie cu intervenţiile la cine să mai apeleze, pe cine să mai roage ca să obţină învoirea de a intra în ţară.

Bălcescu hotărî deocamdată să se întoarcă iar la Hyères.

Sevastiţa făgăduia să vină, să-l îngrijească, îndată ce-or vinde recolta şi vitele, să scoată ceva parale.

A doua zi, aproape de prînz, cu un vas turcesc, Bălcescu a pornit spre Galaţi, pe aceeaşi amară cale a surghiunului. Nesfîrşite întrebări îi destrămau şi-i sfîşiau sufletul : ...Dacă bănuiam că ajung aşa, un stîrv netrebnic, care-şi caută mormîntul, mă lăsam spînzurat de călăii lui Haynau. Să mă fi topit în glia străbunilor. Să înfloresc primăvara în fiecare trandafir şi să mă sting toamna în neființă, cu fiecare frunză căzută la pămînt.

La Galaţi, în port, l-a zărit pe Alecsandri :

— Basile !

În primul moment, poetul nu l-a recunoscut : un om gîrbov, palid, străveziu, consumat. Numai glasul era al lui Bălcescu. Şi ochii i-au rămas tot aşa de frumoşi, de melancolici, de fermecători.

— Nicule, ce bine-mi pare !

Exclamaţia dorea să ascundă surpriza şi durerea.

S-au aruncat unul în braţele celuilalt.

— Vezi, frate, în ce hal am ajuns ? De cînd ne-am despărţit, numai deziluzii, pătimiri, boală și zile amare.

— Și ce faci ? Unde te duci ?

— Am venit să mor lîngă vatra părintească ; dar cîinele gulerat nu mă lasă.

— Și ?

— Mă întorc, săgetat în inimă de lovirea cea de pe urmă, Basile. Mă întorc să mă sting în surghiun.

Grănicerii l-au smucit brutal de lîngă prieten și l-au împins pe vapor.

A stat pe punte, printre călători, cu pelerina pe umeri ca fantoma propriei lui făpturi. Şi parcă se bucura că

Alecsandri plîngea, cum au plîns și la Nicopole mama, surorile, cumnata ; plîngea ca după mort.

Și totuși el trăia.

Își înfășura la gît fularul de lînă dat de mama.

Își strîngea pelerina să se încălzească.

Cînd tușea, călătorii se fereau într-o parte.

Doar o grecoaică din Pera s-a apropiat de dînsul, a însăilat o conversație, și dacă l-a văzut tremurînd de oboseală, l-a ajutat să coboare în cabină. Glasul grecoaicei îi aduse aminte de fata din Cîmpeni. Zîmbi sfîșietor de trist : ...„Că s-o găsi pe lumea asta țară să primească om bun și vrednic ca domnia ta“... De ce m-ai amăgit, Florica ?... *„Iar la nunta mea / A căzut o stea“*...

La Constantinopol a mai stat o săptămînă. Îngrijit de familia Ghica, s-a întremat binișor.

A continuat drumul, cu vaporul, spre sudul Franței.

Dar la Hyères a aflat că vechea gazdă nu mai avea voie să-l primească. Doctorii i-au recomandat să plece imediat în Italia.

În primele zile ale lui octombrie 1852 s-a oprit la Neapole. A scris prietenilor ; i-a informat despre mersul istoriei lui Mihai Viteazul, despre cercetările topografice pe locul bătăliilor lui, despre dorința neostoită de a vedea primul volum cît mai repede tipărit.

Dar și atmosfera din Neapole i-a devenit repede vătămătoare. Iar poliția îl urmărea și-l șicana. A hotărît să se stabilească la Palermo.

În scrisorile către Sevastița insista mereu să reînnoiască intervențiile : poate vodă se-ndură și-i îngăduie totuși intrarea în țară, înainte de a trece în altă lume.

La 17 octombrie a ajuns la Palermo. Formalitățile pe la autorități, indolența și necinstea funcționarilor, persecuțiile poliției l-au amărît, l-au obosit peste măsură.

N-a scăpat decît şperţuind în dreapta şi-n stînga. I-au rămas prea puţini bani. A trebuit să se împrumute. S-a instalat într-o cameră din hotelul „Alla Trinacria", o clădire greoaie, masivă ca o fortăreaţă, cu ziduri groase de piatră, crenelate sus, deasupra faţadei principale.

Aerul uscat al Siciliei îi mai potolea tusea şi-i mai ostoia durerile. Nu se da bătut. Şi-a aşezat cărţile, şi-a pregătit fişele, notele şi manuscrisele, să lucreze. Nădăjduia să termine istoria lui Mihai Viteazul : ...Măcar atîta bucurie să am pe lumea asta.

Scria Mariei : o implora să vină lîngă dînsul. Pe Alecsandri îl ruga să-i trimită o baladă despre Mihnea Vodă. Îşi propunea să lucreze numai două ceasuri pe zi, dar îl furau faptele şi ideile şi uita să lase pana jos. Cuvîntul lui Baba Novac, după bătălia de la Mirăslău, îl îmbărbăta, parcă i-ar fi fost adresat lui însuşi : „*...Sîntem biruiţi şi înfrînţi, doamne, mai mult de împotrivnicul nostru noroc, decît de armele duşmanului ; şi pentru ca el să nu rămîie cu totul mîngîiat prin moartea ta, încalecă-ţi calul şi mîntuieşte-te, trecînd în Ţara Românească...*"

Mîna îi tremura. Respira greu, gîfîit ; dar continua să scrie.

...„*Eu însă voi rămîne aici, spre a aduna pe nenorociţii risipiţi şi voi sta pînă la moarte împotriva duşmanilor noştri*".

Chiar cînd nu mai putea rotunji nici o slovă, gîndea tot la Mihai Viteazul : ...Tu, cu firea ta de leu, ai săvîrşit isprăvi politice şi ostăşeşti neobişnuite, ai fost mare regenerator al naţiei, neobosit visător al unirii naţionale. Noi, adică Alecsandri sau Bariţ, Kogălniceanu sau Bolliac, Iancu sau Russo, învăţăm de la tine curajul, dreptatea, frăţia, unitatea. Dar te-ai prăbuşit... De ce ? Pentru că n-ai înţeles misia de a dezrobi pe ţărani. N-ai ştiut să-ţi faci prieteni printre străini. Ai șovăit, căutînd sprijin cînd în nobilime, cînd în oștile mercenare. Te-ai folosit de popor, dar n-ai înțeles totdeauna că numai în el găsești adevărata putere. Că salvarea ta ar fi fost numai într-o insurecție populară. Așa ai fi zdrobit nobilimea și-ai fi ținut țara unită, s-o duci cu izbîndă asupra potrivnicilor dinafară. Că și pămîntul și viața acestui popor, una sînt și-au drept la libertate. N-ai înțeles asta, eroule, și-ai pierit... Nici noi, ceștia din '48 n-am înțeles aste nestrămutate adevăruri ; merităm pieirea.

Venea îngrijitoarea Giovanna, o femeie bătrînă și șchioapă, și-l întrerupea :

— Domnul a spus să nu-i îngădui a scrie mai mult de două ceasuri... Și, iaca, a trecut și-al treilea...

S-a împrietenit cu stăpînul hotelului „Alla Trinacria" ; i-a vorbit despre frăția dintre italieni și români, despre viața și istoria poporului de la Dunăre. Sicilianul, darnic la vorbă și zgîrcit la bani, îl suspecta și mereu îl întreba :

— Cînd îți vine sora din țară ?... Cînd sosesc prietenii cu banii ?... Maria ți-i logodnică ?... Nu ? Atunci... bani are ?

Astea, într-un fel, îl amuzau pe Bălcescu. Suferea amarnic că prietenii întîrziau să vină. Vremurile grele îi obligau pe toți să rătăcească prin lume ori să se împovăreze cu munci peste puteri.

Îl durea mult și faptul că tocmai acum, în această stare fizică și morală, trebuia să scrie, în istoria lui Mihai Vodă, despre fapte și întîmplări triste : despre răscoala sașilor din Brașov, despre furcile ridicate în mijlocul pieței. În cartea a VI-a „Gorăslău" — o să povestesc despre întîmplări mai fericite, mai luminoase, și-o să-mi fie mai ușor. Ah, de-aș găsi cuvîntul tare, necruțător, cuvîntul care să biciuiască, să ardă obrazul celor ce-au poruncit mișelescul omor din Cîmpia Turdei...

Cînd nu scria, gîndea la conţinutul capitolelor următoare : trecerea în Țara Românească... lupta de la Bucov. Aici, aspră dojană trădătorilor : Simion Movilă, Ion Zamoisky. Orbiţi de interese, de ambiţie, de setea răzbunării, n-au auzit porunca vremii — doborîrea puterii otomane. N-au înţeles nimic din planurile grandioase ale lui Mihai, nimic din inima oamenilor lui.

Trăia intens, se identifica adesea cu viaţa eroilor lui. Toate faptele lui Mihai le vedea ca pe nişte cînturi de înălţătoare epopee, inspirate din marea luptă pentru libertate naţională. Cînd nu putea scrie, citea, scanda în șoaptă, frază cu frază, capitolele anterioare, pînă-i pierea glasul de tot. Dacă nu mai avea putere nici pentru asta, însăila scurte epistole către familie ori prieteni : ...*„stăruiţi pentru învoirea de a mă întoarce în ţară“... „M-aţi uitat cu desăvîrşire ?“... „Nu se-ndură nimeni să vină să mă vadă ?“... „Ce rău v-am făcut și nu-l mai pot răscumpăra ?“ ...„Mă lăsaţi să mor singur între străini ?“... „Nimeni nu mă ajută să-mi tipăresc lucrarea înainte de...“ „Aş vrea să plec din Palermo, dar nu mai am nici putere, nici bani... Am făcut aici datorii multe“... „Mi-am scris iară testamentul ; dar cu toată averea-mi nu plătesc nici pîinea pe-o săptămînă“... „Trăiesc din pomana hotelierului“... „E-un păcat așa de mare să iubești oamenii și să lupţi pentru fericirea lor ?“...*

★

La 27 noiembrie 1852, asupra Siciliei s-a lăsat o ceață deasă, rece, sufocantă.

Marea zbuciumată de furtună s-a învineţit.

Bălcescu răsufla tot mai greu, mai ostenit.

Își aprinse lumînarea ; așeză sfeşnicul pe măsuţa de lîngă pat. „Ciudat cum seamănă sfeșnicul ăsta cu cel din chilia de la Mărgineni, surîse dureros. Parcă-i din acelaşi lut şi mă aflu în aceeaşi închisoare unde visam să transform lumea...

S-a întins în pat. L-a cuprins o moleşeală plăcută. I s-a părut chiar că doarme, îngînînd : ...„*Soarele şi luna / Mi-au ţinut cununa, / Brazi şi păltinaşi / I-am avut nuntaşi / Preoţi, munţii mari ; / Păsări lăutari / Păsărele mii / Şi stele făclii*“.

Deodată l-a răscolit un acces de tuse vrăjmaşă. A simţit cald în cerul gurii. Ca să nu se înăbuşe, a scuipat : ...Sînge !

S-a cutremurat de spaimă. L-au inundat iară sudori reci.

Nu s-a mai putut ridica din pat toată noaptea.

Dimineaţa, înainte de a veni Giovanna, s-a sculat şi s-a tîrît pînă la masă. S-a aşezat şi a scris numărul capitolului următor, cu cifre romane : XXXIII.

Ar fi vrut să aştearnă fraza : Mihai Vodă a trecut munţii...

Dar a ameţit : hîrtia, masa, camera au început să se rotească, să dănţuie. ...Ce să fac ? se întrebă îngrozit. Dac-aş mai putea scrie măcar o sută de pagini... Dacă m-ar sprijini cineva pe scaun, mîna şi gîndul ar mai merge. Dacă ar fi Maria aici... Dar sînt singur... singur... singur...

La prînz, întins în pat, a înghiţit cîteva linguri de lapte de capră.

S-a chinuit toată noaptea următoare, sufocat de tuse. Şuiera, nu respira.

Spre prînzul zilei următoare furtuna s-a domolit şi ceaţa s-a mai rărit.

Seara, Giovanna i-a adus o scrisoare din ţară.

Chipul lui Bălcescu s-a luminat : ...Scrisul Sevastiţei... Poate mă primeşte patria...

— Să-ţi aprind sfeşnicul, s-o citeşti ?

— Grazzia, Giovanna.

Sevastiţa... tot n-a izbutit să obţină autorizaţia de intrare în ţară. Dar toată familia aştepta, nădăjduia : ...„Vino, dragă, să-ţi cînt cîntece frumoase, populare, pe care le-am luat în vară la deal..."

S-a ridicat într-un cot. A luat pana. A cătat, febril, printre hîrtii, pînă a găsit o însemnare prizărită, începută acum un an la Hyères şi întreruptă de jandarmii lui Ludovic Napoleon.

A citit. A meditat cîtva timp.

Şi, cu un ultim efort, a continuat pe fila nescrisă : ...„*sufletu-mi te slăveşte încă, înzeită libertate, şi, deşi oamenii sîngiuirilor au învălit cu naframă neagră dulce faţa ta, cred că va veni ziua fericită, ziua izbîndirii, cînd omenirea întreagă se va scula spre a sfîşia acest văl şi duşmanii tăi se vor împietri la vederea chipului tău de lumină ; atunci nu va mai fi nici om rob, nici naţie roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul, ci domnirea Dreptăţii şi Frăţiei ! Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză naţiei mele, vor domni lumea ; atunci aşteptarea, visarea vieţii mele se vor împlini ; atunci toţi românii vor fi unul şi liberi şi fraţi !*

Vai, nu voi avea noroc a vedea această zi, dar şi eu asemeni am muncit şi am pătimit pentru dreptate, şi cel din urmă al meu cuvînt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă !"...

A scăpat pana jos.

A dat să se aplece, s-o ridice.

Dar parcă s-a rupt ceva în firavu-i trup, şi capul i-a căzut pe pernă.

A scos un geamăt îndelung, greu, amar.

Călimara s-a răsturnat.

Manuscrisele, cărţile s-au risipit pe jos, lunecînd pînă spre mijlocul odăii.

Giovanna a intrat îngrijorată, a privit, s-a speriat și a fugit.

S-a întors cu stăpînul şi cu un popă.

Chinuit îndelungă vreme de ascuţite dureri, chipul lui Bălcescu se linişte a. Inima zvîcnea tot mai rar, mai neregulat. Ochii umblau în orbită ; căutau pe cineva. Poate eroii de la 1600. Ori oamenii de la 1848. Poate pe Alecsandri. Ori pe Ghica. Poate pe mama Zinca. Ori pe sora Sevastiţa. Poate pe Maria, pe Florica ori pe Alexandrina ; ori poate pridvorul de la Bălcești...

Osteniţi de căutare zadarnică, au încremenit, aţintiţi spre vraful de manuscrise, adunate cu mîini înfiorate de bătrîna îngrijitoare, să nu le calce popa în picioare.

Cînd inima i s-a oprit de istov, pe buze i s-a scris un zîmbet ciudat, trist, istovitor de trist.

Poate, în vălmășagul atîtor sfîșietoare regrete, apocaliptic năpăstuite în istovirea cea de obşte, a scăpărat în auzul lui şi un sunet vibrant, dureros şi duios, ca o doină din Bălceşti, din Agapia ori din Cîmpeni, zisă pe-o subţire şi cristalină strună de teorb.

Stăpînul „Alla Trinacriei“ a trimis-o pe Giovanna să vestească autorităţile și să dispună înmormîntarea unui străin sărac şi cu desăvîrșire singur care, în vremea din urmă, rîvnea doar un mormînt în patrie, între ai lui.

În cameră, flacăra feştilei s-a mistuit, luminînd chipul celui întins pe pat, în desăvîrşită linişte şi seninătate ; a ajuns la buza sfeșnicului de lut ; a pîlpîit și s-a stins, încetișor, ca un suspin neauzit de nimeni.

Sînt însă lumini care se sting anume, ca să se aprindă iarăși, mai strălucitoare.

CUPRINS

„ÎNCHISOAREA OBLIGĂ“ 5

„DREPTATE — FRĂŢIE“ 49

...„ŞI CEL DIN URMĂ AL MEU CUVÎNT“... . 288

Lector : **DELIA DAMIRESCU**
Tehnoredactor : **ION COSMESCU**

Apărut 1973. Comanda nr. 344. Tiraj 29 000. Broşate
27 000 + legate 1/1 2 000. Coli tipar 23.

Lucrarea executată sub comanda nr. 261 la Oficiul Economic
Central „Carpaţi“, Întreprinderea poligrafică „Bucureştii-Noi“,
str. Hrisovului nr. 18 A, sectorul 8, Bucureşti

EDITURA ION CREANGĂ

Lei 10